

MOLDOSCOPIE

Probleme de analiză politică

ISSN 1812-2566

An. 23 (2019), nr. 3 (86)

DOMENII DE CERCETARE:

- ♦ *Științe politice*
- ♦ *Sociologie*
- ♦ *Media și comunicare*

CHIȘINĂU - 2019

Probleme de analiză politică

An. 23 (2019), nr. 3 (86)

Inregistrată pe lângă Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) din 1997 și reînregistrată din 2009
 Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997
 Publicație acreditată de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei
 prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015

Tipul C**FONDATORI:**

- ✓ *Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” din Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moscova „M.V. Lomonosov”*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

REDACTOR-ŞEF: *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: *Pantelimon VARZARI*, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Redactare în română: *Ana TATARU*; Redactare în rusă: *Evelina GOROBET*; Redactare în engleză: *Anişoara DUBCOVEȚCHI*; Redactare în franceză: *Evelina GOROBET*; Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC AL REVISTEI

1. <i>Gheorghe RUSNAC</i> , doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei	5. <i>Ștefan TROEBST</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Germania
2. <i>Valeriu MOȘNEAGA</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova	6. <i>Ivan ALEȘCOVSCHII</i> , doctor habilitat în drept, profesor universitar, consilierul rectorului Universității de Stat din Moscova „M.Lomonosov”, Federația Rusă
3. <i>Gheorghe AVORNIC</i> , doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”	7. <i>Victor MORARU</i> , doctor habilitat, profesor universitar, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei
4. <i>Cătălin BORDEIANU</i> , doctor în drept, profesor universitar, membru corespondent, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România	8. <i>Joao PEIXOTO</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Portugalia
	9. <i>Christian WHAERPFFER</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Marea Britanie

COLEGIUL DE REDACȚIE AL REVISTEI

1. <i>Gheorghe AVORNIC</i> , doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”	17. <i>Serghei REȘETNICOV</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Belarusia
2. <i>Ivan ALEȘCOVSCHII</i> , doctor habilitat în drept, profesor universitar, consilierul rectorului Universității de Stat din Moscova „M.Lomonosov”, Federația Rusă	18. <i>Adrian POP</i> , doctor, profesor universitar, România
3. <i>Alexandru GASPARIȘVILI</i> , doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moscova „M. Lomonosov”, Federația Rusă	19. <i>Aurel SÎMBOTEANU</i> , doctor habilitat, profesor universitar, prorectorul Academiei de Administrare Publică
4. <i>Alexandru ROȘCA</i> , doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei	20. <i>Constantin SOLOMON</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
5. <i>Victor SACA</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova	21. <i>Georg SOOTLA</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Estonia
6. <i>Pantelimon VARZARI</i> , doctor habilitat, profesor universitar, redactor-șef adjunct, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”	22. <i>Vasile TABĂRĂ</i> , doctor, profesor universitar, România
7. <i>Eduard ȚUGUI</i> , doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”	23. <i>Valentina TEOSA</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
8. <i>Cezar MINĂSCURTĂ</i> , doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”	24. <i>Ștefan TROEBST</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Germania
9. <i>Rodica RUSU</i> , doctor, conferențiar universitar, secretar, Universitatea de Stat din Moldova	25. <i>Ion DIACONESCU</i> , profesor doctor, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România
10. <i>Vasile CUJBĂ</i> , doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova	26. <i>Spyros FLOGAITIS</i> , doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, Președinte al Organizației Europene de Drept Public, Grecia
11. <i>Vladimir GUTOROV</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Federația Rusă	27. <i>Cătălin BORDEIANU</i> , doctor în drept, profesor universitar, membru corespondent, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România
12. <i>Cristian HAERPFIER</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Marea Britanie	28. <i>Joao PEIXOTO</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Portugalia
13. <i>Andrei KOROBKOV</i> , doctor habilitat, profesor universitar, SUA	29. <i>Alexander ȘIRINEANȚ</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Federația Rusă
14. <i>Anatoliy KRUGLAȘOV</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Ucraina	30. <i>Victor JUC</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Academia de Științe a Moldovei
15. <i>Constantin MARIN</i> , doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova	31. <i>Tatiana VERDEȘ</i> , doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
16. <i>Victor MORARU</i> , doctor habilitat, profesor universitar, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei	32. <i>Pavel MIDRIGAN</i> , doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
	33. <i>Valeriu EFREMOV</i> , doctor, conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” din Moldova

Ideile și opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție.

Articolele apar în redacția autorilor și sunt recenzate.

Versiunea electronică: <http://uspee.md/moldoscoapie/>; moldoscoapie.revistestintifice.md

Year. 23 (2019), no. 3 (86)

Registered at the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946)
and re-registered in 2009 under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997.
Publications accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of
Moldova by Decision №. 146 of 27.06.2013 and re-accredited by Decision no. 245 of 11.11.2015

Type C

FOUNDERS:

- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere” of Moldova*
- ✓ *„Lomonosov” Moscow State University*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitatus, professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Pantelemon VARZARI*, doctor habilitatus, professor, deputy editor-in-chief, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”

Romanian editing: *Ana TATARU*; Russian editing: *Evelina GOROBET*; English editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*; French editing: *Evelina GOROBET*;
Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

1. *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitatus, professor, academician, Academy of Sciences of Moldova
2. *Valeriu MOȘNEAGA*, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova
3. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, professor, rector of University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
4. *Cătălin BORDEIANU*, PhD in law, associate professor, correspondent member, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania
5. *Ștefan TROEBST*, doctor habilitatus, professor, Germany
6. *Ivan ALEȘCOVȘCHII*, doctor habilitatus in law, professor, rector's counselor at „M.Lomonosov” Moscow State University, The Russian Federation
7. *Victor MORARU*, doctor habilitatus, professor, correspondent member at Academy of Sciences of Moldova
8. *Joao PEIXOTO*, doctor habilitatus, associate professor, Portugal
9. *Christian WHAERPFER*, doctor habilitat, profesor universitar, Marea Britanie

EDITORIAL BOARD

1. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, professor, rector of University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
2. *Ivan ALEȘCOVȘCHII*, doctor habilitatus in law, professor, rector's counselor at Lomonosov Moscow State University, The Russian Federation
3. *Alexandr GASPARIȘVILI*, doctor habilitatus in law, professor, rector's counselor at „M.Lomonosov” Moscow State University, The Russian Federation
4. *Alexandru ROȘCA*, doctor habilitatus, professor, academician, Academy of Sciences of Moldova
5. *Victor SACA*, doctor habilitatus, professor, deputy editor-in-chief, State University of Moldova
6. *Pantelemon VARZARI*, doctor habilitatus, professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
7. *Eduard ȚUGUI*, PhD, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
8. *Cezar MÎNĂSCURTĂ*, PhD, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
9. *Rodica RUSU*, PhD, associate professor, secretary, State University of Moldova
10. *Vasile CUIBĂ*, PhD, associate professor, State University of Moldova
11. *Vladimir GUTOROV*, doctor habilitatus, professor, Russia
12. *Cristian HAERPFIER*, doctor habilitatus, professor, Marea Britanie
13. *Andrei KOROBKOV*, doctor habilitatus, professor, SUA
14. *Anatoliy KRUGLAȘOV*, doctor habilitatus, professor, Ukraine
15. *Constantin MARIN*, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova
16. *Victor MORARU*, doctor habilitatus, professor, correspondent member at Academy of Sciences of Moldova
17. *Serghei REȘETNICOV*, doctor habilitatus, professor, Belarus
18. *Adrian POP*, PhD, professor, Romania
19. *Aurel SÎMBOTEANU*, doctor habilitatus, professor, vice-rector at Academy of Public Administration
20. *Constantin SOLOMON*, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova
21. *Georg SOOTLA*, doctor habilitatus, professor, Estonia
22. *Vasile TABĂRĂ*, PhD, professor, Romania
23. *Valentina TEOSA*, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova
24. *Ștefan TROEBST*, doctor habilitatus, professor, Germany
25. *Ion DIACONESCU*, PhD, professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania
26. *Spyros FLOGAITIS*, PhD in history and law, professor, academician, Director of the European Public Law Organization, Greece
27. *Cătălin BORDEIANU*, PhD in law, associate professor, correspondent member, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania
28. *Joao PEIXOTO*, doctor habilitatus, associate professor, Portugal
29. *Alexander ȘIRINEANȚ*, doctor habilitatus, associate professor, The Russian Federation
30. *Victor JUC*, doctor habilitatus, associate professor, Academy of Sciences of Moldova
31. *Tatiana VERDEȘ*, PhD, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
32. *Pavel MIDRIGAN*, PhD, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
33. *Valeriu EFREMOV*, PhD, associate professor, Military Academy of the Armed Forces „Alexandru cel Bun” of Moldova

The ideas and opinions outlined in the submitted materials belong to the authors and do not necessarily reflect the opinion of the editorial board.

All the articles are reviewed and published in authors' version.

Electronic version: <http://uspee.md/moldoscopyie/>; moldoscopyie.revistestiintifice.md

Année. 23 (2019), pas. 3 (86)

**Enregistré auprès de l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946)
et ré-enregistré en 2009, Certificat d'enregistrement: no. 1002600043325 du 28.07.1997
Publication accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des sciences de
Moldova par décision nr. 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par décision nr. 245 du 11.11.2015**

Type C

FONDATEURS:

- ✓ *L'Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere” de Moldova*
- ✓ *L'Université d'État Lomonossov de Moscou*
- ✓ *L'Université d'Etat de Moldovie*
- ✓ *L'Université Américaine de Moldovie*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe RUSNAC*, docteur habilité, professeur, académicien, l'Académie des sciences de Moldavie

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Pantelemon VARZARI*, docteur habilité, professeur, rédacteur en chef adjoint, l'Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”

Rédaction en roumaine: *Ana TATARU*; Rédaction en russe: *Evelina GOROBET*; Rédaction en anglais: *Anișoara DUBCOVETCHI*; Rédaction en français: *Evelina GOROBET*;
Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

1. *Gheorghe RUSNAC*, docteur habilité, professeur, académicien, l'Académie des sciences de Moldavie
2. *Valeriu MOȘNEAGA*, docteur habilité, professeur, l'Université d'Etat de Moldavie
3. *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité en droit, professeur, recteur de l'Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
4. *Cătălin BORDEIANU*, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
5. *Ștefan TROEBST*, docteur habilité, professeur, Allemagne
6. *Ivan ALEȘCOVȘCHII*, docteur habilité en droit, professeur, Conseiller du recteur d'Université d'État „M.Lomonossov” de Moscou, Fédération de Russie
7. *Victor MORARU*, docteur habilité, professeur, membre correspondant de l'Académie des sciences de Moldova
8. *Joao PEIXOTO*, docteur habilité, professeur, Portugal
9. *Cristian HAERPFIER*, docteur habilité, professeur, Grande-Bretagne

COMITE DE REDACTION

1. *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité en droit, professeur, recteur de l'Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
2. *Ivan ALEȘCOVȘCHII*, docteur habilité en droit, professeur, Conseiller du recteur d'Université d'État „M.Lomonossov” de Moscou, Fédération de Russie
3. *Alexandr GASPARIȘVILI*, docteur habilité en droit, professeur, l'Université d'État „M.Lomonossov” de Moscou, Fédération de Russie
4. *Alexandru ROȘCA*, docteur habilité, professeur, académicien, l'Académie des sciences de Moldavie
5. *Victor SACA*, docteur habilité, professeur, rédacteur en chef adjoint, l'Université d'Etat de Moldavie
6. *Pantelemon VARZARI*, docteur habilité, professeur, rédacteur en chef adjoint, l'Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
7. *Eduard ȚUGUI*, docteur, professeur associé, l'Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
8. *Cezar MÎNĂSCURTĂ*, docteur, professeur associé, l'Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
9. *Rodica RUSU*, docteur, professeur associé, secrétaire, l'Université d'Etat de Moldavie
10. *Vasile CUBĂ*, docteur, professeur associé, l'Université d'Etat de Moldavie
11. *Vladimir GUTOROV*, docteur habilité, professeur, Russie
12. *Cristian HAERPFIER*, docteur habilité, professeur, Grande-Bretagne
13. *Andrei KOROBKOV*, docteur habilité, professeur, États Unis
14. *Anatoliy KRUGLAȘOV*, docteur habilité, professeur, Ukraine
15. *Constantin MARIN*, docteur habilité, professeur, l'Université d'Etat de Moldavie
16. *Victor MORARU*, docteur habilité, professeur, membre correspondant de l'Académie des sciences de Moldova
17. *Serghei REȘETNICOV*, docteur habilité, professeur, Biélorussie
18. *Adrian POP*, docteur, professeur, Roumanie
19. *Aurel SÎMBOTEANU*, docteur habilité, professeur, vice-recteur de l'Académie d'Administration Publique
20. *Constantin SOLOMON*, docteur habilité, professeur, l'Université d'Etat de Moldavie
21. *Georg SOOTLA*, docteur habilité, professeur, Estonie
22. *Vasile TABĂRĂ*, docteur, professeur, Roumanie
23. *Valentina TEOSA*, docteur habilité, professeur, l'Université d'Etat de Moldavie
24. *Ștefan TROEBST*, docteur habilité, professeur, Allemagne
25. *Ion DIACONEȘCU*, docteur, professeur, académicien, Académie internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
26. *Spyros FLOGAITIS*, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Directeur de l'Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
27. *Cătălin BORDEIANU*, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
28. *Joao PEIXOTO*, docteur habilité, professeur, Portugal
29. *Alexander ȘIRINEANȚ*, docteur habilité, professeur, Fédération de Russie
30. *Victor JUC*, docteur habilité, professeur, l'Académie des sciences de Moldova
31. *Tatiana VERDEȘ*, docteur, professeur associé, l'Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
32. *Pavel MIDRIGAN*, docteur, professeur associé, l'Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
33. *Valeriu EFREMOV*, docteur, professeur associé, Académie militaire des forces armées „Alexandru cel Bun” de Moldavie

Les idées et opinions exposées dans les documents soumis appartiennent aux auteurs et ne reflètent pas nécessairement l'opinion du comité de rédaction.

Les articles sont passés en revue et sont publiés dans la version originale des auteurs.

Version électronique: <http://uspee.md/moldoscopie/>; moldoscopie.revistestintifice.md

Год 23 (2019), пр. 3 (86)

Зарегистрировано в 1997 и перерегистрировано в 2009
Регистрационное свидетельство: №. 1002600043325 от 28.07.1997

Издание аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015

Тип С

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ Университет Европейских Политических и Экономических Знаний «Константина Стере» Молдова
- ✓ Московский Государственный Университет «М.Ломоносова»
- ✓ Молдавский Государственный Университет
- ✓ Американский Университет в Молдове

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георге РУСНАК*, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Молдавская Академия Наук

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Пантелеймон ВАРЗАРЬ*, доктор хабилитат, профессор, заместитель главного редактора, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний «Константина Стере»

Редактирование на румынском языке: *Ана ТАТАРУ*; Редактирование на русском языке: *Эвелина ГОРОБЕЦ*; Редактирование на английском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*; Редактирование на французском языке: *Эвелина ГОРОБЕЦ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ ЖУРНАЛА

1. *Георге РУСНАК*, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Молдавская Академия Наук
2. *Валериу МОШНЯГА*, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
3. *Георге АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний «Константина Стере»
4. *Кэтэлин БОРДЕЯНУ*, доктор юридических наук, профессор, академик Международной Академии «Михай Еминеску», Румыния
5. *Штефан ТРОЕБЕСТ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Германия
6. *Иван АЛЕШКОВСКИЙ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, советник ректора Московского государственного Университета «М.Ломоносова»
7. *Виктор МОРАРУ*, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия Наук Молдовы
8. *Жоао ПЕЙКСОТО*, доктор хабилитат, профессор, Португалия
9. *Кристиан ХАЕРПФЕР*, доктор хабилитат, профессор, Великобритания

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ ЖУРНАЛА

1. *Георге АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний «Константина Стере»
2. *Иван АЛЕШКОВСКИЙ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, советник ректора Московского государственного Университета «М.Ломоносова»
3. *Александр ГАСПАРИШВИЛИ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор Московского государственного Университета «М.Ломоносова»
4. *Александру РОШКА*, доктор хабилитат, профессор, академик Академии Наук Молдовы
5. *Виктор САКА*, доктор хабилитат, профессор, заместитель главного редактора, Молдавский Государственный Университет
6. *Пантелеймон ВАРЗАРЬ*, доктор хабилитат, профессор, заместитель главного редактора, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний «Константина Стере»
7. *Едуард ЦУГУЙ*, доктор, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний «Константина Стере»
8. *Чезар МЫНЭСКУРТЭ*, доктор, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний «Константина Стере»
9. *Родика РУСВУ*, доктор, доцент, секретарь, Молдавский Государственный Университет
10. *Василе КУЖБЭ*, доктор, доцент, Молдавский Государственный Университет
11. *Владимир ГУТОРОВ*, доктор хабилитат, профессор, Россия
12. *Кристиан ХАЕРПФЕР*, доктор хабилитат, профессор, Великобритания
13. *Андрей КОРОБКОВ*, доктор хабилитат, профессор, США
14. *Анатолий КРУГЛАЦОВ*, доктор хабилитат, профессор, Украина
15. *Константин МАРИН*, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
16. *Виктор МОРАРУ*, доктор хабилитат, профессор, академик Академии Наук Молдовы
17. *Сергей РЕШЕТНИКОВ*, доктор хабилитат, профессор, Беларусь
18. *Адриан ПОП*, доктор исторических наук, профессор, Румыния
19. *Аурел СЫМБОТЯНУ*, доктор хабилитат, профессор, проректор Академии Государственного Управления
20. *Константин СОЛОМОН*, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
21. *Георг СООГЛА*, доктор хабилитат, профессор, Эстония
22. *Василе ТАБЭРЭ*, доктор, доцент, Румыния
23. *Валентина ТЕОСА*, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
24. *Штефан ТРОЕБЕСТ*, доктор хабилитат, профессор, Германия
25. *Ион ДЪЯКОНЕСКУ*, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния
26. *Спирос ФЛОГАИТИС*, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор Европейской Организации Публичного Права, Греция
27. *Кэтэлин БОРДЕЯНУ*, доктор юридических наук, профессор, академик Международной Академии «Михай Еминеску», Румыния
28. *Жоао ПЕЙКСОТО*, доктор хабилитат, профессор, Португалия
29. *Александр ШИРИНЯНЦ*, доктор хабилитат, профессор, Россия
30. *Виктор ЖУК*, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
31. *Татьяна ВЕРДЕШ*, доктор, доцент, Университета Европейских Политических и Экономических Знаний «Константина Стере»
32. *Павел МИДРИГАН*, доктор, доцент, Университета Европейских Политических и Экономических Знаний «Константина Стере»
33. *Валериу ЕФРЕМОВ*, доктор, доцент, Молдавская Военная Академия Вооруженных Сил «Александру чел Бун»

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы.
Электронная версия <http://uspee.md/moldoscope/>; moldoscope.revistestintifice.md

CUPRINS

Compartimentul ȘTIINȚA POLITICĂ

BUDURIN-GOREACII C., GOREACII I.

Cadrul conceptual, legal și instituțional al diplomației economice în Republica Moldova: provocări și perspective

CEBOTARI S., PLOP S.

Bazinul Mării Negre în contextul evoluțiilor geopolitice actuale

EJOVA C., VORONEANU C.

Strategia europeană de gestionare a migrației din statele în curs de dezvoltare și zonele de conflict

GUTOROV V.

Educație și politică: experiența analiticii în discuțiile teoretice contemporane

FURTUNA P., EFREMOV V.

Globalizarea și impactul ei asupra mediului de securitate internațional

KURTSKHALIA A.

Procesul de aplicare a dreptului internațional în soluționarea conflictului teritorial din Republica Moldova și Georgia

ROTARU V., IAROVOI A.

Influența soft power asupra procesului de asigurare a intereselor naționale ale Federației Ruse și Republicii Moldova

SACA V., LEAHU I.

Interesul național și problemele guvernării în contextul transformărilor democratice. Cazul Republicii Moldova

SACOVICH V., RUSNAC Gh.

Statul ca structură cheie a procesului de inovare

STRATAN Iu.

Banca Mondiala ca promotor al proceselor de globalizare

VASILESCU Gr.

Concepția europenisticii și studiile europene

RUSNAC Gh.

O lucrare metodică-didactică recentă de referință în domeniul științelor politice

Compartimentul SOCIOLOGIE

BUMBAC D.

Sectorul financiar-nebancar al Republicii Moldova: realități și soluții de reformare

SIMA C., GEORGESCU L.-I.

Legăturile dintre resursele naturale și industrie într-o lume globalizată

SUMMARY

Chapter: POLITICAL SCIENCE

BUDURIN-GOREACII C., GOREACII I.

The conceptual, legal and institutional framework of economic diplomacy in the Republic of Moldova: challenges and perspectives

CEBOTARI S., PLOP S.

The Black Sea region in the context of the actual geopolitical evolutions

EJOVA C., VORONEANU C.

The European Union's strategy for migration management from developing countries and conflict zones

GUTOROV V.

Education and policy: experience of analytics of modern theoretical discussions

FURTUNA P., EFREMOV V.

Globalization and its impact on the international security environment

KURTSKHALIA A.

The application process of international law in solution of territorial conflict of the Republic of Moldova and Georgia

ROTARU V., IAROVOI A.

Soft power influence on process of securement of national interests of Russian Federation and the Republic of Moldova

SACA V., LEAHU I.

National interest and government problems in the context of democratic transformations. The case of the Republic of Moldova

SAKOVICH V., RUSNAC Gh.

The state as the key institutional structure of the innovative process

STRATAN Iu.

The world bank as the promoter of the globalization process

VASILESCU Gr.

Concept of Europeanistics and European Studies

RUSNAC Gh.

A methodical and didactical recent work of reference in the political science field

Chapter: SOCIOLOGY

BUMBAC D.

The financial-non-banking sector of the Republic of Moldova: realities and reform solutions

SIMA C., GEORGESCU L.-I.

Relations between natural resources and industry in a globalized world economy

TABLE DES MATIÈRES

Le compartiment SCIENCE POLITIQUE

BUDURIN-GOREACII C., GOREACII I.

Le cadre conceptuel, juridique et institutionnel de la diplomatie économique en République de Moldova: défis et perspectives

CEBOTARI S., PLOP S.

Le bassin de la mer Noire dans le contexte des développements actuels

EJOVA C., VORONEANU C.

La stratégie européenne de gestion des migrations des pays en développement et des zones de conflit

GUTOROV V.

Education et politique: l'expérience de l'analyse dans les discussions théoriques contemporaines

FURTUNA P., EFREMOV V.

L'impact de la mondialisation sur la sécurité internationale

KURTSKHALIA A.

Processus d'application du droit international en vue du règlement du conflit territorial entre la République de Moldova et la Géorgie

ROTARU V., IAROVOI A.

L'influence du soft power sur le processus de défense des intérêts nationaux de la Fédération de Russie et de la République de Moldova

SACA V., LEAHU I.

L'intérêt national et les problèmes de gouvernance dans le contexte des transformations démocratiques. Le cas de la République de Moldova

SAKOVICH V., RUSNAC Gh.

L'état comme une structure clé du processus d'innovation

STRATAN Iu.

La Banque Mondiale en rôle de promoteur du processus de mondialisation

VASILESCU Gr.

Le concept de l'europanisme et des études européennes

RUSNAC Gh.

Nouvel ouvrage de référence méthodologique et didactique dans le domaine des sciences politiques

Le compartiment SOCIOLOGIE

BUMBAC D.

Le secteur financier non bancaire de la République de Moldova: la réalité et des moyens de réforme

SIMA C., GEORGESCU L.-I.

Les liens entre les ressources naturelles et l'industrie dans un monde globalisé

2019, nr. 3 (86)

СОДЕРЖАНИЕ

Раздел ПОЛИТИЧЕСКАЯ НАУКА

БУДУРИН-ГОРЯЧИЙ С., ГОРЯЧИЙ И.

Концептуальные, правовые и институциональные основы экономической дипломатии в Республике

8 Молдова: их проблемы и перспективы

ЧЕБОТАРЬ С., ПЛОП С.

Особенности Черноморского Бассейна в контексте современных геополитических событий

19

ЕЖОВА С., ВОРОНЯНУ С.

Европейская стратегия управления миграцией из стран с развивающейся экономикой и зон конфликта

37

ГУТОРОВ В.

Особенности и политика: опыт аналитики современных теоретических дискуссий

42

ФУРТУНА П., ЕФРЕМОВ В.

Глобализация и ее влияние на среду международной безопасности

62

КУРЦХАЛИЯ А.

Процесс применения международного права при решении территориального конфликта в Республике

69

РОТАРУ В., ЯРОВОЙ А.

«Мягкая сила» как инструмент обеспечения национальных интересов Российской Федерации и Респуб-

80

САКА В., ЛЯХУ И.

Национальные интересы страны и проблемы государственного управления в контексте демократических преобразований на примере случая Республики Мол-

99

САКОВИЧ В., РУСНАК Г.

Государство как ключевая институциональная структура инновационного процесса

111

СТРАТАН Ю.

Влияние Всемирного Банка в продвижении процесса глобализации

123

ВАСИЛЕСКУ ГР.

133

Концепция европеизма и европейских исследований

РУСНАК Г.

Новый методико-дидактический справочник в области политологии

146

Раздел СОЦИОЛОГИЯ

БУМБАК Д.

Небанковский финансовый сектор Республики Молдова: реальность пути реформирования

150

СИМА К., ГЕОРГЕСКУ Л.-И.

Связь природных ресурсов с промышленностью в глобализированном мире

163

COMPARTIMENTUL

ȘTIINȚA POLITICĂ

CZU: 338(478):327

CADRUL CONCEPTUAL, LEGAL ȘI INSTITUȚIONAL AL DIPLOMAȚIEI ECONOMICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE

Carolina BUDURINA-GOREACII

Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale
Doctor în Științe Politice, lector universitar

Igor GOREACII

Republica Moldova, Marca Klubafaceri SRL
Magistru în contabilitate și audit

Diplomația economică reprezintă o funcție a politicii externe, cu obiective de promovare a bunăstării economice a cetățenilor unei țări. Scopul său este de a folosi instrumentele politicii externe pentru a susține interesele economice nu numai ale antreprenorilor săi într-o țară străină, ci și a statului în general. Diplomația economică este cadrul eficace de cooperare instituțională în vederea luării măsurilor de promovare a obiectivelor economice ale unei țări dincolo de frontierele sale.

În acest articol intenționăm să examinăm conceptul de diplomație economică în contextul dezvoltării Republicii Moldova ca stat independent, să analizăm principalele prevederi economice stipulate în actele normative naționale, dar și să determinăm activitatea principalelor instituții centrale abilitate să implementeze diplomația economică în străinătate.

Cuvinte-cheie: diplomație economică, concept, acte normative, instituții, dezvoltare, probleme, perspective

THE CONCEPTUAL, LEGAL AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF ECONOMIC DIPLOMACY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Economic diplomacy is the function of foreign policy approaches with the objectives of promoting the economic well-being of the citizens of a country. It aims at using foreign policy instruments to support the economic interests not only of its entrepreneurs in a foreign country, but also of the state in general. Economic diplomacy is the effective framework for institutional cooperation in order to take steps to promote the economic objectives of a country beyond its borders.

In this article we intend to examine the concept of economic diplomacy in the context of the development of the Republic of Moldova as an independent state, to analyze the main economic provisions stipulated in the national normative acts, but also to determine the activity of the main central institutions empowered to implement economic diplomacy abroad.

Keywords: economic diplomacy, concept, normative acts, institutions, development, problems, perspectives

Într-o lume multipolară echilibrul puterii găsește
în factorul economic o parghie mult mai fină de

reglare decât cea militară de exemplu. În sens re-
strâns, diplomația economică poate fi definită drept

diplomația ce se ocupă de problemele economice. În sens larg, diplomația economică reflectă procesul complex ce îmbină luarea deciziilor, adoptarea politicilor și reprezentarea directă a intereselor economice a unei entități, de exemplu, a unui stat. Astfel, un diplomat ce activează în această arie particulară de diplomație ar putea să monitorizeze și să raporteze aplicarea unor politici economice de interes strategic dintr-o țară străină pentru a oferi factorilor de decizie informațiile necesare pentru a-și ajusta influența externă în scopul de a maximiza interesele naționale.

Printre resursele tactice folosite de către diplomația economică, cele mai utilizate sunt sancțiunile și recompensele financiare, acestea fiind utilizate pentru a obține diverse obiective politice. Dincolo de acest aspect tehnic însă, obiectivele pentru care diplomația economică există ca ramură de sine stătătoare a diplomației sunt mai complexe: să reprezinte interesele naționale prin „lobby” la nivelul instituțiilor, organizațiilor și afacerilor din exterior; să rezolve pașnic disputele comerciale și să negocieze liberalizarea fluxurilor comerciale internaționale; să formuleze poziții oficiale pentru dezvoltare și recomandări pentru decidenții guvernamentali; să faciliteze negocierile între parteneri (sau potențialii parteneri) pentru încheierea de tratate și înțelegeri comerciale; să coordoneze politica comercială, să supravegheze restricțiile și auto-restricțiile de export/import; să identifice și să coordoneze asistența financiară pentru zonele defavorizate; să ridice nivelul de trai atât în țara de origine, cât și în țările partenere; să promoveze colaborarea la nivel multilateral sau bilateral în domenii conexe dezvoltării economice, precum protecția mediului, colaborarea științifică și tehnologică. Pentru a realiza toate aceste obiective, cunoașterea ireproșabilă a domeniului de negociere sunt necesare pentru personalul diplomatic [17].

La etapa actuală diplomația economică este din ce în ce mai asociată strategiei globale de dezvoltare, în special în țările în dezvoltare care continuă

să facă față multiplelor dificultăți de integrare într-o economie mondială marcată de o concurență acerbă. Unul din obiectivele sale este de a micșora deficitul comercial, de a atrage investiții străine, precum și de a oferi suport exporturilor și investițiilor autohtone peste hotare. Dacă ne referim la țara noastră, vom remarca că în general economia moldovenească este amenințată de criza de lichidități. În anul 2014 soldul său de cont continua să fie negativ [13, p. 6], iar balanța comercială a țării se afla sistematic în deficit cu majoritatea partenerilor săi comerciali. Structura exporturilor era dominată de produse cu o valoare adăugată modestă în mare parte agricultură și industrie agroalimentară (aproximativ 38% în 2014), articole și mărfuri de manufactură (circa 30%) și ceva mai sofisticate tehnologic - mașini și echipamente (apr. 14%) și produse chimice (circa 7%) [13, p. 6-7]. Reexportul a constituit în 2014 circa 34%.

Cele mai recente date arată că exporturile de bunuri au avut un ritm de creștere mai mare decât importurile. Astfel, în ianuarie-martie 2019 exporturile s-au majorat cu 8,1%, iar importurile - cu 2,9%. Soldul negativ al balanței comerciale a constituit 632,2 mil.dolari SUA, față de 648,1 mil.dolari în ianuarie-martie 2018. Gradul de acoperire a importurilor cu exporturi a constituit 53,7%, fiind mai mare cu 2,6 p.p. decât cel înregistrat în aceeași perioadă a anului 2018 [11, p.1].

Totodată, s-a demonstrat că de-a lungul timpului economiile statelor mici, în categoria cărora Republica Moldova se încadrează, sunt vulnerabile și dependente de piețele externe datorită spectrului relativ redus de mărfuri și servicii pe care le pot exporta, pieței interne mici care nu stimulează competiția și resursele limitate. În acest context, procesele de globalizare intensifică competiția externă, iar avantajul de cost al muncii, relativ joase de care s-a bucurat economia moldovenească la etapele sale inițiale, a fost diminuat rapid de costurile vieții în creștere, scumpirea materiei prime în special la energie

(convergența costurilor având loc mai rapid decât cea a veniturilor din activitatea economică din țară), îmbătrânirea și diminuarea forței de muncă datorită migrației, înrăutățirea calificării profesionale etc. Astfel, pentru a echilibra balanța sa comercială puternic afectată de volumul importurilor (alimentate de remiterile cetățenilor săi care însă au o tendință de diminuare în termen mediu și lung), Republica Moldova are nevoie de o creștere a diversității și competitivității produselor sale. Dat fiind faptul că aceasta suferă de o insuficiență a resurselor proprii pentru dezvoltare, progresul, pe termen lung, va depinde de cooperarea economică internațională, mai exact, integrarea economiei sale în rețele de producere și inovare globale. În acest sens, promovarea exporturilor, atragerea de investiții străine directe (import de capital și tehnologii) pentru a crește diversitatea și competitivitatea exporturilor, sunt măsuri indispensabile pentru dezvoltarea sa. Succesul procesului de integrare în cadrul Uniunii Europene (la originile căreia stă cooperarea economică a țărilor de pe continentul european care a servit unor scopuri politice) va depinde și de modul în care economia Republicii Moldova va reuși să se integreze pe piața comunitară competitivă și reglementată de standarde de calitate riguroase [13, p.6].

Principalele acte naționale care fac referință la activitatea economică externă a statului sunt: Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Concepției politicii externe a Republicii Moldova; Legea cu privire la serviciul diplomatic; Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova; Hotărârea Guvernului cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene; Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2006-2015; Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale de atragere a investițiilor

și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia; Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare, Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului privind birourile (secțiunile) comercial-economice în cadrul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare ale Republicii Moldova peste hotare.

În **Concepția politicii externe [9]** se menționează că printre prioritățile politicii externe ale țării se numără „contribuirea la promovarea reformelor social-economice necesare pentru tranziția la economia de piață și ridicarea bunăstării populației”. Totodată, este importantă menținerea relațiilor bilaterale prin asigurarea „intereselor economice, sociale, politice”, în special cu SUA, Republica Federală Germania (RFG), Franța, Italia, Marea Britanie și Canada și aprofundarea relațiilor cu Europa Centrală, de Est și Vest. Cooperarea în plan economic-comercial e menționată explicit doar în privința țărilor scandinave, în timp ce cea cu țările din Asia de Est (Republica Populară Chineză, Japonia, Iran, Republica Coreea, Republica Africa de Sud, Egipt, Mexic, Brazilia) se referă la atragerea investițiilor și tehnologiilor noi pentru dezvoltarea industrială. Cooperarea multilaterală cu ONU și instituțiile sale specializate (FMI, Banca Mondială, PNUD, BIRD, OMS, UNESCO), precum și cu Uniunea Europeană, este determinată în scopul dezvoltării economice prin prisma accesului la resurse financiare și suport consultativ pentru reforme.

Legea cu privire la serviciul diplomatic [12] stabilește una din activitățile de bază ale diplomației moldovenești: promovarea intereselor economice ale acesteia (articolul 3, p. a), promovarea relațiilor bilaterale și multilaterale (inclusiv economice (p. e), formarea capacităților diplomatice necesare (p. f.), promovarea unei imagini favorabile în exteri-

or (p. h). Printre funcțiile de bază ale instituțiilor serviciului diplomatic (articolul 4) nu se regăsește însă menționată explicit activitatea de promovare a intereselor comercial-economice. Articolul 6, p.6 însă enumeră posibilitatea deschiderii unor birouri (secții) pentru reprezentarea intereselor comerciale și economice ale Republicii Moldova. Articolul 10 p.9 și 10 prevede posibilitatea detașării prin transfer în misiune (3 pînă la 4 ani (șeful misiunii) și a unor diplomați specializați (funcționari publici). Anterior plecării lor în misiune aceștia pot fi detașați la MAEIE pe un termen de pînă la 6 luni.

Hotărîrea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova [7] face referință explicită la sarcinile misiunii de apărare și promovare a intereselor economice ale Republicii Moldova prin întreprinderea unor acțiuni de atragere a investițiilor străine directe, promovarea exporturilor și dezvoltarea reciproc avantajoase ale legăturilor comercial-economice și financiare cu țările de acreditare (p.j), participarea la pregătirea și realizarea vizitelor interstatale oficiale, precum și a delegațiilor de afaceri din Republica Moldova și țara de acreditare (p.l), acordarea unui sprijin și coordonarea activității reprezentanțelor organelor centrale de specialitate și întreprinderilor de stat moldovenești care se află în statul acreditat (p.m).

Hotărîrea Guvernului cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene [5] prevede că MAEIE colaborează la elaborarea, fundamentarea și realizarea politicii economice și comerciale ale Republicii Moldova.

În anul 2006 a fost adoptată **Strategia de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor (2006-2015) [3]**. Principalul scop al Strategiei a constat în reducerea deficitului balanței comerciale și atragerea investițiilor care erau la acel moment insuficiente pentru a alimenta creșterea economică.

Aceasta includea o serie de măsuri de ordin intern: îmbunătățirea mediului de afaceri prin reforma reguletoare; protejarea concurenței; acordarea de facilități fiscale; combaterea corupției; simplificarea procedurilor vamale; dezvoltarea infrastructurii economice și tehnice; îmbunătățirea calificării forței de muncă; stimularea transferului tehnologic; implementarea infrastructurii calității; crearea parcurilor industriale și zel-urilor; reorganizarea MIEPO; racordarea legislației din domeniu la cea a UE.

Totodată strategia a inclus mai multe măsuri de ordin extern: dezvoltarea branding-ului de țară, regimurilor comerciale preferențiale (în special cu țările occidentale prioritare la export (cum ar fi UE precum și Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud Est, CEFTA, GUAM, CEMN etc.); menținerea piețelor tradiționale din CSI; intensificarea prezenței Republicii Moldova în cadrul OMC; încheierea acordurilor bilaterale; crearea bazelor de date despre investitori; elaborarea de analize a piețelor externe; facilitarea dialogului dintre business și reprezentanțele diplomatice de peste hotare și participarea acestora la evenimente etc.). Ministerul Economiei a fost responsabil pentru monitorizarea realizării Strategiei, în timp ce MIEPO (instituție subordonată Ministerului Economiei) coordona și implementa (în limita competențelor) acțiunile din Strategie [2].

În anul 2016 a fost aprobată **Strategia națională de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 [4]**. Documentul a fost conceput pentru a contribui la sporirea valorică și diversificarea structurală a exporturilor moldovenești, care, în mod tradițional, erau axate pe un spectru îngust de produse. Totodată, strategia își propune să susțină îndeplinirea angajamentelor asumate de către Guvern în cadrul Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, care pune accentul pe îmbunătățirea esențială a climatului investițional și pe sporirea competitivității țării pe piețele externe. De asemenea, aceasta va contribui la reducerea decala-

jului competitiv al țării, la stimularea potențialului productiv și la modificarea structurii economiei prin reducerea rolului sectoarelor și tehnologiilor neproductive, contribuind astfel la atingerea obiectivelor de dezvoltare stabilite de Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”, aprobată prin Legea nr.166 din 11 iulie 2012.

Din cele remarcate mai sus observăm că țara noastră a adoptat principalele acte normative care reglementează activitatea economică externă a statului. Este important însă ca la implementarea prevederilor legale să fie implicați nu doar reprezentanții autorităților centrale, dar și comunitatea oamenilor de a afaceri, a investitorilor străini/moldoveni iar programele și strategiile elaborate să aibă indicatori de performanță reali și realizabili, cu impact vizibil asupra dezvoltării țării, dar și a bunăstării populației.

În continuare vom face referință la principalele instituții de stat care se ocupă de realizarea priorităților diplomației economice, și anume: Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE), Ministerul Economiei (ME), Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO).

În ceea ce privește cooperarea economică internațională, Ministerul Economiei și-a concentrat activitatea spre impulsivarea relațiilor bilaterale cu partenerii externi și a cooperării multilaterale în cadrul organizațiilor economice regionale, în vederea susținerii procesului de promovare a reformelor economice. O contribuție semnificativă în stabilirea legăturilor economice dintre state constituie Comisiile interguvernamentale, care conferă dinamism relațiilor de colaborare și reciprocitate în dialogul economic, social, cultural și schimbului de experiență și practici pozitive dintre Republica Moldova și țările partenere.

Extinderea cadrului juridic bilateral care reglementează relațiile comercial-economice și in-

vestiționale reprezintă o altă direcție de activitate realizată de Ministerul Economiei în domeniul respectiv. Acest exercițiu are ca scopul de a valorifica potențialul de cooperare dintre Republica Moldova și partenerii externi [1]. Astfel, în conformitate cu Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare [6], Ministerul Economiei, în calitate de coordonator al asistenței externe pentru domeniul economic, exercită funcția de programare și monitorizare a proiectelor și programelor de asistență externă, precum și coordonează procesul de consultare și dialogul cu comunitatea donatorilor. În același timp, principalii parteneri de dezvoltare sunt: Organizația de Cooperare Economică a Mării Negre (OCEMN), Agenția Austriacă pentru Dezvoltare, Agenția suedeză pentru dezvoltare și cooperare internațională (SIDA), Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei, Banca Europeană de Investiții, Biroul de Cooperare al Elveției, Fondul Monetar Internațional, Forumul Economic Mondial, Organizația Națiunilor Unite (ONU), Organizația pentru Dezvoltare și Cooperare Economică (OECD) [14].

Ministerul de Afaceri Externe și Integrării Europene (MAEIE). De la obținerea independenței țării a fost atestată o eficiență scăzută a activității misiunilor și reprezentanțelor diplomatice, a oficiilor consulare în promovarea intereselor economice ale statului. Totodată, au fost constatate dificultăți în constituirea oficiilor (secțiilor) comercial-economice, protejării intereselor și a drepturilor agenților economici ai Republicii Moldova.

În acest sens, principalele angajamente ale statului s-au focusat pe adoptarea cadrului juridic național adecvat care să reglementeze activitatea instituțiilor centrale în domeniul economic. Printre principalele documente pot fi remarcate: Hotărârea Guvernului

cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene [5], Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului privind birourile (secțiile) comercial-economice în cadrul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare ale Republicii Moldova peste hotare.

În contextul actelor legislative adoptate au fost tratate mai multe acțiuni cum ar fi: atragerea investițiilor străine; promovarea imaginii Republicii Moldova peste hotare, promovarea exporturilor; atragerea finanțării și cofinanțării proiectelor investiționale și de asistență externă; crearea unor noi oficii în cadrul ambasadelor din Rusia, Ucraina, Belarus și România. La etapa actuală MAEIE tinde să-și intensifice dialogul cu țările pentru care Republica Moldova are interese speciale pentru deschiderea misiunilor diplomatice ale acestora. Totodată, prin intermediul ambasadelor, aceasta se ocupă de monitorizarea continuă a legislației economice a statelor în care au fost acreditate pentru intensificarea schimburilor comercial-economice și prevenirea situațiilor cu impact negativ, precum și de organizarea prezentării rapoartelor de activitate a ambasadelor în ședințele de Guvern. În aceeași ordine de idei, MAEIE, de comun acord cu Ministerul Economiei, se ocupă de examinarea eficienței activității consulilor onorifici ai Republicii Moldova acreditați peste hotare.

În cadrul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene activează două direcții, fiecare din ele incluzând câte o secție în domeniul economic, și anume: Direcția integrare europeană - Secția cooperare economică și sectorială și Direcția cooperare bilaterală - Serviciul diplomație economică. Ambele reprezintă interfața între reprezentanțele diplomatice ale Republicii Moldova în străinătate, mediul de afaceri și alte instituții cu atribuții pe plan economic. Prin intermediul acestor direcții se urmăresc: promovarea intereselor economice moldovenești în străinătate, cooperarea cu organizații economice internaționale, cooperarea interinstituțională pe linie

economică și oferirea unor expertize economice în cadrul MAEIE.

În contextul eforturilor de integrare europeană a Republicii Moldova remarcăm că la 2 iulie 2014 a fost ratificat Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană în plenul Legislativului, iar țara noastră și-a asumat mai multe angajamente față de Uniunea Europeană. Astfel, a fost elaborat Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană în perioada 2017–2019. Acesta include mai multe titluri în domeniul economic, și anume:

Titlul VI „Asistență financiară și dispoziții antifraudă și de control” prevede că Republica Moldova beneficiază de asistență financiară prin intermediul mecanismelor și al instrumentelor de finanțare relevante ale UE. Republica Moldova poate beneficia, de asemenea, de împrumuturi de la Banca Europeană de Investiții (BEI), de la Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) și de la alte instituții financiare internaționale. Asistența financiară va contribui la îndeplinirea obiectivelor prezentului acord și va fi furnizată în conformitate cu prezentul capitol. În ceea ce privește măsurile pentru prevenirea și combaterea fraudei, a corupției și a oricăror alte activități ilegale, se stipulează că părțile iau măsuri eficace pentru prevenirea și combaterea fraudei, a corupției și a oricăror alte activități ilegale, printre altele, prin intermediul asistenței administrative reciproce și al asistenței juridice reciproce în domeniile care fac obiectul acordului.

Titlul V „Comerț și aspecte legate de comerț” presupune eliminarea taxelor vamale aplicate importurilor, precum și apropierea reglementărilor tehnice, standardelor și a evaluării conformității.

În **Titlul IV „Cooperarea economică și alte tipuri de cooperare sectorială** sunt incluse mai multe capitole care fac referință la domeniul economic. Unul din el ar fi **Dialogul economic (Capitolul 2)**, potrivit căruia UE și Republica Moldova facilitează

ză procesul de reformă economică, îmbunătățind înțelegerea mecanismelor fundamentale ale economiei fiecăreia dintre ele. Cooperarea dintre părți are drept scop promovarea unor politici economice pertinente. Cooperarea include, de asemenea, schimbul de informații cu privire la principiile și funcționarea Uniunii Economice și Monetare Europene (UEM). Republica Moldova depune eforturi în sensul instituirii unei economii de piață funcționale și al apropierii treptate a politicilor sale de cele ale UE, în conformitate cu principiile directe ale unor politici fiscale și macroeconomice solide, inclusiv independența băncii centrale și stabilitatea prețurilor, soliditatea finanțelor publice și sustenabilitatea balanței de plăți.

Într-un alt **capitol (10)** relevant, intitulat „**Politica industrială și antreprenorială**” se menționează că „părțile își dezvoltă și își consolidează cooperarea privind politica industrială și antreprenorială, îmbunătățind astfel mediul de afaceri pentru toți operatorii economici, dar cu un accent deosebit pe întreprinderile mici și mijlocii (IMM-uri). Cooperarea sporită ar trebui să îmbunătățească cadrul administrativ și de reglementare atât pentru întreprinderile din UE, cât și pentru cele din Republica Moldova care funcționează în UE și în Republica Moldova, și ar trebui să fie întemeiată pe politicile industriale și pe politicile privind IMM-urile ale UE, ținând seama de principiile și de practicile recunoscute la nivel internațional în domeniul respectiv. În acest scop, părțile cooperează pentru: aplicarea strategiei destinate dezvoltării IMM-urilor, bazate pe principiile inițiativei în favoarea întreprinderilor mici („Small Business Act” pentru Europa) și monitorizarea procesului de punere în aplicare prin dialog și raportare periodică. Această cooperare se axează, de asemenea, pe microîntreprinderi, care sunt extrem de importante, atât pentru economia UE, cât și pentru cea a Republicii Moldova.

Totodată, în **Capitolul 11 „Sectorul minier și al materiilor prime”** se stipulează că „părțile își dezvoltă și își consolidează cooperarea în domeniul in-

dustriilor miniere și al comerțului cu materii prime, având drept obiectiv promovarea înțelegerii reciproce, îmbunătățirea mediului de afaceri, schimbul de informații și cooperarea privind aspectele neenergetice, legate în special de extracția minereurilor metalifere și a mineralelor industriale.

Ceea ce ține de „**Agricultura și dezvoltarea rurală**” (**Capitolul 12**) se menționează că „părțile cooperează pentru a promova dezvoltarea agricolă și rurală, îndeosebi prin apropierea treptată a politicilor și a legislației. Totodată, cooperarea dintre părți în domeniul agriculturii și al dezvoltării rurale acoperă, printre altele, următoarele subiecte:

- Consolidarea capacităților administrative la nivel central și local, în planificarea, evaluarea și punerea în aplicare a politicilor în conformitate cu reglementările și cu cele mai bune practici ale UE
- Promovarea modernizării și a caracterului durabil al producției agricole
- Schimbul de cunoștințe și de bune practici referitoare la politici de dezvoltare rurală pentru a promova bunăstarea economică a comunităților rurale
- Îmbunătățirea competitivității sectorului agricol și a eficienței și transparenței piețelor.

Capitolul 14 „Cooperarea în sectorul energetic” prevede că „părțile convin să își continue cooperarea actuală referitoare la aspecte legate de energie pe baza principiilor de parteneriat, interes reciproc, transparență și previzibilitate. Cooperarea ar trebui să aibă drept scop eficiența energetică, integrarea piețelor și convergența în materie de reglementare în sectorul energetic, ținând seama de necesitatea de a asigura competitivitatea și accesul la energie sigură, durabilă din punct de vedere ecologic și la prețuri accesibile, inclusiv prin dispozițiile Tratatului de instituire a Comunității Energiei.

Remarcăm și importanța **Titlului III „Justiție, libertate și Securitate”** care chiar dacă nu face nemijlocit referință la aspectul economic, totuși cooperează între părți în spațiul de libertate, securitate și

justiție, va asigura promovarea statului de drept, inclusiv independența sistemului judiciar, accesului la justiție și dreptului la un proces echitabil [10], ceea ce inevitabil va duce și la îmbunătățirea, precum și facilitarea dialogului economic între Republica Moldova și Uniunea Europeană.

Deși direcțiile principalele de activitate stipulate în Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană (2017–2019) sunt bine conturate, totuși ele par a fi destul de „îndrăznețe” și foarte „provocătoare” pentru țara noastră în parcursul lor de implementare. Aceasta se explică prin faptul că un șir de prevederi necesită studii pentru a fi înțelese în primul rând de către echipa de implementare. În același timp, e nevoie ca membrii echipei să efectueze vizite de studii adiționale în țările care au trecut experiența „Acordului de Asociere”, în scopul de a vedea cum acestea au funcționat și de a acumula expertiză în domeniul de aplicare. Toate acestea necesită timp, dar și efort, dat fiind faptul că termenul de implementare al Planului de Acțiuni este restrâns. Aceasta face ca echipa de implementare să se mobilizeze și să acționeze rapid în scopul realizării angajamentelor asumate de Republica Moldova față de UE.

Un rol deosebit în realizarea diplomației economice a Republicii Moldova peste hotare o dețin Birourile (secțiunile) comercial-economic(e). Acestea reprezintă și promovează, în statul de reședință și în statele de acreditare prin cumul, interesele Republicii Moldova în domeniul activității comercial-economice [8]. Birourile (secțiunile) comercial-economice au misiunea să promoveze interesele economice ale Republicii Moldova, să protejeze drepturile agenților economici din Republica Moldova, să contribuie la dezvoltarea relațiilor comercial-economice prin atragerea investițiilor, promovarea schimburilor comerciale, în special a exporturilor produselor moldovenești, și participarea la implementarea tratatelor economice bilaterale și multilaterale în statul de

reședință și în statele de acreditare prin cumul. Prin promovarea intereselor economice moldovenești, specificăm următoarele acțiuni: lobby pentru facilitarea expansiunii firmelor moldovenești în străinătate, medierea informațiilor și a contactelor necesare pentru oamenii de afaceri moldoveni, facilitarea dialogului între oamenii de afaceri moldoveni și misiunile diplomatice străine la Chișinău, organizarea de întâlniri cu reprezentanți ai mediului de afaceri pentru identificarea tipurilor de sprijin necesar, organizarea de seminarii, conferințe și alte reuniuni, elaborarea unei strategii, precum și a unui plan de acțiune în scopul promovării intereselor economice ale Republicii Moldova și distribuirea de informații cu caracter economic pentru mediul de afaceri.

Mai jos prezentăm succint Birourile (secțiunile) comercial-economice în cadrul Misiunilor Diplomatice ale Republicii Moldova în străinătate (*situația la 29 septembrie 2017*)

Nr. d/o	Statul (orașul) de reședință	Misiunea	Funcția
1	Ucraina (Kiev)	Ambasada Republicii Moldova în Ucraina	Consilier
2.	Federația Rusă (Moscova)	Ambasada Republicii Moldova în Federația Rusă	Ministru-consilier
			Consilier
			Secretar II
3.	România (București)	Ambasada Republicii Moldova în România	Consilier
4.	Belarus (Minsk)	Ambasada Republicii Moldova în Republica Belarus	Secretar I

5.	China (<i>Beijing</i>)	Ambasada Republicii Moldova în Republica Populară Chineză	Secretar I
6.	Elveția (<i>Geneva</i>)	Reprezentanța Permanentă a Republicii Moldova pe lângă oficiul ONU la Geneva	Secretar I (OMC)
7.	Belgia (<i>Bruxelles</i>)	Misiunea Diplomatică a RM pe lângă UE	Secretar I (UE)
8.	Germania (<i>Frankfurt pe Main</i>)	Consulatul General al Republicii Moldova în or. Frankfurt pe Main	Consilier
9.	Polonia (<i>Varșovia</i>)	Ambasada Republicii Moldova în Republica Polonia	Secretar I
10.	Italia (<i>Roma</i>)	Ambasada Republicii Moldova în Republica Italiană	Secretar I

În scopul realizării priorităților diplomației economice, optimizarea și eficientizarea activității birourilor/secțiilor comercial-economice în cadrul misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova peste hotare, precum și interacțiunea acestora cu autoritățile publice, în anul 2017 Ministerul Economiei și cel al Afacerilor Externe și Integrării Europene, printr-un ordin comun, au creat Grupul de lucru pentru elaborarea, coordonarea și monitorizarea implementării Regulamentului privind activitatea acestor subdiviziuni. Potrivit documentului, în scopul concentrării eforturilor de promovare în statele-țintă a Republicii Moldova, ca destinație

pentru investiții, precum și dinamizare a relațiilor comerciale cu țările identificate drept piețe atractive pentru export, Grupul examinează și propune o nouă distribuire geografică a birourilor / secțiilor, inclusiv și a numărului optim de personal pentru activitatea eficientă a acestora.

În misiunea Grupului comun al celor două ministere este fixată și implicarea activă la dezvoltarea conceptului ”diplomației economice”, care să asigure cadru eficient de cooperare instituțională în vederea realizării demersurilor concertate de promovare a obiectivelor economice ale țării în străinătate și, respectiv, de sprijinire a atragerii de investiții străine în Republica Moldova [16].

Ultima organizație din domeniul economic la care am vrea să facem referință în acest articol este **Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO)**. Aceasta este instituția publică coordonatoare în domeniul implementării politicilor dedicate competitivității, promovării exportului din Republica Moldova și atragerii investițiilor, în care Ministerul Economiei are calitatea de fondator. MIEPO are misiunea să contribuie, în mod sustenabil, la dezvoltarea economică a Republicii Moldova, prin consolidarea competitivității companiilor ce activează sau care intenționează să-și inițieze activitatea pe teritoriul Republicii Moldova în diversificarea piețelor, creșterea exporturilor și dezvoltarea proiectelor investiționale pe teritoriul țării.

În cadrul Programului de Dezvoltare Strategică a Organizației de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO) 2016 – 2020 observăm că principalul scop îl constituie sporirea investițiilor și a exportului care comportă beneficii economice și sociale substanțiale pentru Republica Moldova. Se așteaptă ca datorită creșterii investițiilor străine directe și a exportului, Republica Moldova va beneficia de sporirea ocupării forței de muncă, transferul de tehnologie și

abilități antreprenoriale, creșterea competitivității naționale, creșterea pieței de export și introducerea unor noi sectoare de export și piețe, achiziții locale sporite și dezvoltarea legăturilor între investitorii internaționali și companiile furnizoare autohtone, crearea unui mediu de afaceri mai competitiv, stimularea activităților antreprenoriale pentru a sprijini creșterea aportului întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri) la veniturile fiscale naționale și locale, consolidarea extinderii creșterii regionale – ceea ce stă la baza dezvoltării economice și sociale naționale. Totodată, creșterea investițiilor străine directe și a exporturilor vor contribui la balanța comercială și Produsul Intern Brut (PIB) [15, p.5]. Pentru asigurarea acestui scop este important ca să fie implicat întreg personalul organizației, reprezentanți ai instituțiilor competente naționale, dar și parteneri externi.

Concluzie

În acest articol am încercat să examinăm conceptul de diplomație economică în contextul dezvoltării Republicii Moldova ca stat independent, să analizăm prevederile principalele în domeniul economic stipulate în actele normative naționale, dar și să determinăm activitatea instituțiilor centrale de bază abilitate în implimentarea diplomației economice peste hotarele țării.

Din cele examinate, conchidem că la etapa actuală diplomația economică moldovenească tinde să asigure un cadru eficient de cooperare instituțională pentru a promova obiectivele economice ale Republicii Moldova în străinătate și, respectiv, de a susține atragerea investițiilor străine în Republica Moldova. Totuși, este nevoie de a depune mai mult efort din partea organelor abilitate în vederea apărării intereselor economice moldovenești în străinătate; a sprijinirii și promovării obiectivelor de securitate energetică; cooperării cu organizații economice internaționale; precum și cooperării inter-

instituționale pe linie economică. Iar la acest capitol există încă multe curențe, care necesită timp, efort, resurse umane și financiare, pentru a atinge obiectivele trasate într-un termen mai scurt și cu rezultate vizibile.

Bibliografie

1. Cooperare economică internațională. [on-line] <https://mei.gov.md/ro/content/cooperare-economica-internationala> (vizitat 27.06.2019)
2. Despre MIEPO. [on-line] <http://invest.gov.md/despre-miepo> (vizitat 28.06.2019)
3. Hotărîrea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2006-2015 Nr.1288 din 09.11.2006. Publicat în Monitorul Oficial pe data de 24.11.2006.
4. Hotărîrea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia Nr.511 din 25.04.2016. Publicat în Monitorul Oficial pe data de 29.04.2016.
5. Hotărîrea Guvernului cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene Nr.697 din 30.08.2017 Publicat în Monitorul Oficial pe data de 06.09.2017.
6. Hotărîrea Guvernului cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare Nr.561 din 19.08.2015. Publicat în Monitorul Oficial pe data de 21.08.2015
7. Hotărîrea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova Nr.744 din 29.06.2007. Publicat în Monitorul Oficial pe data de 06.07.2007.
8. Hotărîrea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului privind birourile (secțiile) comercial-economice în cadrul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare ale Republicii Moldova peste hotare Nr.413 din 09.06.2017. Publicat în Monitorul Oficial pe data de 16.06.2017.

9. Hotărîrea Parlamentului pentru aprobarea Concepției politicii externe a Republicii Moldova Nr.368 din 08.02.1995. Publicat în Monitorul Oficial pe data de 06.04.1995.

10. Implementarea diplomației economice. [on-line] <https://mfa.gov.md/ro/documents-terms/implementarea-diplomatiei-economice> (vizitat 02.07.2019)

11. Informație operativă cu privire la evoluția social - economică a Republicii Moldova (conform datelor disponibile la 31.05.2019). 33 p. [on-line] https://mei.gov.md/sites/default/files/document/attachments/expres_2019-04-site.pdf (vizitat 30.06.2019).

12. Lege cu privire la serviciul diplomatic Nr.761 din 27.12.2001. Publicat în Monitorul pe data de 02.02.2002.

13. Lozovanu V. Diplomația economică: reintegrarea verigii lipsă în politica externă a Moldovei. (Policy Brief). Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”, Martie 2015. 20 p.

14. Parteneri de dezvoltare. [on-line] <https://mei.gov.md/ro/content/parteneri-de-dezvoltare> (vizitat 03.07.2019)

15. Programul de Dezvoltare Strategică a Organizației de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO) 2016 – 2020. 62 p. [on-line] https://mei.gov.md/sites/default/files/miepo_pds_2016-2020.pdf. (vizitat la 03.07.2019)

16. Secțiunile comercial-economice din cadrul misiunilor diplomatice urmează să se implice mai activ în dezvoltarea “diplomației economice”. Publicat pe 02/23/2017. [on-line] <https://mei.gov.md/ro/content/sectiunile-comercial-economice-din-cadrul-misiunilor-diplomatice-urmeaza-sa-se-implice-mai> (vizitat 02.07.2019)

17. Stratulat A. O clarificare a conceptului de diplomație. Publicat pe 21/03/2011. [on-line] <http://geopolitics.ro/o-clarificare-a-conceptului-de-diplomatie/> (vizitat 05.06.2019)

18.07.2019

BAZINUL MĂRII NEGRE ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIILOR GEOPOLITICE ACTUALE

Svetlana CEBOTARI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale; Academia Militară „Alexandru cel Bun”, Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar.

Sergiu PLOP

Republica Moldova, Chișinău, Academia Militară „Alexandru cel Bun”
Comandant (rector), colonel

Regiunea Mării Negre de-a lungul secolelor a jucat un rol geostrategic important în relațiile dintre marele puteri. Actualmente, aflată la confluența a două culturi și religii universale, cea europeană creștină și cea islamică, și a mai multor familii de popoare, Marea Neagră este un spațiu atât de convergență cât și de coliziune a intereselor țărilor riverane, dar și a diverșilor actori internaționali.

Prezentul articol scoate în reliefanță principalele interese ale marilor puteri. Astfel, sunt supuse cercetării interesele geostrategice, politico-militare și geoeconomice ale SUA și NATO, ale Federației Ruse, și, încheșiv, cele ale UE.

Cuvinte-cheie: bazinul Mării Negre, Federația Rusă, SUA, UE, NATO, interes geopolitic, interes geostrategic, interes geoeconomic

THE BLACK SEA REGION IN THE CONTEXT OF THE ACTUAL GEOPOLITIC EVOLUTIONS

The Black Sea region over the centuries played an important geostrategic role in the relations between the great powers. Currently, at the confluence of two Versailles culture and religions, the Christian and Islamic and many nations, the Black Sea is a space of both convergence and collision of the interests of the riparian countries, but also of the various international actors.

This article outlines the main interests of the great powers. Thus, the geostrategic, political-military and geo-economic interests of the US and NATO, the Russian Federation, and, incidentally, those of the EU are under investigation.

Keywords: Black Sea basin, Russia, US, EU, NATO, geopolitical interest, geostrategic interest, geo-economic interest

Introducere

De-a lungul secolelor, din punct de vedere geopolitic, geoeconomic și geostrategic, importanța Mării Negre s-a bazat în principal pe rolul pe care regiunea l-a avut la intersecția dintre fostele puteri și imperii (elen, roman, bizantin, otoman, rus). Ea a fost simultan o punte de legătură și o frontieră, o zonă-tampon și de tranzit între Vest și Est, între Sud și Nord. În plus, Marea Neagră a reprezentat și continuă să reprezinte un punct de legătură pentru

circuitele comerciale și regiunile bogate în resurse energetice [11].

Bazinul Mării Negre este spațiul acvatic care deține o suprafață de 413 000 km², cu o lungime de 1.150 km de la Vest spre Est și de 600 km de la Nord la Sud [14]. De asemenea, regiunea Mării Negre cuprinde o diversitate de identități culturale, lingvistice, etnice și religioase. Heterogenitatea este, de asemenea, îndeplinită în ceea ce privește structura, dimensiunea și orientarea economică a țărilor

din regiunea Mării Negre. Înconjurată de Europa, Caucaz, regiunea Anatolia, bazinul Mării Negre este conectat la Marea Egee și Marea Mediterană la sud prin Strâmtoarea Bosfor și Marea Marmara [18]. Marea Neagră ca regiune a fost disputată prin prisma vocației sale duale de pod sau frontieră. Dimensiunea Mării Negre și creșterea capacităților de proiecție a forțelor, la care se adaugă faptul că este o mare putere internă, cu o cale unică de ieșire spre oceanul planetar și acea controlată de un singur stat, Turcia [7, p.142].

Aflându-se la confluența a două culturi și religii universale, cea europeană creștină și cea islamică, și a mai multor familii de popoare, Marea Neagră este un spațiu atât de convergență cât și de coliziune a intereselor țărilor riverane, dar și a diverșilor actori internaționali. Evoluția geopolitică și de securitate în zona Mării Negre, poziția geografică a regiunii, riscurile și amenințările existente la adresa stabilității în zonă, elementele ce țin de cooperarea politică, economic și militară sunt aspecte care atrag tot mai mult interesul comunității internaționale, a organizațiilor europene și euroatlantice, generează o abordare mai atentă a problematicii zonei. În contextual noilor realități geopolitice și geostrategice euroatlantice, ca urmare a extinderii NATO și a Uniunii Europene, a conferit bazinului Mării Negre caracteristicile unui spațiu de importanță geostrategică [10].

Este o zonă de intersecție a direcțiilor strategice și traseelor ce asigură legăturile dintre Occident și Orient, de competiție, de cooperare între importanți actori internaționali, între diferite sintagme economico-sociale și sisteme de valori antagoniste. După anul 2004 Marea Neagră s-a definit ca limita estică a UE și NATO, demarcație situată în proximitatea CSI și a statelor membre ale Organizației Tratatului de Securitate Colectivă. Regiunea analizată are și o valoare economică deosebită prin prezența resurselor energetice și de materii prime terestre și mari-

time, capacități locale industriale moderne sau în curs de modernizare, numărul și gradul de educație ale populației, amploarea schimburilor comerciale regionale și transregionale, etc. [11, p.492].

De asemenea, Bazinul Mării Negre este o zonă dens populată, cu resurse naturale importante, conectată cu Marea Mediterană prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele și care are legături directe cu linii importante de comunicație, prin intermediul fluviilor (Dunărea, Volga, Don) și prin coridoarele pe uscat ce unesc de la est la vest Europa Centrală de Caucaz și Asia Centrală, iar de la nord la sud zona baltică de Europa de Sud-Est și Marea Mediterană. Aceste rute au fost folosite în extenso, atât pentru campanii militare, cât și pentru schimburi comerciale încă de la stabilirea primei colonii grecești de-a lungul țărmurilor. Singura perioadă în care Marea Neagră a reprezentat un “lac înghețat”, iar canalele de comunicație au fost întrerupte, a fost în timpul diviziunii de 50 de ani a războiului rece, când granița dintre cele două blocuri trecea practic prin centrul acestei regiuni.

Merită atenție în acest context și axa energetic geopolitică care unește spațiul caspic, Marea Neagră și Marea Mediterană. Oleoductele și gazoductele sunt căile de legătură a acestor spații. Regiunea Mării Negre stricto sensu, include apele teritoriale și litoralul României, Bulgariei, Georgiei, Federației Ruse, Turciei, Ucrainei, și, respectiv, Republica Moldova [9]. În jurul Mării Negre sunt trei state membre ale NATO și două state membre ale UE. O serie de transformări politice a generat avansul spre regimuri democratice în alte sttate din regiune. Spațiul bazinului Mării Negre continuă să fie în transformare [16, p.42]. Regiunea Mării Negre este regiunea care cuprinde Caucazul de Sud, Rusia, Turcia, Ucraina și unele dintre statele membre ale Uniunii Europene (și, prin urmare, Uniunea) [19, p.225-241].

Marea Neagră în contextul intereselor marilor puteri

Importanța geostrategică a Bazinului Mării Negre pe parcursul secolelor, s-a bazat pe rolul pe care regiunea l-a jucat, fiind simultan o *punte de legătură* și o *frontieră*, o *zonă-tampon* și una de *tranzit* între Europa și Asia, la intersecția dintre fostele puteri și imperii. În plus, Marea Neagră a reprezentat un punct de joncțiune pentru rutele comerciale și regiunile bogate în resurse energetice Marea Neagră a reprezentat dintotdeauna o zonă strategică pentru dislocarea și mobilizarea forțelor armate atât din perspectiva politicilor defensive, cât și a celor de expansiune.

Poziția sa strategică, între rezervele de hidrocarburi din bazinul caspic și Europa, plasează Marea Neagră într-o poziție unică. Dar, în timp ce oportunitatea de a transfera petrol și gaze caspice pe piețele europene sporește dezvoltarea economică și prosperitatea economică regională, concurența pentru controlul conductelor, căilor navigabile și a rutelor de transport pentru a asigura o influență politică și economică sporită, nu numai în regiune, la scară globală, ridică riscurile de confruntare. În același timp, proliferarea rutelor, în timp ce potențialul de creștere a cooperării bilaterale în detrimentul regiunii poate duce, în același timp, la redundanță din cauza prea multor capacități pentru a nu fi suficientă gaz și petrol [1].

În contextul analizei bazinului Mării Negre, merită atenție analiza intereselor geopolitice și geostrategice ale actorilor prezenți în regiune. Astfel, în regiunea Mării Negre actorii geopolitici pot fi clasificați:

1) Puteri globale: Statele Unite, Uniunea Europeană și Rusia;

2) Puteri regionale: Turcia, Ucraina, România. Acești actori au dificultăți în formularea unor politici independente de actorii globali, astfel că trebuie să lucreze în coordonare cu aceștia;

3) Organizații internaționale: NATO, UE, OSCE, GUAM, Organizația de Cooperare Economică a Mării Negre (OCEMN) [1].

Astfel, supunând cercetării interesele geostrategice ale Federației Ruse, SUA și, inclusiv, cele ale UE în Bazinul Mării Negre, acestea pot fi examinate din câteva perspective

a) interes geostrategic

După destrămarea URSS-ului în 1991, statele nou create se află în orbita diferitor centre de putere. Acest fapt se referă și la Ucraina, Belarus, statele caucaziene și, inclusiv, Republica Moldova, state pentru care atât Federația Rusă, cât și SUA și UE manifestă interes. La începutul anilor 2000, între Occident și Rusia începe o concurență geopolitică pentru controlul asupra Bazinului Mării Negre [24, pp.75-83].

Analizând din perspectivă geopolitică și geostrategică poziția Mării Negre, am putea determina care sunt cauzele declanșării concurenței geopolitice, geostrategice și geoeconomice a intereselor Federației Ruse și ale SUA, UE și NATO pentru acest spațiu. Care sunt interesele SUA, NATO și UE față de Ucraina? [26, p.75]. Actorii principali ai noului scenariu strategic ce se profilează în frontierele zonei Mării Negre, având ca miză petrolul caspic, sunt Statele Unite ale Americii, Rusia și statele Uniunii Europene.

Statele Unite ale Americii, sunt elementul de referință pe „marea tabla de șah”. Prezența SUA vizează în primul rând consolidarea poziției sale în zona Mării Negre, pilonul sau principal fiind interesul geo-economic și geostrategic. În contextul războiului antiterorist global, SUA se implică în demersurile de modernizare ale armatelor Georgiei și Azerbaidjanului, precum și în procesul monitorizării și evaluării traficului de țigări din Marea Neagră realizat, în special, prin strămtorile turcești [9]. De

asemenea, semnificația Mării Negre pentru SUA mai este importantă din următoarele considerente:

- prin Marea Neagră, S.U.A. poate controla „punctele vulnerabile” ale Federației Ruse, Caucazului de Nord;

- poate spori încrederea și curajul Ucrainei, Georgiei și a Republicii Moldovei, de a se manifesta ca state actori de drept internațional;

- pe lângă Iran, Marea Neagră servește drept platou pentru a exercita presiuni asupra statelor din Orientul Mijlociu, cum ar fi Irakul și Siria;

- Regiunea este importantă din punct de vedere strategic pentru războiul împotriva terorismului, care a început în Afganistan;

- regiunea Mării Negre oferă oportunități fezabile pentru izolarea Rusiei;

- NATO a inclus regiunea în Programul de parteneriat pentru pace (PfP).

- poziția strategică a Mării Negre ar putea permite mobilizarea navelor și a bazelor de război în și în jurul acestei regiuni, care, în practică, ar putea fi folosite pentru a efectua operațiuni de informații împotriva Federației Ruse.

De asemenea, Statele Unite au formulat o strategie axată pe șase direcții de activitate în regiune:

- Conflictele înghețate ar trebui să fie de o prioritate mai mare: atenția ar trebui să fie îndreptată spre conflictele din Transnistria, Carabahul de Munte, Osetia de Sud și Abhazia. Obiectivele Rusiei de a crea turbulențe în aceste regiuni pentru propriile sale interese și de a folosi conflictele pentru a exercita presiuni asupra puterilor regionale.

- SUA consideră că „revoluția oranj” din Ucraina reprezintă o dezvoltare pozitivă pentru regiune [17].

Un alt factor în ceea ce privește interesele geostrategice ale Statelor Unite și ale NATO a fost acela de a împiedica noile state independente să cedeze influenței sau presiunii rusești. SUA și-a reevaluat interesul geostrategic în zonă și a adăugat

o dimensiune militară strategiei sale prin consolidarea rolului NATO. Acest lucru a condus la un răspuns previzibil din partea Rusiei. Statele Unite au căutat să dezvolte o strategie mai coerentă și mai cuprinzătoare față de Marea Neagră. Acest lucru s-a axat asupra a trei puncte principale. În primul rând, administrația americană a acordat o atenție specială promovării democrației și economiei de piață. Această abordare sa concentrat pe o mai mare libertate politică, ca urmare a alegerilor libere și corecte, a statului de drept, a respectării drepturilor omului și a transparenței economiei de piață. În al doilea rând, sa acordat prioritate problemei energetice și extinderii comerțului liber. Aceasta include o creștere a numărului de conducte de gaze și de petrol; o creștere a comerțului și a dezvoltării economice datorită îmbunătățirilor în infrastructura transportului și comunicațiilor, în promoarea turismului, cooperării vamale, protecției mediului etc.

Securitatea este al treilea pilon principal al abordării SUA în regiune. În acest caz, accentul principal a fost pus pe combaterea terorismului, a crimei organizate și a contrabandei cu arme de distrugere în masă, printr-un regim consolidat de securitate a frontierelor și un răspuns civil-militar. De o importanță particulară, în acest sens, a fost sprijinul acordat de SUA pentru Inițiativa de Securitate la Frontiera Mării Negre și pentru Planul de Răspuns la Urgența Civilă a Mării Negre, finanțat de Departamentul Apărării SUA, care drept obiectiv îmbunătățirea coordonării și cooperării transfrontaliere. Pentru a-și îmbunătăți imaginea în zonă, SUA a dezvoltat legături bilaterale de securitate strânse cu actori regionali precum Georgia, Ucraina, Bulgaria și România.

Dacă e să analizăm interesul manifestat de SUA, NATO și UE pentru Bazinul Mării Negre, atunci am putea constata că acesta servește drept instrument de constrângere și de stopare a intereselor și ambițiilor Federației Rusie - independența

Ucrainei față de Rusia și includerea acesteia în sfera de influență a SUA și NATO. După cum afirma în 1997 Zb.Brzezinski, scopul SUA rezidă în aceea de „a nu admite crearea unui imperiu euroasiatic care ar fi capabil să stopeze tendințele și scopurile geostrategice americane”. Scopurile SUA în Bazinul Mării Negre se axează pe asigurarea pluralismului geopolitic în spațiul postsovietic.

Scopuri și interese în Bazinul Mării Negre are și NATO, cu toate că, în principiu, acestea coincid cu interesele SUA. În primul rând, aceasta vizează extinderea Alianței spre Est. În cazul aderării la NATO, Ucrainei, mai curând, îi va reveni rolul de a „reține” Federația Rusă în tendințele sale expansioniste și de a participa, după necesitate, la formarea unui nou “cordon sanitar”, care ar permite îndepărtarea Federației Rusie de statele Uniunii Europene. Astfel, analizând interesele statelor membre ale NATO, conform opiniei lui F.Cune, există cinci motive de manifestare a intereselor în această zonă:

1. amplasarea geografică și geostrategică a regiunii;
2. rolul Caucazului Central pentru securitatea euroasiatică;
3. neexplorarea totală a rezervelor de gaze din bazinul caspic;
4. prezența problemelor cu privire la amenințarea și răspândirea armei de distrugere în masă;
5. neadmiterea hegemoniei unei puteri în zonă [22, pp.13-14].

În contextul analizei intereselor marilor puteri în bazinul Mării Negre, merită atenție interesele manifestate de către Federația Rusă în regiune. Astfel, pentru Federația Rusă, zona Mării Negre este un obiectiv strategic fundamental, iar în relația cu statele riverane ea își impune un statut egal cu cel al Alianței Nord-Atlantice. Fiind unul dintre principalii actori, principala preocupare a Rusiei în „vecinătatea apropiată” este menținerea și consolidarea puterii sale și restrângerea prezenței altor puteri.

Pornind de la premiza că Ucraina și Georgia consideră Rusia drept o amenințare, iar Federația Rusă, la rândul ei, considerându-se înconjurată și cuprinsă de Occident, motivul de menținere a influenței în zonă este cel al realizării interesului - asigurarea securității naționale. Întrucât SUA a exercitat simultan influență militară și politică asupra Mării Negre, prin extinderea NATO în regiune, Federația Rusă consideră că este înfruntată. Intensitatea fricții rusești de împrejmuire a fost evidentă în timpul crizei din august 2008. Din acest motiv, interesele Rusiei în regiunea Mării Negre ar putea fi definite după cum urmează:

- 1) având în vedere influența crescândă a actorilor regionali și globali în regiunea Mării Negre, Federația Rusă încearcă să-și mențină poziția drept unul dintre principalii actori din regiune;
- 2) prevenirea apariției unor probleme sau proiecte care nu sunt sub controlul Rusiei;
- 3) prevenirea apariției unor coaliții militare anti-ruse;
- 4) împiedicarea țărilor din regiune de-a adera la NATO;
- 5) lupta și suprimarea separatismului, a fundamentalismului și a terorismului [6].

În ultimul deceniu, Federația Rusă s-a confruntat cu o criză provocată de pierderea statutului său de a doua supraputere mondială. Concomitent cu evoluțiile crizei iugoslave și cu implicarea serioasă a SUA în regiune, Moscova a renunțat la pretențiile de hegemonie politică în Europa de Sud-Est. Analizii consideră că Rusia de astăzi se concentrează asupra problemelor restructurării societății și întăririi CSI, concomitent cu diversificarea parteneriatelor și a relațiilor cu statele din Extremul Orient [3].

Actualmente, datorită importanței geopolitice și a specificului intereselor Rusiei, regiunea Mării Negre constituie un domeniu important în politica externă a Federației Ruse. Conceptul de „Vecinătate

tatea Apropiată” a fost dezvoltat pentru a reflecta înlocuirea bruscă a fostelor republici unionale de către state suverane, generând astfel preocupări larg răspândite și în zona Mării Negre. Există o serie de motive pentru interesele Rusiei în această zonă. Pentru Rusia, Marea Neagră a fost întotdeauna o poartă spre oceanele lumii. Regiunea constituie, de asemenea, un bastion natural pentru Rusia și este considerat ca fiind marcat de un șir de factori potențiali destabilizatori, cum ar fi situația alarmantă din Transcaucazia și din Caucazul de Nord, criza din Balcani, problema kurdă și situația percepută în jurul Iranului și Irakului. În plus, multe regiuni rusești au menținut legături economice puternice cu zona Mării Negre. De asemenea, Rusia se confruntă cu o transformare a mediului geopolitic în regiunea Mării Negre, marcată în mod clar de prezența unui număr tot mai mare de actori internaționali în zonă [5].

Federația Rusă consideră Georgia și zona Caucazului exact așa cum consideră Casa Albă zona Americii Centrale: „ograda proprie” – „own playground backyard” [13]. De asemenea, guvernarea de la Moscova nu vede cu ochi buni implicarea tot mai mare a Statelor Unite în Asia Centrală și Caucaz- zona de influență pe care Rusia o consideră proprie. Asupra acestui aspect, esențial geopolitic, atrăgea atenția și raportul „Strategic Studies Institute”. Stabilirea bazelor americane în această regiune, cât și susținerea unor guverne pro-americane în zonă, conduc la contra-reacții din partea Federației Ruse [9].

Sudul Caucazului este privit de Rusia drept „vecinătate apropiată”, deci, o zonă de intervenție militară rusă, în caz de necesitate. Această situație ar putea transforma conflictul din Caucaz într-o criză internațională majoră, cu posibile mari „surprize” în viitor. Moscova și-a făcut deja cunoscute ambițiile de a-și restaura o „orbită Rusă”, compusă din statele aparținând „vecinătății apropiate”, Ucraina,

Bielorusia și fostele republici sovietice din Asia Centrală [9].

În afară de aceasta suprapunerea frontierei de sud-est a NATO și UE pe Marea Neagră prin adăugarea României și Bulgariei la Alianță este percepută în mod explicit de către Rusia drept amenințare directă la adresa securității sale, drept pentru care se simte îndreptățită să-și remodeleze „practicile geostrategice” specifice războiului rece și abandonate în 1992. Manifestările în plan militar ale Federației Ruse marchează de fapt, tendința Kremlinului de a-și restabili politica de forță de dinaintea colapsului URSS, pe de o parte, iar pe de altă parte, un exercițiu dur de refacere a imaginii anterioare [15].

Interes politico-militar

Bazinul Mării Negre pentru Federația Rusă prezintă interes și din perspectiva politico-militară. Astfel, analizând interesele politico-militare ale Federației Ruse în spațiul est-european, acestea, în funcție de poziția geografică a statelor, au gradul său de manifestare. Independența Ucrainei a depozitat Rusia de poziția sa dominantă în Marea Neagră, în care Odesa era drept poartă vitală pentru comerțul cu Mediterana și cu lumea de dincolo de ea. Pierderea Ucrainei este o pierdere de pivot geopolitic, deoarece a limitat opțiunile geostrategice ale Rusiei în bazinul Mării Negre. Păstrându-și controlul asupra Ucrainei, Rusia ar fi putut încă să încerce să fie liderul unui imperiu euroasiatic, în care Moscova ar fi dominat non-slavii din sudul și sud-estul fostei URSS.

Pierderea poziției dominante la Marea Baltică se repetă și la Marea Neagră nu doar din cauza independenței Ucrainei, dar și din cauza obținerii independenței statelor caucaziene - Georgia, Armenia, Azerbaidjian. Înainte de 1991, Marea Neagră era punctul de plecare a puterii navale rusești în Mediterană. În urma războaielor ruso-turce, Rusia obține accesul la Marea Neagră în 1783. La înce-

putul secolului al XX-lea, dar și în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, 1939-1945, flota Mării Negre este una dintre principalele forțe militare. Imediat după destrămarea URSS-ului, flota maritimă devine patrimoniu al CSI, iar la 5 aprilie, prin semnarea de către președintele Ucrainei a Decretului vizând „Mijloacele de constituire a forțelor maritime ale Ucrainei”, conform căruia „flota maritimă din Marea Neagră trece sub jurisdicția Ucrainei și în baza acestora se constituie forțele armate ale Ucrainei”.

Reacția Rusiei a fost imediată. Deja la 7 aprilie același an, președintele Federației Ruse emite decretul prin care flota maritimă din Marea Neagră trece sub jurisdicția Federației Ruse. Pe parcursul a 7 ani s-au dus dispute vizând rezolvarea acestor probleme. Doar la 28 mai 1997, între state are loc semnarea Acordului cu privire la parametrii de divizare a flotei din Marea Neagră – „Statutul și condițiile aflării flotei Federației Ruse în teritoriul Ucrainei”, „Calculul reciproc vizând divizarea flotei maritime din Marea Neagră aflate pe teritoriul Ucrainei”. Toate aceste acorduri au fost încheiate pe o perioadă de 20 de ani, având posibilitatea de-a fi prelungite automat pe o perioadă de 5 ani, în cazul dacă una dintre părți nu va cere încetarea acestora. Aceste acorduri au permis semnarea Acordului de prietenie și cooperare dintre Federația Rusă și Ucraina la 31 mai 1997, conform căruia, flota maritimă nu va deține în arsenalul său arme nucleare. Scopul aflării acestor forțe în teritoriile acvatice ale Mării Negre este asigurarea securității și explorării căii maritime.

Astfel, până la evenimentele din 2014 din Ucraina, soldate cu anexarea Crimeei la Federația Rusă, în apele Mării Negre se aflau 388 de unități. Practic 70% din infrastructura flotei maritime a Federației Ruse din Marea Neagră se află în zona Crimeii. De asemenea, flota maritimă mai dispunea de dislocație în Sevastopol (Sevastopolskaia, Iujnaia, Karantin-

naia, Kazacia), Feodosia și Nikolaev - destinate reparației vaselor maritime. Directorul Institutului Statelor CSI menționează că, în august 1992, în componența flotei maritime din Marea Neagră se aflau 894 de vase, aviația maritimă număra 400 de aparate de zbor, forțele terestre dețineau 28 de scuturi antirachetă, 258 de tancuri mijlocii, 826 de mașini blindate, 457 sisteme de artilerie. Acoperirea aeriană a flotei era efectuată de către forțele FAA (Forțele Anti-Aeriene). În acele condiții, flota era amplasată pe litoralul Mării Negre din delta Dunării până la Batumi. Bazele acestea erau amplasate pe o lungime de 1750 kilometri, la o distanță de 200 kilometri de litoral. De asemenea, în sistemul de apărare mai intrau și bazele din Bulgaria, Siria, Egipt și alte state din Marea Mediterană, ceea ce constituia un raport de 2,5:1 în favoarea URSS [26].

Deja în 1997, arsenalul flotei maritime se micșorează considerabil (până în 2014 se afla doar un submarin), este reformată diviziunea de pe litoral și sunt pierdute bazele din orașele Simferopol, Eupatoria, orașele Perevalinoe și Mejgorie. S-a micșorat brigada forțelor maritime, rămânând 31 de tancuri (s-au redus de 8 ori), 211 mașini blindate (s-au redus de 4 ori), 54 de arme și lansatoare de mine (reduse de 6 ori), iar aviația maritimă a fost lichidată în întregime [26, p.108]. O parte din forțele aeriene au fost transferate în regiunea Novorossiisk. Toate aceste reduceri denotă slăbirea considerabilă a puterii maritime și militare a Federației Ruse în spațiul Mării Negre.

În acest context, mai poate fi menționată și cererea părții ucrainene de-a i se transmite sub jurisdicția sa toate obiectele navale și hidrografice, motivând responsabilitatea pentru securitatea înotului pe teritoriile acvatice care aparțin Ucrainei. Ca rezultat al cerințelor înaintate, are loc procedura de lichidare și retragere a obiectelor rusești. Pretenții față de Rusia au avut și Fondul Proprietății Crimeei, conform că-

roră, flota maritimă din Marea Neagră a Federației Ruse folosește ilegal 96 de obiecte din Crimeea. O altă cerință survenită din partea Ucrainei se referă la revizuirea costului pentru arendarea bazelor pe teritoriul cărora sunt dislocate forțele navale ruse. Cu toate că în acorduri este fixată suma de 97 mln. US \$ anual [26, p.108], Kievul destul de des a ridicat această problemă, manifestând o poziție fermă.

O problemă nu mai puțin importantă în relațiile ruso-ucrainene vizează delimitarea frontierelor maritime între statele din strâmtoarea Kerch și din Marea Azov. Până la destrămarea URSS, Marea Azov era mare internă, și, conform principiilor dreptului internațional, strâmtoarea Kerch era o cale a apelor interne având statut de „strâmtoare”. Hotarele dintre regiunea Crimeei și cea a Krasnodarului, ca părți componente ale unui stat, erau pur nominală. Odată cu dispariția Uniunii Sovietice de pe arena internațională, această frontieră devine interstatală, strâmtoarea Kerch împreună cu insula Tuzla trec sub jurisdicția Ucrainei. În aceste condiții, vasele maritime militare, dar și civile, pentru a trece în Marea Azov spre Rostov, Taganrog, Eisk, Temriuk, Portul Caucaz, trebuie să achite taxa pentru tranzitarea și exploatarea strâmtoării (anual trec peste 2000 de vase). Ucrainei, în acest caz, îi revin 70% din spațiul acvatic al Mării Azov, bogat în diverse specii de pești, de înmulțirea cărora se ocupă doar Rusia, având întințate la explorarea resurselor minerale de pe coastă, cât și aproximativ 120 de țigete de gaz și petrol. Din 1992 s-au dus negocieri, dar până în 2014, problema rămâne a fi nesoluționată, ce a dus la apariția disputelor și situațiilor conflictuale [26, pp.109-111].

De asemenea, Federația Rusă este limitată de manevrele militare comune navale și pe uscat ale NATO și Ucrainei, inclusiv și rolul crescând al Turciei în regiunea Mării Negre.

Interesele geostrategice ale Federației Ruse în spațiul ucrainean sunt destul de vizibile în ultimul

timp, iar evenimentele de la Kiev, privind politica de integrare a Ucrainei în Uniunea Europeană, ne demonstrează odată în plus tendințele de menținere în sfera sa de influență fostele republici unionale. În acest context, poate fi menționată și lupta dusă pentru Crimeea, punct geostrategic al Federației Ruse în bazinul Mării Negre, implicarea forțelor armate în zona Donbas, Lugansk. De asemenea, rușii au privit Revoluția Portocalie din Ucraina din decembrie 2004 - ianuarie 2005 drept o tentativă a SUA de a atrage Ucraina în NATO și de-a pregăti scena pentru a dezintegra Rusia [12, p.69].

Aspectul politico-militar al intereselor Federației Ruse este prezent și în Armenia. Astfel, în 1995 este semnat acordul ruso-armean privind amplasarea Bazei militare ruse 102 în Armenia. Amplasarea acestui obiect strategic servește drept pretext pentru Federația Rusă de a proteja Armenia de o eventuală intervenție din partea Turciei și Azerbaidjanului. La 20 august 2010, Rusia și Armenia au semnat, la Erevan, un Protocol (numărul 15) privind prelungirea până în anul 2044 a termenului de aplicare a Acordului interstatal din 1995 despre Baza militară rusă nr.102 din Gyumri, localitate din nordul Armeniei. Protocolul a fost semnat de miniștrii apărării ai celor două țări, Seiran Oganianș și Anatoli Serdiukov, în prezența președinților Dmitri Medvedev și Serje Sargsian. Acordul ruso-armean despre Baza militară de la Gyumri prevedea inițial că trupele militare ruse vor staționa în Armenia 25 de ani (adică până în 2020). Protocolul nr.15, semnat la 20 august, prevede un termen de 49 de ani, care se vor calcula din momentul intrării în vigoare a Acordului interstatal. Un element nou adus de Protocolul nr.15 este posibilitatea prelungirii automate, după 2044, a termenului Acordului ruso-armean la fiecare 5 ani, “dacă nici una dintre părți nu-și exprimă o voință contrară” [2].

Prezența militară este necesară să fie examinată în complex cu alte aspecte ale politicii externe și economiei statului. În componența Bazei mili-

tare amplasate în Gyiumri întră subdiviziuni motorizate, de tancuri și artilerie. Efectivul e de 3,5 mii soldați, la care mai poate fi inclus și o parte a ofițerilor transferați în Armenia ca rezultat al retragerii forțelor militare ruse din Batumi și Ahalkalaki (Georgia) în 2007 și actualmente amplasați în Ghiumri, Erbuni și Erevan.

Astfel, în cazul lipsei unui sistem integral de securitate rus, Baza de la Gyiumri este doar un punct, care mai curând servește intereselor Armeniei, dar care, în perspectivă, poate fi privit ca un potențial de fortificare a influenței Federației Ruse în regiune. Pragmatismul Rusiei rezidă în prelungirea prezenței militare și asigurarea prezenței sale în cazul unei eventuale confruntări cu interesele SUA, Turcia, Iran. De asemenea, Federația Rusă și-a asumat responsabilitatea de a proteja frontiera dintre Armenia și Turcia pe o lungime de 345 km și segmentul de frontieră armeano-iranian pe o lungime de 45 km [20]. În cazul retragerii Federației Ruse din regiune, alte puteri ar pretinde să-și impună prezența în Armenia. Astfel, retrăgându-se din Armenia, Federația Rusă este conștientă de faptul că gradul de pericol la adresa securității Rusiei ar crește considerabil, fiindu-i limitate și interesele economice în Azerbaidjian. Pe fundalul evenimentelor din Ucraina, Armenia pare a fi un partener stabil al Federației Ruse [21].

În perioada sovietică, regiunea a moștenit un potențial și o structură nucleară destul de puternică. Statele Caucazului, în special Georgia, dispun de zăcăminte cum ar fi uranul. Institutul de Fizică și Tehnologii din Suhumi poate fi considerat unul dintre obiectele periculoase ale URSS. Din cauza conflictului cu Abhazia nu poate fi supus unui control. De asemenea centrala nucleară Medzamore (Armenia) poate duce la o catastrofă similară cu cea a Cernobilului cu impact și asupra piețelor din Turcia. Aliații NATO de asemenea au îngrijorarea că statele precum Iranul, Iracul și Pakistanul pot să

pretindă la explorarea acestui zăcământ în regiune. Astfel, Caucazul deține un rol important în politica SUA, NATO și UE. Impunerea monopolului unei puteri în regiune ar putea priva SUA și statele europene de venit.

Nu mai puțin interes suscită problema flotei statelor riverane la Marea Neagră. Ele au creat, la 2 aprilie 2001, un organism de cooperare navală, numit Grupul Naval de Acțiune Comună în Marea Neagră (BLACKSEAFOR), având ca obiectiv cunoașterea reciprocă, consolidarea încrederii și securității în Marea Neagră, acțiunile fiind îndreptate pe probleme umanitare, de căutare - salvare, împotriva minelor, poluării s.a.m.d. Ea va putea fi folosită ca forță în Marea Neagră, dar la cerere, poate interveni și în afară, în concordanță cu acordul statelor participante. Există o puternică prezență militară Rusă în Crimeea, ceea ce a adus anumite neînțelegeri între Rusia și Ucraina asupra statutului flotei la Marea Neagră și a bazei strategice de la Sevastopol (acordul din iunie 1995 privind flota la Marea Neagră alocă 81.7% Rusiei și 18.7% Ucrainei). Conform doctrinei militare, flota Rusă a Mării Negre va asigura apărarea coastelor proprii, va menține capacitatea pentru executarea blocadei și va fi capabilă să execute o operație de desant maritim la distanță maximă.

Totuși, odată cu aderarea României și Bulgariei la NATO, raportul de forțe s-a schimbat în sensul unei egalități. Cele trei state membre ale NATO (România, Bulgaria, Turcia) și trei nemembre (Rusia, Ucraina, Georgia). Împreună cu Bulgaria, România este în continuare un promotor al politicii Alianței în regiune. La scară subregională, un important factor de risc îl reprezintă perspectiva concentrării de forțe militare în zona Mării Negre (vezi Anexa I). De asemenea, menținerea conflictelor interetnice în stare cronică, în scopul exploatării efectelor acestora, facilitează apariția fluxurilor masive de refugiați, amplificarea unor tensiuni,

incitarea la extremism, manifestări xenofobe etc., riscuri cu propagare radicală în zonă Mării Negre. *Amenințările asimetrice* constituie cel mai semnificativ risc la adresa securității regionale; element definitoriu al oricărei evaluări strategice. Amenințările asimetrice se disting prin faptul că sunt greu de prognozat și în consecință aproape imposibil de prevenit și contracarat unilateral. Coaliția este, în termeni practici, singurul mod de acțiune viabil de luptă împotriva amenințărilor asimetrice [9].

În sens geopolitic, poziția Mării Negre este cheia pentru întreg Caucazul de Sud, în special dacă este luat în considerare și conflictul dintre două țări din regiune - Armenia și Azerbaidjan. Menținerea conflictelor înghețate reprezintă o prioritate geopolitică pentru Federația Rusă, întrucât acestea constituie pârgii de control regional foarte important, monitorizarea sau implicarea inclusiv armată a Federației Ruse în respectivele conflicte fiind asigurată prin încheierea unor acorduri bilaterale. Per ansamblu, Georgia poate fi considerată un „cap de pod” geopolitic pentru dezvoltarea unor afaceri regionale și promovarea de interese economice vizând piețele de desfacere din zonă, exploatarea resurselor minerale din zonă, utilizarea forței de lucru etc... [18, pp.129-130]. Din punct de vedere geostrategic, de o parte și de altă a Mării Negre, zona Balcanilor și, mai ales, cea a Caucazului de Sud se caracterizează prin numeroase tensiuni și conflicte (Cecenia, Osetia de Sud, Transnistria, Karabahul de Munte, Abhazia etc.), în soluționarea cărora organizațiile internaționale de securitate depun eforturi importante [4].

Interes energetic

Importanța strategică a Bazinului Mării Negre rezidă și în faptul că pe teritoriul său trece una dintre cele două rute care traversează Caucazul de Nord și ajung la Marea Neagră. Semnificația Abhaziei e și mai mare, pentru că ea se află pe litoralul Mării

Negre, iar pe teritoriul ei se află portul Suhumi. Pe de altă parte, pe teritoriul Georgiei au fost proiectate să treacă oleoductele Baku – Tbilisi - Ceyhan și Baku – Soupsa, precum și gazoductul NABUCCO (Baku - Erzerum). Georgia posedă, de asemenea, mai multe porturi la Marea Neagră (Suhumi, Poti, Soupsa, Koulevi și Batumi), care au devenit foarte active în exportarea petrolului spre UE. Rusia nu supune controlului căile de aprovizionare, așa cum se întâmplă cu rutele din nordul Caucazului (Bacu - Novorossisk). Importanța acestei zone vine din considerente ale strategiilor de geopolitică ale marilor puteri care își dispută sferele de influență.

Construcția oleoductului Baku - Tbilisi - Ceyhan (BTC), a gazoductului Baku – Tbilisi – Erzerum și a autostrăzii Karas - Akhalkalai fac parte dintr-un plan de capitalizare a poziției geostrategice a Georgiei între Europa și Asia. În termeni geo-economici, Georgia este situată pe cea mai scurtă rută care leagă Europa de Asia, sens în care această proximitate teritorială a fost transpusă și în alte proiecte precum TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Asia) și INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) - proiecte în care sunt vizibile funcțiile și interesele economice occidentale în dezvoltarea economică a statului. Potențialul energetic al bazinului caspic impune ca aceste resurse să fie transportate printr-un sistem ramificat de conducte, unele trebuind să traverseze teritoriul georgian. În prezent, Georgia are două terminale maritime prin care petrolul caspic este transportat pe alte spații. Unul este situat la Supsa, cu o capacitate de 200.000 de barili pe zi, iar celălalt în portul Batumi, cu aceiași capacitate.

Georgia reprezintă un coridor energetic esențial spre Occident și alături de alte state de tranzit are obligația de a garanta siguranța conductelor de petrol și gaze, care pornesc din zona azeră a Mării Caspice. Conductele au o mare importanță pentru Uniunea Europeană, deoarece reduc dependența de

livrările ruse și nu traversează teritoriul rus. Oleoductul Baku – Tbilisi - Ceyhan are o lungime totală de 1768 kilometri, dintre care 443 kilometri traversează Azerbaidjanul, 249 - Georgia și 1076 kilometri traversează Turcia. Traversează numeroși munți, care ating înălțimi de până la 2830 metri și intersectează 3000 de drumuri, căi ferate, linii utile și 1500 de căi navigabile cu lățimi de până la 500 metri (ca de exemplu râul Ceyhan în Turcia). Oleoductul ocupă un coridor de 8 metri și este îngropat de-a lungul întregului său parcurs la o adâncime de cel puțin un metru. În paralel cu BTC, se află gazoductul din Caucazul de Sud, care transportă gaze naturale de la Terminalul Sanganchal până la Erzerum, Turcia. Are o viață utilă proiectată pe o perioadă de 40 de ani și, începând cu 2009, transportă un milion de barili (160 000 metri cubi) de petrol pe zi. Are o capacitate de 10 milioane de barili de petrol, care vor curge prin oleoduct cu 2 metri pe secundă. Există 8 stații de pompare de-a lungul oleoductului (2 în Azerbaidjan, 2 în Georgia și 4 în Turcia). Proiectul a costat 3,9 miliarde dolari SUA, 70% din costuri au fost finanțate de terțe părți - Banca Mondială, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, agenții de credit de exploatare din șapte țări și un sindicat din 15 bănci comerciale [18, p.128].

Bruxelles este cointerestat, în primul rând, de formarea unei zone economice și politice stabile, care să se concentreze asupra valorilor comune europene. Comisia Europeană publică în martie 2003 comunicatul “Vecinătatea Europei extinse” - un nou cadru pentru relațiile cu țările vecine din est și sud, care creionează principiile de bază ale viitoarei Politici Europene de Vecinătate, adresat Rusiei, Ucrainei, Belarusului și Republicii Moldova, cât și statelor caucaziene. În acest document a fost expusă strategia UE privind relațiile cu statele vecine. Scopul acestei strategii rezidă în “crearea unei zone prospere și prietenoși de vecinătate – “inelul prietenilor”, cu care UE deține relații apropiate de prie-

tenie, pace și cooperare. Comunicatul și Concepția au avut o reacție negativă din partea administrației Rusiei. Pentru Moscova, acest comunicat semnifică intenția UE de a-și fortifica pozițiile economice în sfera de influență a Rusiei în CSI - zona intereselor prioritare. În același timp, interesul UE mai este și problema carburanților expuși pe piețele europene din Rusia, care tranzitează teritoriul ucrainean. De aceea, UE nu este interesată în declanșarea unui conflict cu Rusia din cauza Ucrainei, nici în înrăutățirea relațiilor ruso-ucrainene, în urma căreia are de suferit sistemul energetic de securitate [26, p.75].

Regiunea Caucazului de sud deține un rol important, ceea ce face ca UE să fie interesată de această regiune. Principalul atu al noilor state independente din Caucazul de Sud, după destrămarea Uniunii Sovietice, este posibilitatea, fără implicarea Federației Ruse, de a explora resursele energetice, cât și de a construi pe teritoriul acestor state căi de transport a surselor energetice spre spațiul european din regiunea Caucazului de Sud și Asia Centrală. Rolul geopolitic al statelor din regiune a crescut ca rezultat al interesului statelor occidentale pentru diminuarea influenței și dependenței față de Federația Rusă. În ultimii 13 ani au fost construite oleoductele din Azerbaidjan în Turcia – «Baku – Supsa» și «Baku – Tbilisi – Geyhan», cât și oleoductul din Azerbaidjan în Turcia «Baku – Tbilisi – Erzurum » [23, pp.59-63]. Georgia este un stat de tranzit pentru piețele internaționale, care contravine intereselor Federației Ruse, care intenționează să dețină sub control tranzitarea carburanților exportați spre Europa. De asemenea, Georgia mai dispune și de un potențial turistic, dar care nu-i explorat la maximum.

Spre deosebire de interesul în statele est-europene foste republici unionale, în special cel de menținere a monopolului asupra resurselor energetice, interesul Federației Ruse în statele est-eu-

ropene membre ale UE este unul pragmatic, axat pe livrările produselor petroliere și a gazului natural în zonă. Factorul determinant în relațiile dintre Federația Rusă și statele est-europene rămâne a fi exportul gazelor naturale și al petrolului. Federația Rusă exportă în regiune aproximativ 44 milioane tone de petrol, jumătate dintre care revine Poloniei. Începând cu anul 2014, ca rezultat al crizei ruso-ucrainene, în relațiile dintre Federația Rusă și statele est-europene (membre ale UE) se observă o turnură cu caracter mai mult politic. Criza ruso-ucraineană afectează și relațiile comerciale dintre Federația Rusă și partenerii est-europeni. Deficitul comerțului al statelor est-europene cu Federația Rusă scade până la 32,5 miliarde \$ SUA (36,4 miliarde \$ SUA în 2013). Dacă în 2008 importul Rusiei în statele est-europene în comparație cu 2014 era de 2,6 ori mai mare, atunci, în 2014, acesta scade de 2,2 ori.

Referitor la resursele energetice, statelor regiunii analizate depind major, din punct de vedere energetic, de livrările de petrol și gaze din Federația Rusă, vulnerabilitate deosebit de importantă. Astfel, Occidentul, cu susținerea statelor de pe malul vestic al Mării Negre, caută să deschidă accesul spre sursele energetice de la Marea Caspică și Orientul Apropiat și Mijlociu, ceea ce ar reduce pe termen mediu dependența Europei de Est – a UE în general – de Federația Rusă.

Amplasarea geoeconomică și geopolitică a statelor Caucazului Central nu are o importanță atât de mare pentru statele membre ale NATO, dar servește drept un punct de legătură pentru toate celelalte interese. Regiunea este hotarul spațiului comun european, un centru economic și un coridor de transport. Caucazul este puntea dintre Europa și Asia, un element important în relațiile comerciale dintre Orient, SUA și NATO, cât și dintre Nord și Sud. Joacă un rol strategic în renașterea drumului mătăsii, deoarece este o cale terestră de transportare a mărfurilor

și materiei prime din Asia Centrală în spațiul Mării Mediterane și Europa. Datorită potențialului economic și colaborării comerciale, regiunea poate să devină un centru economic important. Civilizația Caucazului nu-i europeană, dar nu poate fi considerată nici asiatică. Este un nod de legătură a civilizației europene și asiatice (musulmane). Astfel, conform opiniei lui S.Hadington, acest tip de cultură crește considerabil, în special după evenimentele din 11 septembrie 2001, fiind ca un pod între creștinism și islamism. Existența conflictelor în zonă prezintă un interes pentru securitatea europeană. Pe parcursul istoriei, Caucazul de Sud a fost o zonă tampon, sau o zonă de influență a marilor puteri-Rusia, Turcia și Iran - fiecare din ele având interesele sale. Diferența constă în aceea că statutul fostelor imperii se transformă în unul de puteri regionale [22, p.15]. De aceea, interesul primordial ale SUA și NATO în zonă este de a ține Rusia la periferia acestor interese și de a nu admite fortificarea prezenței Rusiei în zona caucaziană. Membrii NATO urmaresc rolul crescând al Turciei în regiune. Astfel, estimând toate aceste interese, se poate de menționat faptul că, cooperarea, cu statele membre ale NATO reiese doar din interesele prioritare. Regiunea este o „periferie importantă”. Este o regiune în care cu greu se poate de ajuns la un consens [22, p.22].

Astfel, Rusia poate fi considerată principalul concurent al SUA și NATO în această zonă. Politica și acțiunile sale în regiune pot fi calificate drept principalul factor de influență asupra politicii NATO. Atât NATO, cât și Federația Rusă, având interese comune în regiune, sunt doi concurenți. Pentru intensificarea influenței în regiune, ambii actori utilizează metode de exercitare a influenței, metodele însă fiind diferite. SUA intenționează să-și intensifice influența prin metoda cooperării și principiilor economice, sperând la lărgirea aspectului comercial și celui al extinderii securității în regiune. La rândul său, Federația Rusă nu admite

dezvoltarea de sine stătătoare a statelor caucaziene. Rusia continuă să investească sume enorme în scopul de a nu pierde controlul în regiune.

Marea Neagră, pentru SUA, este un pasaj important în transferul resurselor energetice de pe linia caucaziană - Asia Centrală spre piețele occidentale. Nu numai că puterile străine care activează în regiune devin influențate în modelarea politicilor energetice ale țărilor acestei linii, ci și pot dicta politicile energetice ale întregii regiuni, principal canal de export ale petrolului și gazului natural. În acest context, amplasarea Mării Negre în centrul coridoarelor energetice Nord-Vest, Nord-Sud cât și manifestarea regiunii ca o alternativă considerabilă la rezervele Orientului Mijlociu, zonă din ce în ce mai instabilă, au îndemnat atât SUA și UE să stabilească relații bune cu statele din regiune. Marea Neagră este o regiune considerată de Iran ca un canal pentru exportul de petrol și gaze naturale. Prin urmare, implicarea activă a SUA în regiune oferă posibilitatea de a manipula politicile energetice iraniene. În același timp, proximitatea geografică poate transforma Iranul într-o țintă ușoară pentru aeronavele care ar putea decola din bazele sau aeronavele transportate în regiune.

Un alt stat esențial pentru realizarea proiectelor de transport al petrolului și gazelor naturale dinspre Marea Caspică spre Europa, ocolind Rusia, este Turcia. Ankara este interesată de gestionarea tranzitului de petrol și gaze din Orientul Mijlociu, Caucaz și Marea Neagră. Astfel, începând cu 1994, Ankara a devenit unul dintre promotorii proiectului Baku – Tbilisi - Ceyhan (BTC), ca alternativă la „Ruta Nordică”, propusă de Moscova. Competiția nu exclude însă, și cooperarea în anumite limite. Turcia importă masiv gaz natural din Federația Rusă, deși încearcă să-și diversifice sursele de aprovizionare (gazoductul „Nabucco”, dintre Iran, Balcani și Europa Centrală). Conductele Baku-Tbilisi-Ceyhan și Baku-Erzurum oferă Turciei o sursă

energetică alternativă și sporesc importanța strategică a statului [9]. Astfel, căile de transport mai economice și rutele energetice (conducta de petrol Baku – Tbilisi - Ceyhan și conducta de gaze transcaspică) aliniază țările din cele două grupări [4].

În toată această ecuație, România deține un important rol strategic în circuitele economice internaționale, atât pentru tranzitul de petrol din Federația Rusă sau bazinul Mării Baltice spre zona consumatoare din vestul Europei (de exemplu, proiectul Constanța – Belgrad - Trieste), cât și în calitate de exportator de electricitate și produse petroliere. Dezvoltarea inegală din punct de vedere economic a acestor state are efecte negative în transformarea lor în parteneri economici credibili pentru investițiile din Occident. De aceea, în scopul întăririi cooperării și colaborării regionale, statele din zona Mării Negre au înființat o serie de organizații, precum OCEMN, sau sunt membre ale altora - CSI, GUUAM.

Odată cu aderarea țărilor din Europa Centrală și de Est la UE, UE a devenit vecinătatea Mării Negre. Odată cu aderarea Bulgariei și României în 2007, UE a devenit o putere activă în regiunea Mării Negre. Pornind de la premiza că UE este învecinată cu Marea Neagră, problemele acestei regiuni sunt abordate prin intermediul cadrului „Politica Europeană de Vecinătate”. Politica Europeană de Vecinătate urmărește recunoașterea suveranității și a independenței, soluționarea conflictelor, recunoașterea drepturilor omului și a fundațiilor democratice și punerea în aplicare a reformelor economice. Fiind amplasată pe rutele energetice Marea Neagră devine o zonă importantă pentru UE. În plus, factorii de mediu au creat o legătură între Marea Neagră și UE prin apartenența României și Bulgariei la UE. Astfel, UE deține o coastă pe Marea Neagră, iar responsabilitățile, precum protecția malurilor maritime, lipsa apei și lupta împotriva deșeurilor radioactive vor ieși în prim plan. În plus,

trecerea petrolierelor din Marea Neagră va trebui să respecte standardele de securitate ale UE. Relația UE cu regiunea este, de asemenea, necesară pentru a controla potențiala imigrație din țările instabile și relativ subdezvoltate ale acestei regiuni în Europa [16]. Intensificarea dependenței energetice a majorității statelor riverane, însoțită de întârzierea forțată a realizării planurilor țărilor occidentale de exploatare și transport a resurselor energetice, prezintă premisele unui cumul de riscuri.

Scopul strategic al NATO în această parte a globului este determinat de necesitatea consolidării securității și stabilității în regiune și edificarea unui model de cooperare. După admiterea Bulgariei și României în NATO, se va încheia construcția centurii de siguranță în jurul zonelor de conflict din Balcani, fapt care a sporit considerabil importanța zonei în calitate de traseu comercial principal între Est și Vest, mai cu seama din punctul de vedere al transportării resurselor energetice. Ca rezultat, regiunea unificată de securitate s-a lărgit și Marea Neagră, care a încetat să mai fie izolată «devenind» o continuare a legăturii între zonele mediteraneană, cea Caspică și resursele energetice ale Caucazului, Kazahstanului și Orientului Apropiat.

Concluzii

Astfel, analizând manifestările geopolitice prezente în bazinul Mării Negre, observăm prezența intereselor geostrategice, geoeconomice și energetice ale centrelor de putere Federația Rusă, SUA, UE și NATO.

Federația Rusă, prin menținerea sub control a zonei estice a Ucrainei, prin ocuparea peninsulei Crimeea, cât și prin menținerea controlului asupra spațiului caucazian, este interesată de a nu admite prezența NATO în spațiul care, conform părerii Moscovei, este zona intereselor sale excepționale. Prezența străină în zonă, în special amplasarea contingentului occidental militar în Ucraina și Geor-

gia, va slăbi, iar într-un final, va neutraliza influența rusă în aceste state.

Interesului manifestat de SUA, NATO și UE pentru Ucraina și statele caucaziene rezidă în faptul că aceste state servesc drept instrument de constrângere și de stopare a intereselor și influenței Rusiei. Intenția Uniunii Europene de a integra în sfera sa de influență Republica Moldova și Ucraina este determinată, în primul rând, de formarea unei zone economice și politice stabile, care ar asigura stabilitatea la frontierele estice ale UE. Aderarea la structurile europene a Republicii Moldova și la cele euroatlantice a Ucrainei și Georgiei ar semnifica diminuarea influenței Federației Ruse în zonă și, respectiv, extinderea influenței UE și NATO (lucru deja neadmis de Federația Rusă) în spațiul est-european.

Bibliografie

1. A 2020 Vision for the Black Sea Region A Report by the Commission on the Black Sea
2. Armata rusă rămâne în Armenia până în anul 2044. În: <http://archiva.flux.md/articole/10207/>.
3. Bădălan E, Repere ale construcției arhitecturii de securitate în arealul Mării Negre, la http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is18.pdf
4. Black Sea bastion regional profile: the security situation and the region-building opportunities. https://www.isis-bg.org/Research_Studies/Black_Sea_Basin_Regional_Profile/BlackSea1999_10-12.htm
5. Büyükakinci E. Security issues and patterns of cooperation in the Black Sea region. In: Çelikpala M. Security in the Black Sea Region Policy Report II. Commission of the Black Sea.
6. Chifu I. Gândire strategică. - București, Ed. Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, 2003.
7. Detalii despre operațiune pe site-ul NATO, la http://www.afsouth.nato.int/JFCN_Operations/ActiveEndeavour/Endeavour/Endeavour.htm și http://www.nato.int/issues/active_endeavour/index.html

8. Gerald S.M. Tendințele geopolitice, geoeconomice și geostrategice regionale în zona Mării Negre https://www.academia.edu/724470/tendin%a2ele_geopolitice_geoeconomice_%c5%9ei_geostrategice_regionale_%c3%8en_zona_m%c4%82rii_negre_caucaz._geopolitical_geoeconomical_and_geostrategical_tendencies_in_the_black_sea-caucasus_area
9. Frunzeti T. Securitate în regiunea Mării Negre. Revista de Științe Militare Editată de Secția de Științe Militare a Academiei Oamenilor de Știință din România Nr.2 (43) Anul XVI, 2016, p.5-11. <http://aos.ro/wp-content/anal/R-S-M-Vol-16-Nr2Full.pdf>
10. Frunzeti T., Zodian V. Lumea 2009. Enciclopedie politică și militară (studii strategice și de securitate). - București, Ed. CTEa, 2009.
11. Frunzeti E.D. Politici și interese energetice în spațiul Mării Caspice, la http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is18.pdf
12. Friedman G. Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI. - București: Litera, 2009, 213 p.
13. La mer Noire et les intérêts qu'elles suscite. <https://l-express.ca/la-mer-noire-et-les-interets-quelle-suscite/>
14. Maior G.C., Konopliov S. Cunoaștere strategică în zona extinsă a Mării Negre. - București, 2011.
15. Nicolaescu G. Geopolitica securității. - București, Ed. Universitatea Națională de Apărare „Carol I, 2010. 299 p.
16. Oğan S. The Black Sea: new arena for global competition
17. Regional Cooperation in the Black Sea. Building an inclusive, innovative, and integrated region
18. Țăranu M. Geopolitica. Concepte și teorii social-politice. - Iași: Instiutul European, 2011.
19. Triantaphyllou D. The ‘security paradoxes’ of the Black Sea region. Southeast European and Black Sea Studies Vol.9, No.3, September 2009, pp.225-241
20. Военно-техническое сотрудничество между Россией и Арменией. Досье. În: <http://tass.ru/info/803760>
21. Караваев А. Российская база в Армении: прагматизм или долгосрочная стратегия присутствия? În: <http://ia-centr.ru/expert/8821/>
22. Куне Ф. НАТО и Южный Кавказ. - Тбилиси, Кавказский институт мира, демократии и развития, 2003.
23. Пашков И. Деятельность Евросоюза на Южном Кавказе. În: Мировая Экономика и Международные Отношения, №5, 2009.
24. Работяжев Н. Украина между Россией и Западом: опыт геополитического анализа. În: Мировая Экономика и Международные Отношения, № 9, 2008.
25. Федеральный закон от 28.12.2010 № 390-ФЗ (ред. от 05.10.2015) “О безопасности”. În: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_108546/.
26. Эксперт: Расширение НАТО на восток возникло из-за ошибки Горбачева. În: <http://www.regnum.ru/news/polit/1010280.html>

ANEXA: Balanța Forțelor Militare în regiunea Mării Negre

Tabelul I. Capabilitățile militare și rezervele statelor din regiunea Mării Negre

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Capabilități									
active	42,080	66,940	40,747	21,150	6,000	73,200	1,027,000	510,600	129,925
armată	38,945	56,840	18,773	17,767	5,150	43,000	360,000	402,000	70,753
Armata profesională	13,840	14,000		14,000	1,671		170,000		77,000
Militari în termen	25,105			3,767	3,479		190,000	325,000	
Trupe aeropurtate							35,000		
Nave		2,200	4,100	495		6,500	142,000	48,600	13,932
profesionale								14,100	11,932
Militari în termen								34,500	2,000
Paza de coastă								2,200	
Trupe de infanterie Marină								3,100	
Aviație Navală									2,500
infanterie Marină									3,000
Forțele Aeriene	2,220	7,900	9,344	1,310	850	10,200	160,000	60,000	45,240
Profesioniști									
Militari în termen									
Forțe strategice de descurajare							80,000		
Forțe de conducere și sprijin							250,000		
Forțe întrunite	915					13,500			
Forțe spațiale							40,000		
Garda Națională				1,578					
Conducerea Centrală			8,530						
Paramilitari	4,748	15,000	34,000	4,000	2,379	79,900	449,000	102,200	84,900
Rezerva	210,000	300,000	302,500	-	66,000	45,000	20,000,000	378,700	1,000,000
Forțe terestre			250,500					258,700	
Forțe Navale			7,500					55,000	
Forțe Aeriene			45,000					65,000	
Forțe Paramilitare								50,000	
Garda Națională									
Forțe Întrunite					66,000				1,000,000

Note: 1 - Armenia; 2 - Azerbaijan; 3 - Bulgaria; 4 - Georgia; 5 - Moldova; 6 - România; 7 - Federația Rusă; 8 - Turcia; 9 - Ucraina.

Tabelul II: Compararea armatelor din regiunea Marii Negre

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Tancuri de luptă de bază	110	320	1,474	53	-	316	23,000	4,205	2,984
Tancuri ușoare							150		
Cercetare			18				2,000+	250+	600+
Vehicule blindate de luptă ale infanteriei	104	127	214	77	44	49	15,140+	650	3,028
Transportor amfibiu blindat (TAB)	136	468	2,409	2,105	315	1073	9,900+	3,643	1,432
Artilerie	229	282	1,666	236	148	838	26,121+	7,450+	3,351
Aparate fara pilot (UAV)							N/A	215+	
Avioane								168	
Helicoptere							1278	280	177

Note: 1 - Armenia; 2 - Azerbaijan; 3 - Bulgaria; 4 - Georgia; 5 - Moldova; 6 - România; 7 - Federația Rusă; 8 - Turcia; 9 - Ucraina.

Tabelul III. Compararea navelor în regiunea Mării Negre

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Submarine			1				1/67	14	1
Principal Surface Combatants			4			7	11/43	23	4
Fregate			4			3	8/21	23	1
Corvete						4	2		3
Portvion							/1		
Distrugătoare							1/15		
Nave de croazieră							2/4		
Patrulă și luptători de coastă		5	19	4		17	10/72	43	5
Nave distrugător de mine		2	17	11		11	7/46	22	4
Logistică și sprijin		1	14	21		11	90/422+	49	36
Amfibii		5	8	2			7/26	46	3
Aviația Navală									
Avioane					6		36/314 (245) 3	7	26 (10)3
Helicoptere			6 (3)4		6		42/342	21	77
Naveta de infanterie blindate de transportat a persona lului						16			
Vehicul blindat de luptă							59/488		
Submarine							15		

Note: 1 - Armenia; 2 - Azerbaijan; 3 - Bulgaria; 4 - Georgia; 5 - Moldova; 6 - România; 7 - Federația Rusă (Flota Marii Negre); 8 - Turcia; 9 - Ucraina.

Tabelul IV. Comparația Forțelor Aeriene din regiunea Mării Negre

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Avioane de luptă	22(16)	102(47)	116(80)	27(8)		125 (72)	2222 (1859)	753 (435)	299 (211)
Helicoptere	33	35	47	33	6	67	60	40	38
Avioane fără pilot		4	1			65		18	
Avioane de comandă și instruire aeriană									
Helicoptere									
Avioane de comandă și instruire aeriană									
Avioane strategice folosite ca mijloace de intimidare							90		

Note: 1 - Armenia; 2 - Azerbaijan; 3 - Bulgaria; 4 - Georgia; 5 - Moldova; 6 - România; 7 – Federația Rusă; 8 – Turcia; 9 - Ucraina.

Tabelul V. Cheltuieli pentru apărare

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Cheltuieli pentru apărare în milioane \$	195	680	806	720	17,3 (2,3)	1,974	33,821 (4)	11,155	3,278
Cheltuieli pentru apărare în raport cu PIB	3%		2,6%	9,2%	0,5%	1,6%	3,5%	4,1%	2,9%

Sursa: A 2020 Vision for the Black Sea Region A Report by the Commission on the Black Sea

Note: 1 - Armenia; 2 - Azerbaijan; 3 - Bulgaria; 4 - Georgia; 5 - Moldova; 6 - România; 7 – Federația Rusă; 8 – Turcia; 9 - Ucraina.

28.07.2019

STRATEGIA EUROPEANĂ DE GESTIONARE A MIGRAȚIEI DIN STATELE ÎN CURS DE DEZVOLTARE ȘI ZONELE DE CONFLICT

Cristina EJOV

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale,
Doctor în științe politice, conferențiar universitar, șef-departament

Cristina VORONEANU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Magistru în științe politice, specializarea «Studii Europene»

Lucrarea abordează strategia migraționistă a Uniunii Europene pe termen lung și scurt, axându-se pe fluxurile migraționiste din țările în curs de dezvoltare și zonele de conflict. Autorii analizează cooperarea dintre UE și statele în curs de dezvoltare ca mijloc de management a migrației și examinează eficiența măsurilor și instrumentelor implementate de Uniunea Europeană până la etapa actuală.

Autorii conchid că eficiența măsurilor implementate de Uniunea Europeană sunt controversate. Uniunii Europene îi lipsește o viziune comună și complexă privind fenomenul migraționist și managementul migrației.

Migrația, conform autorilor, este un proces care nu poate fi eficient lichidat fără a atenta la drepturile fundamentale ale migranților.

***Cuvinte-cheie:** migrație, Uniunea Europeană, managementul migrației, cooperare, state în curs de dezvoltare, pe termen lung și scurt etc.*

THE EUROPEAN UNION'S STRATEGY FOR MIGRATION MANAGEMENT FROM DEVELOPING COUNTRIES AND CONFLICT ZONES

The paper addresses the European Union's long-term and short-term strategy of migration management, focusing on the migration flow from developing countries and conflict zones. The authors analyze the approach of cooperation between EU and developing countries as a means of managing the migration flow and assess the effectiveness of the measures and instruments implemented by the European Union up to the present stage.

The authors conclude that the effectiveness of the measures undertaken by the European Union is questionable and their implementation is highly disputed. The European Union lacks a common and complex vision of the migration phenomenon and migration management. Migration, according to the authors, is a process that can't be effectively stopped without infringing the human rights of its participants.

***Keywords:** migration, European Union, migration management, cooperation, developing countries, long and short term etc.*

Uniunea Europeană este a doua economie în lume după Republica Populară Chineză, [4] dispunând de

unele dintre cele mai avansate și complexe sisteme sociale. Nivelul de trai și libertățile social-politice de

care dispun cetățenii europeni, precum și amplasarea sa geografică, au determinat transformarea Uniunii Europene în una din principalele destinații pentru migrați. Fluxul crescând de migrați și în particular mișcarea masivă din Orientul Mijlociu și Africa de Nord din ultimii ani a determinat statele Uniunii Europene să își revizuiască cadrul normativ și legislativ privind managementul migrației și să identifice soluții pentru prevenirea unor situații similare.

În ultimii ani Uniunea Europeană a adoptat mai multe cadre normative și a dezvoltat instrumente pentru gestionarea migrației. Analiza acestora denotă însă că strategia Uniunii Europene se axează pe cooperarea cu statele în curs de dezvoltare, în particular statele sudice ale Politicii de Vecinătate și Uniunii pentru Regiunea Mediterană. Cooperarea în domeniul migrației cu acestea se realizează prin acorduri bilaterale și Cadrul de Parteneriat pentru Migrație (Partnership Framework on Migration), care prevede măsuri pe termen lung și termen scurt, reieșind din două modele conceptuale și practice de management a migrației:

- **Delegarea managementului migrației statelor în curs de dezvoltare** care reprezintă zone de tranzit pentru migrați. Aceste state constituie destinații pentru sistemul de realocare a Uniunii Europene. **(strategia pe termen scurt)**

- **Susținerea dezvoltării economice a statelor în curs de dezvoltare** generatoare de migrație cu scopul de a crește nivelul de trai a populației acestor țări și astfel de a descuraja migrația. Această strategie se implementează prin alocarea și distribuirea unor fonduri considerabile către aceste state **(strategia pe termen lung)**

Pe termen scurt Uniunea Europeană se axează, în vederea gestionării fluxului migraționist din Orientul Mijlociu și statele africane, pe partajarea refugiaților și solicitanților de azil între statele membre și realocarea acestora în statele partenere din vecinătatea UE. În acest mod abordarea Uniunii Europene este

predominant bazată pe consolidarea frontierelor externe cu scopul de reduce și preveni migrația către statele europene de la periferia Uniunii.

Conform cercetătorului slovac Vasja Badalič, preluarea managementului migrației de către statele subdezvoltate reprezintă unul dintre pilonii politicii migraționiste a Uniunii Europene [1]. Autorul atenționează însă că această tendință nu constituie o inovație pentru statele europene, bazele sale fiind stabilite încă de la sfârșitul anilor '90 ai secolului trecut ca tentativă de combatere și reducere a migrației iregulate, inclusiv pentru a preveni solicitanții de azil să ajungă pe teritoriul Uniunii Europene. Conform acestuia „*prin susținerea măsurilor care au drept scop să stopeze migrația iregulată către Uniunea Europeană din statele din Africa de Nord și Orientul Mijlociu care constituie o regiune de tranziție către UE, statele europene intenționau să paseze obligațiile de ordin legal în raport cu potențialii solicitanți de azil. Una dintre statele care reprezintă un element cheie în planul Uniunii Europene de a crea o „zonă tampon” eficientă la frontierele sale este Tunisia, care de-a lungul istoriei a devenit tradițional o zonă de tranzit pentru migrații nedocumentați care încearcă să ajungă în Uniunea Europeană din alte state africane (...) și recent o țară destinație pentru migrați, în mare parte libieni, care caută să evadeze din zonele de conflict din această regiune*” [1].

Un exemplu concludent al acestui aspect al politicii europene și al parteneriatului cu statele din vecinătatea sudică îl reprezintă acordurile de cooperare în domeniul migrației încheiate între Tunisia și Uniunea Europeană și acordurile bilaterale dintre Tunisia și țările europene membre - Italia, Franța, Germania și Elveția, care indică că statele europene și Uniunea Europeană tind să paseze gestiunea migrației și operațiunile de interceptare a migraților care se îndreaptă spre Italia, autorităților din Tunisia [1]. Prin aceste acorduri Uniunea Europeană urmărește următoarele obiective cheie:

- Utilizarea forțelor de securitate a Tunisiei pentru a preveni migrația iregulară din Tunisia spre UE prin monitorizarea căilor maritime dintre Italia și hotarele tunisiene utilizate de migranți și traficanți pentru transportarea refugiaților și solicitanților de azil;
- Preluarea procesului de revizuire a solicitărilor de azil de către autoritățile din Tunisia și reținerea pe teritoriul statului tunisian a solicitanților de azil;
- Interceptarea de către forțele de securitate tunisiene bărcilor cu migranți care se îndreaptă spre Uniunea Europeană de pe teritoriul statului Libia. În special pe acest obiectiv conta statul italian cel mai mult afectat de acest fenomen, Italia fiind una dintre statele de intrare a migranților în Uniunea Europeană [1].

În mod similar Uniunea Europeană cooperează cu un alt stat din regiunea nordică a continentului african - Libia. În februarie 2015 Italia, cu susținerea Uniunii Europene, a încheiat un acord cu guvernul Libiei prin care și-a luat angajamentul să finanțeze forțele de ordine libiene responsabile de monitorizarea coastelor maritime în schimbul la faptul că aceștia să intercepteze și să readucă pe teritoriul libian migranții care încearcă să se deplaseze către Italia și Uniunea Europeană [8]. Această cooperare dintre Uniunea Europeană și statul libian a generat multiple controverse și consecințe care subminează angajamentul Uniunii Europene față de valorile general-umane și drepturile universale ale omului. Conform Centrului Danez pentru Refugiați, *„refugiații și migranții interceptați de către Garda de Coastă a Libiei sunt plasați în centre de detenție în condiții inumane pentru perioade de timp nedefinite”*. De asemenea, reprezentanții centrului avertizează că mulți dintre aceștia își pierd viața în acest proces, iar în parte reducerea numărului migranților care se îndreaptă către Uniunea Europeană și despre care au informat pe parcursul întregului an 2018 autoritățile de la Bruxelles, se datorează acestui proces inuman, după cum este calificat de către experții Centrului Danez pentru Refugiați. Aceștia subliniază că deși

statele europene și oficialii UE sunt informați și conștienți de consecințele acestor misiuni de interceptare, reducerea numărului migranților constituie pentru liderii europeni o prioritate, fapt pentru care Libia continuă a fi una dintre elementele cheie ale politicii Uniunii Europene de externalizarea a managementului migrației și pasarea acestui proces statelor din vecinătatea Uniunii [3].

În contextul migrației ascendente din statele africane, Uniunea Europeană a încercat să aplice o strategie similară prin încheierea unor acorduri de cooperare în domeniul migrației cu o serie de alte state africane și crearea unor puncte de debarcare pe teritoriul acestora. Planul Uniunii Europene în raport cu aceste state includea deschiderea pe teritoriul acestora a centre de plasament pentru refugiați și solicitanți de azil. Statele africane au refuzat însă parteneriatul cu Uniunea Europeană, declarând că acest plan *„încalcă prevederile dreptului internațional”* [8] și că *„de facto presupune înființarea unor centre de detenție în statele africane, astfel încalcând drepturile celor reținuți”* [8]. Uniunea Africană a pregătit cu susținerea și acordul tuturor celor 55 de state membre o luare de poziție prin care critică strategia Uniunii Europene și încurajează statele din regiunea de coastă să refuze astfel de planuri [8].

Pe termen lung Uniunea Europeană se axează pe conceptul descurajării migrației prin susținerea statelor în curs de dezvoltare pentru a spori nivelul economic și situația socială a acestor state și astfel a reduce necesitatea populației din aceste țări de a emigra în statele europene în care pot beneficia de un nivel de trai mai bun și facilități sociale.

Centrul pentru Dezvoltare Globală, un think tank american fondat în noiembrie 2001 cu scopul de a reduce sărăcia globală și a îmbunătăți nivelul de trai prin cercetări economice inovative [2], a analizat eficiența programelor și politicilor bazate pe stimularea financiară a statelor în curs de dezvoltare cu scopul reducerii/ameliorării migrației. Michael

Clemens, coordonatorul cercetării și principalul autor, a conchis în urma cercetării că „*nu există nicio dovadă că țările sărace în curs de dezvoltare care ating un nivel de trai mediu înregistrează o rată de emigrație mai redusă, ci din contra... Se atestă o creștere semnificativă a migrației din aproape toate țările care dispun de un nivel ridicat de sărăcie în anii '60 și care a manifestat o creștere semnificativă a cunoscut o creștere foarte mare a ratei de emigra-re*” [5]. Autorul a subliniat încă că aceste măsuri nu au neapărat un efect negativ, dar că nici nu constituie o soluție pe termen scurt. Conform autorului pentru ca rata de migrație să scadă este necesar ca statul să ajungă la un Produs Intern Brut (PIB) între \$7,000 și \$8,000. Pentru o țară ca Nigeria însă, pentru a ajunge la un PIB similar, este necesar peste 100 de ani. Până atunci, subliniază autorul, rata de migrație va spori [4]. În calitate de exemple de astfel de state unde sporirea Produsului Intern Brut generează emigrarea, autorul propune Suedia la începutul secolului XX sau Coreea de Sud după război [9].

Autorul insistă din acest considerent susținerea financiară a statelor în curs de dezvoltare nu este o soluție pentru migrație și că migrația în general constituie un proces care nu poate fi oprit. Conform autorilor trebuie de schimbat abordarea și de reconceptualizat migrația astfel încât să se identifice metodele prin care se pot maximiza maxim beneficiile generate de către aceasta. Astfel de beneficii constituie completarea forței de muncă în statele de destinație pentru migranți, completarea industriilor, centrelor de cercetare și academice, domeniului de artă cu cadre înalt calificate, implicarea migranților în revitalizarea comunităților, sporirea natalității în cazul statelor care înregistrează un grad de îmbătrânire ridicat ș.a.

Politica UE privind gestionarea migrației este disputată. Studiile și expertii în domeniu indică că eficiența acestora este redusă, iar unele măsuri nu corespund valorilor europene. François Crépeau, Raportorul Special pentru drepturile universale a

migranților a remarcat că „*este necesar un schimb fundamental privind cum migrația este conceptualizată și regulată*” [6]. În aceeași ordine de idei, Jose S. Brillantes, președintele comitetului Națiunilor Unite pentru protecția drepturilor migranților în câmpul muncii și membrii familiilor acestora, conchide că „*trebuie să regulăm mobilitatea prin deschiderea unor canale de migrație regulate, sigure, accesibile și în conformitate cu capacitățile economice ale migranților... să promoveze integrarea și să celebreze diversitatea*” [6].

Conform experților „*politicile migraționiste actuale rămân puțin vizionare (prevăd măsuri pe termen scurt), axându-se pe tentative de a stopa migrația și extrage cât mai multă forță de muncă pentru investiții reduse... Statele trebuie să dezvolte o viziune strategică pe termen lung referitor la cum conceptualizează migrația și politicile de mobilitate, dar și practicile care vor persista în următoarea generație, după cum procedează în cazul altor industrii precum energie, agricultură, transport și politici de mediu*” [6].

Migrația, conform experților și evoluțiilor recente, nu poate fi eficient redusă sau stopată, fără a atenta la drepturile fundamentale ale omului, principiile și normele dreptului internațional, astfel compromițând progresele înregistrate pe parcursul ultimelor decenii de cooperare internațională. Conform lui Michael Clemens doar din regiunea sub-sahariană din Africa, până în 2050, numărul migranților care se vor stabili în statele europene va spori până la 800 de milioane [7]. Reieșind din acest considerent, eforturile statelor pentru următoarele decenii trebuie să se axeze pe abilitarea și integrarea armonioasă a acestor migranți, inclusiv conlucrarea cu migrația pentru susținerea comunităților și țărilor de origine a acestora, completarea industriilor și altor ramuri ale economiei cu lucrători cu diferite calificări, dezvoltarea parteneriatelor cu statele de origine a migranților pentru facilitarea și regularea procesului de migrației, capacita-

rea organizațiilor diasporelor și conlucrarea cu acestea pentru dezvoltarea proiectelor și programelor de abilitare economică etc. Pentru ca aceste strategii să genereze rezultatele pe care se mizează este necesar de sporit cooperarea internațională, voința politică și stabilirea unui consens privind facilitarea și gestionare eficientă migrației.

Bibliografie

1. Badalic V. Tunisia's Role in the EU External Migration Policy: Crimmigration Law, Illegal Practices, and Their Impact on Human Rights. În: *Journal of International Migration and Integration*, vol.20, 2019 (sursă online), p.85-100, <https://link.springer.com/article/10.1007/s12134-018-0596-7> (vizitat 05.05.2019).
2. Center for Global Development. <https://www.cgdev.org/page/about-cgd> (vizitat 23.03.2019).
3. Danish Refugee Council. EU-Libya migration cooperation: shipwrecked values of humanity <https://drc.ngo/news/eu-libya-migration-cooperation-shipwrecked-values-of-humanity> (vizitat 09.05.2019).
4. Economia Uniunii Europene. https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/economy_en (vizitat 12.04.2019).
5. Financial Times. Foreign aid 'fails to curb emigration from developing countries'. <https://www.ft.com/content/f890a9b0-0ffa-11e8-8cb6-b9ccc4c4dbbb> (vizitat 23.03.2019).
6. Oficiului Înaltului Comisar UN pentru Drepturile Omului. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20744&LangID=E> (vizitat 17.03.2019).
7. Politico. How Europe Can Stop African Migration? <https://www.politico.eu/article/europe-can-stop-african-migration-symposium-experts/> (vizitat 24.03.2019).
8. The Guardian. The EU's deal with Libya is sentencing refugees to death <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/feb/05/eu-deal-libya-refugees-libyan-detention-centres> (vizitat 05.05.2019).
9. Washington Post. When and how can foreign aid slow migration? https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/11/02/when-and-how-can-foreign-aid-slow-migration/?noredirect=on&utm_term=.dffe5f24e1ab (vizitat 24.03.2019).

16.06.2019

ОБРАЗОВАНИЕ И ПОЛИТИКА: ОПЫТ АНАЛИТИКИ СОВРЕМЕННЫХ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ДИСКУССИЙ

Владимир А. ГУТОРОВ

Россия, Санкт-Петербург, Санкт-Петербургский университет, факультет политологии, кафедра теории и философии политики

доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой,

e-mail: gut-50@mail.ru

Articolul este alcătuit din trei părți tematice și prezintă o interpretare a principalelor tendințe în evoluția discuțiilor științifice și filozofice moderne privind problemele generale ale educației și politicii educaționale, care continuă cu o intensitate nedefinită în ultimele două decenii în literatura Analitică Occidentală. Se acordă prioritate analizei teoriilor moderne ale educației și legăturilor lor cu tradiția antică, care încă afectează conceptele moderne ale democrației și cetățeniei. Autorul explorează, de asemenea, abordări diferite, uneori diametral opuse ale oamenilor de știință pentru analiza fenomenului globalizării și a cauzelor crizei instituțiilor democratice tradiționale și a sistemelor educaționale. Articolul prezintă, de asemenea, evaluări critice ale valorii diverselor studii, în care savanții se străduiesc în mod clar să reinvie și să reinterpreteze atât filozofia clasică a educației secolelor XVIII-XIX, cât și moștenirea celor mai mari teoreticieni ai domeniului educației din secolul al XX-lea.

Cuvinte-cheie: educație, teoria politică, tradiție, analiză științifică, globalizare, democrație, criză.

EDUCATION AND POLICY: EXPERIENCE OF ANALYTICS OF MODERN THEORETICAL DISCUSSIONS

The article, consisting of three thematic blocks, presents an interpretation of the main trends in the evolution of modern scientific and philosophical discussions on general problems of education and educational policy that continue with unabated intensity for the past two decades in Western analytical literature. The priority is given to the analysis of modern theories of education and their interrelations with the ancient tradition, which still affects the modern concepts of democracy and citizenship. The author also explores the various, sometimes diametrically opposed approaches of scientists to the analysis of the phenomenon of globalization and the causes of the crisis of traditional democratic institutions and educational systems. The review also presents critical assessments of the value of diverse studies, in which scholars clearly strive to revive and reinterpret both the classical philosophy of education of the XVIII-XIX centuries and the heritage of the greatest education theorists of the twentieth century.

Keywords: education, political theory, tradition, scientific analytics, globalization, democracy, crisis.

В статье, состоящей из трех тематических блоков, представлена интерпретация основных тенденций эволюции современных научных и философских дискуссий по общим проблемам образования и образовательной политики, которые в последние два десятилетия с неослабевающей интенсивностью ведутся в западной аналитической литературе. Приоритет отдается анализу современных теорий образования и их взаимосвязи с античной традицией, по-прежнему оказывающей воздействие на современные концепции демократии и гражданства. Выявляются различные, нередко диаметрально противоположные, подходы ученых к анализу феномена глобализации и причин кризиса традиционных демократических институтов и систем образования. Критически оценивается значение многообразных исследований, в которых отчетливо фиксируется стремление ученых к возрождению и реинтерпретации как классической философии образования XVIII-XIX вв., так и наследия крупнейших теоретиков образования XX в.

Ключевые слова: образование, политическая теория, традиция, научная аналитика, глобализация, демократия, кризис.

В современном гуманитарном знании феномен образования, равно как и разнообразные его интерпретации, выглядят настолько диверсифицированными и сложными, что нередко возникает впечатление о некоей очередной гегелевской «дурной бесконечности», с которой уже никому и никогда не под силу совладать. В научной литературе постоянно встречается один и тот же пессимистический мотив: ограничиваемся ли мы чисто понятийным уровнем анализа, переходим ли на уровень научной прагматики, обращаемся ли к ценностно окрашенным социальным и политическим теориям или же возвышаемся до стадии философского осмысления – повсюду мы вновь и вновь будем сталкиваться с ощущением отсутствия предела, за которым может, наконец, наступить более или менее ясное понимание. Поэтому нет ничего удивительного в том, что в последние десятилетия проблема «предела образования» стала особенно модной в науке и философии [5; 117; 95]. Ученые постоянно спорят о пределах образовательной деятельности, развивающейся в различные эпохи в определенных, исторически ограниченных образовательных пространствах¹.

Зависят ли «пределы образования» в тех или иных человеческих общностях от умственных способностей отдельных индивидов или же они определяются характером образовательных программ, формирующихся в конкретной социально-политической и культурной среде и передающихся на протяжении многих поколений? Или, напротив, они имеют чисто генетическую природу, изначально «программирующую» интеллектуальный уровень различных раси народов? [106, XVII, 62-65, 114-115, 132; 54: 55]. Окончательных

¹ В своей работе «Образовательные амбиции в истории» Дж. Деккер специально отмечает, что образовательное пространство «как культурный феномен следует рассматривать двояко: как очерчивание всегда ограниченной свободы образования и как серию условий, которые делают образовательные амбиции возможными» [24, p.11].

ответов на эти вопросы до сих нет и, вероятно, они никогда не будут получены даже в отдаленной исторической перспективе. Поэтому необходимость сопоставления и анализа теоретических проблем, представленных в больших массивах современных работ, определяется, прежде всего, и тем, что без четкого понимания причин их возникновения и предлагаемых способов решения характер обозначенных выше дискуссий может внешне выглядеть бессмысленным.

Одной из наиболее существенных причин подобного положения дел некоторые ученые считают само несовершенство гуманитарного знания. Например, Р. Линн и Т. Ванханен в книге «Интеллект: объединяющий конструкт в общественных науках» утверждают: «Физические науки объединены немногими теоретическими конструктами, такими как масса, энергия, давление, атомы, молекулы и инерция, которые определяются и измеряются одними и теми же способами и объясняют широкий спектр феноменов в физике, астрофизике, химии и биохимии... В общественных науках до сих пор отсутствуют общие объединяющие конструкты подобного рода. Такие социальные дисциплины как психология, экономика, политическая наука, демография, социология, криминология, антропология и эпидемиология по большей части изолированы друг от друга, каждая из них имеет собственный вокабуляр и теоретические конструкты» [56, p.1]. Ученые полагают, что наиболее перспективным выходом из эпистемологического тупика станет признание психологии - науки, изучающей поведение индивидов - в качестве базовой: поскольку «группы состоят из индивидов, законы, установленные в психологии, должны быть применимы и к групповым феноменам, которыми занимаются другие общественные науки» [56, p.2]. В этом плане объединительное понятие «интеллект» может сыграть решающую роль в разработке уни-

фицированной системы социальных категорий [56, p.2].

Образование как универсальная теория?: античная классика и философские перипетии демократической традиции

На наш взгляд, подход Р.Линна и Т.Ванханена представляется слишком узким. В принципе, понятие «образование», понимаемое в предельно широком плане, могло бы гораздо лучше сыграть роль символа, объединяющего общественные науки. Такое понимание роли образовательной теории становится все более распространенным в научной и философской литературе. Например, П.Смейерс и М.Депэпе, ведущие редакторы популярного международного альманаха «Исследование образования», оценивают роль образования в структуре современного гуманитарного знания настолько высоко, что считают допустимым использование фактически непереводаемого на русский язык понятия *the educationalization of social problems*, как бы устанавливающего общую перспективу эволюции современной социальной мысли [104].

Однако, при всей внешней новизне, мнение бельгийских ученых отнюдь не является оригинальным. Например, в древнегреческом языке – языке первой в историческом ряду великих европейских культур – этот чрезвычайно вариативный смысл образования уже содержится в слове *παιδεία*, чтоосновательно зафиксировано в лучшихсовременных словарях и всегда создавало большие трудности для переводчиков. В редакторском предисловии к британскому изданию труда Вернера Йегера «Пайдейя. Формирование греческого человека» отмечалось, что, подобно другим объемным понятиям, таким как «философия», «культура», *пайдейя* противостоит попыткам ограничить его рамками какой-либо одной абстрактной формулы. Поэтому «невозможно

избежать привнесения в него таких современных выражений как *цивилизация, культура, литература* или *образование*» [43]. Сам Йегер и в общем введении, и в предисловии к первому изданию своего великого труда весьма категорично и справедливо подчеркивал: «Образование является тем принципом, который человеческое общество использует для того, чтобы сохранять и передавать по наследству свойственный ему физический и духовный характер. В неизбежном изменении вещей индивиды уходят, тогда как характер пребывает тождественным самому себе»; в этом плане «сущностное понимание феномена греческого образования является неотъемлемой основой для любого современнообразовательного знания и устремления» [44, p.II, 1]. Эти же принципы разделял и другой крупнейший антиковед XX века Макс Поленц в своих работах «Греческая свобода», «Эллинский человек», «Стоя» и ряде других [87, pp.135-140; 90, pp.428-435, 487-488, 740-741, 803-811; 88, pp.282-283, 488; 89, pp.53, 69, 131-133].

Философское рассуждение Йегера легко может претендовать на статус пророчества. В речи, произнесенной в 1954 г. в Американской ассоциации политической науки, Ханна Арендт вполне справедливо отмечала, что «большая часть аутентичной современной философии содержится в интерпретациях великих текстов прошлого» [46, p.431]. В определенном смысле можно утверждать, что и сегодня в области философии образования, несмотря на огромное количество гипотез и теорий, классическая образовательная традиция, зародившаяся в древней Греции, является тем «интеллектуальным ядром», которое лежит в основе большинства современных интерпретаций. Потерян счет трудам, посвященным феномену античного (раннеполисного, эллинистического и римского) образования [114]). Новейшие работы свидетельствуют о том, что и в наши дни

споры, например, о роли Сократа и Платона в формировании современной модели образования являются столь же острыми и бескомпромиссными, как и в начале XX века [57; 39; 100].

Одним из наиболее ярких примеров творческой интерпретации античной образовательной традиции и ее значения для европейской культуры может по праву считаться книга крупнейшего современного антиковеда Дж.Обера «Демополис: демократия до либерализма в теории и практике» (2018), в которой подводятся итоги его предшествующих исследований, представленных в частности, в шести крупных монографиях и многочисленных журнальных статьях [70-75; 58]. «Теперешние граждане Демополиса..., - отмечает Обер, - должны были быть готовы предложить будущим гражданам убедительные доводы, чтобы они дорожили нетираническим режимом. Они должны были это делать в форме гражданского образования, которое предлагает аргументы для в высшей степени существенной и инструментальной оценки коллективного самоуправления. Короче говоря, гражданское образование Демополиса в полном соответствии с образовательными нормами любого режима, который относится к своим гражданам как к рациональным и (в равной степени) эмоциональным индивидам, является ясно выраженным доводом в пользу его легитимности. Такое образование должно частично реализовываться в рамках структурированного школьного учебного плана. Но оно не должно ограничиваться формальным школьным обучением. Для того, чтобы возвыситься до уровня психологически мотивированных граждан, обладающих способностью убеждать и брать на себя все виды ответственности, связанные с политическим участием, образование граждан должно деятельно продолжаться на протяжении всей их жизни. Его цель заключается в усвоении

и интериоризации логики базовых правил и ассоциированных политических норм, в развитии соответствующих характерных черт гражданского поведения» [75, p.71].

Концептуальная формула Обера предельно ясно дает понять, что беззародившейся в древней Греции демократической полисной культуры с характерной для нее интеллектуальной эмансипацией и аутентичной системой гражданского образования не было бы ни ренессансной политики, ни Реформации, ни феноменов Жан-Жака Руссо и Жозефа Жакото, ни многих других образовательных экспериментов эпохи модерна [93]. Не случайно французский философ Ж.Рансьер, развивая аристотелевское представление о человеке как «существе политическом», рассматривает «учащегося в качестве политического субъекта, чья [уже] существующая эмансипация нуждается только в верификации» [52, p.13]. И сам философ, и его многочисленные комментаторы постоянно подчеркивают, что демократическая концепция образования вполне естественно включает в себя эгалитарную составляющую [93; 116; 53, pp.9-30, 75-90].

Существует немало других свидетельств постоянного воздействия исходных моментов античного образования по принципу «обратной связи» практически на все аспекты современного философского образовательного дискурса. Осознание того, что образование является постоянным спутником жизни цивилизованных людей, и сегодня составляет важный источник для философской рефлексии. «Длящееся всю жизнь образование (life long education), - отмечает М.Папастефану, - является предварительным условием любой философии, которая заслуживает такого названия» [78, p.131].

Дилеммы современной концепции демократического образования в теоретическом плане прекрасно разъясняются в книге Дж.Сартори «К

пересмотру теории демократии»: «Демократия в социальном смысле выстраивается на основе сети небольших сообществ и основывается на жизнеспособной энергии групп, вовлеченных в активное участие. Однако все это остается на уровне повседневного попустительства до тех пор, пока данное положение дел не гарантировано “суверенной демократией”, которая совершенно отчетливо *не* является прямой демократией» [95, p.283]. Иными словами, демократия, будучи на политическом уровне формой государства (на данный момент одной из самых распространенных и популярных), в конечном итоге не может избежать дилеммы, которую Сартори формулирует следующим образом: «Как только мы имеем государство, которое отлично от общества и стремится к господству над ним..., власть народа может быть только властью, взятой от государства» [95, p.291].

В современной теории демократии школьные и университетские коллективы рассматриваются как определенные социальные группы, имеющие свою собственную «долю участия» в универсальном пространстве политики: в зависимости от исходных социальных параметров он могут играть роль «политических акторов», обладающих той или иной степенью самостоятельности или же находиться в полном подчинении у внешних сил и структур, уподобляясь монархическим подданным или же пассивным избирателям [69, pp.112-114]. Тем самым в сфере образования постоянно воспроизводятся все процессы характерные для дихотомии *Государство / Гражданское общество*. Все современные образовательные теории так или иначе вовлечены в разрешение этой сложной дилеммы, основой которой является постоянное переосмысление идеи свободы как основы человеческой деятельности. «В свободном обществе, - отмечает Р.М.Унгер, - индивид обладает

образовательным ресурсом, равно как и экономическими и политическими возможностями преодолеть границу между видами деятельности, принимающими на веру привычную среду, и теми ее разновидностями, которые ставят последнюю под вопрос. Он образован таким способом, который позволяет разуму как воображению возвыситься над разумом как машиной. Он обучается философии как деятельному акту в том смысле, что он осознает в каждом проекте источник определенного великого или малого преобразования. Общественные и культурные практики увеличивают возможности утверждения превосходства разума как воображения над разумом как формулярным аппаратом» [112, pp.295, 241-242, 311, 413-414]

Так или иначе, в современной политической теории «греческий субстрат» постоянно и в различных вариациях продолжает, как и прежде, существенно влиять практически на все дискуссии о «моделях образования». Об этом свидетельствует и тот простой факт, что в любой национальной традиции современной либеральной мысли концепты гражданского и политического образования тесно переплетаются с более сублимированными формами образования – морально-го, философского, эстетического и др.

В настоящее время абсолютно безнадежной выглядит любая попытка комплексного анализа всех без исключения современных форм образования и проблем образовательной политики. Количество современных публикаций по любой из них столь велико, что уже начинают появляться объемные библиографические сборники по отдельным направлениям образования, в которых представлены исключительно краткие характеристики лишь основных, или «ключевых» работ [65]. Поэтому в дальнейшем анализе, естественно, будут затронуты лишь те немногие сюжеты, которые, с нашей точки зрения, явля-

ются важнейшими для понимания особенностей современных политико-теоретических дискуссий. Неисчислимость проблем и публикаций, в которых отчетливо доминируют взаимно пересекающиеся тенденции к междисциплинарности и центробежности, создает для исследователей множество трудностей теоретического и методологического характера. Следовательно, выбор любого аналитика, который ставит перед собой цель уяснить самому себе и, тем более, представить своим коллегам, по возможности, общую картину эволюции образовательных теорий, направлений и парадигм, по определению должен быть первоначально достаточно узким и непретенциозным. Оснований для этого более, чем достаточно. «В более отдаленные десятилетия, - отмечают П.Робертс и Х.Северо в опубликованной недавно книге “Образование и пределы разума”, - корпус критических научных работ усложнялся в постоянно возрастающей степени благодаря разработкам марксистов, сторонников феминизма, постмодернизма, постструктурализма, постколониализма, постгуманизма и экологических теорий, не считая других направлений... За последние два десятилетия международный академический свод, известный как “философия образования”, также существенно пополнился. В настоящее время философия образования представляет собой сложное, междисциплинарное, многообразное направление исследований, втягивающее в свою орбиту предельно широкий спектр различных мыслителей и традиций. Для некоторых ученых такое многообразие голосов и взглядов является источником растерянности и душевных страданий. Другим же оно дает лишь повод для радостного веселья. В исследовании проблем образования и пределов разума лишенный какой-либо необходимости и узкий взгляд на то, что по праву заслуживает стать объектом философского анализа образования, является

особенно ущербным, поскольку эта тема определено требует более открытой перспективы» [94, pp.1, 117].

Практически то же самое можно сказать о любом направлении анализа образования в политологии, социологии, психологии или антропологии: везде исследователи по ряду причин как субъективного, так и объективного характера встречаются с проблемой, связанной с пределом рациональной активности в одной, отдельно взятой научной сфере.

В этой связи приходится констатировать, что обозначенные выше надежды некоторых теоретиков на то, что сегодня образование окажется способным в концептуальном плане играть объединяющую роль в современном гуманитарном знании, являются, увы, несбыточными. Идея образования и даже сам термин становятся все более поливариантными и многовекторными и данная тенденция к «умножению сущностей» разрастается чуть ли не в геометрической прогрессии. Ученые, например, уже давно свыклись с представлением о существовании множества образовательных пространств и «ландшафтов». Как утверждают П.-А.Форсторп и У.Мельстрём, «эти образовательные ландшафты могут изучаться на самых разнообразных уровнях и в рамках различных перспектив, таких как потоки идей, туристические практики, разные виды университетской и правительственной политики, например, - коммодификация и массификация высшего образования, различные формы пространственного воображения, этнические и гендерные студенческие сообщества, виртуальные и открытые университеты и т.д.» [30, p.18].

В конечном итоге оказалось, что судьба дискуссий об образовании как общей теории почти зеркально воспроизводит многие характерные черты философских споров вокруг статуса политической науки. В своей инаугурационной

лекции «Пределы политики», прочитанной в Кембридже 23 апреля 2008 г., Эндрю Гамбл подчеркивал: «Пределы обозначают границы и фронтиры... Мы говорим о пределе нашей власти, пределе нашего авторитета, пределе нашего интереса, пределе наших амбиций. Довольно часто возникает напряженность между тем, что возможно, и тем, что разрешено. Нечто может быть возможно, но недопустимо, или допустимо, но невозможно... В конце XIX века в Кембридже полагали, что политическая наука практически не имеет ограничений. Все было дозволено и все казалось возможным. Она воспринималась в чисто аристотелевском духе как господствующая наука, интегрирующая все другие гуманитарные дисциплины в некое принудительное целое и обеспечивающая высший тип образования для будущей национальной элиты. Но такой проект оказался слишком амбициозным... Роджер Скратон однажды заметил, что сама идея политической науки в принципе “инкорпорирует все исследования, объект и предмет которых составляют политически значимые мысль и действие”. Но он желал также знать, не будет ли “слишком пространным и слишком амбициозным ее превращение в независимый субъект, опирающийся на собственный метод; она остается влиятельной, скорее, в плане проективного единства, чем единства реального» [31, pp.3-4, 13-14].

Данное замечание Гамбла вполне применимо и к ситуации, складывающейся в области дисциплин, которые многие ученые объединяют в настоящее время с помощью термина «образовательные науки»². Различие состоит только в том, что, если политология как вполне устойчивое целое к концу XX века достигла известных

² *Некоторые европейские университеты, например, университет г. Порту (Португалия), как будто следуя рекомендациям таких ученых как Р.Линн, создают факультеты «психологии и образовательных наук».*

пределов в плане инкорпорации новых направлений, «образовательные науки», напротив, под влиянием глобализации стремительно приобретают совсем иной вектор развития. Очередным доказательством правомерности данного суждения является, например, стремительное распространение идеи «космополитического образования» как одного из многочисленных ответвлений концепции «глобального образования», сторонники которого активно продвигают ее в различных регионах мира в качестве теоретической основы педагогики «глобального гражданства» [77, pp.123, 129-131; 38; 22].

Глобализация, «интеллектуальный раскол» и трансформации идеологических дискурсов

Концепции глобализации далеко не случайно уже несколько десятилетий играют важную роль в современных дискуссиях о перспективах трансформации образовательных процессов в современном мире [26; 12; 41; 76]. «Глобализация образования, - отмечает Дж.Спринг, - имеет отношение к мировым сетям, процессам и институтам, оказывающим влияние на образовательные и политические практики. Ключевым словом является “мировой масштаб”. События происходят на мировом уровне, воздействуя на национальные и местные школьные системы. Глобальная образовательная политика и практики представляют собой суперструктуру, возвышающуюся над национальными и местными школами. В этой суперструктуре не существует ничего статичного. Нации продолжают контролировать свои школьные системы, одновременно находясь под влиянием этой суперструктуры глобальных образовательных процессов. Сегодня многие народы предпочитают принять политику этой глобальной суперструктуры для того, чтобы быть конкурентоспособными в мировой экономике» [108, p.1].

Академические ученые, склонные безоговорочно принимать «глобальную повестку дня» и активно участвующие в создании объемных международных учебников, различного рода руководств, справочников и т.п., посвященных проблемам «глобального образования», как правило, рассматривают глобализацию как безальтернативный и объективный процесс и поэтому предпочитают ограничиваться умеренной критикой и представлять кризисные явления в экономической, политической и, разумеется, образовательной сферах как «неизбежные издержки», которые в дальнейшем при благоприятном развитии событий могут быть с лихвой перекрыты организационными преимуществами формирующейся новой всемирной экономической модели. Характерно, что в большинстве из них (даже в тех, которые связаны с разработкой темы критического мышления) теме кризиса традиционных демократических институтов внимание уделяется довольно редко [6; 119; 40; 21, pp.549, 562, 569].

Аргументация сторонников глобализации, как правило, прозрачна и чисто внешне подчас даже кажется убедительной: «Если глобализация неизбежна..., отмечает С.Дж.Масвуд, - тогда остается выбор между двумя альтернативами. Несмотря на существование множества региональных амбиций, национальное государство остается притягательной силой. И действительно, многое указывает на рост националистических настроений. Глобализация разрушает свободу маневра для государств, но это происходит уже на стадии, предшествующей глобализации. Государства добровольно принимали ограничения свободы выбора в обмен на стабильные международные результаты и безопасность, достигаемую только через договорные отношения с другими государствами. Все договоры ограничивают меню, из которого государства могут выбирать. Но это вовсе не та-

кая плохая вещь и все государства сегодня имеют договорные обязательства, ограничивающие их абсолютный суверенитет и рекомендующие им вести себя упорядоченным и, что самое главное, предсказуемым образом» [60, p.155; 111]. Вместе с тем они также вынуждены признавать правомерность широко распространенных опасений относительно того, что «глобализация ослабила демократические процессы на национальном уровне путем непредставительных способов управления, которые используют либо никем не выбранные глобальные технократы, представляющие различные многосторонние агентства, либо частные акторы, действующие в неформальном и политическом вакууме... Анализируя эту политическую трилему, Д.Родрик выдвинул предположение, согласно которому глобализация создает угрозу для нашей приверженности или национальному суверенитету, или демократии и он ожидал, что, дойдя до определенного пункта, мы будем вынуждены выбирать между государством и демократией для того, чтобы пользоваться преимуществами глобализации» [60, p.158].

Речь, конечно, идет о практическом выборе, поскольку в области теоретического конструирования некоторые ученые уже давно преодолели обозначенный Родриком пункт и активно развивают свои идеи так называемой «космополитической демократии» [4; 9]. Бесконечные рассуждения о наступлении «пост-гражданских прав», наводнившие западную научную литературу и публицистику, постоянно провоцируют ступор мысли, порождая абстрактные риторические формулы относительно создания новой модели гражданского образования для «пост-нормативных» граждан, которая, естественно, плохо укладывается в традиционные теории гражданского общества и либеральной демократии [110; 83]. При этом камуфлируются вполне реальные парадоксы культурной и политической

жизни. Один из них был обозначен в работе Сьюзан Жиру «Между расой и разумом» как «безрасовый расизм», тесно связанный с «перманентной цивилизационной войной», которая глубоко затрагивает и сферу образования, прежде всего университетского [33].

Процессы, происходящие в сфере образования на Западе, делают обозначенный выше парадоксальный вывод Родрика еще более правомерным с тем лишь различием, что псевдодемократическая риторика новоявленных автократов в равной степени разрушает как прогрессистскую концепцию государственного образования, в XIX в. теоретически обоснованную Д.С.Миллем [66, р.63], так и демократические образовательные традиции, развиваемые в эпоху модерна А. де Токвилем и Д.Дьюи и их многочисленными сторонниками. Иллюзии и надежды, вызванные в 1990-е гг. всемирной конференцией «Образование для всех» (ОДВ) в Джомтьене, к началу XXI в. довольно быстро сменяются глубоким скепсисом. Как отмечает М.Мейо, опубликованные после конгресса многочисленные ежегодные доклады, по существу, вращались вокруг одного очевидного пункта «о всеобщей важности образования», не выходя за пределы банальностей и благих пожеланий типа «образование – хорошая вещь, мы должны тратить больше, инвестировать в образование, улучшать качество» и т.д. [61, р.168].

Глобализация и в чисто временном плане, и, по сути, тесно связана с распространением интернета. Его огромное влияние на экономическую, политическую и социальную жизнь современных обществ оказалось настолько захватывающим (в настоящее время – более полутора миллиардов пользователей), что можно вполне понять почему не только в популярных изданиях, но и в академических работах, начиная с середины 1990-х гг., воцарилась своеобразная «эйфория предчувствий» и прогнозов в отношении новой гря-

дущей эпохи революционных преобразований. Основу прогнозов составлял модифицированный техноцентризм, который был плохо совместим со стремлением к строгому научному анализу интернет-технологий в социально-политическом контексте. Напротив, преобладало убеждение, что перспектива нового технологического бума и будущего всеобщего процветания «омолодит» демократическую традицию, и в результате внедрения таких нововведений как «электронное правительство» (“e-government”), «народный интернет-референдум» и др. приведет к всемирной эпохе «культурной демократии». Ее нормы будут несовместимы с существованием слабых, обездоленных и маргиналов, властью бюрократов и автократов. Глобальное медиа-пространство интернета «спрессует» мир, инициировав диалог между народами и ускорив их взаимопонимание. Революционные изменения, подобно тому, как это происходило с общественными структурами в результате распространения книгопечатания или открытия европейцами пороха, станут необратимыми в силу таких свойств интернета как предельная интерактивность, глобальная доступность, дешевизна, скорость, сетевая подвижность, способность сохранения гигантских массивов информации и ее практическая неконтролируемость [18, 3 sq.]. В свете таких ожиданий вполне естественным представлялся и вывод, согласно которому интернет-технологии станут основой для создания принципиально новой революционной модели образования.

Однако ни одной из внезапно вспыхнувших надежд не суждено было сбыться в том виде, в котором это представлялось воображению адептов будущих реформ. В целом интернет не оправдал надежд на ускорение международного взаимопонимания, постепенно превращаясь в некое гигантское зеркало, отражавшее в глобальном масштабе традиционные социальные недуги

ги – неравенство, языковую и культурную разобщенность, конфликт ценностей и интересов. Интернету не удалось расширить и «омолодить» демократию не только по той простой причине, что авторитарные режимы нашли способы его контролировать, им даже удалось усилить с его помощью отчуждение масс от политики [18, 179 sq.]. Та же судьба ожидала и надежды на радикальное преобразование существующих моделей образования и образовательной политики.

В современной научной литературе проблема влияния интернета на политический процесс, демократические институты и образование является одной из наиболее дискуссионных [82]. Наиболее серьезным последствием активного внедрения интернета и компьютерных технологий в образование стал разрыв между реальной действительностью и многочисленными виртуальными мирами. Главная причина развития в данном направлении заключалась в том, что повальное увлечение учащейся молодежи компьютерными играми сделало довольно популярными различные версии «геймификации» («игровизации») образования путем использования различных вариантов игр – War Games, Simulation Game, Serious Game, Alternate Reality Game (ARG) и др. Например, швейцарский ученый Флориан Брюльман в работе с весьма показательным названием «Эффекты приспособляемости в геймификации. Исследование провала», отмечая, что тотальное распространение компьютерных игр сделало чрезвычайно важным анализ результатов и последствий переноса «мотивационного пула» таких игр в сферу образования и здравоохранения, подчеркивает: «Новый термин *геймификация*... возникает в рыночной индустрии, в которой различные типы вознаграждений типа полетных миль и скидок для постоянных клиентов использовались на протяжении долгого времени... Геймификация стремится приспособить мотива-

ционный характер компьютерных игр к другим контекстам, например, к обучению, физическим упражнениям, тегированию изображений с целью сделать их более интересными и тем самым поддерживать мотивировку пользователей на более длительный период времени. Использование одного или большего количества элементов игрового дизайна в контексте, для которого развлекательность не является главной целью, может быть охарактеризовано как геймификация» [14, p.2].

Как показывают результаты специальных исследований и тестов, использование игровых методов в начальных классах и даже при изучении отдельных дисциплин в колледжах и университетах действительно может дать положительный эффект [49, p.35]. Вместе с тем многие ученые постоянно подчеркивают крайне амбивалентный характер попыток придать «игровизации образования» всеобщий характер, прежде всего, в связи с тем, что в силу своего происхождения игровые технологии оказываются тесно переплетенными с «либеральными играми» и соответствующими идеологическими технологиями. Например, как утверждает один из адептов подобных игр Н.Б.Ниман: «И развитие игр, и обеспечение высшего образования, в сущности, являются предприятиями, которые пытаются способствовать приобретению участниками трансформативного опыта. И все же как будто бы кажется, что успешные игровые компании способны более эффективно реализовать эту цель по сравнению с колледжами и университетами. В связи с этим возникает вопрос: могут ли интуитивные способности игровой индустрии создать основу для эффективной бизнес-стратегии с целью ее использования в будущем традиционными университетами (bricks and mortar universities) для того, чтобы справиться с вызовами, создаваемыми постоянно увеличивающейся рыночной конкурен-

цией и возрастающими финансовыми трудностями? Такая стратегия будет предназначена не только для того, чтобы поддерживать достойный уровень университетского образования, но и для того, чтобы предоставить основополагающим институтам соответствующие средства, позволяющие им эффективно конкурировать в постоянно изменяющемся окружении, где рыночные приоритеты и новые технологии существенно изменили ландшафт» [67, p.2].

Но проблема как раз и состоит в том, что «рыночная психология», которая вполне совместима с игровыми приставками и правилами, в области образования нередко оказывается малоэффективной, постоянно демонстрируя утилитарную узость и ограниченные возможности. Результаты экспериментов с геймификацией образования свидетельствуют, что «перспектива вознаграждения» их участников при всей ее привлекательности выглядит вторичной по отношению к стремлению учащихся к автономии и в целом не может решающим образом изменить базовый характер образовательной деятельности [14, p.62; 7].

В этом плане сравнительный анализ «геймификации образования» с аналогичными попытками превратить игровые технологии в устойчивый фактор «демократии участия», несмотря временную эйфорию некоторых политологов от такой перспективы, в конечном итоге заставляет все же признать очевидное: в странах с развитой системой местного самоуправления отдельные элементы этих технологий могут получить широкое распространение на уровне муниципальной политики. Но уже на региональном и, тем более, на общенациональном уровне они, как правило, быстро сходят на нет, сталкиваясь с такими обычными явлениями как индифферентность избирателей, эскапизм, непримиримость партийных позиций, влияние классовых конфликтов, внешнее воздействие и т.д. [59, 107 sq.].

Философия образования и «контрgegемония»

В области «чистой теории» засилье неолиберальной игровой риторики в массмедиа и государственной пропаганде порождает чрезвычайно сложную палитру ответных реакций – от философского эскапизма, связанного сочередной исторической волной разочарования в человеческой природе, до попыток объединить философскую методологию с активной «наступательной реинтерпретацией» классической образовательной традиции. Именно в последние несколько лет количество философских исследований образования увеличилось в разы. При этом ясно обозначается тенденция подвести итоги эволюции философской аналитики образования предшествующих десятилетий. Эта тенденция проявляется в самых различных, подчас, неожиданных, нередко экспериментальных формах. Например, одна из причин, по которой английский философ и один из наиболее известных современных теоретиков образования Р.Скратон в работе о «Человеческой природе» обратился к инновационной теории «мемов-репликаторов» Р.Докинза, вероятно, заключалась не столько в том, что он стремился развивать в философском плане эволюционную теорию знаменитого биолога-неодарвиниста [97, pp.3-13], а в том, чтобы опровергнуть следующий, в высшей степени уничижительный тезис последнего: «Философия и предметы, известные в качестве “гуманитарных”, все еще преподаются почти так, как будто Дарвина никогда и не было на свете. Нет сомнений в том, что со временем такое положение дел изменится» [23, p.1].

Стремление к созданию универсальной современной платформы философии образования, способной служить надежным ориентиром для других направлений и школ интерпретации, понижает и такие итоговые международные компендиумы как «Энциклопедия теории и философии

фии образования» под редакцией М.А.Петерса [81] и «Международный справочник по философии образования» под редакцией П.Смейерса [103]. Оба ученых не просто играли роль международных координаторов, способных сводить воедино разнородные философские, общесоциологические и политические идеи других специалистов, но опирались, прежде всего, на собственные концепции образования, отразившиеся в их предшествующих трудах [80; 83; 84]. Вместе с тем их книги и компендиумы, разумеется, являются лишь «вершиной айсберга», который образуют как исследования прежних лет, так и труды, которые и наши дни публикуются с завидной регулярностью [109; 85; 92; 2; 115].

Философский анализ образования в настоящее время прочно опирается на мощный исторический субстрат, сформировавшийся из трудов теоретиков и ученых, которых объединяет принципиальное неприятие новых глобалистских ценностей. Одним из важных следствий нарастающей критики глобализации является стремление к возрождению и реинтерпретации как классической теории и философии образования XVIII-XIX вв., представленной трудами Г.Э.Лессинга, И.Г.Гердера, В. фон Гумбольдта, Дж.Бентама, Д.С.Милля, А. де Токвиля [101; 45; 42], так крупнейших теоретиков образования XX века - Д.Дьюи, М.Оукшота, А.Грамши, П.Фрейре, К.Юнга, Л.Витгенштейна и др. [20; 64]. В «новом прочтении» текстов классиков постоянно можно встретить следы и оттенки явной идеализации и утопизма.

Особое место в этом обширном сегменте аналитики образования занимают труды, посвященные теоретикам Франкфуртской школы. Хотя изучение классического наследия Франкфуртской школы в последние два десятилетия было довольно интенсивным [118; 48; 32; 47], но именно выход в свет 2018 г. вне зависимом академическом

издательстве SAGE Publications международного трехтомного исследования *The SAGE Handbook of Frankfurt School Critical Theory* и публикация в этом же году справочника *The Routledge Companion to the Frankfurt School*, вероятно, будут в дальнейшем рассматриваться как особенно знаковое событие, поскольку именно в этих работах подводится итог многим предшествующим классическим штудиям. Наряду с всесторонним анализом социальной и политической философии М.Хоркхаймера, Т.Адорно, В.Беньямина, Э.Фромма, Г.Маркузе, Ю.Хабермаса, А.Хоннета, особое внимание уделяется не только их образовательным теориям, но и очень профессиональному анализу многообразной научной аналитической литературы. В частности, на наш взгляд, инновационным исходным пунктом этого анализа является следующий тезис: критическая теория Франкфуртской школы «возникает как критика *теории* в смысле научной и исследовательской активности, которая информирует нас и, акцентируя внимание на сфере высшего образования, рассматривается как составная часть современных образовательных систем» [10, p.988]. Представляется также важным анализ концепции «контробразования», развиваемой в ряде работ В.Беньямина и Г.Маркузе; она в свое время обозначила определенную параллель концепции «контргегемонии», развиваемой в трудах А.Грамши и П.Фрейре [10, pp.998-1003; 40, pp.6-31; 35-37, 238-250].

Более основательное знакомство с новой волной радикальной критики неолиберальных образовательных проектов позволяет выделить некоторые наиболее существенные ее тенденции. Вполне оправданная озабоченность и откровенные опасения относительно тех реальных угроз, которые несет неолиберальная версия глобализации тысячелетним традициям европейской цивилизации, фактически объединили ученых,

придерживающихся социалистических, либеральных и даже консервативных взглядов. Речь, конечно, идет не о полной нивелировке теоретических позиций, а о крайнем усилении самой тональности критики, которая нередко фактически «перекрывает» идеологические расхождения, формируя единую позицию морального и интеллектуального неприятия глобальной автократии и «дисциплинарной власти». Тем самым в наши дни на новом витке исторической спирали воспроизводится ситуация, аналогичная той, которую в конце 1830-х гг. блестяще обрисовал А. де Кюстин, характеризуя философские взгляды Ж.-Ж.Руссо: угроза стабильности и равновесию цивилизационного порядка нередко заставляет самых крайних радикалов и «разрушителей» становится откровенными консерваторами [19, р.95]. Именно во имя стабильности цивилизации и культурного прогресса Р.М.Унгер - один из наиболее ярких современных леворадикальных теоретиков - в своей критике глобализации явно разделяет суждения о человеческой природе таких консерваторов как М.Оукшот и Р.Скратон [112, р.212].

Противники глобализации, прежде всего, склонны акцентировать внимание именно на той опасности, которую глобализация представляет для традиционных демократических институтов и систем образования. Ведущиеся по широкому спектру вопросов дискуссии имеют тенденцию быстро преодолевать научные рамки и превращаться в острую идеологическую полемику. В процессе нарастающей идеологической конфронтации основной тон задает именно радикальная критика. При этом нередко стираются границы между приверженцами классической либеральной политической культуры и традиционными направлениями радикальной критики капитализма, представленной различными социалистическими группами. В начале XXI века

происходит и «обратная трансформация»: левые либералы начинают превосходить социалистов в плане критического пафоса обвинений в адрес глобального капитализма и тех национальных правительств, которые склонны подчиняться диктату международных корпораций. Например, концепция нарастающей «фашизации» политического режима, созданного в США президентом Д.Трампом, которую крайне энергично развивает в своих последних работах Анри Жиру, один из наиболее выдающихся представителей современного критического направления в философии образования, по тональности и характеру авторских выражений уже вплотную приблизилась к риторике и лексике руководителей Коминтерна, развивавших аналогичную теорию фашизма и «социал-фашизма» в конце 1920 – начале 1930-х гг., начиная с IX пленума ИККИ [34; 35; 36; 37].

В свете подобных идеологических трансформаций вполне естественным и логичным выглядит постоянно растущий интерес ученых и политических теоретиков к более ранним радикальным теориям XX века, в которых предвосхищались многие элементы современной критики неолиберальной образовательной политики. Среди них особое место по-прежнему занимают деятельность и труды Пауло Фрейре и Антонио Грамши. Нельзя при этом не отметить, что в интерпретации их наследия постоянно встречаются значительные различия и акцентировки. Например, идеи Фрейре часто используются американскими теоретиками как эффективное оружие, обеспечивающее легитимность любой, даже предельно резкой и нелицеприятной идеологической критики глобалистских образовательных экспериментов. Как сравнительно недавно отмечал А.Жиру, «Пауло Фрейре является одним из наиболее важных критически мыслящих теоретиков образования двадцатого века... Начиная с 1980-х гг. на североамериканской образователь-

ной сцене не было ни одного интеллектуала, который смог бы его превзойти теоретической непреклонностью и нравственной отвагой. Над большей частью школ и университетов теперь господствуют консервативные идеологии, цепляющиеся за порядок и привязанные к инструментализованным мерам ответственности. Ими руководят администраторы, которым неведомы ни широкий взгляд, ни критическое понимание образования как силы, направленной на укрепление воображения и расширение демократической публичной жизни. Поскольку рыночно-ориентированная логика капитализма продолжает обесценивать все аспекты общественного блага, одно из ее последствий состоит в том, что забота образования о высшем качестве уже не имеет отношения к справедливости и по большей части ограничивается заботой о частном благополучии» [64, pp.IX-X].

Напротив, современные подходы к философскому наследию А.Грамши выглядят гораздо менее прагматическими и ангажированными; они, как правило, более вовлечены в академические дискурсы и определяются стремлением ученых понять глубинные истоки кризиса традиционных европейских образовательных моделей и найти приемлемые формы преодоления связанных с ним политических конфликтов и идейных расколов.

Во второй половине XX в. в лексиконах, кодифицирующих идеи Грамши, которые стали издавались еще в конце 1970-х гг., термин «образование» нередко отсутствовал [15], что уже в то время казалось странным и неприемлемым [Pozzolini 1970, pp.133-142]. Но очень примечательно, что в том же самом 1979 г., когда У.Черрони в своем грамшианском словаре игнорировал термин «образование», была опубликована работа Х.Энтуисла под крайне знаменательным названием – «Антонио Грамши. Консер-

вативное школьное обучение для радикальной политики», сразу же признанная классической и впоследствии неоднократно переиздававшаяся [63]. Отмечая актуальность идей Грамши для современной теории образования и, в частности, его вклад в развитие европейской образовательной традиции, Х.Энтуисл следующим образом характеризует основные компоненты грамшианской модели: «Социология учебных планов, очевидные несоответствия между культурой школы и культурой повседневной жизни, проблемы языка и грамотности в образовании, роль государства в обеспечении образования, культивирование элит и роль интеллектуалов, соотношение функций власти и спонтанности в образовании, а также неопределенность отношения последних к различным политическим идеологиям (особенно к фашизму), проблемы профессионального образования, место теории в учебных планах и ее отношение к действию в мире за пределами школы и, в частности, обсуждение этих тем в связи с проблемой образования рабочего класса» [28, p.1]. «Нет никакого сомнения в том, - продолжал Энтуисл, - что Грамши был прежде всего заинтересован в радикальном социально-политическом изменении и его труды особенно важны для радикалов, приверженных контргегемонистской образовательной активности. Верно также и то, что понятие гегемонии является центральным в социальной теории Грамши, и то, что среди институтов гражданского общества он рассматривал школу как инструмент политической гегемонии. Из этого можно предполагать, что Грамши рассматривал перспективу замены гегемонии среднего класса гегемонией рабочего класса в результате социальной революции, основанной на радикальной реформе школ, в особенности их учебных планов и процессов преподавания. Но, как это не парадоксально, предложения Грамши относительно учебных планов и методов

обучения в сущности консервативны... Парадокс только усиливается тем фактом, что противники Грамши из фашистского лагеря, как казалось, говорили на языке прогрессивного образования. Отсюда один из подтекстов в его образовательных сочинениях заключается в том, что прогрессивное образование внутренне связано с авторитаризмом, в то время как образовательный акцент, связанный с “возвратом к основам”, будучи противоположным представлениям о нем как о реакционном движении, которому сторонники либерального образования должны противостоять, является существенным требованием для формирования такого склада ума, которым должна руководствоваться радикальная социальная практика. В свете грамшианского анализа весьма спорным является то, что нам необходимо заново пересматривать общепринятое отождествление традиционного, дидактического школьного образования с политическим авторитаризмом, а прогрессивного образования – с демократией. Нам нужно взять паузу перед тем как мы начнем уничтожать как реакционную и фашистскую любую современную критику эксцессов прогрессивного образования» [28, p.2].

Анализ современных работ, посвященных как теории образования Грамши, так и общим проблемам трансформации его идей в структуре демократических дискурсов, отчетливо показывает, что их авторы вняли совету Энтуисла и весьма старательно стремятся «держать паузу», анализируя сложные проблемы, связанные с идеологическими оценками различных образовательных программ и практик в различных регионах мира [96; 102; 16; 17; 11, pp.220-221, 298, 302-303; 27; 79; 86; 29; 3]. «Образование, - отмечает П.Мейо играет свою роль в различных формах гегемонии, существующих в глобализирующемся мире. Оно может это делать, способствуя созданию индивидуализированных, атомизированных субъек-

тов, отданных, как сказал бы Фуко, на произвол “правительности”, готовых к тому, чтобы быть управляемыми на расстоянии или по доверенности (это чем-то напоминает основную грамшианскую концепцию господства на основе согласия, формирующегося в процессе глобализации). Или же способствовать “глобализации снизу”. Интересно наблюдать каким образом образование неформального типа играет важную роль в более поздних процессах не только в рамках различных движений, захватывающих площади, улицы и парки. Мы имеем альтернативные университетские палатки такие как “палаточный университет” – составная часть движения “Захватим Лондон”, альтернативные библиотеки с выдачей книг на дом, революционные рынки, музеи, “деревья желаний”, лазареты, сады без химикатов, школы, радио- и телеканалы» [62, p.4]

В начале нашей эры верховный правитель Рима Октавиан Август, пойдя навстречу чаяниям провинциальных греческих элит, совершил «культурную революцию», в результате которой материковая Греция превратилась в огромный музей под открытым небом. Режим принцепата демонстрировал свое восхищение Афинами, Спартой, Олимпией, Платеями как символами славного прошлого, всячески поддерживал и культивировал греческие религиозные ритуалы и традиции образования [107]. Последние активно развивались и в последующие столетия вплоть до гибели римского мира. Происходящие в наши дни трансформации образования явно не вызывают ассоциаций ни с культурной политикой римского принкепса, ни с культивированием античных моделей образования в эпоху Возрождения и раннего модерна. Кризисное состояние, в котором пребывают школы и университеты по всему земному шару, свидетельствует о том, что

их может ожидать совсем иная судьба. Поэтому, независимо от того, как воспринимается и интерпретируется наследие философии образования, связанное с именами Д.С.Милля, Д.Дьюи, А.Грамши, М.Оукшота, теоретиков Франкфуртской школы и многих других политических мыслителей, никто не может отрицать очевидного: все они так или иначе стремились к тому, чтобы развивавшиеся на протяжении столетий классические гимназии, школы и университеты не превратились однажды под нивелирующим напором глобализации в музейные экспонаты, которые, в отличие от римских туристов прошлого, вряд ли кто-нибудь будет посещать кроме «узких специалистов». Как хорошо заметил Стефен Гилл, в нынешних условиях нам приходится постоянно «взывать к излюбленной политической максиме Грамши - “пессимизм рассудка, оптимизм воли”. Эта максима подчеркивает необходимость высветить с помощью интеллектуального пессимизма во всей его мощи некоторые основные условия существования в возникающем мировом порядке двадцать первого столетия, включая его ключевые структуры, дискурсивные формирования и элементы его “здорового смысла”» [50, р.ХІІІ].

Философия сама по себе вряд ли способна самостоятельно противостоять охарактеризованным выше деструктивным тенденциям. Но в интеллектуальном плане она является тем уникальным запасником исторической памяти и хранителем культурной традиции, без которого преодоление этих тенденций может стать практически невозможным.

Библиография

1. Abel C., Fuller T. (eds). *The Intellectual Legacy of Michael Oakeshott*. - Exeter: Imprint Academic. 2005. 327 p.

2. Addis M., Winch Chr. (eds). *Education and Expertise*. - Oxford: Wiley. 2019. 168 p.

3. Anderson P. *The Antinomies of Antonio Gramsci*. - London: Verso. 2017. 192 p.

4. Archibugi D. *The Global Commonwealth of Citizens: Toward Cosmopolitan Democracy*. - Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 2008. 298 p.

5. Baker D.P., Wiseman A.W. (eds). *The Impact of Comparative Education Research on Institutional Theory*. - Amsterdam: Elsevier. 2006. 402 p.

6. Bascia N., Cumming A., Datnow A., Leithwood K., Livingstone D. (eds). *International Handbook of Educational Policy. Part One*. - Dordrecht: Springer. 2005. 1114 p.

7. Bell C. *Game On!: Gamification, Gameful Design, and the Rise of the Gamer Educator*. - Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press. 2018. 203 p.

8. Benade L., Jackson M. (eds). *Transforming Education: Design & Governance in Global Contexts*. - Singapore: Springer. 2018. 244 p.

9. Bhargava V.K. *Global Issues for Global Citizens. An Introduction to Key Development Challenges*. - Washington D.C.: The World Bank. 2006. 456 p.

10. Best B., Bonefeld W., O’Kane Chr. (eds). *The SAGE Handbook of Frankfurt School Critical Theory. Vol. 1-3*. - London; Thousand Oaks; New Delhi; Singapore: Sage. 2018. 1692 p.

11. Blaug R., Schwarzmantel J. (eds). *Democracy: A Reader. Second Edition*. - New York: Columbia University Press. 2015. 607 p.

12. Bloch R., Mitterle A., Paradeise C., Peter T. (eds). *Universities and the Production of Elites: Discourses, Policies, and Strategies of Excellence and Stratification in Higher Education*. - Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. 2018. 392 p.

13. Brennan J., Vossen, van der, B., Schmidz D. (eds). *The Routledge Handbook of Libertarianism*. - New York; London: Routledge. 2017. 465 p.

14. Brühlmann F. *The Effects of Framing in Gamification. A Study of Failure*. - Wiesbaden: Springer. 2016. 68 p.

15. Cerroni U. *Gramsci-Lexikon. Zum Kennen- und Lesen-Lernen*. - Hamburg: VSA-Verlag. 1979. 192 p.

16. Cospito G. *The Rhythm of Thought in Gramsci. A Diachronic Interpretation of Prison Notebooks*. - Leiden; Boston: Brill. 2016. 248 p.
17. Crehan K. *Gramsci's Common Sense. Inequality and Its Narratives*. - Durham: Duke University Press. 2016. 222 p.
18. Curran J., Fenton N., Freedman D. *Misunderstanding the Internet*. - London; New York: Routledge. 2012. 194 p.
19. Custine A., de. *La Russie en 1839. Vol. I*. - Bruxelles: Wouterset C, Imprimeurs-Libraires. 1843. 222 p.
20. Dale J., Hyslop-Margison E.J. *Paulo Freire: Teaching for Freedom and Transformation: The Philosophical Influences on the Work of Paulo Freire*. - Dordrecht; Heidelberg; London; New York. Springer. 2010. 170 p.
21. Davies M., Barnett R. (eds). *The Palgrave Handbook of Critical Thinking in Higher Education*. - New York: Palgrave Macmillan. 2015. 636 p.
22. Davies I., Li-Ching Ho, Kiwan D., Peck C.L., Peterson A., Sant E., Waghid Y. (eds). *The Palgrave Handbook of Global Citizenship and Education*. - London: Palgrave Macmillan. 2018. 658 p.
23. Dawkins R. *The Selfish Gene*. - Oxford; New York: Oxford University Press. 2006. 360 p.
24. Dekker J.H. *Educational Ambitions in History. Childhood and Education in an Expanding Educational Space from the Seventeenth to the Twentieth Century*. - Frankfurt am Main: Peter Lang. 2010. 226 p.
25. Demirci A., Miguel González, de, R., Witham Bednarz S. (eds). *Geography Education for Global Understanding*. - Cham, Switzerland: Springer. 2018. 252 p.
26. Edwards D.B. *The Trajectory of Global Education Policy. Community-Based Management in El Salvador and the Global Reform Agenda*. - New York: Palgrave Macmillan. 2018. 304 p.
27. Egan D. *The Dialectic of Position and Maneuver. Understanding Gramsci's Military Metaphor*. - Leiden; Boston: Brill. 2016. 142 p.
28. Entwistle H. *Antonio Gramsci. Conservative Schooling for Radical Politics*. - N.Y.: Routledge. 2010. 139 p.
29. Honneth A., Hammer E., Gordon P.E. (eds). *The Routledge Companion to the Frankfurt School*. - New York; London: Routledge. 2018. 576 p.
30. Jenlink P.M. (ed). *Dewey's Democracy and Education Revisited: Contemporary Discourses for Democratic Education and Leadership*. - Lanham; New York; Toronto; Plymouth. Rowman & Littlefield Education. 2009. 402 p.
31. Filippini M. *Using Gramsci. A New Approach*. London: Pluto Press. 2017. 174 p.
32. Forstorp P.-A., Mellström U. *Higher Education, Globalization and Eduscapes: Towards a Critical Anthropology of a Global Knowledge Society*. - London: Palgrave Macmillan. 2018. 319 p.
33. Gamble A. *The Limits of Politics. An Inaugural Lecture Given in the University of Cambridge, 23 April 2008*. - Cambridge: Cambridge University Press. 2009. 35 p.
34. Gartman D. *Culture, Class, and Critical Theory. Between Bourdieu and the Frankfurt School*. - New York; London: Routledge. 2012. 179 p.
35. Giroux S. *Between Race and Reason. Violence, Intellectual Responsibility, and the University to Come*. - Stanford, California: Stanford University Press. 2010. 283 p.
36. Giroux H.A. *The Public in Peril: Trump and the Menace of American Authoritarianism*. - New York; London: Routledge. 2018a. 312 p.
37. Giroux H.A. *American Nightmare: Facing the Challenge of Fascism*. - San Francisco: City Lights Books. 2018b. 384 p.
38. Giroux H.A. *Neoliberal Fascism and the Echoes of History*. 2018c. // <https://truthout.org/articles/neoliberal-fascism-and-the-echoes-of-history> (08.08.2018)
39. Giroux H.A. *Trump, Kavanaugh and the Path to Neoliberal Fascism*. 2018d // <https://truthout.org/articles/trump-kavanaugh-and-the-path-to-neoliberal-fascism/> (11.10.2018)
40. Have, ten, H. (ed). *Global Education in Bioethics*. 2018. - Cham, Switzerland: Springer. 198 p.
41. Herman A. *The Cave and the Light. Plato versus Aristotle, and the Struggle for the Soul of Western Civilization*. - New York: Random House. 2013. 704 p.
42. Huisman J., Smolentseva A., Froumin I. (eds). *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries. Reform and Continuity*. - Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. 2018. 482 p.

43. Humboldt, von, W. *Schriftenzur Bildung*. - Stuttgart: Reclam. 2017. 260 S.
44. Smeyers P. (ed). *International Handbook of Philosophy of Education*. Vol.1. - Cham, Switzerland: Springer. 2018. 1472 p.
45. Jaeger W. *Paideia. The Ideals of Greek Culture*. Vol.I. *Archaic Greece. The Mind of Athens*. - Oxford: BasilBlackwell. 1946. 510 p.
46. Jaeger W. *Paideia. Die Formung des griechischen Menschen*. - Bonn; New York.: Walter de Gruyter. 1973. 1398 S.
47. Keedus L. *The Crisis of German Historicism. The Early Political Thought of Hannah Arendt and Leo Strauss*. - Cambridge: Cambridge University Press. 2015. 222 p.
48. Khandizaji A. *Baudrillard and the Culture Industry. Returning to the First Generation of the Frankfurt School*. - Cham, Switzerland: Springer. 2017. 112 p.
49. Kellner D., Lewis T., Pierce C., Cho K.D. (eds). *Marcuse's Challenge to Education*. - Lanham; Boulder; New York; Toronto; Plymouth: Rowman& Littlefield Publishers. 2009. 257 p.
50. Kim S., Song K., Lockee B, Burton J. *Gamification in Learning and Education: Enjoy Learning Like Gaming*. - Cham, Switzerland: Springer. 2018. 159 p.
51. Krepes D. (ed). *Gramsci and Foucault. A Reassessment*. - Farnham; Burlington: Ashgate. 2015. 185 p.
52. Lake R., Kress T. (eds). *Paulo Freire's Intellectual Roots. Toward Historicity in Praxis*. - London; New Delhi; New York; Sydney: Bloomsbury. 2013. 257 p.
53. Lewis T.E. *The Aesthetics of Education: Theatre, Curiosity, and Politics in the Work of Jacques Rancière and Paulo Freire*. - New York; London: Continuum. 2012. 192 p.
54. Linpinsel Th., Il-Tschung Lim (Hrsg.). *Gleichheit, Politik und Polizei: Jacques Rancière und die Sozialwissenschaften*. Wiesbaden: Springer VS. 2018. 294 S.
55. Lynn R. *Race Differences in Intelligence: An Evolutionary Analysis*. - Augusta, Georgia: Washington Summit Publishers. 2006. 322 p.
56. Lynn R. *The Global Bell Curve: Race, IQ, and Inequality Worldwide*. - Augusta, Georgia: Washington Summit Publishers. 2008.360 p.
57. Lynn R., Vanhanen T. *Intelligence: A Unifying Construct for the Social Sciences*. - London: Ulster Institute for Social Research. 2012. 530 p.
58. Magrini J.M. *Plato's Socrates, Philosophy and Education*. - Springer. 2018. 121 p.
59. Manville B., Ober J. *A Company of Citizens. What the World's First Democracy Teaches Leaders About Creating Great Organizations*. - Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press. 2003. 202 p.
60. Masser K., Mory L. *The Gamification of Citizens' Participation in Policymaking*. - Palgrave Macmillan; Springer. 2018. 140 p.
61. Maswood S.J. *Revisiting Globalization and the Rise of Global Production Networks*. - Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. 2018. 228 p.
62. Mayo M. *Global Citizens: Social Movements and the Challenge of Globalization*. - London; New York: Zed Books. 2005. 256 p.
63. Mayo P. *Hegemony and Education under Neoliberalism. Insights from Gramsci*. - New York; London: Routledge. 2015. 181 p.
64. Mayo P. (ed). *Gramsci and Educational Thought*. 2015. - Oxford: Wiley-Blackwell. 2010. 154 p.
65. Melling A., Pilkington R. (eds). *Paulo Freire and Transformative Education. Changing Lives and Transforming Communities*. - London: Palgrave Macmillan. 2018. 272 p.
66. Mihut G., Altbach Ph.G., Wit, de, H. (eds). *Understanding Higher Education Internationalization: Insights from Key Global Publications*. - Rotterdam; Boston; Taipei: Sense Publishers. 2017. 408 p.
67. Mill J.S. *Essays on Equality and Education*. - London: Routledge & Kegan Paul; University of Toronto Press. 1984. 502 p.
68. Niman N.B. *The Gamification of Higher Education. Developing a Game-Based Business Strategy in a Disrupted Marketplace*.- New York: Palgrave Macmillan. 2014. 231 p.
69. Nyborg H. (ed). *Race and Sex Differences in Intelligence and Personality: A Tribute to Richard Lynn at 80*. - London: Ulster Institute for Social Research. 2013.355 p.
70. Oakeshott M. *Rationalism in Politics and Other Essays*. - London: Methuen & Co Ltd. 1962. 333 p.

71. Ober J. *Mass and Elite in Democratic Athens. Rhetoric, Ideology, and the Power of the People.* - Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 1989. 390 p.
72. Ober J. *The Athenian Revolution: Essays on Ancient Greek Democracy and Political Theory.* - Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 1996. 212 p.
73. Ober J. *Political Dissent in Democratic Athens. Intellectual Critics of Popular Rule.* - Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 1998. 417 p.
74. Ober J. *Democracy and Knowledge. Innovation and Learning in Classical Athens.* - Princeton; Oxford: Princeton University Press. 2008. 332 p.
75. Ober J. *The Rise and Fall of Classical Greece.* - Princeton; Oxford: Princeton University Press. 2015. 448 p.
76. Ober J. *Demopolis. Democracy before Liberalism in Theory and Practice.* - Cambridge: Cambridge University Press. 2018. 204 p.
77. Papadimitriou A. (ed). *Competition in Higher Education Branding and Marketing: National and Global Perspectives.* - Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. 2018. 254 p.
78. Papastephanou M. (ed). *Cosmopolitanism: Educational, Philosophical and Historical Perspectives.* - Cham, Switzerland: Springer. 2016. 323 p.
79. Papastephanou M. *Method, Philosophy of Education and the Sphere of the Practico-Inert.* In: Ruitenberg C. (ed). *What Do Philosophers of Education Do?* - Oxford: Wiley-Blackwell. 2010. p.131-149.
80. Pasque P.A., Ortega N., Burkhardt J.C., Ting M.P. (eds). *Transforming Understandings of Diversity in Higher Education: Demography, Democracy, and Discourse.* - Sterling, Virginia: Stylus Publishing, LLC. 2016. 260 p.
81. Peters M.A. (ed). *Thinking Education through Alain Badiou.* - Oxford: Wiley-Blackwell. 2010. 115 p.
82. Peters M.A. (ed). *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory.* - Singapore: Springer. 2017. 2410 p.
83. Peters M.A., Jandrić P. *The Digital University. A Dialogue and Manifesto.* - New York: Peter Lang. 2018. 376 p.
84. Peters M.A., Rider Sh., Hyvönen M., Besley T. (eds). *Post-Truth, Fake News: Viral Modernity & Higher Education.* - Singapore: Springer. 2018. 224 p.
85. Peters M.A., Stickney J. *Wittgenstein's Education: 'A Picture Held Us Captive'.* - Singapore: Springer. 2018. 117 p.
86. Peters M.A., Stickney J. (eds). *A Companion to Wittgenstein on Education: Pedagogical Investigations.* - Singapore: Springer. 2017. 782 p.
87. Pizzolato N., Holst J.D. (eds). *Antonio Gramsci: A Pedagogy to Change the World.* - Cham, Switzerland: Springer. 2017. 227 p.
88. Pohlenz M. *La libertà greca.* - Brescia: Paideia. 1963. 279 p.
89. Pohlenz M. *La Stoa. Storia di un movimento spirituale. Volume primo.* - Firenze: "La Nuova Italia" Editrice. 1967a. 578 p.
90. Pohlenz M. *La Stoa. Storia di un movimento spirituale. Volume secondo.* - Firenze: "La Nuova Italia" Editrice. 1967b. 449 p.
91. Pohlenz M. *L'uomo Greco.* - Milano: Bompiani. 2006. 966 p.
92. Pozzolini A. *Antonio Gramsci. An Introduction to His Thought.* - London: Pluto Press. 1970. 158 p.
93. Ramaekers S., Hodgson N. (eds). *Past, Present, and Future Possibilities for Philosophy and History of Education. Finding Space and Time for Research.* - Cham, Switzerland: Springer. 2018. 149 p.
94. Rancière J. *The Ignorant Schoolmaster. Five Lessons in Intellectual Emancipation.* - Stanford, California: Stanford University Press. 1991. 148 p.
95. Roberts P., Saeverot H. *Education and the Limits of Reason. Reading Dostoevsky, Tolstoy and Nabokov.* - London; New York: Routledge. 2018. 143 p.
96. Sartori G. *The Theory of Democracy Revisited.* - Chatham, New Jersey: Chatham House Publishers, Inc. 1987. 542 p.
97. Schwarzmantel J. *The Routledge Guidebook to Gramsci's Prison Notebooks.* - London; New York: Routledge. 2015. 306 p.
98. Scruton R. *On Human Nature.* - Princeton; Oxford: Princeton University Press. 2017. 151 p.
99. Semetsky I. (ed). *Jung and Educational Theory.* - Oxford: Wiley-Blackwell. 2012. 124 p.
100. Simons M., Maschelein J. (eds). *Rancière, Public Education and the Taming of Democracy.* - Oxford: Wiley-Blackwell. 2011. 191 p.

101. Shook J.R. *Dewey's Social Philosophy. Democracy as Education.* – New York: Palgrave Macmillan. 2014. 189 p.
102. Skopurski J. *Why Read Mill Today?* - London; New York: Routledge. 2006. 121 p.
103. Smet, de, B. *A Dialectical Pedagogy of Revolt. Gramsci, Vygotsky, and the Egyptian Revolution.* - Leiden; Boston: Brill. 2015. 422 p.
104. Smeyers P., Depaepe M. (eds). *Educational Research. The Educationalization of Social Problems.* - Cham, Switzerland: Springer. 2008. 247 p.
105. Smeyers P., Depaepe M. (eds). *Educational Research. Ethics, Social Justice, and Funding Dynamics.* - Cham, Switzerland: Springer. 2018. 295 p.
106. Smith R.H. *The Joy of Pain: Schadenfreude and the Dark Side of Human Nature.* - Oxford; New York: Oxford University Press. 2013. 238 p.
107. Spawforth A.J.S. *Greece and the Augustan Cultural Revolution.* - Cambridge: Cambridge University Press. 2012. 319 p.
108. Spring J. *Globalization of Education. An Introduction. Second Edition.* – New York; London; Routledge. 2015. 230 p.
109. Stoller A., Kramer E. (eds). *Contemporary Philosophical Proposals for the University. Towards a Philosophy of Higher Education.* - Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. 2018. 268 p.
110. Strandbrink P. *Civic Education and Liberal Democracy. Making Post-Normative Citizens in Normative Political Spaces.* - Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. 2017. 232 p.
111. Unger A. *The Death and Life of the American Middle Class.* - Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. 2019. 55 p.
112. Unger R.M. *The Religion of the Future.* - Cambridge, Massachusetts; London: Harvard University Press. 2014. 468 p.
113. York J.G., Peters M.A. (eds). *Leo Strauss, Education, and Political Thought.* - Madison; Teaneck: Fairleigh Dickinson University Press. 2011. 216 p.
114. Yun Lee Too (ed). *Education in Greek and Roman Antiquity.* - Leiden; Boston; Köln: Brill. 2001. 472 p.
115. Waghid Y. *Towards a Philosophy of Caring in Higher Education.* - Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan. 2019. 192 p.
116. Wetzel D.J., Claviez Th. *Zur Aktualität von Jacques Rancière. Einleitung in sein Werk.* - Wiesbaden: Springer VS. 2016. 224 S.
117. Weymann A. *States, Markets and Education. The Rise and Limits of the Education State.* - London; New York: Palgrave Macmillan. 2014. 190 p.
118. Wolin R. *The Frankfurt School Revisited. And Other Essays on Politics and Society.* – New York; London: Routledge. 2006. 307 p.
119. Zajda J. (ed). *Second International Handbook on Globalisation, Education and Policy Research.* - Dodrecht; Heidelberg; New York; London: Springer. 2015. 854 p.

1.09.2019

GLOBALIZAREA ȘI IMPACTUL EI ASUPRA MEDIULUI DE SECURITATE INTERNAȚIONAL

Petru FURTUNĂ

Republica Moldova, Chișinău, Institutul de Relații Internaționale din Moldova
Șef Catedră Relații Internaționale, doctor în științe istorice, conferențiar universitar

Valeriu EFREMOV

Republica Moldova, Chișinău, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”,
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport
Doctor în filosofie, conferențiar universitar, master în drept, postdoctorand USM

Procesul de desfășurare a globalizării este un proces deosebit de dinamic de creștere a interdependențelor între state cu efecte economice, politice, sociale, militare și ecologice, care implică diverse beneficii, dar și noi riscuri, pericole și amenințările la adresa securității internaționale. Articolul discută aspectele teoretice ale globalizării și impactul acesteia asupra mediului internațional de securitate.

Cuvinte-cheie: globalizare, securitate, relații internaționale, stat național

GLOBALIZATION AND ITS IMPACT ON THE INTERNATIONAL SECURITY ENVIRONMENT

International security and stability is threatened by international terrorism - the most painful plague of the contemporary world. Given the importance of this issue, it is of course the increased interest of researchers in studying and analyzing this phenomenon. This article attempts to review and analyze the theoretical aspects discussed in the literature, especially the concept and definition of international terrorism, as well as its classifications. The different scholars' approaches to the concept of international terrorism, its classification on the basis of different criteria and the importance of these efforts of the political and academic community are outlined.

Keywords: terrorism, international terrorism, security, concept, criteria, classifications.

Globalizarea este unul din fenomenele mult discutate și foarte contraversate în domeniul științelor politice. Devine deja o noțiune bine cunoscută la începutul secolului al XX-lea, avînd ansa să domine discursul politic, economic și academic încă mult timp înainte [1, p.84].

După părerea fostului Ministrului pe probleme de dezvoltare internațională a Marii Britanii, K.Short, globalizarea înseamnă „creșterea interdependenței lumii contemporane [...], care se oglindește în răspîndirea normelor și valorilor globale, democrației și tratatelor

globale, incluzînd tratatele internaționale cu privire la mediul ambiant și apărarea drepturilor omului” [2].

Din punct de vedere sociologic „globalizarea”, ar reprezenta după autorul A.Ghiddens, acest fenomen prezintă intensificarea relațiilor internaționale sociale, care apropie cele mai îndepărtate locuri și evenimente, evidențiînd astfel de direcții de acțiune ale procesului de globalizare precum: „regionalizarea”, „localizarea”, „naționalizare” și „internaționalizare”. Localizarea se referă doar la consolidarea fluxurilor șirețelelor într-un anumit loc. Naționaliza-

rea reprezintă procesul prin care relațiile și tranzițiile sociale se dezvoltă în cadru unor granițe teritoriale stabilite. Regionalizarea sugerează o concentrare a tranzacțiilor, fluxurilor, rețelelor și interacțiunilor dintre grupurile funcționale sau geografice de state sau societăți, în timp ce internaționalizarea se poate referi la paternurile de interacțiune și interconectare dintre două sau mai multe state-națiuni, indiferent de localizarea geografică [3, p.40].

Unii cercetatori considera că de fapt „globalizarea înseamnă americanizare”. Acest argument nu e lipsit de substrat, deoarece, la nivel mondial, predomina industriile de prelucrare și prestatorii de servicii din America, mărcile americane și industria cinematografică americană, cîntăreții și artiștii americani, rețeaua fast-food americană, care dețin cele mai bune poziții pentru a profita de prăbușirea zidurilor și de aplatizare lumii. Globalizarea pare a fi după chipul și asemănare Americii, că va avea și gust American [4, p.409].

Referindu-se la acest subiect, fostul ministru francez de externe, Hubert Vedrine, făcând o analiză a locului și rolului Franței în era globalizării, arăta: „Statele Unite sunt ca un pește mare care înoată cu ușurință în apele globalizării și le domină. Încă o dată, globalizarea nu este împlinirea unui plan american, chiar dacă marile firme americane au sprijinit-o și au profitat cel mai mult de pe urma acesteia. Este adevărat că SUA au promovat politica ușilor deschise în sectorul comercial, care a fost și politica britanicilor în secolul al XIX-lea. Americanii obțin cele mai multe avantaje din acest proces de globalizare din mai multe motive: datorită faptului că globalizarea are loc în limba engleză, că globalizarea este concepută în lumina principiilor economice neoliberales, că americanii impun abordarea lor legislativă, financiară și tehnică și că promovează individualismul” [5, p.3].

Pentru confortul psihologic al antiglobaliștilor accentuăm că și statele capitaliste avansate se află sub impactul globalizării contemporane. Ele sunt

nevoite să intre în competiție unele cu altele în dorința atragerii de investiții străine directe. Și ele se confruntă cu tensiuni determinate de nemulțumiri în plan economic, cu neliniști provocate de distrugere a sistemului clasic de ierarhizare a valorilor.

Facînd o retrospectivă istorică, putem afirma că semne de globalizare au apărut încă înainte de primul război mondial (însa unii autori cred că procesul de globalizare ar fi început în secolul al XV-lea, odată cu nașterea capitalismului și constituirea primelor imperii coloniale).

Susținătorii caracterului ciclic promovează ideea existenței unor „forme istorice” ale globalizării și care se referă la atributele spațio-temporale și organizaționale ale interconectării globale în epoci istorice distincte [6, p.4]

Dar nu mai puțin adevărat este și faptul că, formele istorice ale globalizării au avut loc în condiții distincte, amprentate de dimensiuni spațio-temporale proprii:

- densitatea rețelelor și multitudinea nodurilor între care se stabileau conexiunile;
- viteza de realizare a schimburilor și varietatea acestora (cele mai multe de natură economică);
- intensitatea fluxurilor și nivelurile de activitate în interiorul acestor rețele;
- gradul de instituționalizare și reglementarea a relațiilor „globale” [7].

Despre globalizarea contemporană s-a spus că a apărut după cel de-aldoilea război mondial, când:

- s-au creat condițiile polarizării lumii îndouă tabere principale;
- a apărut o nouă ordine politică mondială prin crearea Organizației Națiunilor Unite, care prin instituțiile și agențiile sale trebuia să asigure cadrul legal și instituțional al menținerii păcii și securității mondiale, dezvoltării de relații amicale între națiuni și realizării cooperării internaționale în vederea rezolvării problemelor internaționale de ordin economic, social, intelectual sau umanitar;

– procesul de decolonizare a condus la formarea unor state noi în zonele Africii Subsahariene, Africii de Nord și Orientului Mijlociu, Asiei de Sud-Est și Pacificului [8].

Globalizarea contemporană, ai cărei martori suntem, este „ceva“ nou. Este vorba de epoca în care statele nu mai sunt entități închise, plasate în afara mecanismului de dezvoltare mondială. Statele sunt obligate să interacționeze pentru a-și asigura supraviețuirea fizică, existența națională sau supremația internațională. Privită din acest punct de vedere, globalizarea din perioada contemporană reprezintă o perioadă de trecere a omenirii la entități mai mari de organizare precum cele regionale (uniuni continentale) și cele globale (societate mondială). Rezultatul acestei perioade de tranziție depinde foarte mult de puterile, formele, metodele și mecanismele cu ajutorul sau prin intermediul cărora ea se va realiza. Astfel, procesul de globalizare ar trebui privit sub cel puțin două aspecte: fenomen complex și multidimensional și proces dinamic și de durată.

Ca fenomen globalizarea se referă la existența sa reală, ca parte a peisajului cotidian, caracterizată de complexitate și de multidimensionalitate. De fapt, mai corect ar fi ca globalizarea să fie considerată rezultanta fenomenelor ce participă la compunerea sa. Complexitatea sa se explică prin faptul că ea derulează concomitent cu viața reală a societății umane, a statelor, a organizațiilor internaționale și regionale. Pe de o parte, globalizarea se adaptează la mediul social în care acționează, dar, pe de altă parte, determină statele, organizațiile regionale și internaționale să se adapteze, la rândul lor, la schimbările pe care le aduce cu sine.

Globalizarea, ca fenomen, are o multitudine de dimensiuni. Atunci când diferențiem dimensiunile (politice, economice, sociale, culturale, de mediu) este important să observăm că acestea nu pot fi delimitate în mod clar unele de celelalte. Vom releva doar un exemplu – problemele globale legate de

mediu nu pot fi cercetate izolat nici de dimensiunea „economică” și nici de dimensiunea „politică”.

Globalizarea este un proces dinamic și de lungă durată, în rezultatul căruia are loc accentuarea interdependenței și interconexiunilor dintre diferitele structuri mondiale / internaționale, culturi, națiuni și popoare, precum și dintre indivizi aparte.

Consecințele globalizării, privite atât ca fenomen, cât și ca proces la etapa contemporană, sunt dintre cele mai diverse. De exemplu, autorul E.O.Chirovici susține că înțelesul pozitiv al globalizării este acela de progres, un schimb de informații și o economie neîngrădită în toată lumea, fără bariere și fără influența politicului, un joc liber al puterilor prezente pe piață [9, p.144].

Reieșind din caracterul multidimensional al globalizării și al securității, conexiunea dintre acestea două ne remite la ideea de a vedea dacă autonomia statului, în acest context, este considerabil redusă. Conform opiniei lui David Held, globalizarea semnifică, în același timp, emergența unui sistem economic global, depășind controlul unui singur stat, expansiunea rețelelor și legăturilor transnaționale și de comunicare asupra cărora statele în particular au puțină influență, iar creșterea enormă a organizațiilor internaționale pot limita raza de acțiune a statelor, de asemenea poate reduce paleta de politici disponibile guvernelor și cetățenilor.

De exemplu, conform ideologiei neolibérale justiția socială nu se realizează traversând mecanismele de redistribuire introduse de stat și respectiv de colectivitate, dar prin garantarea accesului nondiscriminatoriu pe piață. Piață care, fiind neutră și impersonală, este considerată justă.

Stratificarea socială devine drept consecință a acțiunii individuale asupra căreia statul nu are nici un drept de intervenție. Deoarece, o astfel de intervenție poate să contribuie la o distorsiune a pieței și poate să fie rezultatul slăbirii libertății economice, condiție și garant a justiției sociale. Conceptul de egalitate,

din partea sa, este redefinit în sensul de egalitate a oportunităților față de piață. Această poziție se opune oricărui intervenționism compensatoriu al statului și respingea părerea intereselor particulare (de unde și atacurile virulente împotriva sindicatelor în cadrul globalizării). Față de această tare de lucruri, este indispensabil de afirmat și de dezvoltat că justiția socială nu este rezultatul unui proces neutru, însă consecința unei acțiuni colective și determinată în favoarea distribuirii bogățiilor, în favoarea accesului nondiscriminatoriu la astfel de bunuri esențiale ca: sănătatea, educația, securitatea socială, apa, mijloace de comunicare și altele. Iar logica funcționării pieței, cu profituri și acumulări private, nu prezintă etalonul beneficiului colectiv. Deaceia este important de păstrat influența statului în sfera socială.

În același timp, atributul principal al statului-națiune: suveranitatea devine de asemenea victima principală a globalizării, comportând atât aspecte interne, cât și externe. Pe de o parte, conceptul implică autonomia statului și, în special dreptul său de a nu recunoaște o altă autoritate superioară, și pe de altă parte, să fie recunoscut de alte state în calitate de actor autonom. Într-o manieră generală, conceptul de suveranitate semnifică dreptul statului de a acționa pe teritoriul său fără interferențe externe. În condițiile procesului de globalizare este actuală problema sfârșitului statului-națiune, însă considerăm că acest sfârșit este problematic cel puțin din două rațiuni.

În primul rând, problema erodării exclusivității teritoriale de procesul de globalizare, astăzi, poate fi analizată în contextul regimurilor economice care nu erodează în mod obligatoriu suveranitatea statului. Pe de altă parte, statele acceptă regulile de drept ale comunității internaționale, de exemplu, de a interveni în afacerile interne ale statelor a căror guvernări sunt incapabili să protejeze drepturile cetățenilor sau sunt acuzați de abuz de putere.

În același timp, sfârșitul războiului rece a cunoscut proliferarea ideilor și instrumentelor în domeniul

securității umanitare care se află la baza acțiunilor de protecție întreprinse de ONU. Astfel susținem că globalizarea poate să ducă la transformarea suveranității statelor prin transferul parțial spre organisme supranaționale, cum ar fi cele multinaționale, și organisme internaționale de reglementare cum ar fi Organizația Mondială a Comerțului.

Indiferent de domeniul de acțiune, statul participă voluntar în cadrul procesului de globalizare fie că se opune anumitor influențe, fie că le acceptă. De exemplu, statele asiatice, acceptând globalizarea, au văzut-o ca un util pentru a-și dezvolta interesele lor economice, politice și de securitate. Este vorba de a utiliza globalizarea într-o manieră „strategică”, pentru a servi intereselor statului și regimurilor din diferite țări. Singapur este un exemplu care ne arată cum se poate de adaptat procesului de globalizare. Unele țări, pentru a ieși din izolarea internațională, au fost nevoite să aprobe politici economice liberale (de exemplu, Vietnamul la sfârșitul anilor '80).

În același timp, suveranitatea nu este cauza principală care determină și explică de ce statele acceptă sau nu acceptă globalizarea. Un factor important este și raportul dintre globalizare și securitatea regimurilor. Problema supraviețuirii regimurilor în condițiile globalizării este privită ca o amenințare asupra suveranității și în consecință asupra securității naționale.

Această conexiune nu se limitează numai la simpla poziție regim autoritar-democratic, pentru că însăși guvernele democratice au rațiuni de a se preocupa de longevitatea și legitimitatea regimurilor. Însă statele autoritare se preocupă mai mult de impactul globalizării asupra securității regimului, deoarece legitimitatea depinde de „performanța lor economică”, iar globalizarea este în același timp cheia acestei performanțe. Această dimensiune a fost întotdeauna determinantă în formarea atitudinilor și răspunsurilor la globalizare.

Așa cum am menționat anterior, pe lângă problemele tradiționale de securitate, interdependența globală implică o serie de probleme transnaționale precum comerțul, terorismul, furnizările de armament și mediul. Securitatea internațională cuprinde toți acești factori care au influență directă asupra structurii unui sistem național și asupra suveranității membrilor acestuia.

Pentru moment, putem vorbi și despre efectele procesului de globalizare asupra securității naționale care se manifestă profund în conținutul raportului dintre securitatea națională și securitatea internațională. Astfel, vom asista tot mai mult la creșterea influenței exercitate de securitatea internațională asupra securității naționale ca urmare a intensificării rolului comunității mondiale în gestiunea crizelor de orice natură oriunde pe glob.

Globalizarea, atât ca fenomen, cât și ca proces are, un impact semnificativ asupra politicilor de securitate adoptate de un stat sau altul. Aceasta pentru că fenomenul globalizării cuprinde totalitatea domeniilor existenței – de la știință, ideologie și religie, pînă la cultură, domeniul social și politico-economic. De exemplu, globalizarea, prin actorii săi internaționali, influențează economia, orientările politice, tipul de opțiune a dezvoltării sociale a statelor etc., și, în acest fel, politica de securitate adoptată. În acest context, o serie de atribute ale statului național se diminuează sau își modifică conținutul inițial. De exemplu, odată cu globalizarea economică, puterea financiară, și nu numai, a unor companii multinaționale o depășește cu mult pe cea a unor state care, astfel se văd obligate să și adapteze activitatea economică la exigențele impuse din afara granițelor naționale.

Această conexiune a globalizării cu securitatea produce turbulențe în ambele sensuri: în *jos* către state, în *sus* către societatea internațională. Ea împinge unele state să pre a responsabilități globale, în timp ce altele sunt îndreptate să ea atribute regio-

nale. Globalizarea crează noi structuri internaționale sau le forțează pe cele existente să preia mai multe sarcini decît ar putea duce, accelerează relațiile dintre societății și economii, dintre zone și regiuni ale lumii. „Cu alte cuvinte, statele și organizațiile internaționale sunt chemate să se implice în instabilitatea internațională, pentru a obține, pe această cale, o stabilitate internă mai bună. Instabilitatea unor părți a sistemului se transmite în interiorul sistemului de state și devine instabilitate a celorlalți [10, p.157].

Interdependența dintre țări și apariția problemelor globale duce la înțelegerea faptului că acestea nu pot fi soluționate de sine stătător, decît prin modele regionale și globale de securitate. Iar în condițiile globalizării, stabilitatea și securitatea nu pot fi asigurate în mod independent una de cealaltă. De aceea, securitatea statelor cu un potențial intern limitat din punct de vedere conomic și politic poate fi realizată mai sigur în contextul cooperării regionale și internaționale [11, p.29].

Țările aflate la etapa de tranziție, sunt și ele implicate în procesul de globalizare. Însa problemelor se complică, deoarece integrarea lor decurge concomitent cu reformele în economie și tranziția lor la economia de piață. În Raportul Secretarului General al ONU, prezentat în cadrul Summit-ului Mileniului, sub egida Națiunilor Unite „Noile popoare: rolul Națiunilor Unite în secolul XXI” se menționează: „Globalizarea ofera posibilități mari, însă în prezent, beneficiile sale sunt distribuite neuniform, în timp ce dezavantajele revin tuturor” [12].

Procesul globalizării influențează considerabil problema securității. Devine evident că toate eforturile îndreptate spre asigurarea securității unui obiect luat în parte – stat, societate, firmă, persoană ș.a., trebuie în acelaș timp să „lucreze” pentru securitatea globală. De aici reiese că securitatea oricărui obiect (subiect) nu poate fi asigurată pe deplin fără asigurarea securității internaționale sau celei regio-

nale. Drept urmare, globalizarea și integrarea regională exercită un impact semnificativ asupra securității internaționale.

În ansamblu, globalizarea conduce la o nouă structură internațională, divizată între acele țări care sunt integrate în economia globală și cele care fie sunt lăsate în urmă, fie se opun normelor unei ordini globale. Acest nou sistem internațional reprezintă, pentru optimiști, speranța pentru extinderea globală a democrației, economiei de piață și cooperării multilaterale internaționale, în timp ce pesimiștii îl percep drept un sfârșit adus de crizele economice și noile forțe geopolitice și socio-culturale polarizante. Un astfel de colaps economic mondial ar putea declanșa extinderea naționalismului extremist, conflicte regionale și, în final, dezordine globală. Scenariul mult mai moderat este cel în care lumea va rămâne așa cum este în prezent, împărțită între Nordul bogat și Sudul sărac.

În linii mari securitatea umană reprezintă un element central al procesului de globalizare. Conceptul denotă o stare ideală în care întreaga omenire se simte în securitate în viața de zi cu zi, în care există protecție în fața amenințării bolilor, foametei, șomajului, criminalității, conflictului social, repressiunii politice, dezastrelor ecologice etc. Condițiile existenței securității umane, ce pot fi translatate în cerințe de securitate în domeniile politic, economic, social, militar și ecologic, se află permanent sub amenințare, existența cotidiană fiind caracterizată, de fapt, printr-o stare de *insecuritate umană*. Este evident faptul că în securitatea, și, în special, în securitatea umană, existentă în mai multe domenii ale vieții sociale, poate conduce la declanșarea unui conflict, ce poate degenera în unul armat [13].

Astfel, procesul de globalizare în desfășurare influențează considerabil problema securității. Devine evident că toate eforturile direcționate spre asigurarea securității unui obiect luat în parte - stat, societate, firmă, persoană ș.a., trebuie în același

timp să „lucreze” pentru securitatea globală. De aici reiese că securitatea oricărui obiect (subiect) nu poate fi asigurată pe deplin fără a asigura securitatea internațională sau cea regională. Drept urmare, globalizarea și integrarea regională exercită un impact semnificativ asupra securității naționale. Afirmția aceasta are în vedere faptul că, astăzi securitatea națională este fundamentală pentru orice actor statal, care face tot ceea ce depinde de el pentru a-l atinge la parametrii doriți și în timp optim. Globalizarea și integrarea regională se află într-o strânsă interdependență și interacțiune.

Practic, statele aleg integrarea regională atât ca formă primară de satisfacere a interesului național, prin cooperare bilaterală și / sau multilaterală cu celelalte state, cât și ca modalitate de a participa activ și avantajos la globalizare. Totodată, integrarea regională permite statelor să atenueze efectele negative ale globalizării printr-un efort comun și concertat. Participarea statelor în contextul integrării regionale este mai ridicată cu cât economiile sunt mai dezvoltate, cu cât ele au structuri de producție și de consum diversificate și cu cât ele sunt mai apropiate geografic. Prin urmare, statele nu se pot opune acestei tendințe de evoluție mondială, dacă vor să se dezvolte durabil și în deplină armonie și securitate. Însă fiecare stat alege calea de urmat, vectorul integrării regionale și rolul pe care dorește să-l joace pe arena regională și mondială. Caracterul influenței globalizării, ca proces de creștere a activității internaționale pe arii extinse și a interdependențelor dintre statele lumii, depinde și de natura guvernelor aflate la putere într-o țară sau alta. Iar în țările cu regimuri democratice, globalizarea aduce stabilitate și prosperitate.

Schimbările implicate de globalizare nu pot fi stopate. Totul depinde de capacitatea omului de a le gestiona în mod eficient, canalizându-le spre ținte dezirabile: prosperitate și normalitate, sincronizare și integrare.

Bibliografie

1. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Transformării globale: politică, economie și cultură. - Iași: Polirom, 2004.
2. Short K. Eliminating World Poverty: Making Globalisation Work for the Poor. White Paper on the International Development by command of Her Majesty. // sursa: <http://www.globalisation.gov.uk>.
3. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Transformări Globale. Politică, economie și cultură. - Iași, Polirom, 2004.
4. Friedman Th.L. Pamintul este plat-scurta istorie a secolului XXI. - Iasi, Polirom, 2007.
5. Hubert V. France in An Age of Globalization. - Washington D.C., Brookings Institution Press, 2001.
6. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Transferării globale. Politică, economie și cultură. - Iași, Polirom, 2004.
7. <http://www.scribd.com/doc/23888230/Globalizarea-Si-Formele-Contemporane-de-Manifestare>.
8. <http://www.scribd.com/doc/23888230/Globalizarea-Si-Formele-Contemporane-de-Manifestare>.
9. Chirovici E.O. Națiunea virtuală. Eseu despre globalizare. - Iași, Polirom, 2001.
10. Buzan B. Popoarele, statele si teama. - Chisinau, Editura Cartier, 1999.
11. Albu N. Problemele asigurarii securitatii nationale in conditiile procesului de globalizare. - Chisinau, 2007.
12. Organizația Națiunilor Unite, Adunarea mileniului a Națiunilor Unite, Sesiunea 54, punctul din agendă 49 (b), Raportul Secretarului General „Noile popoare: rolul Națiunilor Unite în secolul XXI”, <http://www.un.org>.
13. <http://www.scribd.com/doc/6802488/Globalizarea-Insecuritatii-Factori-Si-ti-de-rare>.

28.06.2019

THE APPLICATION PROCESS OF INTERNATIONAL LAW IN SOLUTION OF TERRITORIAL CONFLICT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND GEORGIA

Alexander KURTSKHALIA

Georgia, Tbilisi. Doctorand la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "C.Stere", Chișinău, Republica Moldova

The article reflects the application process of international law in solution of territorial conflicts of the Republic of Moldova and Georgia. The regime of international humanitarian law offers a certain level of protection for population, prosecuting alleged offenders for war crimes, such as rape, murder and torture, protecting civilian assets. However, the potential level of protection depends on the classification of the conflict. There is analyzed the subject regarding applicable jurisdiction to members of the Russian Federation's armed forces allocated on the territory of the Republic of Moldova as a current one for public international law. What about the Georgia, this country appealed to the principle of territorial integrity, while South Ossetia appealed to peoples' right to self-determination. As a result of the armed attack on South Ossetia, Georgia violated the principles of international law, namely: prohibition of the use of force or threat of force, respect for human rights and fundamental freedoms, as self-determination of the people.

Keywords: territorial conflict, international law, Republic of Moldova, Georgia, extraterritorial jurisdiction, armed conflict, frozen conflict.

PROCESUL DE APLICARE A DREPTULUI INTERNAȚIONAL ÎN SOLUȚIONAREA CONFLICTULUI TERITORIAL DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI GEORGIA

Articolul reflectă procesul de aplicare a legislației internaționale în soluționarea conflictelor teritoriale din Republica Moldova și Georgia. Regimul dreptului internațional umanitar oferă un anumit nivel de protecție a populației, urmărirea penală a presupușilor infractori pentru crime de război, precum viol, crimă și tortură, protejarea bunurilor civile. Cu toate acestea nivelul potențial de protecție depinde de clasificarea conflictului. Articolul analizează subiectul referitor la competența aplicabilă membrilor forțelor armate ale Federației Ruse alocate pe teritoriul Republicii Moldova ca una actuală pentru dreptul internațional public. Referitor la Georgia, această țară a apelat la principiul integrității teritoriale, în timp ce Osetia de Sud a apelat la dreptul poporului la autodeterminare. În urma intervenției armate asupra Osetiei de Sud, Georgia a încălcat principiile dreptului internațional și anume: interzicerea folosirii forței sau amenințarea de forță, respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, autodeterminarea popoarelor.

Cuvinte-cheie: conflict teritorial, drept internațional, Republica Moldova, Georgia, jurisdicție extrateritorială, conflict armat, conflict înghețat.

Particularities of application the norms of international law in the context of the territorial conflict in Transnistria

The question regarding applicable jurisdiction to members of the Russian Federation armed forces allocated on the territory of the Republic of Moldova

is a current one for public international law. Considering that the principle of sovereign equality of States is one of the fundamental principles of public international law, each State retains its right to exercise jurisdiction over persons and assets located within or outside the territory of the country [1, p.39].

Under these circumstances, a single solution cannot exist, such situations being governed by international agreements, including bilateral and multilateral agreements. International agreements might provide for the application of the jurisdiction of the State under certain conditions, the requirements for the surrender and extradition of persons, the establishment of Inquiry or Conciliation Commissions for the purpose of settling conflicts.

One of the criteria characterizing the state as a subject of international law is the exercise of jurisdiction in relation to assets and persons. It is obvious that in the absence of the state's exercise of the territorial authority, neither the jurisdiction over the territory can be exercised.

In the specialized legal doctrine, territorial supremacy is the mandate of the state in the exercise of full and exclusive power within the boundaries of the state territory. Territorial supremacy is provided and guaranteed both by the state's internal legislation and by the norms of international law [2, p.76]. The fullness of the territorial sovereignty of a State is expressed in the fact that each State on its own territory is able to determine the extent and nature of its competences, to regulate social relations in the most varied fields, to impose its authority on the entire social mechanism and to manage resources and national wealth [3, p.27].

In the relations of international law, the territory of the state is an element of particular importance, as it is a fundamental value for the existence of the states itself. Alongside the population, the territory is one of the material factors of the existence of the state [3, p.22]. On its territory, the state exercises its sovereignty fully and exclusively and acts in order to carry out its responsibilities and functions, and the other states are obliged not to damage territorial integrity [4, p.112].

An important element of territorial domination is the application of extraterritorial jurisdiction, accor-

ding to which the jurisdiction of the state over its citizens extends to international field [5, p.99]. On the basis of this principle, the state laws affect its citizens and stateless persons who live permanently in that state while they are abroad [6, p.112]. This applies even to law enforcement coercive branches, such as criminal law and contravention law.

Another principle of extraterritorial jurisdiction, quite widespread, is the principle of defense. On its basis, the state has the right to prosecute persons who are not its citizens for committing crimes outside the territory but against the interests of the state or its citizens [7, p.23]. Extraterritorial criminal jurisdiction can also be exercised on the basis of the principle of universality, according to which any state is entitled to institute criminal proceedings against a person who committed outside the state territory an offense under international law [8, p.211]. However, the fullness and exclusivity of territorial sovereignty does not exclude that a state, by its own will and under conditions established by international agreements, allows other states and their citizens' access to their own territory and some rights in its use, generally on the basis of reciprocity [9, p.93]. Thus, states grant each other the right to use the land, air, sea and river means of transportation on their territories, the right to trade and do business, the right to use their facilities or funds within certain limits, etc. Also, in the framework of international cooperation, states can commit themselves to abstain on their own territory from certain activities, such as the placement of categories of weapons, troop movements or military applications [6, p.125], or the construction of facilities that would harm to the environment and cause damage to other states, to introduce restrictions on the conduct of activities or to submit within their right to legislate conditions and limits established by the international conventions in which they take a part [10, p.22].

The case of the military from the contingent of the Russian armed forces in the conflict zone of the Republic of Moldova

This brief analysis of how states exercise jurisdiction allows us to find that competition of jurisdictions may arise in some situations. There is also the military case in the contingent of the Russian Federation's armed forces, located in the conflict zone in Transnistria, involved in the incident that took place on January 1, 2012 on the bridge from Vadul lui Voda (Republic of Moldova), which led to the death of a young Moldovan man.

The Russian soldier shot the young man at the checkpoint in a security area that was under the control and command of the Russian soldiers. The control point was located in the security zone established by the Agreement from 1999 on the end of the military conflict in the Transnistrian region and was under the control of the Russian military.

This case (*Pisari v. the Republic of Moldova and Russia*) was examined by the European Court, which established that neither the Russian Federation nor the Republic of Moldova had disputed their jurisdiction in this case. When a state's soldiers are sent to the territory of another state, the extra-territorial force they use may extend the jurisdiction of the state over the actions of its militaries [11].

In this context, the Russian Federation has the right to apply its personal jurisdiction to the military, since they possess Russian citizenship and the Republic of Moldova has the right to apply the territorial jurisdiction, as the incident took place on the territory of the Republic of Moldova. Only the Republic of Moldova can apply its jurisdiction if it has access to this person, whether it is detained by the Moldovan authorities or is extradited upon the request of the Republic of Moldova from the territory of a state with which we have such a signed agreement. As for the Russian Federation, it is evident that it will not extradite them, since one of the principles of consti-

titutional law provides for the non-admission of extradition of its own citizens. This principle is universal and does not require a detailed description. On the other hand, the parents of the young man considered that the Moldovan authorities were not responsible for the death of their son and had done everything they could reasonably investigate his death. Therefore, they no longer wanted to prosecute their claim against the Republic of Moldova. Finally, the Court accepted this claim of the applicants and decided to remove from its role the head of claim against the Republic of Moldova.

Practice shows that the members of the armed forces most often commit crimes, including serious ones. Given the fact that the Republic of Moldova de facto does not exercise jurisdiction over the members of the military contingent of the Russian Federation, it is equally in relation to persons committing crimes on the territory of the left bank of the Dniester, a territory which is outside the jurisdiction of Chisinau, so the logical question arises what will be the solution.

Expressing this opinion, the author believes there may be the following solutions. Regarding the persons who commit crimes on the territory of the left bank of the Dniester river, the solution would be to open a criminal investigation and to begin the international search, thus limiting their traffic space. In addition, we emphasize that for certain categories of offenses committed on the territory of the Republic of Moldova, such as war crimes, crimes against humanity, genocide, and acts of torture, the prescription term cannot be applied.

Regarding the exercise of jurisdiction over members of the military contingent of the Russian Federation, we find that the legal solution in the given case is appeal of the Republic of Moldova's authorities to the competent structures of the Russian Federation regarding the establishment of a working group and the examination of the case by presenting the respec-

tive evidence. Under the circumstances in which the offense was committed under the laws of both states (double criminality), the person concerned had to be put to justice by the Russian authorities. Otherwise, the same solution remained - starting the criminal investigation and international search of the person concerned. This is the ideal solution, but regretfully, in practice, things have been different.

In the specialized doctrine, the opinion was expressed that the impossibility of applying the jurisdiction of the state on its own territory to foreign soldiers is not conditioned by the legality of the stationing of the foreign armed forces [12, p. 121]. In the case of an armed occupation, international law is applied in practice, it is obvious that the respective state jurisdiction applies to the respective military [13, p.56]. Under the conditions of the stationing of foreign armed forces under an agreement, as a rule, the conventional provisions establish firmly that members of the respective armed forces fall under the jurisdiction of their own state. Under the conditions of the stationing of foreign armed forces under an agreement, as a rule, the conventional provisions establish firmly that members of the respective armed forces fall under the jurisdiction of their own state. It is interesting that in the case of the Republic of Moldova we can not talk about the applicability of a regime of occupation in the classical sense, since the stationing of the Russian forces at the beginning represented the effects of the ex-Soviet collapse, and no legal document was subsequently signed (which would produce international legal effects) between the Republic of Moldova and the Russian Federation, which would provide for the withdrawal of the Russian Federation's armed forces from the territory of the Republic of Moldova, including the terms of this withdrawal.

Foreign armed forces that are on the territory of the state, despite the absence of its approval, according to the traditional doctrine of international

law, enjoy immunity and externality [14, p.91]. In the case of military occupation, these forces are not subject to the jurisdiction of the occupied state, they are under the jurisdiction of the occupying state, which has to apply the provisions of the Hague regulations, respecting the laws and customs of war on land [15].

In other cases, the military of the hostile armed forces abroad is, in principle, immune from the offenses committed officially. However, the scope of this immunity is very limited, as most crimes committed by foreign soldiers are considered war crimes against which immunity is absent [12, p. 87].

The murder of the civilian population of the counterpart, the destruction and plundering of their assets are considered as crimes, provided for by the Fourth Geneva Convention [16]. Immunity for such crimes exists only in cases where the foreign military steals the property belonging to another foreign military. Obviously, such a special status cannot affect international law and state immunity *ratione materiae* in relation to war crimes, crimes against humanity and genocide. It appears that the special status of the foreign armed forces has nothing to do with the criminal prosecution exercised by the International Criminal Court.

The obligation to prosecute persons who have committed crimes or have subjected someone to torture cannot be denied based on a bilateral agreement between the states parties at the Conventions against torture [17] or on the Geneva Conventions. At the same time, some deviations from both parties are admitted taking into account the obligations provided in the Customs Agreements. That is why the agreements on the status of the armed forces, which establish immunities beforehand in relation to torture and war crimes, violate the obligations of the participants in such agreements, according to the conventions mentioned. The ones outlined are also applicable to the Convention on Genocide [18].

We should recognize that not only the Republic of Moldova faces such a problem. State practice shows us that in most cases (that means that this rule applies not just to states with authoritarian regimes, but also to states with a high level of democracy, such as USA, Great Britain, France, Canada, etc.) persons that have committed serious violations in armed conflicts or peacekeeping operations are formally punished. In some cases, the *jus cogens*, which represent the “core” of international humanitarian law, are ignored. The problem lies in the fact that such situations are often solved on the basis of political considerations, and therefore the level of applicability of the rule of law largely depends on the political factor.

Aspects regarding the application of the norms of international humanitarian law in the settlement of the Transnistrian conflict

The concept of international humanitarian law has a lot of substitutes, initially entering the language of law under the name of “Law of War” (“Droit de la guerre”, “Kriegsrecht”), with two meanings: *jus ad bellum*, that designates the rules on the conditions under which a State may use the armed force and *jus in bello*, the set of rules applicable between the parties of the armed conflict [19].

With the creation of the International Committee of the Red Cross in 1863, which undertook the task of stimulating the codification of the rules of the protection of combatants and non-combatants, as well as of civilians, *jus in bello* divides into two branches - the Law of War and Humanitarian Law [20]. Coding conferences at the end of the nineteenth and early twentieth centuries enshrined the law of war in the formula “laws and customs of war”. Subsequently, the last major codification of 1977 brought together the two branches - the Law of War and Humanitarian Law - into a new concept: “The International Humanitarian Law of Armed Conflicts,” which is the official name.

Taking into account that international humanitarian law applies only in times of armed conflict, we should clarify whether there is an armed conflict in the Transnistrian region. In that case, we rely on the Court of Appeal’s definition of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) on the Tadić case, which states that “an armed conflict exists whenever there is a use of armed force between states or durable violence between authorities and organized armed groups or between such groups within a state” [21].

Although, the Transnistrian conflict could be considered frozen since the hostilities ceased in 1992, the Tadic decision seems to include the conflict between the Republic of Moldova and Transnistria as an “armed conflict” because there was a prolonged armed conflict between governmental authority (Republic of Moldova) and an organized armed group (Transnistria), but a peaceful settlement has not been achieved yet.

Would this suggest that international humanitarian law should be applied in the Transnistrian region, as Tadić defines international humanitarian law also extends in peacetime? Besides the cessation of hostilities, will it be until the end of the peace or until a peaceful solution is achieved?

Although a number of initiatives bringing the peace to Transnistria were adopted, they have failed, and Russian troops are still present in the region in a capacity of peacekeepers. Transnistria came forward with an initiative to strengthen the statehood, whereas having no recognition from the international community and a little chance to obtain such recognition. In the case of the withdrawal of Russian peacekeeping troops, a military conflict can appear again. Therefore, we conclude that a situation of armed conflict has existed and continues to exist in the transnistrian region and that international humanitarian law should apply.

There is necessary to determine the categorization of this conflict. If the involvement of the Russian Federation has any impact on this categorization, there is a need to understand the potential extent of the application of international humanitarian law in the region. Underscore that that the USSR was a party of the Geneva Conventions of 1949 [22], including the Additional Protocols I and II of 1977 [23] and the Republic of Moldova was a party by succession, in accordance with the provisions of the Government Decision of R.M. no.442 of 17.07.2015 for the approval of the Regulation on the mechanism for the conclusion, application, and termination of international treaties [24].

In recent years, there have been a number of calls for the modification of international humanitarian law by abandoning the division of international and non-international armed conflicts, but the respective classification is still in force [25, p.34]. Within this context, the question is whether the involvement of the Russian Federation has transformed the transnistrian conflict into an international armed conflict, thus triggering the potential for the application of the entire corpus of international humanitarian law. Moreover, it is important that a legal regime, and especially an expansive legal regime, is effectively applied in cases such as Transnistria, because, as this territory is a de facto state, there are no obligations and possibilities to apply the standards and international norms, leaving the population of Transnistria without international legal protection [26, p.63].

The regime of international humanitarian law offers a certain level of protection for the population, prosecuting alleged offenders for war crimes, such as rape, murder and torture, protecting civilian assets [27, p.118]. However, as mentioned above, the potential level of protection depends on the classification of the conflict.

Although, it is often claimed that the situation in Transnistria is used as an instrument of the Russian Federation's policy of "close vicinity" [28, p.18],

there is a need of a detailed examination of the conflict to determine the extent of Russian Federation's involvement in the planning and managing of the Transnistrian governance. This issue, as well as the continued existence of the de facto state of Transnistria, was addressed by the European Court of Human Rights (ECHR) in the case of Ilascu and others vs. Moldova and the Russian Federation [29]. The court examined the issue in order to determine whether Russia's involvement in the conflict was sufficient to bring the conflict under Russia's jurisdiction. This case examined by the ECHR is the main source of information regarding the involvement of the Russian Federation in the transnistrian conflict.

The court considered in its judgment that: "The Russian Federation is responsible for the illegal acts committed by the transnistrian separatists, taking into account the political and military support granted to help in the establishment of the separatist regime and in the participation of russian members of the armed forces in the fighting. Thus, the russian authorities contributed both militarily and politically to the creation of the separatist regime in the transnistrian region, which is part of the territory of the Republic of Moldova". The court also noted that, even after the ceasefire agreement in July 1992, the Russian Federation continued to support the transnistrian separatist regime militarily, politically and economically, "thus allowing them to survive, strengthen and obtain a certain amount of autonomy vis-à-vis Moldova". In this way, the ECHR established a strong link between the Russian Federation and the Tiraspol authorities, talking about a «decisive influence» and even about an «effective authority».

Specifics of international law's application in the context of the territorial conflict in Abkhazia and South Ossetia

In the specialized literature, most authors considered that the disputed territories of Eastern Europe

are the direct product of the former Soviet Union policy for the gradual change of state borders in order to thwart any possible separatist attempts and to ensure the unity of the USSR [30, p.65].

According to the Law of the USSR of April 3, 1990 “On the procedure for solving the problems regarding the exit of the Union Republics from the composition of the USSR” [31], the peoples of the autonomous republics and the autonomous entities had the right to decide independently whether to remain in the USSR, raising the issue of their legal status. Separate state entities within the USSR could only be considered new states if the interests of all the peoples of the USSR were taken into account and after the procedure that ensured each nation the right to choose state membership.

Without complying with the provisions of the USSR Law of April 3, 1990 the collapse of the Soviet Union led to the complex conflicts in the former Soviet republics, which have not yet been resolved and continue to provoke tensions between the Russian Federation and its neighbors. The examples are the conflicts in South Ossetia and Abkhazia that have degenerated into violent conflicts, ethnic cleansing and severe tensions between the Russian Federation and Georgia.

The self-proclamation of independence by South Ossetia and Abkhazia has sparked scientific debates on the applicability of the right to self-determination, including the right to secession [32, p.64]. Self-determination and secession are fundamental issues of public international law. In this case, some researchers (C.Walter, A.Ungern-Sternberg, etc.) mentioned that the right to self-determination and even to secession enjoyed by peoples and ethnic groups is in direct conflict with the sovereignty and territorial integrity of the states [33, p.293]. Other researchers have stated that the right of states to territorial integrity may not be absolute and unqualified, because “the development of international human rights law

has limited the concept of state sovereignty in many respects”[34, p.21]. This approach introduces the idea of corrective secession. That is a set of conditions that could justify the secession of a people or ethnic group in its own state as a last resort measure “[35, p.67].

The doctrine of secession a “last resort” has been used by many states that have recognized Kosovo. Similarly, the Russian Federation has taken the secession doctrine as a remedy to justify the recognition of the independence of South Ossetia and Abkhazia after the armed conflict with Georgia in 2008 [35, p.68]. Thus, South Ossetia and Abkhazia *de jure* remain part of Georgia, although Georgia does not have effective control over these self-proclaimed republics. A similar situation exists in the Republic of Moldova, in relation to the self-proclaimed republic of Transnistria.

From the perspective of political science, these conflicts are labeled as “frozen conflicts” which means that although the military hostilities have ceased, solutions for resolving these conflicts have not been found [33, p.295]. From the point of view of international law, “frozen conflicts” indicate competitive sovereignty over a certain territory and a possible collision of the different norms of international law, in which a group invokes the right to self-determination, while the mother state demands the respect of the territorial integrity of the states [36, p.35]. Therefore, as in the case of Transnistria, South Ossetia and Abkhazia claim that they have not only the right to self-determination, but also the right to secession, through territorial separation from Georgia. Both South Ossetia and Abkhazia base their claims on allegations of discrimination and massive human rights violations committed by Georgia, grounds that constitute the basis of the right to secession as a “last resort remedy” [33, p.296].

South Ossetia declared independence from the Soviet Socialist Republic of Georgia in 1991. The

Georgian government responded by abolishing the autonomy of South Ossetia and trying to regain control of the region by force. The escalation of the crisis led to the war in Ossetia in the period from 1991 to 1992 and to the battles of 2004 and 2008 respectively.

On November 10, 1989, the XII Session of the Council of People's Deputies from the South Ossetian Autonomous Region decided to transform this region into the Autonomous Republic of the Soviet Socialist Republic of Georgia. In response, the Presidium of the Supreme Soviet of the Socialist Soviet Republic of Georgia declared this decision unconstitutional [37, p.75].

One year later, on September 20, 1990, the Council of Deputies of South Ossetia adopted the Declaration of State Sovereignty, there was decided to form the Soviet Democratic Republic of South Ossetia in the composition of the USSR, and on November 28, 1990 the state entity was renamed in the Soviet Republic of South Ossetia. Accordingly, on December 11, 1990, the Supreme Council of the Republic of Georgia, chaired by Z.Gam-Sakhurdia, adopted the Law on the abolition of the South Ossetian Autonomous Region [38, p.25-26].

From this point of view, in the legal doctrine of the Russian Federation, critical opinions were expressed [39, p.141], and namely, the adoption of the Law on the abolition of the South Ossetia Autonomous Region was contradicted to the provisions of Art.3 of the USSR Law of April 26, 1990 regarding the delimitation of powers between the USSR and the subjects of the federation, which established that "the territory of a union, autonomous republics or an autonomous entity cannot be changed without their agreement [40], and paragraph (2) of Article 6 of this law attributed it the exclusive jurisdiction of the Soviet Union the admission in the USSR of the new Union republics, the approval of the formation of new autonomous republics and the approval of the changes in the statute

of the existing autonomous republics, in the statute of the autonomous regions and autonomous districts.

After the collapse of the USSR (1991), the Supreme Council of South Ossetia appointed a referendum on the independence and accession of the region to the Russian Federation. During the referendum of January 19, 1992, the majority of the participants voted for independence and accession to Russia. Thus, on May 29, 1992, the Supreme Council of the Republic of South Ossetia proclaimed the independence and creation of an independent state - South Ossetia [39, p.142]. In their turn, the Russian Federation immediately recognized the independence of South Ossetia, openly and publicly declaring its decision to support the de facto authorities of these territories politically, financially and militarily [41, p.299].

During the period of 1992 to 1996, South Ossetia formed its own state structures, in particular, the Ministry of Internal Affairs and the military departments. Although not recognized internationally, the republic had a Constitution and Parliament, and the presidential institution was formed in 1996. The first presidential election in South Ossetia was held on November 10, 1996 [42, p.168].

Contrary to all the peaceful settlement agreements of the Georgian-Ossetian conflict, on the night of August 8, 2008, there took place military conflicts between the Georgian and South Ossetian forces. Russian peacekeeping forces were also involved in the military conflict.

As a result of the negotiations between Georgia, the Russian Federation and the institutions of the European Union, six principles for the settlement of the conflict between Georgia and South Ossetia were approved: 1) non-use of military force; 2) final cessation of hostilities; 3) free access to humanitarian aid; 4) withdrawal of Georgia's armed forces from the conflict perimeter; 5) maintaining the peacekeeping armed forces of the Russian Federation on the outbreak of hostilities until the creation of international

mechanisms; 6) initiating international discussions on the future status of South Ossetia and Abkhazia, as well as on the ways to ensure sustainable security in these regions.

On August 26, 2008, the President of the Russian Federation signed Decree No. 1261 “On the recognition of the Republic of South Ossetia”. The Decree indicated that the recognition is based on the will of the people of South Ossetia. At the same time, the task of the Russian Ministry of Foreign Affairs was to arrange negotiations with the South Ossetia administration in order to establish diplomatic relations of cooperation and mutual assistance.

Although the rules of international law protect the territorial integrity of Georgia, there were states that did not take into account the international legal framework. Thus, on September 5, 2008, the Republic of Nicaragua recognized the independence of South Ossetia and became the first country in Latin America to manifest such a gesture. Later, on September 10, 2009, Venezuelan President Hugo Chavez announced that Venezuela recognizes the independence of South Ossetia and Abkhazia. In the same context, the leaders of states such as Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan condemned Georgia’s actions in South Ossetia and supported the actions of the Russian Federation at the summit of the Collective Security Treaty Organization in Moscow. On the other hand, on September 1, 2008, the European Union condemned the unilateral recognition of Abkhazia and South Ossetia by the Russian Federation, stating that this decision was unacceptable and urged all states not to recognize the independence of the self-proclaimed republics.

From the perspective of the scientific research we carry out, the military actions between the Georgian forces and those of South Ossetia need to be evaluated from the point of view of international law. Thus, Russian researchers concluded that Georgia’s actions were illegal. As an argument, it was invo-

ked that Georgia concluded an international agreement with the participation of South Ossetia and the Russian Federation in 1992 and 1994, according to which the parties committed to solve all the disputed issues exclusively through peaceful means, without using force or threatening to use it. Georgia, violating the agreement and international legal principles regarding the non-use of force and the threat of force, committed an act of aggression against South Ossetia [43, p.45].

Most Russian authors hold by the opinion that Georgia attacked South Ossetia and the Russian peacekeeping forces on August 8, 2008. It was mentioned that the Russian Federation was obliged to use its inherent right to self-defense, enshrined in Art. 51 of the UN Charter. The Russian side’s use of force was intended to protect the Russian peacekeeping contingent from Georgia’s illegal actions, which was performing its functions in South Ossetia in accordance with the provisions of an international mandate. Therefore, the Russian researchers considered that Georgia’s intervention was an act of aggression, and the Russian Federation was entitled to self-defense. As regards South Ossetia, it has ensured its security based on the right to self-determination through the separation and formation of an independent state [44, p.54]. Georgia appealed to the principle of territorial integrity, while South Ossetia appealed to peoples’ right to self-determination. As a result of the armed attack on South Ossetia, Georgia violated the principles of international law, namely: prohibition of the use of force or threat of force, respect for human rights and fundamental freedoms, self-determination of the people.

Bibliografie

1. Luban D., O’Sullivan J., Stewart D. International and Transnational Criminal Law, 3rd Edition. - London: Wolters Kluwer, 2018.

2. Koskeniemi M., Rech W., Fonseca M.J. International law and empire: historical explorations. - Oxford: Oxford University Press, 2017.
3. Wojtyczek K. Territory and the Principle of Territoriality in Public International Law. // European Review of Public Law (Greece), 2017, Vol.29, No.1 (103).
4. Ryngaert C. Jurisdiction in International Law. Second Edition. - Oxford: University Press, 2015, p.112.
5. Shelton D. International law and domestic legal systems: incorporation, transformation and persuasion. - Oxford: University Press, 2011, p.99.
6. Björgevinnsson D. The intersection of international law and domestic law: a theoretical and practical analysis. - Cheltenham: Edward Elgar Pub. Ltd, 2015, p.112.
7. Kjeldgaard-Pedersen A. The International Legal Personality of the Individual. - Oxford: University Press, 2018, p.23.
8. Luban D., O'Sullivan J., Stewart D. International and Transnational Criminal Law, 3rd Edition. - London: Wolters Kluwer, 2018.
9. Canefe N. International Criminal Law and Limits of Universal Jurisdiction in the Global South: A Critical Discussion on Crimes Against Humanity. PhD Dissertations. - Toronto, 2018.
10. Guyomar M. Territorial Belonging – Inclusion and Exclusion from State Territories. // European Review of Public Law (Greece), 2017, Vol.29, No.1 (103), p.22.
11. Extra-territorial jurisdiction of States Parties to the European Convention on Human Rights, Pisari v. the Republic of Moldova and Russia, https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Extra-territorial_jurisdiction_ENG.pdf (accessed on 12.05.2019).
12. Shaw-Malcolm N. The International Law of Territory. - Oxford: University Press, 2018.
13. Schuett R., Stirk P. The Concept of the State in International Relations Philosophy, Sovereignty and Cosmopolitanism. - Edinburgh: University Press, 2015, p.56.
14. Ryngaert C. Jurisdiction in International Law. Second Edition. - Oxford: University Press, 2015, p.91.
15. Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=4D47F92DF3966A7EC12563CD002D6788> (accessed at 18.05.2019).
16. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, 12 August 1949, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (accessed at 18.05.2019).
17. Convenția nr.1984 din 10.12.1984 împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante. // Tratatate Internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chisinau, 1995, nr.1.
18. Convenția nr.1948 din 09.12.1948 pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 260A (III) din 09.12.1948. // Tratatate Internaționale la care Republica Moldova este parte. – Chisinau, 1998, nr.1.
19. Liebllich E. On the Continuous and Concurrent Application of *ad Bellum* and *in Bello* Proportionality. // Case Western Reserve Journal of International Law (USD), 2016, Vol.48, Issue 1-2.
20. Liebllich E. The Facilitative Function of Jus in Bello. // European Journal of International Law (USD), 2019, Vol. 30, Issue 1.
21. Prosecutor vs Tadić, Appeal Chamber Decision, (Case No. IT-94-1-A), 14 December 1995, Tadić Jurisdiction Decision. // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/40277f504.html> (accessed on 15.05.2019).
22. The Convention I for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field signed on 12 August 1949 in Geneva. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. Chisinau: Garuda-art, 1999; The Convention II for the improvement of the fate of wounded, sick and shipwrecked military personnel at sea during war signed on 12 August 1949 in Geneva. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. Chisinau: Garuda-art, 1999; The Convention III on the treatment of prisoners of war signed on 12 August 1949 in Geneva. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. Chisinau: Garuda-art, 1999; The Convention IV on the protection of civilians during wartime signed on 12 August 1949 in Geneva. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. - Chisinau: Garuda-art, 1999.

23. Additional Protocol I to the Geneva Conventions of 1949 on the Protection of Victims of International Armed Conflict signed July 10, 1977. In: *International Treaties (Humanitarian Law)*. Official edition. Chisinau: Garuda-art, 1999; Additional Protocol II to the Geneva Conventions of 1949 on the Protection of Victims of Armed Conflict not having an international character signed on July 10, 1977. In: *International Treaties (Humanitarian Law)*. Official edition. - Chisinau: Garuda-art, 1999.

24. RM's Government Decision no.442 of 17.07.2015 for the approval of the Regulation on the mechanism for the conclusion, application and termination of international treaties. // *Monitorul Oficial of the Republic of Moldova*, 2015, no.190-196.

25. Willmott D. Removing the distinction between international and non-international armed conflict in the Rome Statute of the International Criminal Court. In: *Melbourne Journal of International Law (Australia)*, 2004, nr.5.

26. O'Reilly K., Higgins N. The Role of the Russian Federation in the Pridnestrovian Conflict: an International Humanitarian Law Perspective. In: *Irish Studies in International Affairs (Ireland)*, 2008, vol.19.

27. Sassòli M. *International humanitarian law: rules, controversies, and solutions to problems arising in warfare*. - Northampton: Edward Elgar Pub., 2019.

28. Voronovici A. Internationalist Separatism and the Political Use of „Historical Statehood” in the Unrecognized Republics of Transnistria and Donbass. // *Problems of Post-Communism (USA)*, May 2019.

29. Case *Ilaşcu and others vs Moldova and Russia*, App. No.48787/99 (E.C.H.R., July 8, 2004), par.59. // [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20(ro).pdf) (accessed at 07.05.2019).

30. Riegl M., Doboš B. *Unrecognized states and secession in the 21st century*. - Cham: Springer, 2017.

31. Закон СССР от 3 апреля 1990 года №1409-I „О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР”. // *Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР*, 1990, №15.

32. Шепенко Р.А. Реализация принципа самоопределения народов и налоговое право: опыт Грузии. //

Российский журнал правовых исследований. 2017, № 2 (11).

33. Walter C., Ungern-Sternberg A. *Self-determination and secession in international law*. - Oxford: University Press, 2014.

34. Volk Ch. The Problem of Sovereignty in Globalized Times. // *Law, Culture and the Humanities (USA)*, 2019, no.2.

35. Laurinavičiūtė L., Biekša L. The Relevance of Remedial Secession in the Post-Soviet „Frozen Conflicts”. // *International Comparative Jurisprudence (Lithuania)*, 2015, Volume 1, Issue 1, p.67.

36. Distefano G. *Fundamentals of Public International Law. A Sketch of the International Legal Order*. - Brill: Nijhoff, 2019.

37. Saparov A. *From Conflict to Autonomy in the Caucasus: The Soviet Union and the Making of Abkhazia, South Ossetia and Nagorno Karabakh*. - London: Routledge, 2015.

38. *Конфликты в Абхазии и Южной Осетии: документы 1989-2006 гг./сост. и коммент. М.А.Волхонский, В.А.Захаров, Н.Ю.Силаев*. - Москва, 2008.

39. Khasanov A.A. International legal aspects of recognition of South Ossetia. // *Review of comparative analysis of foreign legislation and jurisprudence (Russian Federation)*, 2018, no.1.

40. Закон СССР от 26 апреля 1990 г. №1457-I „О ограничении полномочий между Союзом ССР и субъектами Федерации”. // *Ведомости Съезда Народных Депутатов и Верховного Совета СССР*, 1990, №19.

41. Gerrits A., Bader M. Russian patronage over Abkhazia and South Ossetia: implications for conflict resolution. // *East European Politics (The Netherlands)*, 2016, Vol.32, Issue 3.

42. Cuestas-Zamora E.J. Fragmentación de la República de Georgia: perspectivas jurídicas de la separación de Abjasia y Osetia del Sur en Derecho Internacional Público. // *Revista Colombiana de Derecho Internacional*, 2015, no.26.

43. Плиев С.М. Признание Россией независимости Южной Осетии Абхазии: проблемы оценки и интеграции. // *Политические институты и процессы в эпоху глобализации: Сборник статей студентов, аспирантов и молодых ученых-политологов*. / Под ред. проф. Д.Е.Слизовского. - Москва: МАКС Пресс, 2011.

28.08.2019

INFLUENȚA SOFT POWER ASUPRA PROCESULUI DE ASIGURARE A INTERESELOR NAȚIONALE ALE FEDERAȚIEI RUSE ȘI REPUBLICII MOLDOVA

Veronica ROTARU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale
Doctor în științe politice, conferențiar universitar

Alexandru IAROVOI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale, Specialitatea Studii Diplomatice
Magistru în științe politice

În acest articol se examinează influența soft power asupra procesului de asigurare a intereselor naționale ale Federației Ruse și Republicii Moldova. Autorul determină puterea soft ca un mijloc important de asigurare a intereselor naționale, o componentă esențială a procesului de realizare a relațiilor dintre state, deducând faptul că soft power contribuie la fundamentarea și promovarea intereselor naționale, consolidarea stabilității, ordinii și păcii și crearea unei imagini pozitive a statului pe arena internațională.

Reieșind din faptul că conceptul de soft power s-a dezvoltat, căpătând un fundament legal în Federația Rusă destul de recent, crește importanța cercetării subiectului dat pentru a urmări cum a fost definită această concepție și cum este dezvoltat și concretizat propriul plan de acțiune, fără adaptarea șabloanelor occidentale la realitățile rusești. Cercetarea rolului soft power în promovarea intereselor naționale ale Republicii Moldova rezidă din faptul că statul nostru necesită o clarificare a obiectivelor de politică externă și mijloacelor de realizare ale acestora, o determinare a rolului puterii soft, a specificității și eficienței acesteia în transmiterea de către un stat democrat și modern a valorilor sale altor actori ai procesului internațional.

***Cuvinte-cheie:** soft power, interes național, politică externă, cultură, imagine a statului, Federația Rusă, Republica Moldova*

SOFT POWER INFLUENCE ON PROCESS OF SECUREMENT OF NATIONAL INTERESTS OF RUSSIAN FEDERATION AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article examines the influence of the soft power on the process of ensuring the national interests of the Russian Federation and the Republic of Moldova. The author determines soft power as an important mean of securing national interests, an essential component of the process of realizing relations between states, deducting that soft power contributes to the foundation and promotion of national interests, the consolidation of stability, of order and peace and the creation of a positive image of the state on the international arena.

Taking into consideration that the concept of soft power has developed, gaining a legal foundation in the Russian Federation quite recently, the importance of research on the subject is growing to follow how this concept has been defined and how its own action plan is developed and materialized without adapting the Western templates to Russian realities. The research of the soft power role in promoting the national interests of the Republic of Moldova stems from the fact that our state requires a clarification of the foreign policy objectives and their means of realization, a determination of the role of soft power, its specificity and its efficiency in the transmission of values by a democratic and modern state to other actors of the international process.

***Keywords:** soft power, national interest, foreign policy, culture, state image, Russian Federation, Republic of Moldova*

Secolul XXI se caracterizează printr-un șir de acțiuni importante, cum ar fi sporirea proceselor integraționiste, diversificarea activităților diplomatice și asigurarea intereselor naționale ale statului prin diferite mijloace pașnice. În acest context, canalele de influență ale statului asupra proceselor internaționale și asupra altor state se extind. Este cunoscut faptul că dacă până nu demult hard power reprezenta principalul instrument de realizare a politicii externe, puterea militară și potențialul economic și tehnic având un rol definitoriu, atunci în prezent, crește și se intensifică importanța unor așa factori de influență, precum credibilitatea ideologică și atractivitatea culturală a țării. Aceste schimbări au avut o influență deosebită asupra diplomației contemporane a marilor puteri. Riscurile și amenințările la adresa securității internaționale contribuie la afirmarea unor noi metode pașnice de coexistență și colaborare a statelor și, în acest context, crește necondiționat rolul soft power.

Puterea soft constituie un mijloc important de asigurare a intereselor naționale, o componentă esențială a procesului de înfăptuire și realizare a relațiilor dintre state. Anume, prin intermediul acesteia, statele își desfășoară o bună parte din raporturile lor mutuale, punând bazele colaborărilor de viitor, explorând noi posibilități de realizare a relațiilor în toate domeniile de activitate. Putem deduce faptul că soft power contribuie la fundamentarea și promovarea intereselor naționale, consolidarea stabilității, ordinii și păcii și crearea unei imagini pozitive a statului pe arena internațională.

Reieșind din faptul că conceptul de soft power s-a dezvoltat, căpătând un fundament legal în Federația Rusă destul de recent, crește importanța cercetării problematice date în acest stat pentru a urmări cum a fost definită această concepție și cum este dezvoltat și concretizat propriul plan de acțiune, fără adaptarea șabloanelor occidentale la realitățile rusești. Cercetarea rolului soft power în promovarea intereselor

naționale ale Republicii Moldova rezidă din faptul că statul nostru necesită o clarificare a obiectivelor de politică externă și mijloacelor de realizare ale acestora, o determinare a rolului puterii soft, a specificității și eficienței acesteia în transmiterea de către un stat democrat și modern a valorilor sale altor actori ai procesului internațional. Republica Moldova este unul din statele care necesită o direcționare cât mai coerentă a politicii sale externe pentru a evita situații conflictuale cu alte state.

Interesul național constituie raționamentul acțiunii externe a unui stat și manifestarea comportamentului al acestuia în cadrul sistemului internațional. Acesta reprezintă patrimoniul și bogăția unei națiuni, pe care statul încearcă să le conserve și să le dezvolte în relațiile internaționale. Astfel, interesul național presupune afirmarea tuturor valorilor naționale de către un stat, cu scopul asigurării stabilității și prosperității acestuia.

Conceptul de *interes național* adesea este definit în două moduri [25, p.53]:

În primul, interesele naționale sunt asociate cu probleme de politică externă, deoarece reprezintă imaginea unei națiuni, care trebuie să-și protejeze interesele pe scena internațională. Uneori, termenul de interes național este legat de sarcinile politice interne și, în acest caz, sunt utilizate și alte abordări ale interpretării acestui concept.

În al doilea, interesul național acționează ca o modalitate de analiză a politicii externe, o astfel de abordare fiind tipică, de exemplu, școlii de realism politic și, în special, lui H.Morgenthau. În acest caz, conceptul de interes național se corelează cu varianta politicii externe a intereselor publice, deoarece indică cel mai adecvat sistem de relații a unei anumite națiuni cu alte state.

Totodată, conceptul de interes național indică factorii care limitează posibilitățile unui sau altui stat, prin tratate, interesele părților, influența altor puteri, o poziție geografică deosebită sau apartenența la o

anumită organizație. Pentru *reprezentanții școlii realiste*, nucleul interesului național îl constituie securitatea națională, adică interesele statului și interesele de securitate națională sunt întotdeauna interdependente. Prin conceptul de interes național se subliniază rolul statului ca simbol al intereselor naționale reale. Unii cercetători presupun că interesele naționale sunt determinate, în mod obiectiv, de poziția statului în cadrul sistemului internațional, fiind dezvăluite în procesul de cercetare a istoriei și modernității lor. Alții consideră că interesele naționale sunt interpretate subiectiv de către guvern, adică interesul național, în acest caz, este cum un anumit politician înțelege acest concept.

Liberalii au pus la îndoială oportunitatea utilizării termenului de interes național în analiza problemelor de politică externă. În acest context, cercetătorii au propus ca motivul acțiunilor actorilor pe arena internațională să fie considerat nu interesul național, dar identitatea națională. Totodată, teoreticienii paradigmei liberale recunosc existența intereselor naționale, dar numai cu condiția ca conținutul lor esențial să cuprindă aspectele morale și problemele globale ale contemporaneității.

Conceptul de interes național a fost formulat detaliat de H.Morgenthau [8]. Cercetătorul a dedus principiile politicii internaționale din caracteristicile universale ale naturii umane, în primul rând, tendința de dominare. Autorul determină interesele naționale în categorii de putere, fapt ce ne conduce spre ideea inevitabilității conflictelor dintre anumite state. Fiecare stat, potrivit lui H. Morgenthau, tinde, în primul rând, spre autoconservare pe calea concentrării maxime a forțelor. Cel mai important criteriu pentru evaluarea politicii este succesul în lupta pentru realizarea obiectivelor stabilite, și nu argumentele morale. Aceasta nu înseamnă că factorii morali nu ar trebui să existe deloc, dar că politica externă, care este ghidată de abstracțiile morale, este sortită eșecului. H.Morgenthau renunță la imaginea unei

noi ordini mondiale, bazată pe dreptul internațional, pe ideile liberale ale libertății universale și drepturilor omului. Autorul face acest lucru nu pentru că aceste valori îi sunt străine, ci pentru că nu crede în posibilitatea asigurării unei ordini mondiale în baza acestor valori.

În cercetarea intereselor naționale unii autori se ghidează după un cadru metodologic, bazat pe înțelegerea națiunii ca subiect, legat semantic și esențial de categoria studiată. V.Malahov evidențiază patru abordări pentru înțelegerea conceptului: primordialist, istoricist, funcționalist și constructivist, care percep în mod diferit noțiunea de interes național [24, p.82].

În contextul *primordialismului*, interesul național este perceput ca o categorie existentă în mod obiectiv, asociată cu caracteristicile istorice, culturale și teritoriale ale dezvoltării comunității etnice.

Din perspectiva *istorismului*, interesul național reprezintă o categorie obiectivă existentă, asociată cu o anumită logică a dezvoltării istorice și cu o traiectorie a evoluției unei statalități concrete, în conformitate cu predestinarea sa.

Funcționalismul prezintă interesul național ca o categorie artificială, destinată să integreze societatea și să consolideze eforturile dispersate pentru obținerea unor interese colective.

Constructivismul percepe interesul național ca o categorie determinată artificial care permite unui subiect să rezolve o întreagă gamă de sarcini, de la propria legitimare până la consolidarea socială.

În opinia lui V.Juc, interesul național reflectă aspirațiile unui popor de a ocupa în cadrul comunității mondiale locul care îi corespunde maximal posibil tradițiilor sale cultural-istorice și spirituale, asigurându-i realizarea deplină a potențialului său [6, p.122]. Institutul politic principal abilitat cu definirea, exprimarea și susținerea interesului național este statul, care contribuie la realizarea aspirațiilor comunității socioculturale, asigurând legitimitatea

puterii sale. În acest fel, interesele naționale reprezintă posedarea de către o națiune a propriului stat, capabil să ofere cetățenilor securitate și posibilitatea de a-și stabili în mod independent propriul destin în limitele teritoriului locuit.

Analiza abordărilor ce vizează interesul național și conexiunea acestuia cu acțiunile și procesele unui stat în politica sa externă, a oferit posibilitatea definirii noțiunii și conținutului teoretic al interesul național, care constituie acel aparat categorial cu care statul poate gestiona și realiza mișcările sale pe plan extern. Multitudinea de opinii și abordări a acestui concept a permis prefigurarea unei definiții operante atât la nivel practic, cât și teoretic. Interesul național este determinat de factorii ce asigură continuitatea și calitatea statului și societății în mediul concurențial intern și extern.

Soft power a fost unul dintre puținele concepte din ultima perioadă, care a provocat un interes științific deosebit în cercurile științifice și politice. Pentru prima dată termenul dat a fost introdus în circuitul științific de către J.Nye, în 1990, fiind definit ca capacitatea de a-și atinge obiectivele mai mult prin atractivitate, decât prin constrângere sau forță [9]. J.Nye pornește de la conceptul de putere care, în opinia autorului, se manifestă prin câteva *modalități* – hard și soft, în dependență de obiectivele și rezultatele urmărite. În general, *evaluarea comparativă a puterii soft și celei hard* arată în felul următor:

Hard power	Soft power
capacitate de a schimba poziția oamenilor prin putere și coerciție	capacitate de a schimba poziția oamenilor prin atractivitate
putere militară și economică	putere culturală
impunere, putere fizică	influență, atracție
absolută	dependentă relativ de context

controlată de stat	realizată de actori nestatali, incontrollabilă
acțiune directă, efect imediat	acțiune indirectă, efect de lungă durată
exprimată prin politica externă	exprimată prin imagine

Așadar, puterea blândă constituie un mijloc de a obține rezultatele favorabile, mizând pe convingere, participare voluntară, simpatie și atracție. În calitate de instrument esențial al soft power, J.Nye consideră *cultura*, făcând o distincție importantă între *cultura superioară* și *cultura de masă*, aceasta din urmă fiind considerată de cercetător un potențial imens pentru a consolida puterea soft a statului. Desigur, resursele culturii superioare – literatura clasică, pictura, muzica, pot fi încorporate în strategia puterii blânde, dar nu sunt destinate publicului larg, fiind orientate numai spre cercuri foarte înguste din alte țări. Produsele culturii de masă, în schimb, sunt predestinate întregului public străin.

În cercetările mai recente, puterea soft este deja definită drept capacitatea de a influența alte state în vederea realizării propriilor scopuri, prin intermediul cooperării în anumite domenii, direcționate spre convingere și formarea percepției pozitive. E.Panova conchide că esența puterii blânde se reflectă în abilitatea de a schimba sistemul filtrelor socio-culturale și matricea credințelor, care constituie integritatea percepției subiective a unui obiect în legătură cu care se aplică acest tip de influență [19, p.74]. Y.Yermakov pune un semn de egalitate între noțiunile de putere blândă și manipulare [19, p.74]. În același timp, puterea soft nu este doar o totalitate de resurse și instrumente de transmitere a lor către lumea exterioară, ci și un rezultat planificat al implementării lor.

Astfel, soft power poate fi definită ca activitate politică a instituțiilor și organizațiilor de stat și obștești,

pe termen lung, atât în cadrul diplomației tradiționale, cât și celei moderne, concepută pentru protecția și realizarea intereselor naționale, prin crearea unei imagini pozitive a statului pe arena internațională și formarea în alte țări a unor comunități prietenoase și influente. Cu alte cuvinte, soft power reprezintă promovarea propriilor interese și abordări prin persuasiune și atragere a simpatiei pentru țara sa, bazându-se pe realizările ei nu numai în sfera materială, ci și în cea spirituală și intelectuală. În mare măsură, strategia soft power este determinată de interesele politicii externe a țării ce o promovează. Strategiile puterii blânde, de regulă, sunt elaborate ținând cont de caracteristicile istorice și actuale ale relațiilor cu alte țări.

Unul din obiectivele prioritare a statului pe arena internațională, îl reprezintă realizarea intereselor sale naționale, aceasta fiind posibil prin existența unei politici externe viabile. Conținutul intereselor naționale poate varia, ele putând fi de natură economică, socială, culturală, de mediu etc, iar scopul interesului național este de a obține și menține supraviețuirea statului în sine. Soft power, poate juca un rol esențial în acest sens prin faptul că prescrie și indică regulile politice, structurează și mediază înțelegerea proceselor decizionale și coordonează mișcările actorilor pe scena politică.

La etapa actuală, se observă o creștere accentuată a interesului științific și practic pentru conceptul de soft power. Într-adevăr, într-o epocă, în care tehnologiile informaționale sunt din ce în ce mai implicate în discursul politic, diplomația devine mai publică, rolul societății în afacerile internaționale ale diferitelor state este în creștere. Impactul tehnologiilor soft power este în continuă dezvoltare, deoarece permite "formarea exactă a guvernului și a opiniei publice care va contribui la realizarea intereselor naționale atât ale jucătorilor tradiționali, cât și ai noilor jucători globali" [12, p.59]. Toți actorii geopolitici importanți își extind instrumentele de influență soft a politicii

externe asupra regiunilor învecinate, organizațiilor internaționale și comunității internaționale în ansamblu. Așadar, noile provocări ale unei societăți internaționale în schimbare, necesită revizuirea și modernizarea metodelor de efectuare a politicilor de către toate statele, inclusiv Federația Rusă și Republica Moldova.

Pentru a-și apăra interesele, Federației Ruse nu îi este suficient să intensifice ritmul modernizării și să amelioreze procesul înarmării. Dacă o bună perioadă de timp, Federația Rusă ceda în fața multor jucători occidentali în domeniile cultural și informațional, în prezent, a început să fie conștientizată importanța securității informației, a influenței culturale, a lobby-ului pașnic al intereselor sale, acest fapt aducând schimbări în cursul politicianilor. Federația Rusă a înțeles importanța intensificării prezenței sale culturale în lume, a realizării exportului de educație, cultură, limbă, a creării condițiilor favorabile nu numai pentru cetățenii din străinătate, ci și pentru bunuri, servicii și idei, pentru a distruge stereotipurile eronate despre statul său.

Conceptul de putere soft este dezvăluit în documente oficiale rusești. Pentru prima dată, una dintre componentele soft power, sprijinul informațional al activităților de politică externă, a fost menționată în *Concepția politicii externe a Federației Ruse* din 2000, în care au fost reflectate obiectivele de politică externă, printre principale fiind formarea unei percepții pozitive a Rusiei în străinătate.

La etapa actuală, Federația Rusă își dezvoltă propriile abordări și formate de utilizare a soft power în politica externă, legate de închipuirile deosebite despre capacitățile sale. Ele diferă semnificativ de conceptele și opiniile clasice americane și anglo-saxone. În "Concepția politicii externe a Federației Ruse" din 12 februarie 2013, soft power este caracterizată ca "o totalitate de instrumente destinate soluționării sarcinilor de politică externă, cu utilizarea posibilităților societății civile, a celor

informational-comunicaționale, umanitare și a altor metode și tehnologii, ca o parte integrantă a metodelor diplomatice tradiționale [16]. Cu toate că această interpretare a puterii blânde are puncte de tangență cu interpretările americane ale diplomației publice, nu și-a dobândit propriul sunet [13, p.190]. Acest fapt a determinat necesitatea de a clarifica și a concretiza teoria rusă a puterii soft, deoarece copierea tiparelor și modelelor occidentale și transferarea acestora într-un context cultural și istoric diferit poate duce la rezultatul negativ și anume, la costuri și pierderi în politica externă a Rusiei.

Conceptul soft power își găsește reflectare și în "Concepția politicii externe a Federației Ruse" din 30 noiembrie 2016, unde se menționează că, pentru soluționarea obiectivelor de politică externă, o parte componentă indispensabilă a politicii mondiale devine utilizarea instrumentelor puterii soft [17]. De asemenea, această Concepție subliniază că, o parte importantă a activității de politică externă a Federației Ruse, o constituie oferirea publicului larg informații complete și exacte despre pozițiile sale asupra unor probleme internaționale majore, inițiativele și acțiunile politice, planurile pentru dezvoltarea socio-economică internă, realizările culturii și științei rusești. Iar pentru perceperea obiectivă a statului de către publicul strain, se vor folosi mecanisme soft power, utilizând capacitățile noilor tehnologii de informare și comunicare [17]. Totodată, menționăm faptul că, în Concepție, soft power este determinată nu numai ca o resursă suplimentară pentru dirijarea politicii internaționale, dar și ca o tehnologie care poate servi drept un mijloc de influență distructivă, o armă în războiul informațional. În același timp, Concepția definește necesitatea de a îmbunătăți sistemul de utilizare a soft power.

Puterea soft a Federației Ruse reprezintă prin sine un mecanism complex și multinivelar, cu diverse componente, care nu concurează, dar, în mod armonios, completează instrumentele diplomației clasice

tradiționale. Trebuie să admitem faptul că actualul model de dezvoltare economică a Federației Ruse nu poate servi drept exemplu pentru țările lumii a treia, multe dintre ele promovând propriile căi de dezvoltare. O situație similară se observă și în consolidarea actuală a sistemului politic și particularitățile democratice din Federația Rusă.

Prin urmare, principalele structuri de sprijin ale puterii soft din Federația Rusă rămân realizările interne în domeniul artei și culturii (literatură, muzică, balet, teatru), știință (cosmos, tehnologii avansate), educație și sport, valorile spirituale și morale, care au avut și continuă să aibă un impact vizibil asupra minții oamenilor din diferite state și regiuni ale lumii. În acest sens, discursul președintelui rus V.Putin în cadrul întrunirii Clubului Internațional de Discuții Valdai, din 24 octombrie 2014, despre faptul că, în competiția globală, va crește rolul factorilor umanitari (al educației, științei, sănătății, culturii), este destul de reprezentativă. Acest lucru, la rândul său, va influența semnificativ relațiile internaționale, inclusiv pentru că resursa așa-numitei puteri soft vor depinde, într-o mai mare măsură, de realizările reale în formarea capitalului uman, decât de tehnicile de propagandă sofisticate [15]. După cum vedem din acest exemplu, discursul politic prezintă puterea blândă ca o resursă valoroasă și completează conceptul cu un anumit conținut relevant în actuala situație socio-politică.

Programele puterii blânde ale Federației Ruse pot fi împărțite în următoarele grupuri:

- *Analitice*, care includ în sine colectarea informațiilor vizavi de opinia publicului străin despre stat. Ordinea acțiunilor implică identificarea grupurilor loiale ale populației, identificarea categoriilor populației cu atitudine negativă față de politicile statului în cauză și acțiunea asupra grupului țintă prin metodele puterii soft.

- *Informaționale*, care reprezintă suportul informațional al politicii externe, precum și informa-

rea publicului străin prin mass-media, Internet și alte surse. Un rol extrem de important, în contextul dat, îl joacă nivelul oportunităților de transmitere a punctului de vedere necesar. Astfel, în prezent, acțiunile de raportare a pozițiilor prin surse alternative (inclusiv rețele sociale) a oficialilor guvernamentali, devin din ce în ce mai influente și se încadrează într-o ramură separată a puterii soft, diplomația digitală.

- *Educaționale*, care reprezintă schimburi științifice și educaționale în mediul universitar, precum și formarea continuă a anumitor grupuri sociale și profesionale. Aceste programe sunt îndreptate, în primul rând, spre formarea unei elite în țările străine care să ducă o politică prietenoasă cu statul interesat.

- *Culturale*, la care se referă schimburile culturale, expozițiile, congresele inteligenței creative, activitățile organizațiilor religioase, activitatea editorială și comunicarea dintre grupurile culturale.

Fiecare din grupurile prezentate conține o listă mai largă de moduri de influență soft. Dar, în ciuda faptului că resursele soft power rusești sunt foarte semnificative, implementarea lor deplină este împiedicată de stereotipurile negative ale publicului străin. De exemplu, anexarea Crimeei la Rusia, în primăvara anului 2014, este interpretată de către multe țări, în special, de cele occidentale, ca o acțiune hard power și acest fapt pe larg este transmis în mass-media globală. În acest caz, vedem că lipsa de experiență în aplicarea conceptului de soft power de către Federația Rusă este combinată cu o lungă listă a ceea ce poate fi demonstrat și promovat, dar nu cu ce se poate de influențat și atras.

Procesul de instituționalizare a soft power a Federației Ruse contemporane este cercetat în mai multe contexte.

În primul rând, constituie formularea unui sistem de opinii cu privire la conceptul de soft power în discursul social-politic, potrivit căruia are loc stabilirea unor poziții de activitate în acest sens. Cu alte cuvinte, tot ceea ce este înțeles de către elita politică ru-

sească drept putere blândă, aceea și este implementat în activitatea reală în această direcție.

În al doilea rând, reprezintă stabilirea unor norme și legi, care reglementează activitățile în domeniul realizării soft power.

În al treilea rând, este o instituție a organizațiilor statale și nestatale care are drept scop îndeplinirea anumitor funcții în ceea ce privește implementarea puterii soft.

Este bine cunoscut faptul că, în ultimii ani, Rusia a majorat semnificativ finanțarea pentru îmbunătățirea imaginii sale externe, alocând tot mai multe fonduri din buget către diferite organizații și fundații. Principala organizație, în acest sens, este Ministerul de Externe al Federației Ruse, a cărui funcție principală rezidă în stabilirea și menținerea unor relații durabile și constructive cu statele și organizațiile internaționale. Conform decretelor prezidențiale, în fața acestuia, au fost puse o serie de sarcini [26]:

- Elaborarea unei strategii comune pentru politica externă a țării și prezentarea unor propunerilor relevante, în acest sens, președintelui.

- Realizarea politicii externe a Federației Ruse în conformitate cu Concepția politicii externe a Federației Ruse și Concepția politicii statale în domeniul asistenței dezvoltării internaționale.

- Asigurarea relațiilor diplomatice și consulare ale Federației Ruse cu țările străine.

- Asigurarea cu mijloace diplomatice și juridice internaționale de protecție a suveranității, securității, integrității teritoriale a Federației Ruse, precum și a altor interese pe arena internațională.

- Protejarea drepturilor, libertăților și intereselor cetățenilor și persoanelor juridice din Federația Rusă în străinătate prin mijloace legale diplomatice și internaționale.

- Promovarea dezvoltării relațiilor și a contactelor cu compatrioții care trăiesc în străinătate.

Din sarcinile expuse mai sus, putem observa că domeniul de aplicare al activităților Ministerului de

Externe acoperă necesitățile de realizare a puterii soft a Rusiei. Gama largă de competențe, un aparat administrativ și de personal dezvoltat, finanțarea directă din bugetul de stat, constituie aspecte pozitive, cu ajutorul cărora Ministerul își îndeplinește în mod corespunzător funcțiile diplomatice și reprezentative. Diplomația publică, interacțiunea structurilor de stat și a organizațiilor neguvernamentale constituie, de asemenea, o componentă importantă a implementării soft power. Prin urmare, MAE are o experiență pozitivă de interacțiune cu societatea civilă, de exemplu: întâlnirile regulate ale Consiliului Științific cu Ministrul de externe; reuniunile anuale ale ministrului cu reprezentanții organizațiilor neguvernamentale rusești; comunicarea regulată a ONG-urilor ruse cu departamentele relevante ale ministerului.

Un alt instrument cheie pentru punerea în aplicare a orientărilor politice prin soft power este Agenția Federală pentru Comunitatea Statelor Independente, compatrioții care trăiesc în străinătate, precum și pentru cooperarea internațională umanitară sau mai bine zis, Rossotrudnichestvo, care a fost înființată în septembrie 2008, în conformitate cu Decretul prezidențial [20]. V.Putin, referindu-se la rolul Agenției, menționează că în lumea de astăzi există mulți ”agenți de influență” ai statelor mari, a blocurilor și a corporațiilor. Activitatea deschisă a acestora constituie doar o formă de lobby civilizată. Rusia are, de asemenea, astfel de instituții – Rossotrudnichestvo, Fundația Lumea rusă, universitățile, care se ocupă de căutarea de abiturienți talentați în străinătate [18]. În prezent, Rossotrudnichestvo este reprezentată în 81 de țări ale lumii, având 98 de birouri: 74 de centre ruse de știință și cultură în 62 de țări, 25 de reprezentanțe ale Agenției în componența ambasadelor din 22 de state [20].

În continuare, vom examina principalele activități ale Agenției:

- *Promovarea dezvoltării internaționale.* Cuprinde formarea unei ordini mondiale stabile, echita-

bile și democratice, combaterea sărăciei, depășirea consecințelor dezastrelor umanitare, naturale, de mediu, tehnologice, precum și a altor situații de urgență. Include direcționarea activităților de politică externă, menite să contribuie la rezolvarea problemelor globale și regionale, precum și la prevenirea noilor provocări și amenințări prin acordarea de asistență financiară, tehnică, umanitară și de altă natură pentru dezvoltarea socială și economică a statelor.

Regiunea prioritară a Rossotrudnichestvo sunt țările CSI [20], cu care Rusia are legături istorice, culturale, științifice, economice și de transport. Cu toate acestea, natura activităților acestei Agenții are un caracter global și include asistență pentru Africa Subsahariană, țările cele mai sărace în cadrul structurilor de integrare din regiunea Asia-Pacific și dezvoltarea cooperării cu țările din Orientul Mijlociu, Africa de Nord și America Latină.

- *Diplomație publică (populară).* Acoperă organizațiile și asociațiile publice, presupune contacte la nivelul orașelor înfrățite, desfășurarea acțiunilor publice și politice și include activitățile organizațiilor internaționale neguvernamentale. Diplomația publică constituie o activitate comună a organismelor statale și nestatale, privind extinderea relațiilor publice internaționale ale statului. Sarcina Rossotrudnichestvo constă în realizarea unei interacțiuni productive între diverse fundații, asociații, uniuni și alte organizații neguvernamentale din Rusia.

- *Promovarea culturii rusești în lume.* Una dintre prioritățile Agenției este pregătirea și implementarea în străinătate a programelor din domeniul științei, culturii, educației și promovării limbii ruse. În aceste domenii, activitățile Rossotrudnichestvo vizează promovarea realizărilor Federației Ruse în zonele umanitare externe, ceea ce implică programe și asigurarea unei prezențe culturale rusești în străinătate printr-o rețea de reprezentanțe – centre rusești de știință și cultură. În ceea ce privește țările CSI, aici activitatea agenției este îndreptată spre formarea unui spațiu

umanitar unic, promovarea dezvoltării proceselor de integrare. Pentru alte țări, scopul este de a consolida poziția internațională a Federației Ruse, de a-și promova interesele naționale, de a crea condiții obiective pentru percepția statului rusesc contemporan ca unul democratic, liber și deschis.

• *Susținerea compatrioților în străinătate.* Una dintre sarcinile importante stabilite de președintele Federației Ruse pentru Rossotrudnichestvo este de a coopera cu alte autorități federale în implementarea politicii de stat care vizează sprijinirea compatrioților din străinătate, susținând drepturile și interesele lor educaționale, lingvistice, sociale, laborale, umanitare etc. În 2013, a avut loc reforma implementării politicii de stat cu privire la compatrioții din străinătate. În acest context, a avut loc o redistribuire a competențelor între MAE și Agenție, privind lucrul cu compatrioții peste hotare.

Începând cu 2014, în competența Agenției intră realizarea Programului privind consolidarea asociațiilor publice ale compatrioților, satisfacerea nevoilor culturale, lingvistice și spirituale ale compatrioților ruși în străinătate și sprijinirea tinerilor din diaspora rusă. Anual, se acordă asistență compatrioților din străinătate pentru a sărbători Ziua unității naționale și Ziua limbii ruse, festivaluri creative, turnee sportive, competiții tematice etc. Unul dintre cele mai mari evenimente ale Programului îl constituie organizarea excursiilor educaționale la locurile istorice rusești "Bună, Rusia!".

• *Consolidarea poziției limbii ruse.* În țările străine Rossotrudnichestvo desfășoară o activitate consecventă și activă de susținere și promovare a limbii ruse, a literaturii și culturii rusești, oferă sprijin în studierea limbii ruse ca parte integrantă a culturii mondiale și un instrument de comunicare internațională, utilizând potențialul reprezentanțelor sale. Agenția și misiunile sale externe organizează și desfășoară anual activități culturale, educaționale, și științifico-metodologice, menite să popularizeze limba rusă și să stimuleze in-

teresul cetățenilor străini pentru studierea ei, precum și creșterea nivelului de predare a limbii ruse în țările de reședință.

• *Promovarea dezvoltării educației și științei.* Rossotrudnichestvo implementează o serie de proiecte și programe care vizează exportul de educație rusă, promovarea dezvoltării cooperării științifice internaționale, atragerea cetățenilor străini pentru studii în Rusia și interacțiunea cu absolvenții străini ruși. Centrele rusești de știință și cultură sunt locurile de desfășurare a evenimentelor specializate în domeniul educației, științei, cooperării pentru tineri, precum și a celor de selectare a absolvenților străini pentru a studia la universitățile rusești cu burse de stat a Guvernului Federației Ruse. În acest sens, menționăm următoarele proiecte: Ziua științei rusești; Ziua Unificată a Absolvenților. Olimpiada "Timpul de a studia în Rusia!".

• *Conservarea monumentelor istorice.* Începând cu anul 2010, Rossotrudnichestvo, în colaborare cu MAE, Ministerul Culturii, Arhiva și Comisia guvernamentală privind compatrioții din străinătate, organizează lucrări pentru menținerea și păstrarea locurilor de incinerare din străinătate care au semnificație istorică și memorială pentru Federația Rusă, de exemplu, Bulgaria, Germania, Grecia, Egipt, Italia, Macedonia, Maroc, Olanda, Polonia, Serbia, Tunisia, Turcia și Republica Cehă.

• *Dezvoltarea relațiilor internaționale ale subiecților Federației Ruse.* O altă activitate a Agenției este cea de cooperare pentru promovarea menținerii și dezvoltării contactelor internaționale ale Federației Ruse în domeniul educației, științei, tehnicii, culturii și economic. Rossotrudnichestvo utilizează pe larg resurse centrelor de știință și cultură rusă în străinătate pentru realizarea obiectivelor cheie ale acestei activități [23]:

- crearea condițiilor externe favorabile pentru realizarea de către subiecții Federației Ruse a dreptului de stabilire a relațiilor internaționale și economice;

- promovarea folosirii legăturilor internaționale de către subiecții Federației Ruse pentru asigurarea intereselor de politica externă și economice externe ale statului pe arena internațională;

- dezvoltarea cooperării transfrontaliere, ca instrument de formare a unei bune vecinătăți de-a lungul frontierelor;

- elaborarea și realizarea programelor regionale de sprijinire a compatrioților din străinătate, implicarea regiunilor în implementarea activităților comune;

- acordarea de asistență în dezvoltarea relațiilor economice și culturale ale orașelor rusești cu partenerii lor străini, utilizarea experienței străine avansate.

• *Consolidarea spațiului umanitar comun și promovarea integrării țărilor CSI.* Potrivit Concepției Politicii Externe și conducându-se de interesele politice și economice pe termen lung ale Federației Ruse, spațiul CSI constituie atât pentru Rossotrudnichestvo, cât și pentru puterea soft, o prioritate. Agenția duce o politică activă în direcția promovării și conservării limbii și culturii rusești în țările CSI. Printr-o rețea de centre rusești de știință și cultură, Rossotrudnichestvo contribuie la întărirea și dezvoltarea relațiilor dintre compatrioții ruși care trăiesc în țările CSI și Rusia. În acest sens, instrumentul strategic de realizare a politicii în domeniul limbii ruse a devenit Programul țintă federal "Limba rusă" pentru 2011-2015 [21], fiind una dintre pietrele de temelie ale formării unei imagini pozitive a țării în străinătate și susținerea culturii rusești și a limbii ruse.

Pentru realizarea activităților sale, Agenția desfășoară o cooperare productivă cu diverse organizații neguvernamentale, precum: Asociația rusă pentru cooperare internațională; Fundația Lumea Rusă; Fundația Sfântului Apostol Andrei; Fundația-biblioteca Străinătatea rusească; Fundația culturală rusă; Consiliul internațional al compatrioților ruși; Uniunea lucrătorilor teatrali etc. Printre partenerii informaționali ai Rossotrudnichestvo putem numi așa canale bine cunoscute (inclusiv la nivel intergu-

vernamental), cum ar fi: ITAR-TASS, RIA Novosti, Rusia Today și TVC, MIR, numeroase mass-media străine de limbă rusă și publicații ale compatrioților.

Pe lângă rezultatele pozitive, realizarea politicii ruse de soft power, la etapa actuală, se confruntă și cu o serie de probleme interne, care necesită a fi analizate.

• *Lipsa unei strategii cuprinzătoare de soft power și poziționarea Federației Ruse în străinătate.* Caracterul nesistemic al utilizării unor elemente individuale de putere blândă în cele trei domenii-cheie, numite de J. Nye (cultură, valori politice, politică externă) [9], nu permite atingerea rezultatelor dorite. La momentul dat, nu există obiective clar definite, iar instrumentele de influență nu constituie un mecanism integrat. Nu există organisme de coordonare, o finanțare stabilă și rațională, o politică informațională competentă de reflectare reală a succeselor politicii interne și externe.

• *Insuficiența unui număr de instituții-cheie și a elementelor de soft power.* Multe din instituțiile eficiente care au funcționat în perioada sovietică au încetat să mai existe, sau au pierdut din influența lor anterioară, iar cele noi create în Rusia contemporană nu au atins încă o competiție reală și nu și-au determinat direcția strategică de dezvoltare.

• *Deficitul ideilor cu privire la modul de depășire a stereotipurilor negative predominante în relație cu Federația Rusă.* Această problemă a devenit deosebit de acută în 2014, în legătură cu evenimentele din Ucraina, după introducerea sancțiunilor și a contravențiilor. Nu este acordată suficientă atenție brandingului țării, în ansamblu, și regiunilor individuale, în particular.

• *Lipsa unei interacțiuni eficiente a statului cu organizațiile neguvernamentale, societatea civilă și structurile de afaceri, mass-media.* La etapa actuală, mecanismele parteneriatului public-privat, care au drept scop promovarea imaginii externe a Rusiei, sunt departe de a funcționa pe deplin. În multe cazuri,

mass-media nu joacă un rol pozitiv, ci mai degrabă un rol negativ, contribuind la formarea unei atitudini negative față de Rusia.

• *Rolul redus al noii diplomații publice (diplomația publică Web 2.0) în politica externă a Federației Ruse.* În țară, practic, nu există specialiști în domeniul social media care să mențină regulat contacte cu publicul țintă străin, în propria lor limbă, pe cele mai populare platforme de informare și comunicare.

Toate aceste probleme sunt de natură globală, nu sunt întâmplătoare și sunt asociate cu totalitatea de *factori*, cum ar fi: începutul relativ recent de aplicare a setului de instrumente soft power, sprijinul financiar limitat, instituțiile subdezvoltate, utilizarea insuficientă a tehnologiilor moderne avansate etc.

Putem să identificăm următoarele realități, în condițiile cărora Federația Rusă urmează să existe și să se dezvolte:

În primul rând, resursele politice și materiale de influență a Federației Ruse nu sunt suficiente, atât pentru a influența procesele economice globale, cât și pentru a crea propriul sistem regional eficient, acționând în calitate de hegemon cu drepturi depline.

În al doilea rând, opiniile și pozițiile guvernanților ruși pe problemele de politică externă, de multe ori, sunt diferite de cele a statelor occidentale (de exemplu, abordări diferite pentru situația din Siria, Iran etc.), politica rusească, adesea având o orientare anti-occidentală, fapt care provoacă o acțiune disociativă și distructivă.

În al treilea rând, imaginea Federației Ruse în străinătate conține multe stereotipuri negative. Fără a acorda atenția cuvenită puterii soft ca resursă de politică externă, Federația Rusă se poziționează în lumea globală ca un pol militar.

Astfel, la etapa actuală, putem observa transformarea ordinii globale, deplasarea centrelor de putere, schimbarea fundamentelor instituționale ale interacțiunii dintre guverne și societățile civile din diferite țări. O parte a schimbărilor este produsă de că-

tre procesul de globalizare, ștergerea granițelor dintre state și alte schimbări, legate de dezvoltarea tehnologică și formarea societății informaționale globale. Pe lângă metodele tradiționale de diplomație, apar noi forme, inclusiv diplomația digitală, diplomația publică și soft power.

Federația Rusă, ca unul dintre actorii politici globali, se confruntă, în mod inevitabil, cu provocările apărute la adresa asigurării intereselor sale pe arena internațională. Trebuie de remarcat și faptul că imaginea Rusiei, în ultimul deceniu, a avut de suferit, din cauza stereotipurilor negative, susținute de unii reprezentanți ai elitei occidentale, specializați în răspândirea ostilității față de Rusia. Ieșirea din această situație este posibilă prin utilizarea potențialului soft power a Federației Ruse, bazat pe popularizarea patrimoniului cultural și istoric, interacțiunea cu diaspora rusă în străinătate, creșterea nivelului de trai în interiorul țării și utilizarea atât a instituțiilor tradiționale, cât și a celor noi, care implementează puterea soft.

Desigur, pot fi identificate și elemente de influență culturală care constituie potențialul soft power al Federației Ruse: aspectul cultural (literatură clasică, muzică, teatru, balet etc.); apartenența la Consiliul de Securitate al ONU, statutul recunoscut al unei puteri mondiale; resursele energetice și materiile prime; istoria dramatică de secole, victorii în războaie; experiența interacțiunii și cooperării dintre popoare, culturi, naționalități și confesiuni ale țării (în Rusia nu au existat conflicte pur etnice sau confesionale); statutul de putere spațială; dimensiunea imensă a teritoriului.

Una dintre cele mai mari provocări ale soft power este faptul că aceasta reprezintă un proces deschis și accesibil tuturor, atât pentru statele mari, cât și pentru cele mici, punându-se accent pe apărarea intereselor statului prin mijloace pașnice. Sarcinile soft power rezidă în capacitatea de informare a cetățenilor, de creare și răspândire a culturii, identității, imaginii și valorilor

statului în contextul internațional. Anume creșterea importanței opiniei publice, exportarea democrației, ascensiunea mediilor internaționale, relevarea rolului diasporei, dezvoltarea tehnologiilor și comunicațiilor impun necesitatea intensificării implementării instrumentelor soft de comunicare între state.

În Republica Moldova, tradițiile soft power lipsesc, de asemenea, lipsește și un organ specializat care ar promova cultura moldovenească atât în țară, cât și peste hotare. În lipsa unor programe concrete, bine argumentate și conforme cu realitățile, promovarea politicii soft nu are eficiența scontată. Ea impune un sistem de măsuri, cu luarea în calcul a importanței proiectelor și resurselor materiale disponibile, a termenelor de realizare și a responsabilităților. Instituția de bază care se ocupă de implementarea activităților de putere blândă este MAEIE, având printre atribuțiile sale dezvoltarea relațiilor și contactelor culturale cu străinătatea și afirmarea imaginii externe a statului.

Puterea blândă a Republicii Moldova se află într-o strânsă legătură cu diplomația tradițională, ambele contribuind la desfășurarea politicii externe și realizarea intereselor naționale ale statului. Analizând ideea promovării intereselor naționale ale Republicii Moldova prin soft power, trebuie să-l menționăm pe V.Beniuc, care cercetând problematica intereselor naționale, se axează pe dimensiuni nepolitice, propunând edificarea unui sistem soft power, ce prevede creșterea potențialului economic și lansarea programelor în domeniul educației, promovarea valorilor culturale și instaurarea relațiilor bune între cetățeni, în scopul implementării politicilor de consolidare a statului și formării identității naționale, exercitării politicii externe și instituționalizării unei veritabile diplomații populare, direcționată spre desfășurarea acțiunilor contemporane de parteneriat internațional [6, p.132].

Puterea soft este direct influențată de interesul național, iar prin definirea acestuia, Republica Mol-

dova va dovedi că s-a angajat în respectarea valorilor libertății și democrației. Nedefinirea exactă a intereselor naționale ale Republicii Moldova constituie un obstacol evident în desfășurarea cu succes a activităților de soft power, prin intermediul căreia poate avea loc reușit valorificarea acestora, realizarea obiectivelor de politică externă a statului și proiectarea unei imagini pozitive a țării. Totuși, Republica Moldova realizează diverse acțiuni de putere blândă prin intermediul diverselor evenimentelor culturale, dar acestea nu au o răspândire largă, nefiind încadrate într-o strategie unică de realizare. Procesul realizării intereselor naționale ale Republicii Moldova prin soft power este perturbat de un șir de factori, precum: dezintegrarea teritorială și starea de spirit a populației; migrarea masivă a cetățenilor în exterior; predominarea în politica statului a intereselor personale, lipsa totală de comunicare între guvernanți etc.

Așadar, conceptualizarea intereselor naționale reprezintă pentru Republica Moldova o oportunitate de a demonstra că s-a angajat în respectarea valorilor libertății și toleranței, este deschisă dialogului și cooperării, tinde să devină generator de securitate și partener de încredere. Republica Moldova, în sfera politicii externe, ar trebui să se poziționeze drept un stat care, chiar dacă trece prin dificultăți, acestea sunt temporare, manifestând încredere în potențialul său. Fiind adeptul idealurilor democratice și al progresului, Republica Moldova trebuie să arate că se conduce în realizarea intereselor sale naționale, în contextul politicii externe, de valorile și idealurile culturale și istorice ale țării, având o orientare proeuropeană.

V.Juc, generalizând o complexitate de lucrări, evidențiază interesele naționale ale Republicii Moldova [6, p.132]:

- garantarea și asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- dezvoltarea liberă a economiei multisectoriale, asigurarea bunăstării materiale și nivelului decent de viață tuturor cetățenilor;

- asigurarea existenței statului suveran, independent, unitar și indivizibil;
- edificarea statului de drept, promovarea democrației pluraliste și consolidarea societății civile;
- asigurarea securității naționale;
- refacerea spirituală, restabilirea conștiinței naționale și afirmarea vocației europene a poporului Republicii Moldova;
- integrarea europeană și euroatlantică.

Gradul actual de vulnerabilitate a acțiunilor de soft power a fost determinat de așa factori negativi, precum lipsa de consecvență a guvernării în protejarea patrimoniului național, deficiența măsurilor stimulatorii pentru inovații și modernizare a infrastructurii, atitudinea neglijentă față de factorul uman. Întemeiată pe un destin diferit în mai multe privințe față de cel al țărilor cu probleme similare, privată de un dialog firesc cu valorile naționale și universale, puterea soft a Republicii Moldova este antrenată într-un proces continuu de depășire a propriilor neajunsuri. Revendicând o identitate, Republica Moldova își caută viitorul concomitent în câteva zone de atracție politică, economică și culturală, aceste tendințe având consecințe imprevizibile [11].

În 2014, a fost aprobată de către Guvernul Republicii Moldova Strategia de dezvoltare a culturii „Cultura 2020” și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia [5]. Misiunea Strategiei constă în asigurarea unui cadru de politici coerent, eficient și pragmatic, care va permite formarea unui sector cultural consolidat, independent și creativ, crearea unui patrimoniu cultural protejat și integrat în politicile publice naționale și regionale, inclusiv în activitățile de dezvoltare durabilă: educaționale, sociale, economice, turistice și de mediu. Preconțițiile de realizare a priorităților UE, potrivit Strategiei, sunt dezvoltarea domeniului cultural, cel al educației și comunicării, acestea constituind instrumentele principale de implementare a politicii soft și un factor

esențial în dezvoltarea capitalului uman al statului. Obiectivele Strategiei rezidă în următoarele [5]:

- protejarea și valorificarea patrimoniului cultural al țării;
- accesul cetățenilor la valorile culturale ale țării;
- producerea bunurilor și serviciilor culturale pentru creșterea economică a țării;
- promovarea culturii în calitate de factor determinant în domeniul educației și formării cetățenilor țării.

O modalitate eficientă de realizare a activităților de soft power și promovare a intereselor naționale ale Republicii Moldova o constituie diaspora, care constituie un grup etnic, aflat în afara hotarelor statului său, fiind influențat și interacționând atât cu țara de origine, cât și cu cea de destinație. Cancelaria de Stat reprezintă autoritatea centrală responsabilă de politica de stat în domeniul relațiilor cu diaspora, prin Biroul pentru relații cu diaspora, care coordonează procesul de realizare a politicii de stat în domeniu, contribuind la păstrarea și afirmarea identității etnice, culturale și lingvistice a moldovenilor de peste hotare, valorificarea potențialului uman și material al diasporei [3]. De asemenea, Biroul pentru relații cu diaspora coordonează activitățile de ordin cultural, educațional, economic și social, realizate de diferite ministere și alte autorități publice pentru susținerea și colaborarea cu reprezentanții diasporei [3].

Pentru a îmbunătăți colaborarea cu diaspora, prin decizia Guvernului Republicii Moldova din 2016, a fost elaborată Strategia națională ”Diaspora-2025” [3], care descrie situația curentă și oferă cadrul necesar de suport și intervenții practice din partea Guvernului pentru implicarea și participarea diasporei. Obiectivul general al Strategiei rezidă în dezvoltarea un cadru durabil de colaborare între instituțiile statului și diasporă, bazat pe încredere și inițiative comune, care vizează facilitarea opțiunilor de întoarcere productivă a diasporei. La etapa actuală,

un număr enorm de cetățeni ai statului nostru, sunt plecați peste hotarele Republicii Moldova. Diaspora contribuie la dezvoltarea și menținerea relațiilor între țara baștină și cea de reședință. În majoritatea țărilor, unde Republica Moldova are reprezentanțe diplomatice, este stabilită cooperarea misiunii diplomatice cu organizațiile conaționaliilor.

O prioritate esențială, atât a diplomației tradiționale, cât și a puterii soft este construirea unei imagini externe reușite a statului. În contextul Republicii Moldova, definirea și crearea unei imagini externe, s-a dovedit a fi o acțiune destul de dificilă care necesită o combinație perfectă a activităților de soft power a instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale, a deținătorilor de interese directe și indirecte, precum diaspora. O parte integrantă a activității de formare a imaginii o reprezintă eforturile de prezentare explicită și eficientă a trăsăturilor pozitive ale statului moldovenesc pe arena internațională, cu utilizarea instrumentelor soft. În acest context, sunt necesare dezvoltarea și se implementarea conceptelor de îmbunătățire a stării socio-economice, investiționale și turistice a Republicii Moldova, care vor provoca schimbări pozitive în percepția statului în exterior.

Relațiile diplomatice dintre Federația Rusă și Republica Moldova au fost înființate la 6 aprilie 1992. La 19 noiembrie 2001, a fost semnat Tratatul de prietenie și cooperare dintre cele două țări, intrat în vigoare la 13 mai 2002. Cadrul juridic al relațiilor moldo-ruse este constituit din peste 168 de documente bilaterale [2]. Acordurile sunt încheiate în baza convingerilor că colaborarea în domeniul cultural, științific, educațional și al artei va contribui la înțelegerea, dezvoltarea și consolidarea relațiilor de bună vecinătate între aceste state. Totodată, reieșind din îndelungatele legături istorice dintre Republica Moldova și Federația Rusă, în documente se stipulează [10]:

1. Crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea cooperării în domeniul artelor plastice și scenice,

cinematografiei, biblioteconomiei și muzeografiei, artelor aplicate și decorative, artei circului și de amatori, creației populare, protejării patrimoniului istoric și cultural.

2. Organizarea meselor rotunde pentru a pune în discuție problemele curente ale cooperării culturale moldo-ruse.

3. Crearea condițiilor pentru stabilirea contactelor directe între instituțiile muzicale și organizațiile concertistice, schimbului de interpreți, colective muzicale și specialiști, precum și la extinderea legăturilor între uniunile de creație din Republica Moldova și Federația Rusă.

În contextul relațiilor moldo-ruse, sunt încurajate participarea colectivelor și interpreților ruși la festivalurile internaționale organizate pe teritoriul Republicii Moldova, de exemplu: "Mărțișor"; "Invită Maria Bieșu"; "Etno-Jazz"; "Două inimi gemene" etc. și a celor moldoveni pe teritoriul Federației Ruse: Festivalul Pascal din Moscova; Festivalul Orchestrelor simfonice din lume; "Zviozdi belih nocei"; Concursul Internațional în numele lui P.I.Ceaikovski" etc.

De asemenea, sunt salutate participarea colectivelor și interpreților ruși la festivalurile internaționale de teatru, organizate pe teritoriul Republicii Moldova: "Bienala Teatrului Eugen Ionesco"; Festivalul Național de Teatru; Gala Internațională a Teatrelor de Păpuși etc. și a celor moldoveni la cele de pe teritoriul statului rus: Festivalul Internațional al Teatrelor Ruse din statele CSI și Baltice "Întâlniri în Rusia"; Festivalul de Teatru din Moscova în numele lui A.P.Cehov; Festivalul Internațional Ambulant al Teatrelor de Păpuși "Kovceg"; "Slaveanskie teatralinîie vstreci" etc.

Părțile încurajează participarea colectivelor și interpreților ruși la festivalurile internaționale de folclor, organizate pe teritoriul Republicii Moldova, precum: Festivalul Internațional de Muzică și Dans "Nufărul alb"; Festivalul Internațional al Dansului Popular "Hora Prutului"; Festivalul Internațional de Folclor

”Meșterul Manole” și a celor moldoveni pe teritoriul Federației Ruse: Festivalul Internațional al Artelor și Meșteșugurilor Populare ”Sadko”; Festivalul Interstațial ”Slaveanskoe edinstvo”; Festivalul Internațional al Creației Populare ”Sodrujestvo”.

Sunt remarcabile eforturile părților moldo-ruse pentru organizarea Zilelor Culturii. Astfel, la 16 aprilie 2019, a fost deschis Festivalul culturii moldovenești „Văd Republica Moldova în vise”, la Sankt Petersburg cu durată de cinci zile, cu organizarea expozițiilor, prezentărilor și întâlnirilor creative cu artiști [4]. Evenimentul a avut loc în cadrul „Anului Republicii Moldova în Rusia”, având drept obiectiv menținerea relațiilor de prietenie între popoare. De asemenea, și în orașul Kursk au fost sărbătorite „Zilele dedicate Republicii Moldova” [4]. În cadrul festivalului, au fost difuzate 6 filme din fondul de aur al cinematografului moldovenești, a avut loc un concert festiv cu participarea interpreților moldoveni din Sankt-Petersburg și a celor locali, o expoziție de cărți, o expoziție de picturi a pictoriței Luminița Taburța, o lecție publică dedicată aniversării a 220-a de la nașterea marelui scriitor rus A. Pușkin etc [7].

În ceea ce privește zilele culturii Federației Ruse în statul nostru, putem remarca Zilele literaturii și culturii slave, desfășurate în mai 2018. Evenimentul a fost organizat de Biroul Relații Interetnice din Moldova. Au fost desfășurate evenimente în aproximativ 83 de locații ale țării, programul incluzând concerte, conferințe și expoziții. Acest eveniment se celebrează în Republica Moldova pentru al 27 an consecutiv [14].

În contextul relațiilor moldo-ruse, are loc colaborarea pentru desfășurarea reciprocă a zilelor filmului moldovenesc (Festivalul Internațional de Film Documentar ”Cronograf”; Festivalul Internațional al Școlilor de Film) și rusesc (Festivalul deschis de film al statelor CSI și Balticii ”Kinoșok”; Forul cinematografiilor naționale; Forul Internațional de Film ”Zolotoi viteazi”; Festivalul Internațional al debutu-

rilor cinematografice ”Duh ognea”; Festivalul Internațional al filmului studentesc ”Sveataia Ana”).

Totodată, părțile moldo-ruse colaborează în următoarele direcții:

- extinderea legăturilor directe între bibliotecile statelor (schimb de expoziții de cărți, organizarea în comun a conferințelor);
- evidența, conservarea, restaurarea, utilizarea și promovarea patrimoniului istoric și cultural;
- cooperarea interregională în domeniul culturii (realizarea proiectelor comune în domeniul artelor plastice, muzicii, teatrului și creației populare);
- familiarizarea cu tradițiile culturale naționale a fiecărui stat și aprofundarea cooperării în domeniul umanitar etc.

Reprezentanța *Rossotrudnichestvo* și-a început activitatea în Republica Moldova în 2002 [22]. În luna februarie 2009, la Chișinău, și-a inițiat activitatea Centrul rus pentru știință și cultură, care a fost deschis în urma deciziei președintelui Federației Ruse. Centrul de la Chișinău este unul dintre cele mai active, fiind vizitat de diferite generații, profesii, naționalități, cetățenii. Principalele direcții de activitate a centrului sunt interacțiunea cu compatrioții, întărirea poziției limbii ruse, popularizarea culturii rusești în Moldova, colaborarea cu organizațiile neguvernamentale și mișcările de tineret din țară. Activitatea Agenției, de asemenea, se concentrează pe dezvoltarea legăturilor culturale, educaționale, științifice, tehnologice și informaționale ale Federației Ruse și Republicii Moldova, oferirea serviciilor de consiliere cu compatrioții cu privire la drepturile civile, politice, economice, sociale, culturale și de altă natură și interese legitime în țara de reședință, menținerea și dezvoltarea relațiilor cu patria istorică.

Cu scopul creării unei baze moderne pentru studierea și predarea limbii ruse ca limbă nativă și/sau străină, precum și pentru implementarea diferitelor programe educaționale și de formare, în cadrul Centrului sunt deschise cursuri de limbă rusă. Fondul bi-

bliotecii Centrului, la momentul dat, numără aproximativ 5000 de volume. Tot aici sunt expuse filialele virtuale ale Muzeului Rus și Bibliotecii Prezidențiale în numele lui B.Elțin. Pentru crearea unei imagini prezentabile despre Federația Rusă, istoria, cultura și poziția geopolitică, în cadrul Centrului, activează diverse cercuri și cluburi de lucru: Clubul oamenilor de știință și experților; Clubul amatorilor de film "Pozitiv"; Universitatea populară de limbă și cultură rusă etc. Centrul rus pentru știință și cultură din Republica Moldova este deschis pentru cooperarea cu organizațiile și instituțiile publice, culturale, științifice și educaționale.

Din ordinul Guvernului din 20 decembrie 2014, a fost aprobată Concepția programului țintă federal "Limba rusă" pentru anii 2016-2020 [22]. Scopul programului rezidă în dezvoltarea aplicării, diseminării și promovării complexe a limbii ruse ca bază fundamentală a identității civice, a unității culturale și educaționale a Rusiei multinaționale și a unui dialog internațional eficient. În conformitate cu Legea privind funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova, adoptată în 1989, limbii ruse îi este oferit statut de limbă de comunicare internațională. Există o serie de acte legislative care reglementează în continuare aplicarea acesteia în diverse domenii. Având în vedere rolul și importanța limbii ruse, partea moldovenească asigură, în conformitate cu legislația națională, condițiile convenite pentru satisfacerea necesităților de instruire în limba rusă în cadrul sistemului de învățământ al Republicii Moldova. Partea rusă crează condițiile convenite pentru satisfacerea necesităților de instruire în limba moldovenească în Federația Rusă [1, p.137].

O altă activitate a Rossotrudnichestvo, în susținerea și implementarea proiectelor internaționale în domeniul culturii și artei, în conformitate cu principalele direcții ale politicii Federației Ruse în domeniul cooperării culturale și umanitare internaționale, este reprezentarea patrimoniului cultural al Rusiei dincolo

de frontierele sale, precum și promovarea cooperării internaționale în domeniul culturii. Realizările Rusiei în domeniul literaturii, muzicii, teatrului, baletului și artelor vizuale sunt recunoscute în întreaga lume. Centrul rus pentru știință și cultură din Republica Moldova organizează diverse evenimente destinate popularizării culturii ruse.

Reprezentanța Rossotrudnichestvo desfășoară activități pentru promovarea tineretului și sportului, în conformitate cu prevederile Strategiei politicii naționale de stat a Federației Ruse pentru perioada până în 2025 și Programul de stat pentru dezvoltarea culturii fizice și sportului [22]. Evenimentele organizate, cu sprijinul reprezentanței, au ca scop dezvoltarea socială, culturală, spirituală, morală și fizică a tinerilor, implementarea inițiativelor publice, programelor și proiectelor; crearea condițiilor pentru implicarea tinerilor în viața socio-economică, culturală și politică; promovarea unui stil de viață sănătos și popularizarea sportului în masă și pentru copii. Agenția acordă asistență asociațiilor de tineret în organizarea și desfășurarea evenimentelor publice, a jocurilor intelectuale, precum și a competițiilor sportive, promovează participarea echipei sportive moldovenești la Jocurile mondiale ale tinerilor compatrioți din orașul Soci.

Puterea soft reprezintă o activitate comună a organizațiilor statale și nestatale, îndreptată spre extinderea relațiilor publice internaționale ale statului. Sarcina Agenției este de a realiza interacțiuni productive între diverse fundații, asociații, uniuni și alte organizații neguvernamentale din Rusia. Pentru îndeplinirea acestei sarcini, trebuie de valorificat potențialul ce se conține în "lumea rusă", adică milioane de oameni în străinătate care simt nevoia de a păstra legătura cu statul, limba și cultura rusească.

Așadar, pentru Republica Moldova, are o importanță deosebită parteneriatul strategic cu Federația Rusă. Statul rus contemporan dispune de un potențial bogat de dezvoltare a soft power în

condițiile Republicii Moldova. Posibilitățile soft power răspund cel mai adecvat problemelor cu care se confruntă în prezent Federația Rusă în afara granițelor și anume, asigurarea unui mediu favorabil, crearea unor alianțe modernizate și intensificarea integrării eurasiatice. Puterea blândă nu numai că contribuie la întărirea simpatiei pentru statul rus, dar și asigură promovarea intereselor naționale la nivel internațional.

Federația Rusă are încă de rezolvat mai multe probleme pentru a-și crea o reputație credibilă. Mai întâi de toate, considerăm necesară elaborarea unei strategii de soft power cuprinzătoare pe termen lung pentru a realiza interesele naționale și a asigura o poziție puternică a statului pe arena internațională, deoarece, în prezent, acțiunile unui singur stat nu sunt suficiente, dacă acestea nu sunt susținute de opinia publică din țară și străinătate.

În procesul de implementare a politicii soft de către Federația Rusă în contextul Republicii Moldova, organele executive federale relevante interacționează continuu cu autoritățile locale, organizațiile neguvernamentale și entitățile naționale de pe teritoriul statului nostru. Republica Moldova încearcă să răspundă la eforturile Federației Ruse, deoarece relațiile bilaterale cu statul rus sunt apreciate ca prioritare, de caracterul cărora depinde stabilitatea politică și succesul reformelor economice. Totuși, este necesar să se utilizeze mai activ posibilitățile de cooperare cu comunitatea academică, sindicatele creative, persoanele de cultură oamenii de știință etc. Reprezentanții publicului, care au contribuit cel mai mult la popularizarea culturii rusești și a limbii ruse, ar trebui încurajați în mod activ.

Din cele expuse mai sus, putem formula următoarele **concluzii**:

La etapa actuală, într-o lume globalizată, puterea blândă a unui stat prezintă o valoare mai mare decât puterea militară dezvoltată. Concepția ”soft power” – creatoare de o imagine atractivă a țării; factor intern

și extern de coeziune socială; mijloc de ameliorare a situației statului, poate fi mult mai eficientă, decât consolidarea potențialului hard. Puterea blândă asigură statului nu numai un profit financiar, dar și un efect de lungă durată. Puterea blândă, bazându-se pe reputație, dar și pe atractivitatea ideologică, culturală și instituțională a statului, nu înlocuiește diplomația tradițională, ci o completează, prin acordarea ajutorului la pregătirea terenului pentru evenimente oficiale în contextul politicii externe. În acest context, sarcina prioritară a guvernelor statelor ar trebui să fie utilizarea resurselor puterii soft pentru a spori eficiența activităților de politică externă ale statului și promovarea intereselor sale naționale pe arena internațională. Guvernul și diplomația publică a Federației Ruse și Republicii Moldova, de asemenea, se confruntă, în prezent, cu realizarea acestei misiuni.

Pe lângă aspectele pozitive ale dezvoltării soft power a Federației Ruse, există și o serie de probleme, spre exemplu, organizarea slabă a structurilor, lipsa ordinii și coordonării și un sistem de raportare insuficient de transparent. În ciuda faptului că, în mai multe privințe a fost făcută o cale lungă și dificilă de înțelegere a instrumentelor și mecanismelor soft power, în Federația Rusă, la etapa actuală, încă nu există un singur organism care să coordoneze activitatea în acest domeniu. Din aceste considerente, între diferite organizații se petrece o dublare a funcțiilor, chiar dacă multe probleme rămân nerezolvate și nu este clar de competența cui sunt. De asemenea, nu există un document unic, care să conceptualizeze activitatea în domeniul soft power, nu sunt formulate obiective clare, ceea ce face în mod automat imposibilă evaluarea lucrărilor realizate. Aproape toate organizațiile ce activează în domeniul soft power din Federația Rusă sunt subordonate structurilor MAE sau altor autorități ale statului, ceea ce, în mare măsură, împovărează colaborarea cu comunitatea mondială. Structurile neguvernamentale străine sunt reticente în a contacta cu instituțiile statale, iar im-

plicarea guvernării în mass-media afectează negativ imaginea statului și crează impresia unei structuri propagandistice.

Totuși, ținem să remarcăm că, în ultima perioadă, conducerea țării a făcut destul de multe pentru a face mai deschisă pentru public politica externă a Rusiei. Site-urile dedicate președintelui, guvernului, ministerului de externe și multor agenții conțin informații importante despre vizitele și întâlnirile liderilor și diplomaților de frunte ai țării cu omologii străini, furnizând informații despre starea relațiilor cu diferite țări și regiuni ale lumii, organizații internaționale. Oficialii comunică cu jurnaliștii, oferă interviuri detaliate, vorbesc la conferințe științifice și întâlniri publice cu explicații privind politica externă a țării. Trebuie de remarcat că soft power este un domeniu relativ nou atât pentru stat, cât și pentru societate. Problema principală pentru Federația Rusă este să înțeleagă că această activitate ar trebui să se desfășoare nu în interesul vreunui grup politic, ci al țării în ansamblu. Pentru eficientizarea mecanismelor puterii blânde, merită de urmat exemplul altor țări în acest domeniu.

În ceea ce privește Republica Moldova, puterea blândă actuală a statului reprezintă o politică culturală mai curând de apărare, care încearcă să-și auto-conserveze valorile culturale. O prioritate esențială, în acest sens, o constituie crearea unei imagini externe pozitive a Republicii Moldova. În acest context, este necesar depunerea eforturilor în prezentarea caracteristicilor pozitive ale țării noastre în lume prin mijloace soft. Tradițiile și inovațiile statului ar trebui să devină principalele componente ale instrumentarului puterii blânde al Republicii Moldova. Totodată, urmează să se depună efort considerabil pentru ameliorarea stării socio-economice, investiționale și turistice a Republicii Moldova, pentru a provoca schimbări pozitive în percepția statului în exterior.

Așadar, instrumentele puterii soft sunt esențiale în realizarea dezideratelor de politică internă și externă

și definirea intereselor naționale ale statului nostru. Acestea depind, în mare măsură, de calitatea deciziilor guvernanților, exprimate nu doar la nivel declarativ, dar și prin acțiuni concrete. Avantajele utilizării instrumentarului soft power, în condițiile Republicii Moldova, rezidă în creșterea securității statului și a competitivității țării, lărgirea accesului la investiții și noile tehnologii, armonizarea domeniului educativ, cultural, științific etc.

Comunitatea internațională nu prea este informată despre Republica Moldova, ceea ce provoacă deficiențe la capitolul calității și cantității investițiilor și turiștilor în statul nostru. Pentru popularizarea imaginii țării noastre peste hotare, este necesară antrenarea unor personalități ai căror opinie prezintă interes pentru publicul străin (artiști, sportivi, oameni de cultură).

Pentru crearea unor mecanisme eficiente de instituire a puterii blânde și promovare a intereselor naționale ale Republicii Moldova, considerăm necesar formularea unor **recomandări**:

- elaborarea unei strategii a puterii soft de către guvernarea Republicii Moldova și introducerea oficială a conceptului de soft power în legislația națională, cu scopul realizării obiectivelor de politică externă și a implementării intereselor naționale ale statului;
- identificarea activităților de soft power în contextul Republicii Moldova și implicarea celor mai eficiente structuri disponibile pentru dezvoltarea programelor culturale, informaționale, cu furnizarea unor mecanisme eficiente de monitorizare a implementării acestora;
- desemnarea unei persoane responsabile pe probleme de soft power în cadrul MAEIE.

Bibliografie

1. Cebotari S., Căldare G. *Politica externă a Republicii Moldova: Note de curs.* - Chișinău: CEP USM, 2018. 370 p.

2. Cooperare bilaterală. Federația Rusă. <http://www.mfa.gov.md/cooperare-bilateralala/>
3. Diaspora 2025. Guvernul Republicii Moldova. https://brd.gov.md/sites/default/files/sn_diaspora_2025_web.pdf
4. Festivalul „culturii moldovenești”, sărbătorit în Federația Rusă. <https://www.moldova.org/festivalul-culturii-moldovenești-sarbatorit-federatia-rusa/>
5. Hotărâre nr.271 din 09.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=352588>
6. Juc V. Fundamentarea și evoluția conceptului de interes national. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, nr.2 (150), 2009, p.122-136.
7. La Sankt-Petersburg a început Festivalul Culturii moldovenești care se desfășoară în perioada 16-20 aprilie. <https://a-tv.md/md/index.php?newsid=58377>
8. Morgenthau H. Politica între națiuni. Lupta pentru putere și pace. - Iași: Polirom, 2007. 735 p.
9. Nye J. Soft Power. The Means to Success in World Politics. - New York: Public Affairs, 2004. 193 p.
10. Relațiile culturale. Ambasada Republicii Moldova în Federația Rusă. <http://www.rusia.mfa.md/cultural-relations-ro/>
11. Șonțu G. Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe. Country profile Moldova. 16th edition”, 2015. https://www.culturalpolicies.net/down/moldova_of_012015.pdf
12. Агеева А. Роль инструментов «мягкой силы» во внешней политике России. В: Власть, №2, 2018, с.59-63.
13. Будаев А. «Мягкая сила» во внешней политике России: истоки, особенности, перспективы. В: Государственное управление. Электронный вестник, выпуск №48, февраль, Факультет государственного управления МГУ имени М.В.Ломоносова, 2015, с.189-205.
14. В Молдове проходят Дни славянской письменности и культуры. https://ru.publika.md/v-moldove-prokhodyat-dni-slavyanskoy-pismennosti-i-kultury_2156459.html
15. Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай». 24 октября 2014 года. <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>
16. Концепция внешней политики Российской Федерации (Утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 12 февраля 2013 г.). http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_142236/
17. Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 30 ноября 2016 г.). http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248
18. Косачев К. Россотрудничество: первые итоги деятельности и перспективы развития. 31 июля 2012. <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/comments/rossotrudnichestvo-pervye-itogi-deyatelnosti-perspektivy-r/>
19. Наумов А. «Мягкая сила» и «цветные революции». В: Российский журнал правовых исследований, №1 (6), 2016, с.73-86.
20. О Россотрудничестве. <http://rs.gov.ru/ru/about>
21. О федеральной целевой программе Русский язык на 2011-2015 годы (с изменениями на 29 июля 2015 года). <http://docs.cntd.ru/document/902285752>
22. Представительство Россотрудничества в Республике Молдова. <http://mda.rs.gov.ru/ru/about>
23. Развитие международных связей субъектов Российской Федерации. Россотрудничество. <http://rs.gov.ru/%20/activities/12>
24. Телин К. Концептуализация национальных интересов в современных международных исследованиях. В: Вестник СПбГУ, Серия 6, Вып.4, 2016, с.78-88.
25. Трухачёв В. Национальные интересы: теоретический дискурс проблемы. В: Вестник РУДН, серия Политология, № 1, 2010, с.53-65.
26. Указ Президента РФ от 11.07.2004 N865 (ред. от 29.12.2018) Вопросы Министерства иностранных дел Российской Федерации (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2019). http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_19071/35859dcb2bc3d81362f30ad4cf86229c07c05ecd/

18.09.2019

INTERESUL NAȚIONAL ȘI PROBLEMELE GUVERNĂRII ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR DEMOCRATICE. CAZUL REPUBLICII MOLDOVA

Victor SACA

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova,
Departamentul Științe Politice și Administrative, Școala doctorală în Științe Sociale
Doctor habilitat, profesor universitar

Ilie LEAHU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova,
Școala doctorală în Științe Sociale
Doctorand

În acest articol se analizează importanța interesului național în contextul transformărilor democratice. Republica Moldova trebuie să-și definească interesele naționale ca o oportunitate de a demonstra că s-a angajat să respecte valorile libertății și toleranței, să demonstreze că este deschisă dialogului și cooperării bilaterale și multilaterale și tinde să se bucure de o securitate viabilă, câștigând mai multă audiență și credibilitate. Chiar dacă interesele naționale ale Republicii Moldova au un caracter regional, deoarece potențialul său politic și economic este limitat și nu poate pretinde la roluri globale pe arena mondială, interesele naționale sintetizează traiectoriile pe baza cărora Republica Moldova își concepe prezentul și viitorul. În cadrul transformărilor democratice, rolul puterii de stat în condițiile contemporane nu se diminuează, ci invers se complică și crește. Indiferent de modelul social pe care îl dezvoltă societatea noastră, statul este instrumentul cel mai important pentru creșterea bunăstării oamenilor, pentru construirea activității civice și politice, precum și pentru consolidarea simțului cetățeniei. Astfel, cursul și rezultatele transformărilor democratice sunt determinate în mare măsură de calitatea conducerii statului. Interesul național este un factor determinant binecunoscut al comportamentului politic, care motivează și stimulează diverși actori să dezvolte obiective politice, să întreprindă acțiuni care se adresează atât sferei politice, cât și altor sfere sociale. Pornind de la premisa că suntem încă sortiți să fim conduși de guverne de coaliție, considerăm absolut necesar ca toate formațiunile politice să plaseze în prim plan interesul național, transformarea democratică, suveranitatea, demnitatea umană, drepturile și libertățile omului și nu interesele înguste de partid sau de grup.

Cuvinte-cheie: interes național, interes politic, guvernare, guvernare democratică, transformare democratică, relația interes național - guvernare

NATIONAL INTEREST AND GOVERNMENT PROBLEMS IN THE CONTEXT OF DEMOCRATIC TRANSFORMATIONS. THE CASE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article reviews the importance of national interest in the context of democratic transformations. The Republic of Moldova has to define its national interests as an opportunity to demonstrate that it has committed itself to respecting the values of freedom and tolerance, to demonstrate that it is open to bilateral and multilateral dialogue and cooperation and it tends to become a reliable security partner also by that gaining more audience and credibility. Even if the national interests of the Republic of Moldova are of a regional character, because its political and economic potential is limited, so it can not claim global roles in the world arena, the national interests synthesize the trajectories on the basis of which

the Republic of Moldova conceives its present and the future. In democratic transformations, the role of state power in contemporary conditions does not diminish, but vice versa complicates and increases. Regardless of the social model that our society develops on, the state is the most important instrument for increasing people's well-being, building civic and political activity as well as strengthening the sense of citizenship. Thus, the course and results of democratic transformations are to a large extent determined by the quality of state leadership. The national interest is a well known determinant of political behaviour which motivates and stimulates different actors to develop political goals, to take actions that address both the political sphere as well as other social spheres. Starting from the premise that we are still doomed to governments formed by coalition, we consider absolutely necessary for all political formations to place on the first place the national interest, democratic transformation, sovereignty, human dignity, rights and freedoms, and not the narrow interests of the party or group.

Keywords: national interest, political interest, governance, democratic governance, democratic transformation, national interest - governance relationship

Problematica guvernării, privită prin prisma interesului național, ocupă un loc distins în științele politice, de stringentă actualitate și mare importanță pentru toate societățile, îndeosebi pentru cele în tranziție spre democrație. Experiența istorică de până în prezent ne demonstrează adevăratasemnificație amodelului guvernării în perioadele de trecere de la un sistem social la altul. Atare model devine principalul factor mobilizator, organizator și decizional în elaborarea și realizarea strategiilor de reformare a societății. De aceea, drept trăsătură-cheie a epocii contemporane poate fi considerată tendința de afirmare tot mai deplină a modelelor democratice de guvernare, acestea valorificându-se preponderant în calitate de formă de organizare a statului, dar și de funcționare a întregului organism social.

De aici rezultă interesul sporit față de modelele de guvernare din diferite țări, interes manifestat de către cercetători, mass-media, partide politice, organizațiile nonguvernamentale, diversele segmente sociale ale populației. În cadrul atenției se află în special eficiența mecanismului de exercitare a puterii de stat, de implicare activă în mecanismul respectiv a componentei civile.

E binecunoscut opiniei publice, inclusiv științifice, argumentul realizării tranziției spre democrație în baza unor legități generale. Oracest fenomen complex și polivalent, cu diversele sale contradicții poli-

tice, sociale, economice și spirituale în exercitarea calitativă a guvernării, își are și trăsăturispecifice, condiționate de circumstanțe concrete de timp și de loc. De exemplu, pentru Republica Moldova este specific schimbarea anevoioasă, târăgănată în timp, a priorităților în procesul adoptării și realizării modelului democratic de guvernare. Trecerea de la sistemul totalitar la cel democratic de conducere a statului a inclus aici schimbări substanțiale, cu multe abateri de la fire, în domeniul politicului, socialului, economicului, urmând paralel restructurarea filosofiei, ideologiei și culturii societății.

Privită *stricto sensu*, guvernarea întruchipează în sine mijloacele folosite de putere în înfăptuirea politicii statului. Lupta pentru dreptul de a veni la guvernare sau pentru dreptul de a menține guvernarea, este unul din aspectele *forte* ale vieții politice a societății.

Pentru forțele sociale orientate strict spre putere guvernarea nu este un scop în sine. Forțele care obțin guvernarea își formează structuri concrete instituționalizate în diverse dimensiuni (parlament, guvern, președinte...), care în numele realizării politicii publice de ordin economic, social, cultural și în interesele proprii își elaborează și realizează politica proprie, ca mijloc de putere a acestei guvernări.

Un rol de importanță majoră în procesul de guvernare revine interesului național. Teoria politică

contemporană confirmă că oricare actori sociopolitici (lideri, partide, mișcări, grupuri de presiune etc.) se realizează ca actori din îndemnul unor interese determinate (sociale, politice, economice), care pe parcursul angajării și manifestării în diverse relații sociale, concepute ca necesare, utile și avantajoase, trebuie să coincidă, totuși, cu obiectivele interesului național. Acest postulat e perfect aplicabil și față de impactul interesului de partid asupra procesului de guvernare în contextul transformărilor democratice, odată ce guvernarea se desfășoară diferit în jurul unor interese dinamice: național-statale, social-comunitare, de grup, personale.

În conformitate cu logica misiunii și, respectiv, devenirii și realizării interesului național, este important, pe de o parte, a cunoaște evoluționalul complex spre o formă statornică de manifestare, dar și potențialul actorilor sociopolitici, ca promotori a acestui interes, capacitățile lor de a se integra adecvat în aria lui funcțională, pentru a-l alimenta și a-l promova în limitele acestor transformări. Totodată, e important a stabili și evalua în ce măsură un interes politic (interes de partid) poate să devină indiciu al maturității sociumului, să coincidă cu tendințele și necesitățile interesului național.

Pe de altă parte, crearea unor mecanisme de guvernare noi, care au drept coordonată orientativă primară interesul național, complementată cu element politic, necesită cunoașterea în profunzime a raportului dintre interesul respectiv și guvernare, evoluția acestui raport de la simplu la complex, de la starea de apariție la cea a conștientizării (inclusiv la nivel de masă), de la constituire la instituționalizare și transformare. Doar pe această cale se poate elabora o politică rațională, științific argumentată, stimulatorie, cu obiective și sarcini reale, cu modalități optime de realizare. Acest fapt permite a evita sau a depăși erorile guvernării postcomuniste și, desigur, a renunța pe parcursul guvernării la cunoscuta practică de supunere arbitrară a unor interese altor interese,

permite a conduce aceste interese prin ele însele, prin coordonare și echilibrare, ca bază de elaborare și implementare a deciziilor politice.

Desigur, aceste chestiuni sunt teoretic importante pentru o analiză *lato sensu*, de ansamblu, a impactului intereselor naționale și politice asupra guvernării. Dar nu mai puțin importante sunt ele și din punct de vedere practic, fiindcă vizează nemijlocit guvernarea din cadrul unor societăți concrete, inclusiv a Republicii Moldova. Actualitatea cercetărilor respective este determinată de necesitatea definirii și evaluării interesului național al Republicii Moldova, interes care poate fi considerat drept forță motrice a politicii, variabilă-ceie a interconexinii și interdependenței dintre politica internă și politica externă a statului și respectiv a dezvoltării și coeziunii societății politice și societății civile.

Cercetarea interesului național în raport cu guvernarea și cu transformările democratice este deocamdată slab valorificată în publicațiile științifice din spațiul autohton. În literatura de specialitate de la noi se constată preponderent studierea separată a problematicii intereselor naționale și a actului de guvernare în condițiile democratizării și consolidării democratice. Astăzi putem evidenția trei dimensiuni principale de abordare a intereselor naționale și politice.

Prima - contextuală, de examinare a lor în cadrul problematicii generale a tranziției. Adică, contextul general-politic, etnopolitic, migrațional al intereselor respective, care e prezent în lucrările autorilor V.Juc, V.Saca, P.Fruntașu, Gh.Rusnac, V.Moșneaga, ș.a.

A doua dimensiune o constituie interesul național aparte, ca fenomen al tranziției, examinat în raporturi dialectice cu interesul social, interesul politic, cu conflictele social-politice, cu factorul mass-media. Atare dimensiune e reflectată îndeosebi în lucrările autorilor V.Saca și V.Moraru.

A treia dimensiune ține nemijlocit de studiul relațiilor politice ca efect al intereselor. În ultima

perioadă această dimensiune are un caracter amplu, vizând reformele politice, relațiile interetnice, relațiile interstatale, relațiile partidiste, ea fiind abordată în lucrările cercetătorilor A.Roșca, A.Zavtur, Gh.Rusnac, V.Saca, P.Varzari, V.Juc., V.Beniuc, Al.Buruian, E.Ciobu, S.Cebotari etc.

Un studiu profund al intereselor naționale, raportat cu precădere la politica externă și relațiile internaționale, poate fi constatat în lucrările autorilor din Occident. Printre aceștea menționăm în deosebi pe H.Morgenthau, R.Keohane, J.Burchill, A.Linklater, J.B.Duroselle, A.Wolfers etc.

Problematica intereselor naționale a fost abordată și în lucrările autorilor din Rusia: M.Molcianiv, B.Mejuev, V.Pastuhov, Iu.Egorov etc., care și-au axat atenția, în special, pe conceptualizarea interesului național și interesului statal. Fenomenul interesului național nu trece neabordat nici de către cercetătorii români, printre care pot fi menționați: S.Brucan, S.Tămaș ș.a.

Cât privește problemele sociale și politice ale actului de guvernare în procesul de trecere de la modelul vechi la unul democratic, acestea sunt obiectul unor studii speciale ale cercetătorilor cu renume din Europa occidentală, SUA, România, Rusia, Moldova. Un rol deosebit în analiza procesului guvernării în condițiile tranziției democratice și a metodelor și procedurilor de realizare a acestuia aparține savanților occidentali Z.Brzezinski, R.Dahrendorf, G.Sartori, A.Lijphart, R.Dahl, C.Thomas; din România: L.Mihuț, D.Sandu, C.Ionescu; din Federația Rusă: A.Miteeva, B.Capustin, B.Boicov, A.Rîbacov.

Cercetarea particularităților guvernării și transformărilor democratice în condițiile Republicii Moldova este efectuată în lucrările cercetătorilor autohtoni: A.Roșca, V.Beniuc, P.Varzari, V.Saca, C.Solomon, I.Sandu, I.Bucătaru. În particular, necesită a fi menționată analiza multidimensională a fenomenului tranziției, guvernării în contextul trans-

formărilor democratice, axată fie și parțial pe interesul național ca mecanism al guvernării.

În urma referințelor enunțate constatăm, că necesitatea definirii conceptului de interes național, stabilirii cauzelor și condițiilor care îi asigură acestuia în plan geocronometric impactul asupra guvernării și transformărilor democratice în ansamblu, este oportună fiindcă poate explica comportamentul (dar și acțiunile) actorilor exponenți sau purtători de interes în diverse ipostaze și situații. Astfel, conform Dicționarului Politic, interesul este definit ca fiind ceea ce contează sau ceea ce este important, având ca resort trebuințele, nevoile unor persoane sau grupuri sociale, iar interesul național exprimă prioritatea absolută ce subordonează necondiționat ansamblul acțiunilor unei națiuni în funcție de evoluția situației sale interne și a mediului internațional [1, p.133-134].

În viziunea noastră sensul propriu-zis al interesului național are o încărcătură complexă, multidimensională la capitolul interpretării: de necesitate conștientizată a națiunii în auto-păstrare; de nevoi vitale ale statului și societății în asigurarea suveranității, independenței și integrității teritoriale; de avnataj comun în dezvoltarea economică și promovarea reformelor; de instrument al politicii externe în asigurarea securității naționale etc. Adică, interesul național acoperă întregul camp social, întreaga mașinărie socială a societății, inclusiv sociopolitică, de guvernare și de transformare democratică, fapt ce determină cristalizarea lui conceptuală.

Definirea conceptului de interes național întâmpină, totuși, dificultăți, deoarece presupune clarificarea de conținut a relației dintre interesele publice și interesele particulare. Interesul național nu poate fi o sumă simplă a intereselor publice și intereselor particulare, ci o sinteză complexă privind manifestarea unor forțe sociale diferite, dar aflate în interacțiune, a căror acțiuni, activități și relații se bazează în ultima instanță pe înțelegere, pe consens. În acest

context, interesul național întruchipează *ipso facto* consensul privind nevoile, preferințele, doleanțele general-naționale la care ajung prin negocieri forțele respective. Doar că realitățile ne demonstrează adesea, că negocierile între diferite forțe se desfășoară cu instrumente diferite, uneori chiar opuse: democratice sau autoritare, dar și mixte.

Analizând impactul interesului național asupra guvernării constatăm că atare interes reprezintă finalitatea la care tinde și se orientează orice guvern legitim al unui stat prin promovarea lui în viață de către instituțiile abilitate ale acestuia și de către cetățeni în mod sistematic și continuu. Adică, promovare sistematică și continuă atât în țară, cât și în afara ei, prin intermediul instrumentelor naționale de putere și a cetățenilor țării respective.

După cum pe drept e remarcat într-un studiu al fostului Institut Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM (astăzi Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice), intitulat „Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene”(Chișinău, 2010), formularea interesului național prezintă în sine un proces dinamic și complex, fiindcă categoria respectivă reflectă anumite realități sociale, inclusiv totalitatea necesităților și aspirațiilor comune a tuturor membrilor unei entități socioculturale, iar satisfacerea și susținerea lor reprezintă o condiție indispensabilă pentru ființarea și identitatea ei în calitate de subiect al istoriei [2, p.38]. În acest context rezonabilă și opinia cercetătorului V.Beniuc, care subliniază că „interesul național este cel mai complex proiect care poate fi realizat de către o țară, elaborarea și dezbateră lui reprezintă un act extrem de necesar și responsabil care urmărește nu doar o perfectă cristalizare conceptuală, dar și mobilizarea socială pentru executarea acestui proiect universal. Națiunea, comunitatea unui stat care nu și conștientizează clar interesele nu poate conta pe o existență și dezvoltare durabilă” [3, p.117].

E binevenită pentru studiul nostru și opinia lui S.Burchill și A.Linklater, care asociază interesul național cu „... conservarea identității politice și culturale a unei națiuni ... asigurarea independenței naționale, integrității teritoriale, ordinii și echilibrului intern” [2, p.38], precum și a lui Iu.Pîntea, care socoate în calitate de baze ale intereselor naționale „valorile și patrimoniul național, potențialul moral și intelectual al societății ... realizate / asigurate prin activitatea de perspectivă în domeniile economic, politic și militar, social și demografic, informațional, ecologic etc.”[4, p.24].

Reieșind din logica cercetării trinomului interes național-guvernare-transformări democratice urmează să definim și conceptul de guvernare, să stabilim relația între guvernare și transformările democratice. Atare relație necesită a fi valorificată pentru a cunoaște mai bine punctele de tangență între guvernare și transformarea democratică, pe de o parte, și interesul național, pe de altă parte.

Astfel, guvernarea nu este altceva decât forma directă și nemijlocită de exercitare a puterii politice. Așa cum noțiunea de putere presupune în mod obligatoriu ideea unei relații, unui raport între două părți, guvernarea poate fi analizată pe două paliere: cel ce guvernează și cel care este guvernat. Fiecăruia dintre cele două părți ale raportului de guvernare îi este propriu un anumit comportament social și politic, care se înscrie în albia transformărilor democratice. De altfel, în opinia cercetătorului român Cristian Ionescu [5, p.28], dacă guvernarea este modalitatea de exercitare a puterii, atunci buna guvernare presupune, între altele, imperativul consensului (acesta este și element indispensabil al interesului național, dar și al transformărilor democratice – V.S., I.L.) celor guvernați față de obiectivele și metodele guvernării, responsabilitatea guvernanților, eficiența guvernării și dreptul cetățenilor de a fi informați în primul rând în ceea ce privește utilizarea și repartizarea resurselor financiare ale guvernării.

Deci, problema guvernării, conjugată organic cu factorul transformării, constă în modul plasării mai eficiente a diverselor instituții și procese ale societății în orbita relational-politică, pentru ca ele să fie legitime prin încercarea de a controla public accesul la resursele importante ale societății. Guvernarea instituționalizată ridică probleme de design instituțional: în particular generând responsabilitate, participare și persuasiune prin promovarea stimulentele materiale pentru ca acele practici să prospere.

Conceptul respectiv susține ideea, că problemele și provocările care depășesc capacitatea de intervenție a statului urmează să fie soluționate colectiv. Guvernarea semnifică faptul că activitatea statului nu aparține în exclusivitate statului, ea poate fi transferată dincolo de statul-națiune, într-o dinamică complexă a transformărilor democratice, incluzând varietatea actorilor în cadrul diverselor arene socio-politice. În contrast cu acțiunile interne ale guvernelor, guvernarea nu este limitată de teritoriu, ea se focusează asupra diverselor activități care se înscriu în cooperarea internațională.

Subiectul relației guvernare - transformare democratică este dezbătut în cadrul mai multor studii cu privire la conceptul și practicile de realizare a actului guvernării. Exercițarea acestei relații are un rol principial și esențial pentru studiul de față, fiindcă caracterul relației în cauză depinde nu doar de impactul determinant al interesului național și al guvernării, ci și de capacitățile de influență a transformărilor democratice.

Desigur transformarea democratică este un proces complex, multidimensional care urmează să penetreze atât sistemul politic, cât și celelalte sisteme sociale. Ea nu comportă doar modernizarea instituțiilor și procedurilor democratice. Sunt necesare și schimbări la nivel economic (instituția proprietății private și autonomia financiară a individului față de stat), de mentalitate (implantarea mitului cetățeanu-

lui puternic), cultural (toleranță și consens în comunicare) etc. [6, p.108-120].

Regimurile democratice impun anumite scheme, modele de comportament a puterii și opoziției politice față de transformările democratice. Aceste scheme (majoritare și consensuale) nu sunt absolut certe și rigide, însă constituie exemple de comportament a clasei politice și pentru Republica Moldova.

E binecunoscut faptul, că în condițiile transformărilor democratice statul e chemat să îndeplinească noi funcții social-economice, inclusiv să elaboreze strategii de dezvoltare economică și socială și să le realizeze. Astfel, rolul puterii de stat astăzi nu se reduce, dar invers sporește, acumulând noi semnificații. Indiferent după ce model social-juridic se dezvoltă societatea, statul, cu un anumit tip de guvernare, este cel mai important instrument de creștere a bunăstării oamenilor, de formare a activității civice și politice, de consolidare a spiritului cetățenesc.

Guvernele democratice de la putere, promovând o politică economică liberală, au redus amestecul statului în viața economică. Însă, în perioada de tranziție s-a dovedit a fi mai rezonabilă abordarea instituționalistă, conform căreia statul apare ca agent economic activ ce intervine în viața economică, dirijând evenimentele și efectuând o trecere treptată, lentă la economia de piață.

Iar cursul și rezultatele transformărilor democratice în mare măsură sunt determinate de calitatea conducerii de stat. Aceasta, la rândul ei, este determinată de obiectivele interesului național. Deci, în cadrul trinomului interes național-guvernare-transformare democratică există interacțiuni și interdependențe iminente, atât firești, obiective, cât și catalogate, preconizate în timp și spațiu, adică subiective. Acestea din urmă, întrucât pând capacitățile de impunere a actorilor puterii, purtători de interes național, de obicei, pun în mișcare mașinăria trinomului respectiv, o alimentează cu substanță și conținut democratic.

În condițiile Republicii Moldova problemele care

apar în procesul de guvernare sunt condiționate mai întâi de slăbiciunea și instabilitatea bazelor economice, sociale, demografice, politice, culturale, informaționale și de altă natură ale transformărilor democratice și, respectiv, ale interesului național. În cele aproape trei decenii de independență actorii politici interne nu au demonstrat consecvență în promovarea reformelor democratice, care să întărească și să modernizeze bazele respective, dar și să asigure o interconexiune benefică a acestora atât pentru realizarea obiectivelor interne, cât și externe ale țării. Pe parcurs între bazele interesului național au existat și există disproporții, condiționări cu tentă negativă. De exemplu, resursele naturale limitate ale țării au generat probleme serioase în promovarea reformelor social-economice ce țin de liberalizarea economiei, protecția socială, modernizarea sistemului sănătății, învățământului etc., iar acestea la rândul lor au condus la turbulență demografică (reproductivă, migraționistă, de gen), informațională (problema libertății mass media, securității informației, protecției valorilor culturale naționale).

Or, caracterul disfuncțional al raportului dintre bazele enunțate ale interesului național a fost cauzat preponderent de factorul politic de decizie, în particular de incapacitatea acestuia de a asigura integritatea teritorială a statului, continuitatea cursului democratic al țării. Îmbinarea paradoxală de către factorul decizional a scopurilor democratice cu mijloace autoritare, folosirea din plin a mecanismelor autoritare de conducere, în special în cei opt ani de guvernare comunistă (dar și din 2009 încoace când la putere sau aflat guvernările liberal-democratice – V.S., I.L.), a condus la devalorizarea democrației moldovenești (considerată pe drept cvazidemocrație), la monopolizarea unor ramuri întregi ale economiei, a vieții sociale, informaționale, educaționale, științifice [7, p.149-150].

Abaterile factorului de putere de la obiectivele țintă ale reformării democratice au frânat până la

urmă promovarea continuă a interesului național și pe arena internațională. Funcționalitatea acestuia a devenit redusă din cauza dezacordurilor frecvente în realizarea sarcinilor politicii interne și externe ale statului. Dacă în țările cu democrație consolidată câmpul interesului național e pătruns de raporturi relativ echilibrate între cele două ramuri ale politicii, în care interesul statal și cel civil devin împreună instrument activ al politicii externe pentru a reflecta voința întregii națiuni în relațiile internaționale, atunci în țările de tipul Moldovei aria de manifestare a interesului național este într-o măsură limitată, vizând de obicei aspectul intern al politicii în mare măsură izolat de cel extern sau insuficient concordat și conjugat cu el. Acest fapt îl explicăm prin două trăsături principale [7, p.149].

- Guvernările moldovene de până acum au acumulat o tradiție nefastă pentru țară de a supune interesul național conjuncturilor externe fără a avea o acoperire favorabilă de ordin intern -relational-politică, economică, socială, informațională etc., care să se regăsească adecvat în câmpul transformărilor democratice. Astfel, pe parcurs am devenit complet dependenți de factorul extern, de influențele acestuia nu atât pozitive, cât negative. De exemplu, perioada existenței de până acum a Republicii Moldova poate fi considerată drept perioadă de dominare asupra interesului săunational a interesului geopolitic al Rusiei în regiune. Anume, interesul Federației Ruse de a menține influența sa în această zonă a Europei, de a păstra staționate trupele sale militare în raioanele din stânga Nistrului, de a târăgăna evacuarea lor, de a stimula și susține secesionismul și regimul de aici, iar după alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 de a contribui direct la crearea în ultima instanță sub influența vice-premierului rus Kozac a alianței de guvernământ între PSRM și blocul ACUM, au produs un înalt grad de turbulență în traseul interesului național al Republicii Moldova. Pe de altă parte, interesul național al țării a fost dependent și de interesul

Uniunii Europene de extindere spre Est, de tendința acesteia de a ne trata prin intermediul Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC, intrat în vigoare la 1 iulie 1998), Politicii Europene de Vecinătate (PEV), Parteneriatului Estic, Acordului de Asociere UE-Republica Moldova mai mult ca obiect de influență decât ca actor independent, în care mai bine de jumătate de populație a țării susține vectorul european.

- O altă trăsătură a relației politice internă-politice externe, a problemelor guvernării vizavi de interesul național în contextul transformărilor, constă în deficitul de capacități de a promova o politică internă rațională și consecventă, axată strict pe componentele în parte și în ansamblu ale reformării democratice, fapt ce a condus la inconsecvență în politica externă, la dominarea în cadrul acesteia a elementului reactiv față de cel activ. Deci, am avut parte de o politică externă relativ pasivă, mai mult în întârziere, în târâgănanare. Chiar dacă și apărea element activ în câmpul politicii externe (de exemplu, reorientarea pe parcurs a conducerii țării spre structurile europene, spre euro-asociere, parafarea, semnarea și ratificarea Acordului de Asociere cu UE, sau reușita diplomației moldovenești de a propune și a fi acceptată în ordinea de zi a ONU dezbaterea subiectului privind necesitatea evacuării trupelor rusești din raioanele de Est ale țării), el nu era stabil, nu oferea deplină încredere partenerilor occidentali față de Republica Moldova. Iar în timpul guvernării comuniste acest element avea în mare parte caracter extrem, conotație negativă, de „șmecherism” față de vecini, chiar de insinuări nefondate (îndeosebi față de România), de apropiere față de Est în detrimentul Vestului sau dimpotrivă de apropiere, în timpul guvernării liberal-democrate, față de Vest în detrimentul Estului. Din această cauză a avut de suferit interesul național al țării. Acesta este lipsit de creativitate în dezvoltare, transformare și promovare, de purtători care să se orienteze la timp și adecvat în complexitatea relațiilor internaționale actuale.

Discordanțele dintre politica internă și externă, precum și din cadrul sistemului corelativ interes național-guvernare-transformare democratică, sunt condiționate, deasemenea, de gradul înalt de dezbinare din societate (dezbinarea elitei, dezbinarea masei, a diferitor segmente sociale, dezbinare instituțională), de lipsa unui consens general național, între guvernare și opoziție, de situația multipolară în câmpul politico-partinic, de deficitul de relații partenoriale între stat și societatea civilă. Dacă și apăreau pe parcurs unele relații de consens dintre putere și opoziție (de exemplu, din 2005 vizavi de măsurile necesare de soluționare a conflictului transnistrean și de euro-integrare a Republicii Moldova, din 2008 privitor la introducerea sistemului mixt de vot), ele n-au fost actualizate.

Relația putere-opoziție, privită în contextul trinomului interes național-guvernare-transformare democratică este pătrunsă de multiple controverse, paradoxuri. Paradoxul principal ține de faptul că din 1991 încoace dezvoltarea țării a fost determinată, în mare parte de metamorfoze neobișnuite, ce țin de transformarea miraculoasă a nomenclurii comuniste în administratori democrați (guvernări democratice fără democrați) iar în unele cazuri și în opoziție democratică. Iar unele modele autoritare, folosite de partide politice și lideri politici erau promovate pe larg (de exemplu, modelul PCRM) ca fiind învelite ciudat în straie democratice în relațiile cu opoziția privind transpunerea interesului național în mașinăria guvernamentală. Dar sunt și paradoxuri de altă natură, când preținșii democrați din generația tânără de politicieni devin la nivel de comportament promotor al autoritarismului, fapt întâlnit în cadrul majorității guvernărilor de până acum, inclusiv și îndeosebi din 2009 încoace.

La capitolul influenței controversate a relației putere-opoziție asupra interesului național și transformărilor democratice raportăm în special anii 2001-2009, care au coincis cu aflarea de două ori la putere

a Partidului Comuniștilor, perioadă ce constituie o parte consistentă (opt ani) din existența de până acum a Republicii Moldova. În opinia noastră această perioadă necesită a fi supusă unei analize profunde din partea cercetătorilor interni și externi pentru a o percepe la justa valoare, ca fiind unica în felul său după experimentele neobișnuite, fără seamăn, ale guvernanților comuniști moldoveni de a imita exercițiul democratic, prin decoruri democratice organizate și realizate la un nivel avansat. Astfel de decoruri întâlnite în țară până la guvernarea respectivă, au deformat în fond însăși dimensiunile sistemului interes național-transformare democratică. În acest sens, guvernării au acumulat o bogată experiență, dar și iscusință care au fost puse în uz la maximum până în ultimile zile de guvernare când liderul partidului puterii, V.Voronin declara: „odată cu retragerea noastră de la guvernare se încheie perioada creativității și progresului în țară, iar cei ce vin după noi nu dispun de capacități de a întreține progresul și stabilitatea în relațiile interne și externe.” [7, p.151].

După alegerile parlamentare din iulie 2009 reprezentanții acestui partid în Parlament la fel manifestă iscusință în imitarea exercițiului democratic vizavi de interesul național numai că deja în ipostază de opoziție, modificându-și strategia și tacticile de activitate. Ei au ajuns până la negarea ofertelor guvernării liberal-democratice, inclusiv de natură externă ce vizau direct interesul național, socotindu-le antidemocratice. În așa mod au ignorat alegerile prezidențiale, orientând societatea spre alegeri parlamentare anticipate. Acest fapt deja demonstrează neafilierea opoziției comuniste la valorile democratice, întrucât prin comportamentul ei a fost negată alternanța puterii.

Cât privește guvernarea liberal-democrată, ea s-a pomenit într-o situație extrem de dificilă atât internă, cât și externă. Mai întâi a fost puternic afectat câmpul politic al țării, fapt condiționat de deficitul de dialog cu opoziția, de eșecul alegerilor prezidențiale

și, respectiv, de fenomenul alegeri parlamentare anticipate. Nu mai puțin afectat a fost și câmpul economic al interesului național. Liberal-democrații au primit în moștenire de la fosta guvernare comunistă o economie cu un deficit bugetar enorm.

În pofida impedimentelor provocate de cei ce au guvernat țara timp de opt ani, dar și de problemele noi ce-au apărut în activitatea guvernării liberal-democratice (ciocnirile de opinii în cadrul Alianței), aceasta și-a asumat responsabilitățile de a guverna, s-a bucurat de susținerea organismelor internaționale, a celor mai influente țări ale lumii. Primii ani de guvernare liberal-democrată au demonstrat fidelitate față de cursul democratic, voință politică de a gestiona o economie în criză profundă, capacități de a asigura achitarea la timp a pensiilor și salariilor, de a promova o politică externă activă întru ameliorarea imaginii țării pe arena internațională. Mai mult, în activitatea lor, liberal-democrații au fost departe defactorul doctrinal. Ei demonstau pragmatism, punând în prim plan, în condițiile de criză ale țării, necesitățile practice ale populației (mai întâi de ai asigura supraviețuire, apoi prosperare), scoaterea țării din impas. Aceasta e o condiție primordială în susținerea și promovarea interesului național.

Însă, odată cu creșterea complexității procesului democratic, cu tendințele unor forțe de monopolizare a liderismului în cadrul alianțelor liberal-democrate de guvernământ, obiectivele interesului național erau tot mai mult încălcate. Paradoxul apărut pe parcurs ținea de faptul că nici una din guvernările de coaliție parlamentară de la noi (ADR, AIE 1, AIE 2, AIE 3) nu reușea să-și realizeze până la sfârșit programul de guvernare. Eles-au aflat sub o permanentă presiune a unor interese înguste din interiorul, dar și din exteriorul alianțelor, fapt ce a știrbit interesul comun de guvernare, conducând în ultima instanță la destrămarea lor. Din cauza eterogenității componențiale și deficitului de cultură a dialogului și

consensului, au predominat neînțelegerile și ciocnirile dintre părțile alianței. Săgețile aruncate deveneau mai dure dintre membrii alianței decât dintre putere și opoziție. Membri alianței nu au însușit lecția colaborării în coaliție, AIE repetând greșelile ADR-ului. Denunțarea Acordului Alianței de către PLDM, a reconfirmat lupta pentru putere, lupta grupărilor oligarhice pentru liderism.

Marele paradox al AIE 1, AIE 2, și AIE 3, ca și în cazul ADR-ului, a fost lipsa de unitate și de colaborare reciprocă în reformarea statului. Așa cum la sfârșitul anilor 90 componentele ADR foloseau metode și mijloace generatoare de conflict vizavi de repartizarea funcțiilor în actul guvernării, la fel forțele din AIE 1, AIE 2, AIE 3 au manifestat în permanență interese axate strict pe împărțirea posturilor, tensionând astfel relațiile dintre ele.

Metodele și mijloacele de natură autoritară folosite în relațiile din cadrul alianțelor au avut și un anumit specific, determinat atât de factorii interni ai formațiunilor, cât și externi, legați în special de impactul opoziției comuniste și socialiste. Ambii factori s-au aflat într-o legătură strânsă, condiționând paradoxurile interesului național și procesului decizional administrativ în raport cu realizarea obiectivelor democratizării.

Relația interes național – guvernare în condițiile transformărilor democratice a fost supusă unei influențe puternice și din partea opoziției socialiste, atunci când la alegerile prezidențiale din anul 2016 liderul ei Igor Dodon câștigă alegerile și devine Președintele Republicii Moldova. A urmat o perioadă de apropiere vădită a instituției prezidențiale față de Rusia și de negare a vectorului european, fapt ce a condus din partea instituției respective la deformarea interesului național în raport cu relația opoziție-guvernare, cu viitorul țării care aparține tuturor cetățenilor și politicienilor indiferent de orientare. Chiar dacă pe parcurs atitudinea șefului statului se modifica întru-câtva de la negarea completă

a Acordului de Asociere UE - Republica Moldova la recunoașterea lui doar parțială, care necesită a fi modificat, orientarea Domniei sale, ca și a Partidului Socialiștilor în ansamblu, a fost și este în permanență spre Rusia. În acest context sunt grăitoare mai mult vizite ale întregii fracțiuni socialiste (ca și a șefului statului) în Rusia, întâlnirile ei cu conducerea și fracțiunile Dumei de Stat.

În urma alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 nici unul dintre principalele partide participante la scrutin n-a obținut un număr suficient de mandate pentru a guverna de unul singur țara. Partidul Socialistilor (PSRM, filo-rus, condus oficial de Zinaida Grecianii, dar considerat *de facto* partidul șefului statului Igor Dodon) a obținut 35 mandate din 101, Partidul Democrat (declarativ pro-european, dar și moldovenist, condus de oligarhul Vladimir Plahotniuc) – 30 mandate (40 cu tot cu sateliții, Șor + independenții), iar Blocul ACUM (o alianță pro-europeană dintre Partidul Acțiune și Solidaritate condus de Maia Sandu și Platforma Demnitate și Adevăr, condusă de Andrei Năstase) – 26 de mandate.

În situația în care nici o forță politică nu a acumulat o majoritate parlamentară pentru a asigura actul guvernării, erau necesare negocieri care să conducă la crearea unei guvernări de coaliție. Viitoarea guvernare depindea în fond de capacitatea de a negocia a principalilor actori parlamentari în vederea constituirii unei noi alianțe în următoarele formule: 1. Centru – stânga (PDM - PSRM), 2. Centru – dreapta (PDM – Blocul ACUM), 3. Dreapta – Stânga (Blocul ACUM – PSRM diametral opuse în eșichierul politic). În caz de eşuare a negocierilor urmau a fi declanșate alegeri parlamentare anticipate, fapt ce afecta și mai mult interesul național al țării.

După mai bine de 3 luni de zile fără rezultate din data alegerilor, în Republica Moldova s-a instaurat o criză politică fără precedent. Aprofundarea acesteia era determinată în special de caracterul defectuos al

procesului de negocieri. Datorită viziunilor antagoniste a fracțiunilor parlamentare era complicat de a ajunge la un consens, de a lua decizii contrar intereselor de partid. Situația respectivă se înscrie în evaluarea relațiilor de partid din România anilor 20-30 a secolului XX adusă de Nicolae Iorga, când „în lupta pentru glorie, pentru câștig stegulețele de partid se pun în locul marelui steag al Țării [8, p.363]. Parafrazând această evaluare în raport cu relațiile partinice actuale din Republica Moldova constatăm că interesele de partid de aici adesea se pun în locul interesului național al țării.

În pofida acestui adevăr două forte antagoniste, diametral opuse, PSRM și ACUM, aveau totuși un scop comun – de a înlătura de la putere guvernarea oligarhică a PDM-ului. Astfel, după mai multe negocieri ineficiente, doar în ultima instanță, în ultimile clipe de expirare a termenului de trei luni, secretează în mod ciudat, sub influența puternică a factorului rusesc, Alianța PSRM-ACUM (considerată de unii alianța Kozac, copilul lui Cozac (детище Козака), îndreptată plenar împotriva PD-ului. Dar Curtea Constituțională a constatat că termenul deja a expirat și a anulat decizia Parlamentului, fapt ce a tensionat mult situația în țară. Sub presiunile insistente ale Alianței și a noului guvern Curtea și-a anulat hotărârea sa.

Chiar de la început Alianța PSRM-ACUM și noul guvern au fost recunoscute de cele mai influente țări ale lumii și de organisme europene, dar nu și de reprezentanții PD în Parlament. În cele din urmă, după mai multe încercări nereușite ale fracțiunii PD de a chema fracțiunile PSRM și ACUM la dialog și la compromisă fost nevoită să se retragă în opoziție. Astfel, dualitatea puterii a luat sfârșit. Guvernul Filip a demisionat.

În concluzie constatăm că definirea și realizarea intereselor naționale reprezintă pentru Republica Moldova o oportunitate de a demonstra că s-a angajat în respectarea valorilor democratice, ale

libertății și toleranței, este deschisă dialogului și cooperării, tinde să devină generator de securitate și partener de încredere, obținând pe aceste căi mai multă audiență și credibilitate. Chiar dacă interesele naționale ale Republicii Moldova sunt cu precădere de caracter regional, deoarece potențialul ei politic și economic este limitat și deci, nu poate pretinde la roluri și funcții internaționale, interesele naționale sintetizează traiectoriile în baza cărora Republica Moldova își conține prezentul și viitorul.

În cadrul transformărilor democratice rolul puterii de stat în condițiile actuale nu se reduce, dar invers se complică și sporesc. Indiferent după ce model social-juridic se dezvoltă societatea, statul este cel mai important actor și promotor al interesului național întru realizarea obiectivelor democratice.

Astfel, cursul și rezultatele transformărilor democratice, în mare măsură, sunt determinate de calitatea conducerii de stat. În acest sens drept catalizator important al comportamentului actorilor statali, cei motivează și stimulează la elaborarea scopurilor politice, la acțiuni și relații ce vizează atât sfera politică, cât și alte sfere sociale în domeniul transformărilor democratice este interesul național.

Pornind de la premisa că suntem și în continuare sortițila guvernării de coaliție considerăm necesar pentru toate formațiunile politice, toți liderii politici să pună pe prim plan interesul național, transformarea democratică, problemele suveranității, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, și nu interesele înguste de partid sau de grup. Această oportunitate o raportăm atât față de guvernare, cât și față de opoziție. Însă, relația dintre general (interesul național) și particular (interesul de partid) nu trebuie interpretată unilateral, mai mult, subapreciind interesul particular. O guvernare de succes e posibilă atunci când reușește să contureze un raport optim pentru binele comun al transformării democratice între ceea ce numim interes național și interes particular.

Bibliografie

1. Tamas S. Dicționar politic. Instituțiile democratice și cultura civică. – București: Casa de Editură și Presă, 1996.
2. Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. (coordonatori: V.Moraru, A.Roșca, P.Varzari). - Chișinău: IIESP AȘM, 2010.
3. Beniuc V. Instrumente de realizare a interesului și securității naționale în contextul integrării europene (cazul Republicii Moldova). În: Consolidarea administrației publice în contextul edificării statului de drept în Republica Moldova (Materialele Conferinței științifice internaționale). - Chișinău: AAP, 2007.
4. Pîntea Iu. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Republicii Moldova. În: Evaluarea strategică a securității și apărării naționale a Republicii Moldova. - Chișinău: IPP, 2001.
5. Ionescu C., Buna guvernare și avatarele puterii. - București: SNSPA, 2011.
6. Дегтярев А. Политическая власть как регулятивный механизм социального общения. În: Полис, 1996, №3.
7. Saca V. Interesul național ca mecanism al politicii externe a statului în transformare. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr.4 (LI), 2010. - Chișinău: CEP USM, 2010.
8. Iorga N. Pagini alese. Vol.II. - București: Editura pentru literatură, 1965.

24.06.2019

ГОСУДАРСТВО КАК КЛЮЧЕВАЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ СТРУКТУРА ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА

Василий САКОВИЧ

Республика Молдова, Кишинэу, Институт Международных Отношений Молдовы
Доктор хабилитат политических наук, профессор
e-mail: 113vs@mail.ru

Георгий РУСНАК

Республика Молдова, Кишинэу, Академия Наук Молдовы
Доктор хабилитат исторических наук, профессор, академик
e-mail: gh.profesor@gmail.com

Acest articol discută politica și strategia guvernamentală, precum și tendințele în formarea unei economii inovatoare. S-a demonstrat că principalul factor în tranziția la dezvoltarea inovatoare este o resursă intelectuală sub formă de știință și educație, rezultatele lor materializate, care se transformă în cei mai importanți factori de creștere inovatoare și economică. Se observă că strategia și tactica potrivită, politica publică sunt factorii cei mai puternici în modernizarea inovatoare a economiei, modelele naționale de dezvoltare socio-economică. În urma studiului, autorii concluzionează că, în ciuda diferențelor socio-economice, tehnologice și politice în dezvoltarea statelor, există legi și tendințe obiective în formarea și dezvoltarea unei economii inovatoare. În același timp, statul este o structură instituțională - cheie a procesului de inovare.

Cuvinte-cheie: stat, politică de stat, economie inovatoare, procese inovatoare, tendințe, securitate inovatoare.

THE STATE AS THE KEY INSTITUTIONAL STRUCTURE OF THE INNOVATIVE PROCESS

This article discusses government policy and strategy, as well as trends in the formation of an innovative economy. It is shown that the main factor in the transition to innovative development is an intellectual resource in the form of science and education, their materialized results, which turn into the most important factors of innovative and economic growth. It is noted that the right strategy and tactics, public policy are the most powerful factors in the innovative modernization of the economy, national socio-economic development models. As a result of the study, the authors conclude that, despite the socio-economic, technological and political differences in the development of states, there are objective laws and trends in the formation and development of an innovative economy. At the same time, the state is a key institutional structure of the innovation process.

Keywords: state, state policy, innovative economy, innovative processes, trends, innovative security.

В данной статье рассматриваются государственная политика и стратегия, а также тенденции формирования инновационной экономики. Показано, что основным фактором перехода к инновационному развитию является интеллектуальный ресурс в виде науки и образования, их овецищенные результаты, которые превращаются в важнейшие факторы инновационно-экономического роста. Отмечается, что правильно выбранная стратегия и тактика, государственная политика выступают мощнейшими факторами инновационной модернизации экономики, национальных социально-экономических моделей развития. В результате проведенного исследования авторы делают вывод о том, что, несмотря на социально-экономические, технологические и политические различия в развитии государств существуют объективные закономерности и тенденции формирования и развития инновационной экономики. При этом государство является ключевой институциональной структурой инновационного процесса.

Ключевые слова: государство, государственная политика, инновационная экономика, инновационные процессы, тенденции, инновационная безопасность.

К числу ключевых условий перехода на инновационный путь развития и формирования инновационной экономики относится создание институциональной инфраструктуры, интегрирующей процессы научных исследований, развитие науки и наукоемкого производства, восприимчивого к инновациям, подготовка кадров, обладающих знаниями на уровне достижений современной науки и способных обеспечить коммерциализацию этих знаний и воплощение их в конкурентоспособный рыночный продукт.

Фундаментом инновационной экономики является создание системы генерации знаний, широкое использование научных знаний в производстве инноваций, организации труда и менеджменте, подготовке кадров. Эффективность инновационной экономики зависит от степени внедрения и эффективности функционирования инновационного механизма экономического развития, модернизации инновационной инфраструктуры, формирования соответствующей экономической инновационной среды, создания инновационного потенциала, долгосрочных инвестиций в образование и науку. Быстрый рост процессов по созданию инновационной экономики обусловил возникновение в высокоразвитых странах *национальных инновационных систем*.

Во всех этих процессах по формированию и развитию инновационной экономики возрастает роль государства и науки, связь науки с производством и бизнесом. Решается данная проблема путем разработки инновационной политики и эффективных механизмов государственного регулирования инновационной деятельности [2].

Процесс формирования инновационной экономики начинается с внутреннего или внешнего источника воздействия, вследствие чего происходит процесс *«созидательного разрушения»* старых структур (в силу накопившейся противоречивости) и появления за счет этого *социальной*

энергии. Эффективность переходного периода зависит от *направления высвобождаемой социальной энергии* в русло создания устойчиво-поступательных *безопасных условий* перехода к качественно новому постиндустриальному обществу. Причем технологическая инновационная модернизация невозможна без социальной, а эффективность *социальной энергии* зиждется не на административном ресурсе, а на свободном предпринимательстве.

В связи с этим государственная инновационная политика, должна носить комплексный характер реализации инновационных программ во всех направлениях: социальном, политическом и экономическом. Эти направления комплексно влияют на инновационные процессы, создают существенные стимулы и движущие силы для долгосрочного инновационного развития.

На основании проведенного исследования по переходу различных стран к инновационной экономике мы сделали выводы о том, что, несмотря на национальные особенности государств, существуют некоторые *характерные тенденции, которые присутствуют в странах, избравших инновационный путь развития* и достигших успешности в инновационно-трансформационных процессах. А именно: высокого развития человеческого капитала, образования и науки, создания высокоэффективной инновационной инфраструктуры, развития технологических трансферов и сетевых кластеров, непрерывного научно-технического прогресса, развития различных форм организации научных исследований, поддержки государством научных школ, ученых фундаментальной науки, высокого уровня обеспечения национальной безопасности.

В развитых странах произошло превращение науки в непосредственную производительную силу, 25% трудовых ресурсов сегодня занято в сфере науки и высоких технологий.

Причем, в современных условиях формирования инновационного пути развития роль науки существенно меняется. Наряду с тем, что наука по-прежнему выступает источником новых идей и исходным элементом реальных инновационных процессов, она одновременно становится *главным ресурсом* для всех сфер инновационной деятельности. Поэтому важнейшим требованием инновационного развития экономики является необходимость наращивания научного и образовательного потенциала инновационной сферы. П.Ромер, в своей модели эндогенных изменений, обосновывает важное методологическое положение макроэкономической функции науки: темп экономического роста находится в прямой зависимости от величины человеческого капитала, сконцентрированного в сфере знаний (научно-исследовательский сектор) и обратной зависимости от ставки банковского процента [8, p.95]. Важным методологическим выводом П.Ромера является и то, что для накопления человеческого капитала необходимо поощрять получение нового знания ради знания как такового, иначе вряд ли можно рассчитывать на практическую отдачу науки в будущем [8, p.95]. Образование и научный потенциал в теоретическом концепте экономического развития являются факторами, которые формируют благоприятную социально-экономическую среду для роста запаса знаний, является продуктивными факторами солидарного взаимодействия научного, человеческого, инновационного, интеллектуального и экономического капиталов. Если запас человеческого капитала слишком мал, экономического роста может вообще не быть [1, с.184] и формирование инновационной экономики в этих условиях практически невозможно. Поэтому главным направлением государственной политики *в сфере науки и образования*, является обеспечение развития и роста человеческого капитала, его образователь-

ного и научного потенциала. Подтверждением этому, является то, что *в науке* в современном мире по объемам расходов на научные исследования и инновационные разработки и по инновационным достижениям сформировались четыре основных центра научно-технологического прогресса – США (31,4% мировых расходов в 2013 г.), Европейский Союз (22,4%), Китай (16,5%) и Япония (10,5%) [7]; Китай, ЕС, США и Япония вместе имеют 69,5% всех исследователей в мире [1, с.185]. Благодаря этому, эти страны вышли в число лидеров мирового инновационного экономического развития и значительно укрепили свою безопасность.

Кроме того, для перехода на инновационный путь развития нужна *институциональная среда*, основанная на всестороннем использовании деятельности всех участников инновационного процесса. *Государство* как институт вырабатывает общие правила, которые отражаются в совокупности законов и административных актов по институциональному строительству национальной инновационной системы и системы инновационной безопасности. Оно определяет нормы и правила безопасного поведения субъектов экономической деятельности при формировании инновационной экономики. При этом инновационные преобразования и система инновационной безопасности в значительной степени определяются государственным устройством [10, с.26-27]. В рамках обеспечения инновационной безопасности формирование и совершенствование инновационных преобразований должно происходить в результате выработки конкретных направлений и путей развития инновационно-экономических отношений, в основу которых должно быть заложено использование имеющихся ресурсов государственного влияния на инновационные процессы с точки зрения их безопасного развития.

Социальная роль и ответственность государства в современном обществе по обеспечению безопасных условий формирования и функционирования инновационного развития определяют функции государственных органов. Наиболее важные из них:

1. Создание правовой базы функционирования всех органов власти и управления при переходе к инновационной экономике. Важно не только формирование необходимого законодательства, обеспечивающего стабильность социально-экономической системы, но и создание реально действующих механизмов, обеспечивающих ускоренное развитие инновационного процесса. Особое место принадлежит государственной защите прав создателей научно-технической продукции и инноваторов, то есть охране прав интеллектуальной и промышленной собственности.

2. Выработка и осуществление *политики безопасности* в условиях перехода к инновационной экономике. Государство определяет общие цели, приоритеты, ориентиры, касающиеся важнейших аспектов инновационной безопасности; принимает решения, которые определяют действия по комплексному осуществлению политики инновационной безопасности, подлежащие реализации структурами системы безопасности; укрепляет систематическое сотрудничество структур государства, обеспечивает эффективность их деятельности в проведении политики инновационной безопасности [10, с.27].

3. Координация инновационной деятельности и органов системы инновационной безопасности по созданию условий для эффективного и безопасного инновационного развития. Перед государством стоит задача определения общих стратегических ориентиров инновационных процессов и обеспечения их безопасности. Государственные структуры определяют общие цели инновационного развития и формируют единое

инновационно-технологическое пространство, обеспечивающее совместимость и эффективность инноваций.

4. Стимулирование инноваций путем поощрения конкуренции и создания определенных льгот участникам инновационных процессов.

5. Кадровое обеспечение инновационной деятельности и системы инновационной безопасности. Содержание программ обучения в учебных заведениях должно способствовать как развитию творческого потенциала генераторов инноваций, так и восприимчивости будущих специалистов к инновациям.

6. Формирование научно-инновационной инфраструктуры и инфраструктуры инновационной безопасности. Государство обеспечивает деятельность информационных систем, оказывает юридические, деловые, консультационные и другие услуги.

7. Финансирование научных исследований и систем инновационной безопасности. Особое внимание при финансировании должно отводиться государственной поддержке фундаментальных исследований, являющихся базой для инноваций, а также имеющих общегосударственное значение приоритетных направлений прикладной науки.

8. Регулирование социальной стабильности в ходе инновационного развития. С одной стороны, государство призвано оказывать особую поддержку инновационному развитию, с другой, необходимо в рамках инновационной безопасности принимать меры, обеспечивающие социальную стабильность.

9. Повышение общественного статуса инновационной деятельности.

10. Регулирование международных аспектов безопасного инновационного развития. Государство в рамках выбранной национальной инновационной стратегии стимулирует международ-

ное инновационное сотрудничество, регулирует трансфер инноваций, развивает международное сотрудничество по созданию систем международной безопасности в условиях становления и функционирования систем инновационной безопасности.

В этом плане важным является формирование новых институтов развития инноваций, которые зависят от общественного видения будущего, от состояния образовательного уровня, социально-психологического климата, уровня доверия к государственным институтам. Социально-психологический кризис в большинстве современных стран опасно глубок, поэтому общество не способно выработать понятный для большинства социальных групп образ будущего и не в состоянии построить работоспособную систему институтов развития инноваций.

Институциональное обеспечение инновационных процессов в основном происходит в рамках институционального пространства. Здесь, прежде всего, выделяется создание государственных организаций и подразделений, выполняющих НИОКР, осуществляющих нововведения, обеспечивающих безопасность инновационного развития. Государство также содействует распространению в экономике организационных структур, наиболее эффективных с точки зрения продуцирования и внедрения инноваций, изменению экономических отношений, норм и правил хозяйственного поведения, которые должны обеспечить возможность активного воздействия государства на инновационные преобразования, стимулирование субъектов хозяйствования к использованию инноваций, повышение инновационности и эффективности производства, а также нацеливать экономическую политику на обеспечение инновационных преобразований, экономического роста в неразрывной связи с неуклонным подъемом благосостояния народа.

Важным в условиях инновационного реформирования экономики является повышение *эффективности науки* и научно-исследовательских организаций, что предопределяет их новое институциональное устройство, характеризующееся большой сложностью и ориентацией на рынок, перенос акцента со стимулирования предложения знаний на поощрение спроса на исследования и разработки, на получение финансов как от имеющихся, так и от приобретаемых новых знаний. Решение этой задачи невозможно без укрепления связи науки с бизнесом, без органического включения в эту взаимосвязь институциональных звеньев и цепочек. Для этого государство должно сформировать внятную стратегию развития прикладной науки как необходимого элемента инновационного развития экономики. Вместе с тем, наука во многих государствах продолжает оставаться относительно самостоятельной сферой деятельности, недостаточно включенной в систему факторов экономического развития.

Модернизация институциональной среды есть составная часть формирования и развития инновационной системы, кардинального обновления основных фондов, технического и технологического совершенствования, что достигается сбалансированным развитием инновационной инфраструктуры. Поэтому для инновационного развития необходимы инвестиции как для расширения инновационного производства, так и для создания инновационной инфраструктуры, определяющей не только объемы, но и рост инновационного развития. Как показывает мировая практика, среди комплекса факторов современного инновационного развития научный и образовательный потенциал играет ключевую роль и в *инвестиционной привлекательности* экономики, ее инновационном развитии, что способствует привлечению международных производственных инвестиционных потоков.

Следует особо подчеркнуть, что без формирования институциональной системы (включаящей и формальные, и неформальные элементы), ориентированной на инновационное развитие, организацию государственной системы управления, планирования инновационной деятельности, реформирования институциональной среды, создания системы инновационной безопасности, инновационные преобразования не будут иметь успеха. К сожалению, во многих странах инновационные преобразования проводятся старыми институтами традиционной рыночной экономики, что существенно тормозит проводимые реформы. Поэтому в условиях формирования инновационных преобразований требуется не только оптимизация структур инновационной системы, институциональной среды, но и создание новых институтов. К ним, на наш взгляд, можно отнести: институт интеллектуальной собственности как экономической основы инновационного развития; институт инноваций, в рамках которого происходит процесс превращения объектов интеллектуальной собственности в конечные товары и эффекты; институт коммерциализации результатов интеллектуальной собственности, а также повышение значимости таких неформальных институтов, как доверие, единство, сотрудничество, коллективное начало участников инновационного процесса [10, с.28, 29].

В условиях трансформации институциональных структур при переходе к инновационной экономике значительная роль в эффективном функционировании национальной инновационной системы должна отводиться системе инновационной безопасности.

Наши исследования также показывают, что, с точки зрения инновационной безопасности, состояние институтов, институциональной среды при формировании и развитии инновационной экономики является важнейшим фактором безо-

пасного инновационного развития [10, с.23-31].

Важнейшей институциональной структурой для формирования инновационной экономики является концепция *национальной инновационной системы* (НИС). Первоначальное видение национальной инновационной системы в экономической науке было упрощенным: под НИС подразумевались институты науки и образования. Между тем, как показало последующее развитие концепции, успех инноваций и уровень их диффузии зависят не только от институтов науки. НИС формируется под влиянием множества условий, выступающих долгосрочными детерминантами скорости и направления эволюции инновационной активности.

Формирование национальных инновационных систем требует решения следующих задач [12]:

1. совершенствование механизмов взаимодействия между участниками инновационного процесса, включая организацию взаимодействия науки и вузов с промышленными предприятиями в целях продвижения новых технологий, повышения квалификации персонала;

2. проведение действенной экономической политики в отношении участников инновационного процесса, стимулирование внебюджетного финансирования, создание институциональных и правовых условий для развития венчурного инвестирования в научные проекты;

3. создание и развитие объектов инновационной структуры (технопарки, бизнес-инкубаторы, технологии), систем организации оказания консалтинговых услуг в области деятельности, содействия развитию малых предприятий.

В настоящий момент многие исследователи национальных инновационных систем считают, что ключом к увеличению технологической эффективности инновационного процесса является расширение структуры взаимодействия между

субъектами НИС. По нашему мнению, уровень инновационности экономики страны, обеспечения инновационной безопасности зависит во многом от институциональных условий развития национальной инновационной системы, от того, как частные предприятия, университеты и государственные исследовательские институты соотносятся друг с другом в качестве элементов коллективной системы создания знаний, а также от того, какие инновационные технологии используются. Институты национальной инновационной системы и системы безопасности задают систему стимулов, активизируют деятельность субъектов, тем самым снижая неопределенность инновационного экономического развития и делая действия экономических субъектов более предсказуемыми.

Для национальных инновационных систем характерно определение системных связей между инновационно-производительным и финансовым капиталом. На макроуровне НИС (как системы генерации, передачи и реализации знаний) – это система взаимодействующих институтов для создания, аккумулирования и передачи знаний и навыков, которые определяют новые инновационные технологии. Простейшая модель взаимодействия элементов НИС (инновационной инфраструктуры и нормативно-правовой базы), с точки зрения институциональных позиций, сводится к тому, что роль частного сектора заключается в разработке технологий на основе собственных исследований и в рыночном освоении инноваций, роль государства – в содействии производству фундаментального знания, а также в создании благоприятных институциональных условий для инновационной деятельности. Различные варианты реализации этой модели в условиях социально-экономического инновационного развития отдельных стран формируют национальные особенности инновационных систем и инновационного развития.

Инновационный тип развития экономики предполагает многообразие и постоянное обновление форм деятельности в соответствии со сдвигами в образовании и науке, технологической базе, ценностных установках, стереотипах производственного и потребительского поведения членов общества и субъектов хозяйствования, с изменениями, происходящими в социально-экономической системе и ее связях с внешним миром, во внутреннем мире человека. Поскольку в условиях инновационных преобразований национальная инновационная система находится в состоянии постоянных изменений, то трансформируется также институциональная структура и среда, в рамках которой одни институты возникают, другие отмирают, меняются их функции, связи, формы, содержание, место и роль в системе общественных отношений. Все это обуславливает большую совокупность организационно-экономических факторов, вызывающих нарушение внутренней стабильности, устойчивости и безопасности социально-экономической системы государства и, в целом, системы национальной безопасности [10, с.30].

Весьма важным для соблюдения безопасности и поддержания устойчивости в условиях перехода к инновационной экономике является соблюдение *принципа экономической свободы*, который создает среду и стимулы для инновационного развития, защищает субъекты, дает им санкционированный системой доступ к общественным ресурсам, позволяя им тем самым переходить на более высокие уровни безопасности, устойчивости и определенности. Свобода субъектов упорядочивает экономическую структуру общества лишь благодаря тому, что с самого начала находится в определенных *ценностных и институциональных рамках*. Иначе эта свобода в рыночных условиях инновационных преобразований превращается во взаимный произвол, в «игру

без правил», ведущую экономическую систему к хаосу. Ф. фон Хайек так охарактеризовал эту «не поддающуюся непосредственному восприятию структуру»: «Все это становится возможным благодаря тому, что, подчиняясь определенным правилам поведения, мы вписываемся в гигантскую систему институтов и традиций: экономических, правовых, нравственных» [5, с.1]. В данном случае экономика не отторгает инновации, а ищет их, включая в воспроизводственный цикл как важнейшее условие функционирования современных экономических инновационных систем. Экономическая свобода дает экономике в условиях перехода к инновационной экономике возможность функционировать в условиях высокой степени неопределенности, не утрачивая при этом своей целостности и идентичности, так как ценности, навыки и знания, полученные субъектами в порядке социального наследования, обучения и конкуренции, не просто ограничивают разброс траекторий их рыночного поведения, а делают эти траектории согласованными. Если субъект лишен ценностей или их не разделяет, то он не может рассматриваться как субъект данной системы в собственном смысле слова. Экономическая свобода дифференцирует субъектов по критериям способности к инновационным изменениям и необходимости изменений. Если субъект наделен этими атрибутами в относительно большей степени, то он становится активным носителем инновационного начала, новатором.

Выполнение институциональных установок в условиях инновационных преобразований – это тоже позитивная экономическая свобода субъекта, то есть такая свобода, которая позволяет ему реализовать и развивать собственную социальную сущность, данную ему же в традициях и ценностях в рамках новых инновационных институтов. Именно подчинение правилам, соответствующим внутренним ценностям, снимает

отчуждение субъекта от этих правил, от системы институтов в целом.

Экономическая свобода является условием эффективного функционирования институтов государства при реализации задач безопасного и устойчивого инновационного реформирования экономики. Благодаря наличию хозяйствующих субъектов, которые свободны в инновационном выборе и в то же время признают авторитет общества и государства, значительно повышается эффективность процесса государственного регулирования экономики и обеспечения инновационной безопасности в условиях неопределенности, которая всегда возникает при переходе к инновационному развитию.

Все это свидетельствует о том, что институциональные аспекты инновационной политики государства предоставляют широкие возможности институционального подхода для повышения безопасности и эффективности процесса формирования инновационной экономики.

Другим важнейшим направлением государственной инновационной политики является, на наш взгляд, формирование и развитие стратегий инновационного развития. Представляется, что первым шагом должно стать ее научное обоснование и законодательное урегулирование – разработка соответствующих законов. Только в этом случае государственное регулирование стратегии инновационного развития будет эффективным. Начинать работу по формированию инновационных стратегий следует с создания законодательной основы государственного регулирования развития, в том числе в области высоких технологий, поскольку только четко выстроенная система способна придать государственной политике характер, резко снижающий опасность ее неверного понимания и применения.

Наличие или отсутствие необходимых социально-экономических институтов делают

данные процессы эффективными или, напротив, закрепляют традиционный, консервативный уклад.

Для функционирования и развития инновационной экономики необходимо задать соответствующий производственный цикл – логически взаимосвязанных между собой этапов последовательных и непрерывных действий, совершаемых в течение определенного времени и в соответствии с заданной целью. Ключевыми институциональными структурами инновационного процесса является государство и бизнес. Государство финансирует фундаментальную науку через научные гранты, вложения в инновационную инфраструктуру, оказывает содействие производству фундаментальных знаний, формирует технологическую инфраструктуру (финансовую, производственную, информационную, консультационную и др.) и централизованную систему управления патентными институтами, аккумулирует функции контроля и финансирования системы научно-технической информации, создает благоприятный климат для инновационной деятельности. Роль бизнеса – привлечение различных научных коллективов (научных центров крупных корпораций, малых наукоемких фирм) конкурирующих между собой за финансирование всевозможных исследований и разработок, создание технологий на основе собственных разработок и исследований, а также освоение инноваций.

Инновационная экономика предполагает избыточное количество своей продукции: избыток знаний, идей, разработок, патентов, высоких технологий, компаний, предпринимателей, ученых, инфраструктур и т.д. Эта избыточность инициирует и поддерживает конкуренцию, которая приводит к повышению разнообразия и качества товаров и услуг, а также, к росту производительности труда за счет избыточности инноваций и

конкуренции между ними. Вывод, о важности избыточности получения новых знаний и идей подтверждают исследования П.Ромера и его модель эндогенных и технологических изменений, в которых обосновывается, что для накопления человеческого капитала необходимо поощрять получение нового знания ради знания как такового, иначе вряд ли можно рассчитывать на ощутимую практическую отдачу науки в будущем [8, с.221-238].

Инновационные системы в развитых странах с инновационными экономиками, как правило, эффективны и сами создают и поддерживают конкурентную среду. Креативность ученых и конкуренция между ними способствует опережающему росту предложения инноваций над их спросом. В этом и проявляется опережающее развитие человеческого капитала и его ведущая роль в современной экономике как фактора развития.

На основании проведенного исследования следует сделать выводы, что, несмотря на национальные особенности государств, их особенностей истории, социальных и культурных черт существуют некоторые характерные тенденции, которые присутствуют в странах, избравших инновационный путь развития и достигших успешности в инновационно трансформационных процессах [3]:

Первая тенденция. Эффективность инновационных экономических процессов зависит не только от технологических изменений, но и от изменений в институциональной системе, то есть инновационно технологическая модернизация без изменения институтов не принесет должного эффекта, а в свою очередь создание новых благоприятных инновационному развитию институтов без ориентации на инновационные технологии не приведет к существенным изменениям в сфере экономического роста.

Вторая тенденция. Ни одна экономика мира, успешно внедрившая инновационные практики и направившая русло развития в сторону инновационной модернизации и экономической эффективности, не развивала одно единственное направление (одну отрасль, одну сферу деятельности общества). Любые «истории инновационного успеха» так или иначе, включают в себя политику, направленную на разностороннюю инновационную модернизацию, которая в результате синергетического эффекта приводили к колоссальным изменениям экономики и общества.

Третья тенденция показывает, что большинство стран, которые стали ведущими игроками в сфере инновационных разработок последних десятилетий: страны Юго-Восточной Азии, страны Скандинавии и другие подчинили политику инновационного развития многофакторным изменениям: изменениям в социальной сфере, экономике, политике. Все эти направления комплексно влияют на инновационную экономику, создают существенные стимулы и движущие силы для долгосрочного инновационного развития.

Четвертая тенденция, которую показала социальная политика Финляндии, Швеции, Норвегии, Сингапура, что первичным направлением инвестиций в целях изменения экономической политики страны являются инвестиции в человека. Вопрос образования и развития человеческого капитала, несмотря на видимо отсутствие положительных эффектов в краткосрочной перспективе, весьма важный для долгосрочного развития страны в целом.

Следует отметить, что все страны, лидирующие в сфере инноваций и развития последних лет, демонстрируют стабильные показатели в сфере инвестиций в человеческий капитал, на уровне, превышающем средний европейский (более 5%).

Аналогично, показатель расходов на здравоохранение в развитых странах находится на уровне 10% ВВП. Этот показатель так же существенен: так, исходя из индексов образования и здравоохранения, методология ООН определяет показатели развития человеческого капитала (ЧК).

Пятая тенденция отражает комплексный характер инновационной политики, а не развитие единственного направления, с которым связывается будущий инновационный «прорыв». Эффективность должна наполнить все сферы деятельности, так как характер инновационной экономики требует реализации программ во всех направлениях: социальном, политическом и экономическом.

Шестая тенденция показывает взаимное влияние инновационного технологического развития и экономики. В условиях инновационной экономики не только технологии должна быть на высоком инновационном уровне, но и ее потребитель должен быть всесторонне развитым человеком. В данном контексте инновационное развитие оказывает существенное влияние на всю структуру социально-экономических взаимоотношений.

Исследования авторов, подтверждаемые существующей практикой, показывают, что для интенсивного перехода к экономике знаний необходима модернизация информационной инфраструктуры, формирование соответствующей экономической среды, благоприятствующей рыночным трансакциям, создание инновационного потенциала, долгосрочных инвестиций в образование и науку [9, с.32-44; 11; 4, с.146-163]. Повышение навыков и уровня образования в области науки и технологий играют важную роль в генерации инноваций.

Для формирования инновационной экономики необходима совокупность научно-образовательных, социально-экономических, организационно-институциональных механизмов.

мов и устройств, функционирование которых формируют условия для производства новых знаний, инновационных технологий, а также обеспечивают использование их результатов в виде эффективных инновационных решений или других востребованных рынком продуктов. В процессе формирования инновационной экономики велика роль институтов инновационного развития и национальных инновационных систем, которая проявляется через их влияние на инновационные элементы – научные знания и инновационные технологии.

Такой подход порождает также новое понимание инновационной безопасности, ее уровней, критериев, условий обеспечения с точки зрения инновационного *развития*, а не исключительно с позиции защиты от различных угроз государства и различных сторон его бытия, которые могут возникать в ходе формирования инновационной экономики.

В связи с этим обращается внимание на то, что в структуре инновационной безопасности необходимо выделить две составляющие: *безопасность развития и безопасность устойчивости*. Поэтому в смысл понятия «обеспечение безопасности инновационного развития» (инновационная безопасность) в отличие от экономической безопасности, на наш взгляд, должны быть введены принципиальные изменения: от защищенности от угроз (как основной задачи безопасности в традиционных условиях развития национальных государств) необходимо перейти к обеспечению инновационного *развития* экономики и социально-инновационного воспроизводства общества в условиях динамично изменяющейся среды, а также к обеспечению защищенности жизнедеятельности и развития национальных инновационных систем.

Инновационная безопасность, в отличие от экономической безопасности, должна опираться,

в первую очередь не на статические подходы экономического роста, а на динамическое инновационно-экономическое *развитие*. А основная цель инновационного развития в экономической сфере – это переход к качественно новому, сбалансированному росту инновационной экономики на основе ее структурно-институциональной трансформации: институционального пространства, в пределах которого складываются и функционируют инновационные экономические отношения, инновационная инфраструктура, институциональная среда и институциональные элементы, вектор институционально-инновационного развития инновационной безопасности [3].

Таким образом, государство ответственно за создание в стране благоприятного правового и институционального инновационного климата; создания инновационной инфраструктуры, консолидирует усилия государственных органов по наращиванию инновационного потенциала, по созданию благоприятных условий для воспроизводства знаний, превращению их в современные технологии и конкурентоспособные товары; совершенствование механизмов финансового обеспечения науки и инноваций, образования; создания необходимых условий для вовлечения бизнеса в инновационный процесс. Поддержка со стороны государства инновационной деятельности превращает новаторские усилия субъектов хозяйствования в норму своей производственной деятельности.

В основе государственной инновационной политики должен лежать приоритет науки, образования, гуманизация среды обитания. Причем, в системе обеспечения инновационной безопасности необходимы перемены в управлении инновационными процессами, которые можно выразить фукуямовским тезисом: влияние государства должно быть «меньше, но сильнее», так

как, формирование эффективной инновационной экономики может происходить, как мы уже отмечали, только в условиях развитых рыночных отношений [6].

При переходе на инновационный путь развития возрастает роль государства в формировании в системе национальной безопасности - инновационной безопасности, которая должна стать новым компонентом государственного управления формированием и развитием инновационной экономики. Механизм управления инновационным развитием в системе инновационной безопасности – это достижение сбалансированности, целенаправленности, пропорциональности, динамичности инновационного процесса в ходе взаимодействия организационного, экономического и производственного блоков управления инновационным развитием, направленных на повышение уровня инновационного потенциала. Поэтому в рамках инновационной безопасности необходимо, в первую очередь, выявлять факторы сдерживания становления и развития инновационной экономики. Основной задачей инновационной безопасности, как важнейшей государственной структуры является не только и не столько преодоление факторов нестабильности, объективно возникающих в ходе формирования инновационной экономики, а обеспечение инновационного развития.

Таким образом, государство является ключевой институциональной структурой на всех стадиях формирования и развития инновационного процесса, обеспечения его безопасности.

Литература

1. Берченко Н.Г., Богдан И.И., Булко О.С., Вергинская Т.С., Головатюк В.М., Гончаров В.В., Денисюк В.А.,

Сенченко В.В., Соловьев В.П. Инновационное развитие регионов Беларуси и Украины на основе кластерной сетевой формы. / Науч. ред.: Соловьев В.П., Вергинская Т.С. - Минск, «Беларуская навука», 2015. 390 с.

2. Роль государства в формировании инновационной экономики. // https://ozlib.com/828997/ekonomika/rol_gosudarstva_formirovanii_innovatsionnoy_ekonomiki

3. Сакович В.А. Инновационная безопасность как основа национальной безопасности: формирование, эволюция, трансформация. - Кишинев, 2017, 506 p.

4. Сакович В.А., Руснак Г.Е. Экономическая безопасность Республики Молдова: вызовы, угрозы, источники угроз; препятствия инновационному развитию. // *MOLDOSCOPIE (probleme de analiză politică)*. №3 (LXXIV). - Chişinău, 2016, с.146-163.

5. Хайек Ф. А. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. – Москва Новости (при участии изд-ва «Catalaxy»), 1992, 304 с.

6. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. АСТ, 2010. // <http://padabum.com/d.php?id=27709>

7. Global R&D funding forecast. 2014. (Electronic resurse) // http://www.Battelle.org/docs/trr/2014_global_rd_funding_forecast.Pdf. (Date of access: 12.06.2015).

8. Romer P.M. Endogenous Technological Change. // *The journal of Political Economy*. №5. pt. 1990. 2 (oct.). Vol.98, p.95.

9. Sakovich V. The main areas of the Republic of Moldova public policy inscientifico – technological and intellectual spheres. // *Relatii internationale Plus. Revista stiintifico-practica*. №3. - Chişinău, 2014, pp.32-44.

10. Sakovici V. Categoriile instituţionale ale securităţii inovaţionale: aspecte teoretice. // *Relaţii internaţionale Plus. Revista ştiinţifico-practică*. №1 (7). - Chişinău, 2015, pp.26-27.

11. Sakovici V. Procesele globale in lumina modernă. // *Institut de relaţii internaţionale din Moldova*. - Chişinău, 2014, 326 p.

12. <http://5fan.ru/wievjob.php?id=40719> (дата обращения – 11.06.2017).

11.08.2019

BANCA MONDIALA CA PROMOTOR AL PROCESELOR DE GLOBALIZARE

Iuliana STRATAN

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova,
Doctoranda

Procesele de globalizare au avut loc de-a lungul secolelor și implică cunoașterea în mod semnificativ. Globalizarea este influențată în mare măsură de cerințele locale și regionale. Nu este un fenomen static, ci mai degrabă un proces dinamic care implică în același timp factori interni și externi. Studiul răspândirii cunoștințelor depășește limitele disciplinare și necesită un nou limbaj teoretic pentru a-l descrie. Globalizarea nu este un fenomen necunoscut în zilele noastre, ci unul cu o istorie lungă. Fiecare eră și-a pus amprenta asupra a ceea ce înseamnă globalizare.

Scopul acestui articol este de a evidenția rolul și importanța Băncii Mondiale ca promotor al proceselor de globalizare. Întrucât țările în curs de dezvoltare se confruntă cu provocări din ce în ce mai complexe, Banca Mondială este pregătită să ofere sprijinul și soluțiile necesare pentru a pune capăt sărăciei extreme, pentru a crește prosperitatea comună și pentru a construi o lume de oportunități pentru toți. Cooperând cu diferiți parteneri, Grupul Băncii Mondiale urmărește obiectivele pentru a susține viitorul lumii și a utiliza resursele sale eficient, pentru a diminua barierele economice ale generațiilor viitoare și a promova incluziunea lor socială. Au fost cercetate o varietate de metode, precum asistența financiară, materiale și informații, crearea și implementarea diverselor proiecte care ajută la abordarea problemelor globale. Credem că globalizarea devine o provocare pentru misiunea Băncii, un instrument de oportunitate și de incluziune, nu de frică și nesiguranță. O abordare pe termen lung este necesară pentru a oferi rezultate durabile și pentru a crea o bază solidă pentru bunăstarea generațiilor viitoare. Grupul Băncii Mondiale se angajează să pună aceste obiective în centrul activității sale, maximizând astfel impactul său asupra dezvoltării economice globale.

Cuvinte-cheie: Dezvoltare, globalizare, asistență oficială pentru dezvoltare, Banca Mondială, probleme globale.

THE WORLD BANK AS THE PROMOTER OF THE GLOBALIZATION PROCESS

Globalization processes have been taking place over the centuries and involve knowledge in significant ways. Globalization is greatly influenced by local and regional requirements. It is not a static phenomenon, but rather a dynamic process involving at the same time internal and external factors. The study of the spread of knowledge crosses the disciplinary limits and requires a new theoretical language to describe it. Globalization is not an unknown phenomenon nowadays, but one with a long history. Each era has put its mark on what globalization means.

The purpose of this article is to highlight the role and importance of the World Bank as a promoter of globalization processes. As developing countries are facing increasingly complex challenges, the World Bank is ready to provide the necessary support and solutions to end extreme poverty, increase common prosperity and build a world of opportunity for all. By cooperating with different partners, the World Bank Group is following the objectives in order to sustain the future of the world and to use its resources efficiently, to diminish the economic barriers of future generations and promoting their social inclusion. A variety of methods have been researched, such as financial assistance, materials and information, the creation and implementation of various projects that help address global issues. We believe that globalization becomes a challenge for the Bank's mission, an instrument of opportunity and inclusion, not for fear and insecurity. A long-term approach is needed to deliver sustainable results and create a solid foundation for the welfare of future generations. The World Bank Group is committed to putting these goals at the heart of its work, thereby maximizing its impact on global economic development.

Keywords: Development, globalization, official development assistance, The World Bank, global issues.

„Globalizarea este integrarea tuturor cu orice altceva” [1, p.64].

Secolul în care trăim este epoca globalizării. Globalizarea, comprimă timpul și spațiul, ceea ce, la rândul său, sporește relațiile interpersonale și accelerează comunicarea între oameni, un proces complex, ambivalent și controversat, care sporește interdependența și aprofundează relațiile sociale dintre diverși factori în aproape toate aspectele vieții actuale. Urmează să tratăm globalizarea ca o oportunitate, iar sărăcia ca o provocare.

Procesele de globalizare: esență și interpretări

Oamenii de știință și opinia publică nu au căzut de acord încă pentru o singură definiție asupra globalizării. Conform sociologului Thorsten Beck, globalizarea este un proces continuu care implică schimbări interconectate în sferile economice, culturale, sociale și politice ale societății [2, p.77-92]. Ca proces, aceasta presupune integrarea tot mai mare a acestor aspecte între națiuni, regiuni, comunități și chiar locuri izolate. Globalizarea nu este un fenomen inedit al zilelor noastre, ci unul cu o îndelungată istorie. Fiecare epocă și-a pus amprenta pe ceea ce a însemnat globalizarea. Globalizarea, sau internaționalizarea, nu este un fenomen nou. Perioada de la sfârșitul secolului al XIX-lea a fost, de asemenea, caracterizată de o creștere economică fără precedent și de integrare globală. Dar globalizarea a fost întreruptă în prima jumătate a secolului XX de un val de protecționism și naționalism agresiv, care a condus la depresie și război mondial. Integrarea economică și politică internațională a fost inversată, cu consecințe grave [3]. Termenul “globalizare” a început să fie folosit mai des în anii 1980, reflectând progresele tehnologice care au făcut mai ușoară și mai rapidă finalizarea tranzacțiilor internaționale: atât fluxurile comerciale, cât și cele financiare. Se referă la o extindere dincolo de frontierele naționale

a acelorași forțe de piață, care au funcționat timp de secole la toate nivelurile activității economice umane. Pentru mulți oameni de știință socială, procesele structurale ale schimbării instituționale se află în centrul acestei reorganizări. Astfel, tema globalizării oferă un punct de intrare conceptual pentru o ordine mondială în evoluție și un concept pentru evaluarea “unei serii de evoluții concrete privind structurarea concretă a întregii lumi” [4, p20].

Globalizarea a atins noi valori în secolul XXI. Împreună cu progresul tehnologic, aceasta a adus beneficii multora, dar câștigurile nu au fost distribuite uniform, alimentând adesea nemulțumirea. Astfel, constatăm că, în timp ce în multe țări (avansate sau în curs de dezvoltare) globalizarea sau progresul tehnologic au condus la scăderea sărăciei și a inegalității globale în ultimele decenii [5], polarizarea locurilor de muncă și inegalitatea internă au crescut [6]. Procesele de globalizare se desfășoară de-a lungul secolelor și implică cunoașterea în moduri semnificative. Globalizarea nu este o progresie liniară, ci mai degrabă un proces dinamic care implică atât factori intrinseci, cât și factori extrinseci și este puternic influențată de condițiile locale și regionale. Studiul răspândirii cunoașterii traversează limitele disciplinare și necesită un nou limbaj teoretic pentru a o descrie. Discuția asupra globalizării de astăzi este în principal economică, referindu-se la piețele transnaționale de bunuri, capital și muncă. Dimpotrivă, răspândirea cunoștințelor, cum ar fi noua tehnologie sau idei, este considerată a fi un proces separat. Cu toate acestea, globalizarea a avut loc în întreaga istorie a umanității, implicând cunoașterea într-un mod semnificativ.

„Capitala în secolul al XXI-lea”, scrisă de economistul francez Thomas Piketty, încearcă să explice dinamica inegalității veniturilor din ultimele două secole în țările dezvoltate. Aceasta lucrare se bazează pe mai mult de un deceniu de cercetare de către Piketty și o mână de alți economiști, detaliind

schimbările istorice în concentrarea veniturilor și bogăției. Această grămadă de date îi permite lui Picketty să schițeze evoluția inegalității de la începutul revoluției industriale. Cartea a fost o “adevărată lovitură”, și oamenii au scris articole comparându-l ca succesorul modern al lui Marx [7].

Fenomenul globalizării înseamnă întotdeauna mai multe oportunități pentru cele mai competitive instituțiile unei națiuni și mai multă concurență pentru cele mai puțin competitive, iar noile tehnologii de inteligență artificială ar putea amplifica acest lucru. Soluția potrivită constă în punerea în aplicare a politicilor interne complementare adecvate pentru a ajuta la distribuirea câștigurilor [8]. În fond, globalizarea este percepută ca sinonim al fenomenului accelerării [9, p.133]. Pe de altă parte, globalizarea este „cuvântul cel mai des folosit și abuzat, cel mai rar definit și probabil cel mai neînțeles, nebulos și spectaculos din punct de vedere politic al ultimilor și viitorilor ani [10, p.37]. Ulrich Beck a fost unul dintre cei mai importanți sociologi din ultimele decenii, promovând în mod unic conceptul de cercetare a riscurilor și riscurilor în sociologia contemporană și teoria socială. Într-adevăr, teza sa de societate cu risc mondial a devenit populară, capturând preocupările actuale legate de consecințele modernității, temerile legate de risc și securitate ca urmare a globalizării și a implicațiilor sale asupra statului și organizării sociale. Conform lui Beck “globalizarea este, indubitabil, cuvântul cel mai des utilizat, dar cel mai rar definit și probabil cel mai neînțeles, nebulos și spectaculos din punct de vedere politic pentru ultima decadă” [11]. Potrivit lui Giddens, globalizarea este “intensificarea relațiilor sociale la nivel mondial care leagă localitățile îndepărtate, astfel, încât evenimentele locale sunt modelate de evenimente care se petrec la mai multe mile depărtare și invers” [12, p.64], schimbând astfel toate aspectele vieții noastre de zi cu zi în viață. Giddens consideră globalizarea drept

motorul dezvoltării care aduce schimbări variate, care modelează societățile moderne. Este un proces, care conține tendințe variate, deseori opuse.

Totuși, în opinia noastră, nu putem critica complet globalizarea. Nici nu o putem opri, chiar dacă nu putem ignora efectele sale potențial negative, cum ar fi creșterea inegalității sociale, riscul ecologic și financiar. După cum observăm în critica globalizării, diferite efecte persistă nu numai între diferitele societăți din lume, dar chiar și în cadrul unei singure societăți.

Globalizarea și problemele globale

Între globalizare și problemele globale, soluționarea acestora există o strânsă interacțiune. Problemele globale sunt prezente în toate domeniile vieții noastre ca cetățeni ai lumii. Ele afectează economiile noastre, mediul înconjurător, capacitățile noastre ca oameni, dar și pe noi în procesele de luare a deciziilor privind cooperarea la nivel global. Aceste probleme se dovedesc de multe ori ca fiind interconectate, deși acestea nu pot părea la început. Soluțiile pentru multe dintre aceste probleme rămân în mare parte necunoscute. Cert este faptul, că nici una dintre ele nu va fi rezolvată în mod satisfăcător, dacă nu se întâlnesc oameni din toate țările pentru a-și împărtăși opiniile și, în cele din urmă, să fie de acord asupra modului de a acționa în mod concertat. Prin câteva astfel de întâlniri globale liderii și mințile lumii au început deja să facă o schimbare.

Scopul larg al globalizării se extinde cu ușurință la ritmul zilnic al vieții personale, economice și politice. De exemplu, un acces sporit la tehnologiile moderne, în lumea sănătății, ar putea face diferența între viață și moarte. În lumea comunicărilor, ar facilita comerțul și educația și ar permite accesul la mass-media independente. Globalizarea poate crea, de asemenea, un cadru pentru cooperarea între națiuni cu privire la o serie de aspecte neeconomice care au implicații transfrontaliere, cum ar fi

imigrația, mediul și problemele juridice. În același timp, afluxul de bunuri, servicii și capital străin într-o țară poate crea stimulente și cereri pentru consolidarea sistemului educațional, deoarece cetățenii unei țări recunosc provocarea competitivă în fața lor [13]. Raportul Fondului Monetar Internațional (FMI) vede globalizarea economică ca un proces istoric, rezultatul inovației umane și al progresului tehnologic. Se referă la integrarea tot mai mare a economiilor din întreaga lume, în special prin mișcarea bunurilor, a serviciilor și a capitalului transfrontalier. Termenul uneori se referă și la mișcarea oamenilor (forței de muncă) și a cunoștințelor (tehnologiei) dincolo de frontierele internaționale. Există, de asemenea, o dimensiune culturală, politică și ecologică mai largă a globalizării. Globalizarea poate fi definită ca un proces prin care toate națiunile și comunitățile vin să experimenteze un mediu economic, social și cultural din ce în ce mai comun. Prin definiție acest proces afectează toată omenirea. O lume mai conectată aduce cu sine noi oportunități. În ziua de azi, oamenii călătoresc, lucrează, studiază și trăiesc în țări diferite. Ei interacționează prin intermediul internetului, astfel fac schimb de idei noi, cultură și experiențe. Elevii și studenții au acces online la cursurile organizate de universități de renume din lume. Țările pot avea un venit mai mare dar folosind mai puține resurse, specializându-se în sectoarele în care sunt cel mai performante și valorificând economiile de scară pe piețele mondiale. Concurența internațională, acțiunile globale de combatere a schimbărilor climatice, cooperarea științifică și schimbul de idei au stimulat creativitatea și au accelerat inovarea. Întreprinderile care își desfășoară activitatea pe piețele internaționale rămân competitive datorită faptului că învață și se adaptează mai rapid la schimbări. Poate că, mai important, globalizarea implică faptul că informațiile și cunoștințele sunt dispersate și împărțite. Inovatorii, fie ei în afaceri sau guvern, pot să se bazeze pe idei care au fost implementate

cu succes într-o singură jurisdicție și să le adapteze în funcție de propriul program. Joseph Stiglitz, un laureat al Premiului Nobel și critic frecvent al globalizării, a observat totuși că viitorul unei globalizări sporite nu va funcționa pozitiv dacă lumea nu este capabilă să facă față provocărilor globale, ale inegalității și sărăciei [14, p.4].

De cel puțin douăzeci de ani, cercetătorii au dezbătut argumentele pro și contra globalizării. Jagdish Bhagwati, Anne Krueger și alții au adus argumente convingătoare în favoarea reducerii obstacolelor din calea comerțului și a migrației pentru a îmbunătăți creșterea economică și pentru a avea o distribuție mai echitabilă. Sociologul Saskia Sassen, în colecția sa de eseuri din 1998, despre globalizare și nemulțumirile sale, a ridicat îndoiele, spunând că a dus la un capital mobil “hiper” care a schimbat natura suveranității și a sporit importanța inegalității [15]. Antropologul Arjun Appadurai a susținut teoria că globalizarea este un proces multidimensional care nu se referă numai la fluxurile financiare și la comerț, ci și la fluxurile culturale și la schimbul de idei [16]. Istoricul Christopher Alan Bayly încercat din această perspectivă să descrie cum valurile anterioare ale globalizării au dus la nașterea lumii moderne [17]. Un punct de vedere interesant cu privire la globalizare a fost exprimat de primul ministru al Malaysiei, dr. Mahathir Mohamad, care a considerat globalizarea ca fiind un “proces incontrollabil” și a spus “ca țările dezvoltate interpretează globalizarea ca o demolare a granițelor în calitatea lor de bariere în calea exploatării. Drept rezultat fiecare țară bogată sau săracă ar trebui să aibă acces la orice altă țară, toate având beneficii. În realitate, globalizarea lasă țările aflate în curs de dezvoltare totalmente expuse și în incapacitate de a se proteja” [18]. Unul dintre cei mai influenți exponenți ai globalizării, Roland Robertson, o definește ca fiind “conceptul ce se referă la compresia lumii și la intensificarea conștiinței lumii ca întreg” [19, p.8]. În timp ce Anthony Giddens

a descris globalizarea drept “intensificarea relațiilor sociale la nivel mondial care leagă localitățile îndepărtate, astfel, încât evenimentele locale să fie modelate de evenimente care se petrec la mai multe mile depărtare și viceversa” [12, p.64]. Aceasta implică o schimbare în modul în care înțelegem geografia și experiența localității. Pe lângă oferirea de oportunități, aceasta aduce riscuri considerabile legate, de exemplu, de schimbările tehnologice. Cu toate acestea, globalizarea din secolul XXI a pus la îndoială multe din vechile paradigme și a pus noi provocări cercetătorilor.

Globalizarea este văzută de mulți dintre specialiști ca fiind un fenomen eminent economic, implicând o interacțiune economică în creștere a statelor sau o integrare a sistemelor economice naționale, prin sporirea activităților de comerț internațional, a fluxului de capital și investiții. Sugestivă din acest punct de vedere este definiția dată de George Soros: „globalizarea reprezintă dezvoltarea piețelor financiare globale, creșterea corporațiilor transnaționale și dominația lor crescândă asupra economiilor naționale” [20, p.23]. În contextul dezvoltării, globalizarea a avut întotdeauna două aspecte. Pentru susținătorii globalizării, a facilitat integrarea financiară și economică în întreaga lume și a jucat un rol substanțial în reducerea sărăciei în multe țări în curs de dezvoltare. Pentru cei care se opun, a introdus noi provocări, cum ar fi schimbările structurale economice, inegalitatea imensă a veniturilor și disparitățile de dezvoltare din și în interiorul țărilor în curs de dezvoltare. Schimbarea peisajului de dezvoltare cu globalizarea necesită reconsiderarea strategiilor eficiente de ajutor pentru dezvoltare [21]. Globalizarea și schimbările tehnologice prezintă factorilor de decizie politică cu provocări enorme în susținerea beneficiilor, în timp ce conțin dislocările și polarizarea care afectează multe țări. Această coloană susține că răspunsul nu este de a renunța la aceste forțe, ci mai degrabă să dubleze eforturile pentru a face globalizarea reală incluzivă.

Aceasta implică o gândire grea în privința designului și a regulilor care guvernează globalizarea în sine, inclusiv în ceea ce privește finanțele, dar și în ceea ce privește comerțul. Aceasta necesită, de asemenea, o realizarea politicilor economice naționale care afectează beneficiarii și cine plătește și o serie de politici complementare care să atenueze excluziunea și să permită cetățenilor să renunțe la dislocări [22].

Dar globalizarea are dezavantajele sale. Aceste neajunsuri sunt exprimate în principal în creșterea problemelor locale și naționale într-o problemă comună pentru întreaga omenire - problemele globale ale omenirii. Și pentru a rezolva aceste probleme, nu este suficient de eforturi ale unui stat. Din acel moment, o mare influență asupra dezvoltării economiei mondiale și rezolvării problemelor globale încep să aibă instituțiile financiare internaționale. Printre cele mai importante institutii financiare se numără evident Banca Mondială.

Rolul Băncii Mondiale în dezvoltarea globală

Instituțiile din Bretton Woods care include Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Mondială au un rol important în a face munca globalizării să funcționeze mai bine. Acestea au fost create în 1944 pentru a ajuta la restabilirea și susținerea beneficiilor integrării globale, prin promovarea cooperării economice internaționale. Astăzi, ei urmăresc, în cadrul mandatelor respective, obiectivul comun al prosperității comune. Banca Mondială se concentrează pe proiecte de investiții pe termen lung, pe consolidarea instituțiilor și pe probleme sociale, de mediu și sărăcie. FMI se concentrează asupra funcționării sistemului monetar internațional și asupra promovării unor politici macroeconomice solide, ca o condiție prealabilă pentru o creștere economică susținută [23]. Banca Mondială cuprinde Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD) și Asociația Internațională pentru Dezvoltare (IDA). Misiunea organizației este de a pune capăt

sărăciei extreme și de a stimula prosperitatea comună într-un mod durabil.

Urgența programelor cu asistența Băncii Mondiale în soluționarea problemelor globale în economia mondială poate fi urmărită nu numai în economia țărilor în curs de dezvoltare, care are ca scop cea mai mare parte ajutorul Băncii Mondiale, dar, de asemenea, pe o scară globală. Exemplele pot servi ca: sărăcia, problemele agriculturii (secetă) în unele țări și diferite niveluri de dezvoltare a țărilor. Pentru a rezolva aceste probleme, Banca Mondială utilizează o varietate de metode, cum ar fi: asistența financiară, materiale și informații, crearea și punerea în aplicare a diverselor proiecte care contribuie la soluționarea problemelor globale. Globalizarea devine o provocare pentru misiunea Bancii, un instrument de oportunitate și incluziune dar nu de teamă și de nesiguranță.

Globalizarea trebuie să funcționeze pentru toți. Astăzi, Banca Mondială funcționează ca o organizație internațională care luptă împotriva sărăciei oferind asistență pentru dezvoltare țărilor cu venituri medii și cu venituri mici. Prin acordarea de împrumuturi și oferirea de consultanță și formare atât în sectorul privat, cât și în cel public, Banca Mondială urmărește eliminarea sărăciei, sprijinind oamenii să se ajute singuri. În cadrul Grupului Băncii Mondiale, există instituții complementare care ajută la atingerea scopurilor sale de a oferi asistență. Pe măsură ce țările în curs de dezvoltare se confruntă cu provocări tot mai complexe, Banca este pregătită să ofere soluții susținute și durabile necesare pentru a pune capăt sărăciei extreme, a impulsiona prosperitatea comună și a realiza o lume cu oportunități pentru toți.

Furnizarea de resurse critice. În anul curent, Banca Mondială a urmărit această misiune, cu un accent constant pe asigurarea finanțării, cunoștințe și expertiză pentru a aborda cele mai mari provocări cu care se confruntă dezvoltarea țării. Banca asistă țările

în realizarea investițiilor critice să își dezvolte economiile inclusiv și durabil; pentru a construi capitalul uman necesar pentru a ajuta oamenii să profite de oportunitate; și să se asigure că țările rămân rezistente în fața șocurilor sau amenințărilor globale carear putea submina progresul în eliminarea sărăciei.

Lucrând împreună. Banca Mondială a continuat să construiască aprofundarea parteneriatelor necesare pentru atingerea acestor obiective: mobilizarea resurselor sectorului public și privat; convocarea factorilor de decizie, fundațiile și organizațiile neguvernamentale; implicarea părților interesate și a societății civile la toate nivelurile. Banca aplică cele mai bune idei și soluții de la comunitatea globală la nevoile locale ale țărilor.

Furnizarea de rezultate. Bazându-se pe încrederea fundamentală a acționarilor săi, Banca Mondială a făcut pași importanți în îmbunătățirea operațiunilor, consolidarea proceselor și menținerea poziției sale globale delider în dezvoltare. Banca continuă să lucreze de a găsi soluții și resurse financiare pe care clienții săi le au nevoie și pentru îmbunătățirea modalităților în care oferă rezultate pentru țările și poporul lor [24].

Misiunea și Obiectivele Grupului Băncii Mondiale. Grupul Băncii Mondiale este unul dintre cele mai mari surse de finanțare și cunoștințe din lume pentru țările în curs de dezvoltare. Principalul său obiectiv este de a lucra cu cei mai săraci și cei mai săraci țări. Prin intermediul instituțiilor sale, Grupul Băncii Mondiale utilizează resursele financiare și experiența sa extinsă de parteneriat pentru ca cu dezvoltarea să reducă sărăcia, să crească economia și să îmbunătățească calitatea vieții [25].

Întrucât țările în curs de dezvoltare se confruntă cu provocări din ce în ce mai complexe, Banca Mondială este pregătită să ofere sprijin și soluții durabile necesare pentru a pune capăt sărăciei extreme, pentru a spori prosperitatea comună și a realiza o lume cu oportunități pentru toți [26, p.6]. Conform Raportu-

lui Anual 2018, obiectivele pe care Banca Mondială și le-a propus pentru ca să-și ancoreze misiunea de susținere a dezvoltării durabile la nivel mondial sunt următoarele:

1. Reducerea sărăciei extreme până în 2030, Prin reducerea cotei populației globale care trăiește cu mai puțin de 1,90 dolari pe zi.

2. Sporirea prosperității comune, prin creșterea veniturilor celor mai săraci.

Banca Mondială a urmărit această misiune, concentrându-se în continuare pe asigurarea finanțării, împărtășirea cunoștințelor și expertizei pentru a aborda cele mai mari provocări cu care se confruntă țările în curs de dezvoltare [27. p 8]. După cum menționează fostul președinte al Grupului Băncii Mondiale, Jim Yong Kim „În cadrul Grupului Băncii Mondiale, se folosesc noile tehnologii și se dezvoltă inovații financiare pentru a progresa în cele trei părți ale strategiei: accelerarea unei creșteri economice durabile, incluzive; construirea rezistenței la șocuri și amenințări; și ajutorarea țărilor să investească în oamenii lor” [26, p.6]. În anul 2018, Grupul Băncii Mondiale a acordat aproape 67 de miliarde de dolari în finanțare, investiții și garanții. Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD) continuă să vadă o cerere puternică din partea clienților pentru serviciile sale, angajamente care se ridică la 23 miliarde de dolari în anul fiscal 2018. Între timp, Asociația Internațională pentru Dezvoltare (IDA) a oferit 24 de miliarde de dolari pentru a ajuta țările cele mai sărace, fiind considerat cel mai mare an înregistrat pentru angajamente IDA.

Creșterea capitalului reprezintă o provocare enormă de a funcționa mai eficient și mai eficient, de a stimula inovația și de a accelera progresul spre o lume care în cele din urmă este lipsită de sărăcie [27]. Cele mai importante investiții pe care oamenii, firmele și guvernele le pot aduce în schimbarea naturii muncii sunt creșterea capitalului uman. Colaborând cu toți partenerii săi, Grupul Băncii Mondiale

urmărește obiective care să asigure în mod durabil viitorul planetei și a resurselor acesteia, să promoveze incluziunea socială și să limiteze sarcinile economice pe care viitoarele generații le moștenesc. O abordare pe termen lung este necesară pentru a asigura rezultate durabile și pentru a crea o bază solidă pentru bunăstarea generațiilor viitoare. Grupul Băncii Mondiale se angajează să pună aceste obiective în centrul activității sale și, astfel, să maximizeze impactul său asupra globalizării dezvoltării economice. Acesta va folosi punctele forte ca o instituție globală pentru a-și susține clienții cu soluții de dezvoltare. La fel de important, Grupul Băncii Mondiale se angajează să mobilizeze comunitatea internațională pentru realizarea obiectivelor prioritare de dezvoltare. Aceste obiective pot fi atinse numai prin colaborarea tuturor partenerilor internaționali, inclusiv a țărilor, a altor instituții, a societății civile și a sectorului privat [27].

Munca este constant modificată de progresul tehnologic. Sunt adoptate noi moduri de producție, piețele se extind, iar societățile evoluează. Dar unele schimbări provoacă mai multă atenție decât altele, în parte datorită marii incertitudini implicate în realizarea predicțiilor despre viitor. Raportul Băncii Mondiale privind dezvoltarea mondială din 2019 va studia modul în care natura lucrului se schimbă ca urmare a progreselor tehnologice de astăzi. Progresul tehnologic perturbă sistemele existente. Este nevoie de un nou contract social pentru a facilita tranziția și pentru a proteja inegalitatea în creștere. Investițiile importante în capitalul uman pe tot parcursul vieții unei persoane sunt vitale pentru acest efort. Dacă muncitorii trebuie să rămână competitivi față de mașini, aceștia trebuie să instruiască sau să-și reconstituie competențele existente. Un sistem de protecție socială care include un nivel minim de protecție minimal pentru lucrători și cetățeni poate completa noile forme de angajare. Îmbunătățirea politicilor din sectorul privat pentru a încuraja activitatea de pornire și

concrență poate ajuta țările să concureze în era digitală. De asemenea, guvernele trebuie să se asigure că firmele își plătesc partea echitabilă a impozitelor, în parte pentru a finanța acest nou contract social. Raportul privind dezvoltarea mondială din 2019 prezintă o analiză a acestor aspecte pe baza dovezilor disponibile [28].

Angajamentele globale

Grupul Băncii Mondiale și-a menținut sprijinul pentru țările în curs de dezvoltare în cursul anului 2018, deoarece organizația s-a concentrat pe obținerea mai rapidă a rezultatelor, sporind relevanța pentru clienți și parteneri și oferind soluții globale la provocările locale. Într-o perioadă în care economia mondială crește, iar rata sărăciei este cea mai scăzută din istoria înregistrată, ar fi ușor să fii mulțumit și să ignori provocările care se ridică. Unul dintre cele mai critice este viitorul muncii, acesta este subiectul Raportului de Dezvoltare Mondială din 2019.

“Mașinile vin să ne ia locul de muncă” a fost o preocupare de sute de ani, cel puțin de la industrializarea țesutului la începutul secolului al 18-lea care a ridicat productivitatea și, de asemenea, se teme că mii de muncitori ar fi aruncați pe străzi. Inovația și progresul tehnologic au cauzat perturbări, dar au creat o mai mare prosperitate decât au distrus. Cu toate acestea, astăzi, noi vedem un nou val de incertitudine, pe măsură ce ritmul inovării continuă să accelereze și tehnologia afectează fiecare partedin viețile noastre. Știm că roboții preiau mii de sarcini de rutină și vor elimina multe locuri de muncă cu nivel scăzut de calificare în economiile avansate și țările în curs de dezvoltare. În același timp, tehnologia oferă oportunități de a crea noi locuri de muncă, de a spori productivitatea și de a furniza servicii publice eficiente. Când luăm în considerare sfera provocării pentru pregătirea pentru viitorul muncii, este important să înțelegem că mulți copii aflați în prezent în școala primară vor

lucra în locuri de muncă ca adulți, care nici măcar nu există astăzi [28]. Cu toate acestea, tehnologia oferă oportunități de a crea noi locuri de muncă, de a spori productivitatea și de a furniza servicii publice eficiente. Prin inovație, tehnologia generează noi sectoare și noi sarcini. Inovarea va continua să se accelereze, dar țările în curs de dezvoltare vor trebui să ia măsuri rapide pentru a se asigura că pot concura în economia viitorului. Aceste țări vor trebui să investească în poporul lor cât mai rapid, în special în sănătate și educație, care constituie componentele capitalului uman pentru a valorifica beneficiile tehnologiei și a bloca cele mai grave perturbări ale acesteia. Dar chiar acum prea multe țări nu fac aceste investiții critice. Scopul Băncii Mondiale privind capitalul uman este să stabilească acest lucru. Forța de muncă a viitorului va fi de o treime până la o jumătate cât mai productivă decât ar putea fi, dacă oamenii ar beneficia de sănătate deplină și au primit o educație de înaltă calitate. Ajustarea la natura schimbătoare a muncii necesită, de asemenea, restructurarea contractului social. Este necesitate de modalități noi de a investi în oameni și pentru ai proteja, indiferent de statutul lor de angajare. Cu toate acestea, patru din cinci persoane din țările în curs de dezvoltare nu au știut niciodată ce înseamnă să trăiască cu protecție socială. Este necesitate de noi modalități de a investi în oameni și proteja, indiferent de statutul lor de angajare [28]. Și totuși, inovația a transformat standardele de viață. Speranța de viață a crescut; asistența medicală și educația de bază sunt răspândite; și majoritatea oamenilor au văzut veniturile lor să crească. Cu toate acestea, tehnologia oferă oportunități de a crea noi locuri de muncă, de a spori productivitatea și de a le oferi servicii publice eficiente. Prin inovație, tehnologia generează noi sectoare și noi sarcini.

În timp ce Banca Mondială oferă sprijin pentru o serie de proiecte de dezvoltare, există multe sur-

se care au fost destul de critice față de organizația internațională. De exemplu, în 2006, Peter S. Goodman a scris un articol în Washington Post intitulat "The Persistently Poor", în care analizează efectul abordat de Banca Mondială împotriva sărăciei în țările sărace din punct de vedere economic. Goodman susține că "programele Băncii Mondiale nu au reușit să ridice veniturile în multe țări sărace în ultimul deceniu, lăsând zeci de milioane de oameni să sufere de stagnări sau scăderi ale nivelului de trai. Dintre cele 25 de țări sărace analizate în detaliu de către Grupul Independent de Evaluare al Băncii, doar 11 au înregistrat reduceri ale sărăciei de la mijlocul anilor 1990 până la începutul anilor 2000, în timp ce 14 au avut aceleași rate sau au înrăutățit acest termen. Grupul a spus că eșantionul era reprezentativ pentru imaginea globală. În plus, cei mai mulți critici nu au văzut câștiguri în venit și acolo unde a existat o creștere economică, au existat inegalități de distribuție între bogați și săraci [29].

Concluzii

Globalizarea a devenit astăzi o explicație esențială pentru interdependența crescândă a economiilor, culturilor și populațiilor lumii, cauzată de comerțul transfrontalier cu bunuri și servicii, tehnologie și fluxuri de investiții, oameni și informații. Globalizarea reduce în general sărăcia, deoarece economiile mai integrate tind să crească mai repede și această creștere este, de obicei, difuzată pe scară largă. Țările bogate pot face mult, atât prin politici de ajutor, cât și prin politici comerciale, pentru a ajuta pe cei marginalizați în prezent, pe calea integrării care s-a dovedit a fi atât de eficientă. Nici o țară nu poate oferi prosperitate pe termen lung poporului său pe cont propriu. Cooperarea internațională mai strânsă și integrarea economică sunt singura cale de urmat.

Suportul Grupului Băncii Mondiale pentru țările în curs de dezvoltare a crescut considerabil în ultimii ani, deoarece organizația s-a concentrat pe obținerea

mai rapidă a rezultatelor, sporind relevanța pentru clienții și partenerii săi și oferind soluții globale provocărilor locale.

Banca Mondială continuă să mențină discuțiile la nivel mondial privind misiunea ei de bază, și anume: reducerea sărăciei și inegalitatea. Ultimele cercetări ale acestei instituții financiare internaționale demonstrează că egalizarea oportunităților și investiția în capitalul uman reprezintă calea către o lume mai bună. Investiția în capitalul uman este prioritatea Băncii, pentru a profita la maximum de oportunitățile economice pentru dezvoltarea țărilor. Întrucât țările în curs de dezvoltare se confruntă cu provocări din ce în ce mai complexe, Banca Mondială este pregătită să ofere sprijinul și soluțiile durabile necesare pentru a pune capăt sărăciei extreme, pentru a spori prosperitatea comună și a realiza o lume cu oportunități pentru toți. În ultimii ani, în condițiile în care Banca Mondială dispune de programe de asistență extrem de solide, recomandăm revizuirea măsurilor de asistență financiară, printr-o nouă abordare strategică, adaptată la interesele economice și sociale pe termen lung, participarea și implicarea atât a beneficiarilor direcți: guvernelor și autorităților implicate, cât și a societății civile.

Bibliografie

1. Friedman Th. Techno Logic. În: Politica externă, Aprilie, 2002.
2. Beck Th. The World Bank Economic Review, Vol.24, No.1
3. Köhler H. Globalization: A Framework for IMF Involvement, Working for a Better Globalization, IMF, January 28, 2002
4. Robertson R. Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept. În: Theory, Culture & Society, 1990
5. Milanovic B. Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization. - Harvard University Press, 2016

6. Piketty Th. Capital in the Twenty-First Century. - Belknap Press, 2013
7. Thomas Piketty's "Capital". În: The Economist May, 2014, [online] <https://www.economist.com/the-economist-explains/2014/05/04/thomas-piketys-capital-summarised-in-four-paragraphs> (Accesat 15.02.2019)
8. Baldwin R., Vihriälä V. 2017, VoxEU.org, CEPR's policy portal, (accesat in data de 15.02.2019) [online] <https://voxeu.org/article/globalisation-may-soon-accelerate-again-time-get-domestic-policies-right> (Accesat 25.02.2019)
9. Rusnac Gh., Moraru V. Globalizarea ca emblema a realității. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2018, nr.2
10. Beck U. 2003, Global America: The Cultural Consequences of Globalization. - Liverpool University Press, 2003
11. Beck U. Ce este globalizarea? Erori ale globalismului- răspunsuri la globalizare. - București, Editura "Trei", 2003
12. Giddens A. The consequences of Modernity. - Oxford, UK, Polity Press in association with Basil Blackwell, 1990
13. IMF report, Globalization: A Brief Overview, Mai, 2008, (accesat in data de 1.03.2019, [online] <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2008/053008.htm>, (accesat 23.04.2019)
14. Stiglitz J. Globalization and Its Discontents. - New York, W.W. Norton & Company, 2003
15. Sassen S. Globalization and its discontents. Essays on the New Mobility of People and Money. - New York New Press, 1998
16. Appadurai A. Globalization. - Duke University Press Books, September 3, 2001
17. Bayly Ch.A. Globalization In World History, 2002.
18. Mahathir M. Achieving True Globalisation, Pelan-duk Pubns Sdn Bhd, November 30, 2004
19. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. - London, SAGE Publication, 1992
20. Soros G. George Soros on Globalization, 2002
21. Roles of Development Aid in a Globalized World, Yumeka Hiranshigeru & Thomas Otsubo, September, 2014 [online] <https://blogs.worldbank.org/development-talk/roles-development-aid-globalized-world> (Accesat 15.04.2019)
22. Guriev S., Leipziger D., Ostry J.D. Making globalisation more inclusive: A way forward, Octombrie, 2017, VOX CEPR Policy Portal Research-based policy analysis and commentary from leading economists, [online] <https://voxeu.org/article/making-globalisation-more-inclusive> (Accesat 22.03.2019)
23. Globalization: A Framework for IMF Involvement, Martie, 2002, [online] <http://www.imf.org/external/np/speeches/2002/012802.htm> (Accesat 24.04.2019)
24. World Bank Annual Report 2018, World Bank Publications, The World Bank Group, Washington
25. A guide to the World Bank; The World Bank, Washington, DC 20433, USA
26. Jim Yong Kim. World Bank Group President, 2018 Annual Meetings Plenary, Bali, Indonesia, accesat online in data de 23.04.2019, [online] <https://www.worldbank.org/en/news/speech/2018/10/12/remarks-by-world-bank-group-president-jim-yong-kim-at-the-2018-annual-meetings-plenary> (accesat 25.05.2019)
27. A Stronger, Connected, Solutions World Bank Group: An Overview of the World Bank Group Strategy, The World Bank Group. - Washington, DC, 2014
28. Changing Nature of Work, World Development Report, International Bank for Reconstruction and Development, 2019, Washington, DC 20433
29. Goodman Peter S. The Persistently Poor. În Washington Post 2006, [online] <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/07/AR2006120700427.html> (Accesat 25.05.2019)

24.06.2019

CONCEPȚIA EUROPENISTICII ȘI STUDIILE EUROPENE

Grigore VASILESCU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale, Centrul de Studii Europene
 Doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, profesor Jean Monnet în integrare politică europeană, directorul Centrului de Studii Europene USM

Articolul este consacrat fundamentării și argumentării Europeanisticii în calitate de știință sau domeniu științific despre procesele, problemele, perspectivele Europei, drept o filozofie sau o concepție a dezvoltării europene la etapa contemporană în strânsă legătură cu concepțiile de europenism, europenitate, europenizare, european. Se întreprinde o paralelă sau o corelare și o diferențiere a Europeanisticii cu Studiile Europene. Se examinează de asemenea într-o formă succintă conținutul destul de complex și multiaspectual al Europeanisticii, evidențiindu-se cele mai importante compartimente, părți ale acesteia, printre care: partea ce ține de aspectele teoretice și practice ale Europeanisticii și a Studiilor Europene; partea Europeanisticii legată de problematica integrării europene; partea legată de aspectele și problemele conceptual-filosofice ale Europeanisticii în contextul unificării europene.

O deosebită atenție în articol se acordă examinării cadrului conceptual, definiției, conținutului, specificului Studiilor Europene ca una din cele mai importante compartimente ale Europeanisticii.

Articolul se finalizează cu anumite concluzii generale privind necesitatea elaborării, abordării în continuare a Europeanisticii în calitate de știință specială, conceptuală despre Europa, de o filozofie sau o concepție despre dezvoltarea europeană la etapa contemporană.

Cuvinte-cheie: *Europeanistica, Studii Europene, integrare europeană, Europa, Uniunea Europeană, unificare europeană.*

CONCEPT OF EUROPENISTICS AND EUROPEAN STUDIES

The article considers the foundation and argumentation of Europeanistics as a science or a scientific domain about processes, problems, perspectives of Europe, as a philosophy or a concept of contemporary European development in strong connection with concepts of Europeanism, Europeanity, Europeanization, European. It is made a correlation and a differentiation between Europeanistics and European Studies. Also in article is studied in a concise way the complex and multidimensional content of Europeanistics, highlighting the most important compartments such as: theoretical and practical aspects of Europeanistics and European Studies; Europeanistics in connection with the European integration issue; conceptual and philosophical aspects Europeanistics in the context of European unification.

A very important part of the article is dedicated to analysis of the conceptualization, definition, content and specific of European Studies as one of most important compartments of Europeanistics.

The article ends with some general conclusions regarding the necessity to continue the foundation and argumentation of Europeanistics as a special, conceptual science about Europe, as a philosophy or a concept about contemporary European development.

Keywords: *Europeanistics, European Studies, European integration, Europe, European Union, European unification.*

Introducere

Despre Europeanistică și mai ales despre Studiile Europene se vorbește și se scrie mult în prezent, mai ales în legătură cu procesele integraționiste, dar și dezintegraționiste din Europa, procesele de unificare europeană etc. Și dacă Studiile Europene au o mai mare acoperire în literatura de specialitate, Europeanistica a avut până în prezent mai puțină parte de abordări conceptuale sau de alt gen. Totuși, problema este destul de actuală și importantă în contextul în care se duc discuții, uneori în contradictoriu, referitor la utilizarea terminologică a diferitor studii care se referă la Europa, la corelațiile dintre diferite compartimente ale acestor studii, cum ar fi studiile europene, studiile despre integrarea europeană, studiile despre Uniunea Europeană etc. În prezentul articol se propune scopul de a analiza și a propune soluții pentru rezolvarea mai multe probleme legate de Europeanistică și Studii Europene. În primul rând, se analizează situația în domeniul Europeanisticii, se clarifică noțiunea respectivă, pentru ce se recurge la o paralelă dintre Europeanistică și Globalistică, se definește noțiunea și concepția de Europeanistică. În al doilea rând, se întreprinde o corelare dintre Europeanistică și Studiile Europene, se evidențiază diferența principială dintre acestea. În al treilea rând, în calitate de exemplificare și o posibilă experiență universitară se propune o abordare de conținut posibilă a Europeanisticii din cadrul Universității de Stat din Moldova, respectiv se prezintă părțile componente, cursurile care se predau în acest cadru, și anume: Europeanistica legată de Teoria și Practica Studiilor Europene; Europeanistica legată de problematica Integrării Europene; Europeanistica abordată în cadrul cursului Filosofia unificării europene. În al patrulea rând, se prezintă partea legată propriu zis de Studiile Europene, și anume, se analizează importanța problemei, cadrul conceptual al Studiilor Europene, făcându-se precizările necesare referitor la acest cadru și mai apoi prezentându-se definiția Studiilor

Europene, conținutul acestora, cât și specificul lor. În final, se fac generalizările și concluziile necesare.

Despre Europeanistică, Studii Europene și Integrare europeană

De la bun început trebuie să menționăm că sarcina de a determina noțiunea de Europeanistică, de a formula un anumit concept asupra acestui domeniu mi s-a părut o misiune nu atât de dificilă, nu ne-am gândit că va fi o problemă, doar termenul respectiv e destul de cunoscut și se folosește pe larg atunci când se discută despre Europa, despre integrare europeană, despre studii europene etc. Eram aproape sigur că vom găsi ușor în literatura de specialitate abordările respective. Cum s-a adevărit însă, situația nu este atât de simplă cum părea inițial.

Așa dar, ce-am constatat? Atunci când ne-am pus scopul să clarificăm lucrurile cu Europeanistica, evident, prima ce-am făcut ne-am adresat dicționarelor și enciclopediilor. Am luat DEX-ul, alte dicționare, inclusiv explicative etc. Am descoperit, spre mirare, că termenul de Europeanistică lipsește. Am găsit doar alți termeni care se referă la Europa și la respectiva noțiune: europeniza, european, europeană, europeism, europenește, europeniza, europenizez, europenizare. Conform DEX-ului, termenul **Europeniza** (din fr. *Europeaniser*) înseamnă „A adopta sau a face să adopte îmbrăcămintea, obiceiurile, purtările caracteristice europenilor” [1, p.352].

Potrivit *Noului dicționar universal al limbii române*, termenii **european (-eni)**, **europeană (-ene)** ar însemna: 1. Care aparține Europei sau populației ei, referitor la Europa sau la populația acesteia; (inv.) europenesc, europesc: o misiune europeană. EM.; universitățile americane oferă ceva ce nu întâlnești nici în cele europene. CF; 2. Referitor la proiectul unificării economice, culturale și politice a Europei. // m., f. 1. Persoană din Europa: este o idee la care europeanul n-ar fi ajuns niciodată. BL.; 2. Adept al unificării Europei. [Cf. fr. *européen*]. [2, p.505]. Con-

form acelorași surse, **Europeism** n. 1. Caracter european; 2. Atitudine favorabilă unificării Europei; 3. Mișcare care promovează această atitudine. [Din it. europeismo, fr. europeisme] (Ibidem). **Europenește** adv. Ca europeanii, în felul europenilor: *și-a ras barba și s-a îmbrăcat europenește*. (Ibidem). **Europeism** n. caracter European; europeism. **Europeniza, europenizez** vb. (refl., și tr.) a adopta sau a face să adopte îmbrăcăminte, obiceiurile etc. caracteristice europenilor: *femeile s-au europenizat mai repede decât bărbații*. **Europenizare** f. 1. Acțiunea de a (se) europeniza: cu el începe europenizarea conștiință a Rusiei. BL.; 2. Calitatea a ceea ce este europenizat. [V. europeniza]. [2, p.505].

După ce am finalizat într-un fel cu căutările prin dicționare și enciclopedii, al doilea pas logic a fost să căutăm cum este (dacă este!?) interpretat termenul cu pricina în careva literatură mai generală sau de specialitate. Ne-am adresat atotștiutorului Internet. Și aici am descoperit că și în Dicționarele electronice, începând cu Wikipedia etc., este cam aceeași situație: termenul de Europeanistică lipsește. Am început atunci să ne punem mai multe întrebări: ce-o fi la mijloc? De ce lipsește acest termen? De ce nu sunt interpretări? Ce-i de făcut în această situație? Sigur că ne-am văzut nevoiți să ne gândim la necesitatea clarificărilor terminologice, elaborarea, dacă este necesar, a unui concept a aceea ce este Europeanistica. Dar înainte de a trece nemijlocit la aceasta vom prezenta succint ce-am mai găsit și am mai descoperit navigând printre sursele electronice.

Cum spuneam, și în dicționarele electronice termenul de Europeanistică lipsește. În schimb, de cele mai multe ori poate fi întâlnit termenul de **indo-europenistică** în sensul de „știință care se ocupă cu studiul limbilor indo-europene” [3]. În acest sens în varianta electronică putem găsi multe **cercetări de indo-europenistică**, în special argumentându-se pe această cale rădăcinile indo-europene ale limbii române. La multe universități din spațiul românesc există și ca-

tedre de indo-europenistică. Am întâlnit că s-ar fi scris un “Eseu de europeanistică”. De fapt însă este doar un generic, un titlu de cuprins, care se referă la autorul român Ovidiu Pecican, profesor la Universitatea Babeș Bolyai din Cluj, despre care s-a scris că a publicat mai multe lucrări de europeanistică [21; 22; 23; 24]. Apoi am mai dat și de o lucrare cu un așa titlu: „Știința conducerii. Europeanistica pe înțelesul tuturor” de autorul la fel român Geo Stroe [4].

Interesant, ce-o mai fi și aceasta? Ce are Europeanistica cu „știința conducerii”? Se vorbește de asemenea de cunoscuta „Școală de europeanistică de la Cluj” de la Universitatea Babeș Bolyai, care cum se știe este pionerul „**învățământului superior în domeniul europeanisticii**” din România. Se are în vedere desigur domeniul de Studii Europene de la Facultatea respectivă de la Universitatea Babeș Bolyai, universitate la care s-a acumulat una din cele mai interesante experiențe de dezvoltare a Studiilor Europene ca domeniu didactic, de cercetare, aici publicându-se și o serie de importante lucrări de referință [25; 26]. La aceeași Universitate activează cu succes **Societatea Studenților Europeiști** care promovează Studiile Europene, organizează diferite activități, evenimente în acest domeniu atât de important din punctul de vedere al pregătirii specialiștilor, formării europene a populației etc. La o Universitate din SUA, cea din California, Los Angeles, am găsit o specializare în Europeanistica Centrală și de Est (cu studiul aprofundat al României)... La un alt capăt, într-o altă formă și la un alt nivel, am găsit, de data aceasta într-un material publicat și postat de Est-Curier din Criuleni de la noi [5] o informație despre o întâlnire a câtorva experți în probleme europene (este vorba de Lilia Snegureac, secretarul „Platformei societății civile „Pentru Europa: consolidarea comunicării interne și externe”, Sergiu Harea, expert în economie și relații comerciale, și Veaceslav Ceremuș, secretar general al Institutului european de dezvoltare regională) cu locuitorii satelor Ustia, raionul Dubăsari,

și Mașcăuți, raionul Criuleni. După ce au vorbit și au discutat în jurul la un șir de întrebări, cum ar fi ***De ce vreau eu în Europa? Cine și ce mă așteaptă acolo? Care sunt beneficiile și ce obligațiuni îmi revin? Cum e posibil că statele UE să fie prospere, și Moldova continuă să se afle în sărăcie? Cine și de ce oferă granturi pentru dezvoltare Republicii Moldova și care sunt așteptările țărilor donatoare față de țara noastră? Ce oportunități au tinerii odată cu deschiderea Europei către Republica Moldova?***, după ce le-au vorbit participanților la întâlnire despre avantajele sistemului european de valori și priorități, experții “le-au propus tinerilor **să formeze un club de europenistică** (evidențiat de mine – Gr.V.), sau un ONG local, prin care să poată veni sursele necesare localității”. Ce e cu acest “club de europenistică” și de ce acesta ar trebui creat doar ca prin el să vină banii europeni? - rămân întrebări deschise.

Așa dar, vedem că de la cele mai mari universități, școli până la un oarecare ONG dintr-o localitate rurală din Republica Moldova se vorbește despre Europeanistică. Însă nici în marile dicționare, nici prin publicații, pe la universități, nicăieri nu se descifrează sau nu se întâlnesc explicații despre ce ar fi această Europeanistică. De aceea suntem obligați și vom încerca în continuare să clarificăm întrucâtva această noțiune, să conceptualizăm în măsură necesară și pe cât e posibil ceea ce se numește Europeanistică. În acest sens vom face mai întâi o paralelă între Europeanistică și Globalistică, iar apoi vom arăta corelația dintre Europeanistică și Studii Europene.

Pentru conceptualizarea Europeanisticii ne-am propus și credem că ar fi binevenită și potrivită apelarea la o **paralelă cu Globalistica** (așa cum s-ar putea face paralele, să zicem, și cu Balcanistica, Orientalistica etc.). Termenul de Globalistică, așa cum am arătat într-o publicație anterioară [6, p.191-202], se utilizează mai ales de autorii ruși, cărora le aparține și meritul de a lansa și argumenta acest do-

meniu relativ nou, recent. Preluat de la autorii ruși, acum și noi am început să utilizăm acest termen. În general însă, în spațiul românesc, deși avem multe lucrări dedicate tematicii globale, mai ales consacrate problemelor de globalizare, totodată termenul și denumirea de Globalistică nu prea se întâlnește, globalizarea fiind doar o parte din problematica vastă a domeniului la care ne referim. Nici în literatura occidentală, cea de limbă engleză, termenul de Globalistică la fel nu se utilizează, mai frecvent folosindu-se cel de **Studii Globale** (Global Studies) (deci cam așa cum e situația în cazul nostru cu Europeanistica și Studiile Europene (European Studies), la care ne vom referi puțin mai jos). În ceea ce privește conceptualizarea propriu-zisă, am definit și conceput Globalistica drept o știință despre procesele și problemele globale contemporane, despre lumea de azi, aflată în proces de globalizare, drept o filozofie a dezvoltării contemporane [6, p.194].

Pornind de la această paralelă (Globalistica, după cum am văzut, referindu-se la procesele și problemele la nivel global, iar Europeanistica – la procesele regionale, aici – cele europene), **Europeanistica poate fi definită drept știința sau domeniu științific despre procesele, problemele, perspectivele Europei, cele mai importante din acestea în prezent fiind cele de integrare și unificare**. Europeanistica generală, dacă e să ne referim iarăși la paralela cu Globalistica, ar fi o știință despre Europa în sensul de o **filozofie sau o concepție a dezvoltării europene la etapa contemporană**, care are ca sarcină primordială elaborarea, în primul rând, a unei **concepții cuprinzătoare despre Europa de azi și de mâine**, iar pe această bază **revederea, actualizarea concepțiilor de europenism** (spre ex., ce ar fi azi un nou europenism, despre care se vorbește etc.), **europenitate, europenizare, la fel și a conceptului de european**, care se referă la cetățean ca individ, la locuitorul acestui continent, concept bazat pe conștiință europeană, apartenență civilizațională, cultură. Pentru toate domeniile, toate

științele din cadrul așa numitelor Studii Europene, la care ne vom referi în continuare, elaborarea sau și actualizarea acestor concepții principale cu referire la Europa are o importanță teoretico-metodologică extraordinar de mare, întrucât ne permite nu numai să înțelegem ceea ce are loc, ce se petrece, dar și să întrevădem perspectivele, viitorul european!

Acum despre **corelația dintre Europeanistică și Studii Europene**. Termenii respectivi – Europeanistica și Studii Europene – sunt apropiați, se folosesc de multe ori în același sens, însă nu sunt echivalenți, nici sinonimi total. Există anumite diferențe, la care vrem să ne referim. Europeanistica este un termen acum mai mult utilizat în limba română, deși se folosește frecvent, cum am spus, și cam în același sens și celălalt termen de Studii Europene. Europeanistica, într-un anumit sens, este echivalentul a ceea ce în literatura engleză se folosește ca Studii Europene, respectiv European Studies, acestea interpretându-se ca “zona cunoștințelor științifice oferite de mai multe universități din Europa, axat pe dezvoltarea actuală a integrării europene” [7]. (Este interesantă situația cu termenul despre care discutăm în limba rusă. Aici termenul de *Studii Europene* nu prea are echivalent, pentru că nu sunt acestea în traducere nici *Европейские Знания*, nici *Европейские Исследования*, termeni care uneori se folosesc. Mai potrivit și mai binevenit este anume termenul de *Европеистика*, deci anume de *Europeanistică*, pentru că anume acesta ar reda și ar cuprinde mai exact preocupările domeniului respectiv).

Dacă să ne referim acum la **diferența principială, dar nu cardinală, dintre Europeanistică și Studii Europene**, ar trebui să menționăm că Studiile Europene, așa cum am arătat într-o lucrare anterioară și la care vom reveni mai jos, într-un sens foarte larg sunt un gen de lucrări (studii) despre tot ce se întâmplă în Europa. Studiile Europene în prezent au fost reluate, consolidate și relansate în Europa contemporană ca studii ale Europei comune, ale Europei

moderne, aflate în proces de integrare și unificare [8, p.6]. Studiile Europene au specificul lor pentru că sunt concomitent și un domeniu didactic, de pregătire a cadrelor, și domeniu științific, de cercetare, și un domeniu social-politic, de lucru cu populația în direcția formării europene a acesteia. În ceea ce privește Europeanistica, aceasta este un termen generic, așa cum am încercat să demonstrăm mai sus, o știință multidimensională, complexă despre tot ceea ce se referă la Europa, în special despre procesele, problemele, perspectivele Europei. Evident că este o definiție poate prea largă, pentru că aici s-ar include foarte multă literatură care se referă la Europa – cea de istorie europeană, geografie, economie, politică, cultură, civilizație etc. Și Studiile Europene se referă la aceste domenii. Dar în cazul Europeanisticii, la fel cum am arătat, putem și trebuie să vorbim și de o Europeanistică generală ca o știință conceptuală despre Europa, o filozofie a dezvoltării europene la etapa contemporană.

După ce am prezentat pe scurt concepția de Europeanistică, concepție care este strâns legată, așa cum am arătat, cu problematica Studiilor Europene, a integrării și unificării europene, am putea acum să ne referim succint la conținutul domeniului pus în discuție. Acest domeniu, destul de complex și multi-aspectual, ar avea în componența sa mai multe compartimente, părți, cele mai importante dintre care, după părerea noastră, ar fi cel puțin următoarele:

- **Aspecte teoretice și practice ale Europeanisticii și Studiilor Europene.** În acest compartiment s-ar include problemele generale atât teoretice, cât și practice, aplicative ale Europeanisticii generale, cât și a Studiilor Europene. La moment există anumită experiență atât didactică, de formare a cadrelor de europeniști, cât și de cercetare a multiplelor probleme din aceste domenii. Spre exemplu, în cadrul programului de masterat în Studii Europene la Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative se predă cursul nor-

mativ *Teoria și practica Studiilor Europene*, care este conceput ca o Introducere generală în Europeanistică, în Studii Europene, și cuprinde așa subiecte, cum ar fi: cadrul conceptual, definiții, conținuturi ale acestor studii, termenii, noțiunile, categoriile principale, aspectele, gradele de relevanță ale Studiilor Europene; cadrul disciplinar al acestor studii; apariția Studiilor Europene ca domeniu didactic, de cercetare, activitate social-politică, etapele de dezvoltare a acestor studii, Studiile Europene contemporane, starea actuală, specificul lor; determinarea și clasificarea principalelor domenii și problemele ale Studiilor Europene generale și speciale; metodologia Studiilor Europene, inclusiv metodele principale utilizate, starea actuală și problemele metodologice existente, problema specificului metodologiei Studiilor Europene: multidisciplinaritatea și interdisciplinaritatea, sistematizarea, clasificarea și analiza principalelor metode ale Studiilor Europene, necesitățile și perspectivele de dezvoltare a metodologiei Studiilor Europene contemporane (despre aspecte foarte importante ale metodologiei Studiilor Europene se poate vedea unele publicații) [9]; aspectele practice ale Studiilor Europene contemporane, inclusiv politici, practici, experiențe de organizare și dezvoltare a Studiilor Europene contemporane în diferite state, regiuni, instituții universitare și academice etc.; aspecte ale dezvoltării Studiilor Europene în Republica Moldova, inclusiv actualitatea și necesitatea dezvoltării acestor studii în contextul tendințelor de integrare europeană, instituționalizarea și experiența dezvoltării Studiilor Europene în Republica Moldova (succint această experiență a fost generalizată în publicațiile respective) [10], problemele și perspectivele de dezvoltare a acestor studii din în contextul integrării europene.

• **Problematika actuală a Europeanisticii legată de Integrarea europeană.** Această problematikă este pe larg cercetată, studiată, inclusiv în cadrul diferitor instituții, centre, este obiect sau domeniu didactic la diferite instituții de învățământ, este și un

domeniu de lucru cu populația în vederea formării europene a acesteia. Există o asemenea experiență și în Republica Moldova. Astfel, în cadrul programului de licență în Relații Internaționale la aceeași Facultate a Universității de Stat din Moldova este predat un curs de prelegeri *Integrare europeană*, care cuprinde principalele probleme ale integrării europene, cum ar fi: esența și logica integrării, teoriile principale ale integrării europene, ideea și concepția de Europa, premisele, etapele istorice ale integrării, conceptele de cultură, apartenență, identitate, specific cultural european, principiile, procedurile, metodele integrării, principalele politici comune și instituții europene, rezistențele, riscurile, problemele principale ale integrării și unificării europene, perspectivele integrării, viitorul proiectului integraționist european, integrarea europeană și Republica Moldova. (Aspecte de bază ale cursului pot fi consultate în publicația respectivă) [11].

• **Aspecte și probleme conceptual-filosofice ale Europeanisticii în contextul unificării europene.** Această parte a Europeanisticii este deosebit de importantă prin faptul că în prezent în Europa se desfășoară nu doar procese de integrare, dar și de unificare, care comparativ mai puțin sunt studiate, mai ales la nivel conceptual, filosofic. Deși, o anumită experiență didactică și de cercetare există. Ne vom referi la experiența acumulată în Republica Moldova, unde, la Universitatea de Stat din Moldova și la alte instituții a fost inițiat și predat în cadrul programelor de masterat în Studii Europene cursul *Filosofia unificării europene* – un curs conceptual, problematica căruia este axată pe discutarea corelației și conexiunii dintre filosofie și unificarea europeană. Sunt examinate principalele abordări filosofice ale conceptelor de Europa, unificare europeană, filosofiei raționalismului european în legătură cu unificarea, filosofiei crizei europene, a relativismului, renașterii europene la fel în legătură cu unificarea, problemele filosofice ale culturii,

conștiinței, mentalității europene în contextul unificării, problemele conceptual-filosofice ale ideii, ideologiei, teoriei și practicii unificării europene, la fel și ale perspectivelor unificării, viitorului european în ansamblu. Ceea ce se referă la cercetarea acestor probleme la fel există o anumită experiență, reflectată într-o serie de publicații [12].

Compartimentele, părțile evidențiate și prezentate pe scurt mai sus desigur că nu acoperă nici pe departe întreaga și vasta problematică a Europeanisticii. Ceea ce am prezentat constituie doar o parte din ceea ce formează conținutul acestui domeniu mare care este Europeanistica. Întrucât problematica Studiilor Europene, conceptualizarea acestora constituie una din cele mai importante compartimente ale Europeanisticii, vom trece acum la examinarea câtorva celor mai importante subiecte legate de cadrul conceptual, conținutul, specificul acestora.

Cadrul conceptual al Studiilor Europene.

Definiții. Conținuturi

Dat fiind că Studiile Europene au deja o anumită istorie de constituire, organizare, dezvoltare, problema privind conceptul acestor studii, cadrul lor conceptual și respectiv disciplinar, a devenit în ultimul timp destul de actuală și importantă atât din punct de vedere teoretic, cât și din punct de vedere practic, aplicativ, dat fiind necesitatea studierii, cercetării problemelor europene, pregătirii cadrelor în acest domeniu, lucrului cu populația în vederea formării europene a acesteia. Importanța problemei pusă în discuție este cu atât mai importantă cu cât anume de faptul cum sunt înțelese și interpretate Studiile Europene, cum acestea sunt conceptualizate, depinde în mare măsură organizarea lor ca domeniu didactic sau de cercetare, cadrul lor disciplinar etc.

Întrucât în problema dată există diferite viziuni și abordări, examinarea acesteia în lucrarea dată se va baza atât pe experiența acumulată deja în diferite

state europene, inclusiv România, dar și pe cea acumulată în cadrul fostului Institut de Studii Politice și Relații Internaționale (ISPRI) în perioada 2001-2006, când aici pentru prima dată în Republica Moldova au fost oficializate și instituționalizate Studiile Europene în calitate de specializare în cadrul specialității Relații Internaționale [8, 10].

Conceptul general de Studii Europene

Prima și principala întrebare care apare atunci când începem să discutăm despre Studiile Europene ar fi cea conceptuală, de clarificare, anume, ce sunt acestea, Studiile Europene? Adevărul este că de multe ori în literatura nu prea suficientă consacrată Studiilor Europene, întrebarea formulată mai sus nu se clarifică, nu se precizează ce anume se va avea în vedere prin Studii Europene și în acest caz nu e de mirare că vom întâlni diferite neclarități. Situația se complică dat fiind că în această privință există diferite interpretări, respectiv definiții, unele destul de înguste, când, spre exemplu, Studiile Europene se reduc la studii de cultură, literatură sau civilizație europeană, altele, dimpotrivă, destul de largi, când în aceste studii se include tot ce e posibil, în asemenea caz punându-se la îndoială faptul că ar exista un oarecare specific al Studiilor Europene. (Drept exemplu în acest sens poate fi adus faptul cum sunt organizate și care este conceptul, respectiv cadrul curricular al Studiilor Europene de la Facultatea de Litere a Universității din București, România, în care se regăsesc multe discipline din domeniile conexe, fără vreo oarecare sistematizare, conceptualizare etc.). Evident, atunci când sunt interpretări diferite, în asemenea cazuri avem și conținuturi diferite ale Studiilor Europene, respectiv și cadrul disciplinar diferă de la caz la caz, ceea ce de fapt n-ar fi o problemă, pentru că Studiile Europene într-adevăr pot fi diferite, pot avea diferite grade de relevanță, diferite abordări, concepte, mod de organizare curriculară, disciplinară etc., numai că toate acestea necesită clarificare, precizare prealabilă, delimitare conceptuală

etc. Iată de ce vom face mai întâi câteva precizări importante pentru că abia mai apoi să trecem nemijlocit la conceptualizarea propriu zisă, definirea Studiilor Europene.

1. Este deja stabilit și într-adevăr avem în prezent atât **Studii Europene generale**, cât și **Studii Europene specializate**, ca de exemplu, Studii Europene politice, Studii Europene economice, Studii Europene de drept, Studii Europene de cultură și civilizație etc. Instituțiile superioare de învățământ din Europa deja de ceva timp au trecut de la programe generale de pregătire în domeniul Studiilor Europene la programe aprofundate speciale, luându-se în considerație necesitățile și interesul crescând față de anumite domenii, aspecte concrete ale problematicii europene. (Drept exemple pot fi urmărite programele diferitor universități europene cu specializări în Studii Europene).

2. Studiile Europene, pe lângă faptul că sunt orientate spre pregătire generală sau mai specială, mai sunt divizate sau **axate pe diferite regiuni**. Astfel, de rând cu Studii, cum am putea spune, general europene, există și se dezvoltă cu succes astfel de studii, ca: Studii Est Europene (Eastern European Studies), Studii Central Europene (Central European Studies), Studii Sud-est Europene (la București, spre exemplu, în cadrul Academiei Române, funcționează un Institut pentru cercetări Sud-Est Europene, sau la SNSPA tot de la București există un Centru de Studii Est-Europene și Asiatice), Studii Scandinave, Studii Balcanice, Studii Slavice (Slavic Studies), Studii rusești (Russian Studies), Studii Mediteraneene etc. Se practică de asemenea studii mai speciale, axate pe diferite țări europene cu o pondere deosebită în trecutul și prezentul european, cum ar fi Studii germanice, Studii franceze etc., studii care sunt organizate și în țările europene, dar mai ales în afara acestora.

3. Atunci când se discută despre Studiile Europene de multe ori se afirmă precum că acestea ar aparține de așa zisele **studii regionale** sau **regionalistică**.

S-ar putea răspunde la aceste afirmații și da, și nu. Pentru că Studiile Europene, pe de o parte, sunt într-adevăr studii regionale, dar, pe de altă parte, acestea, având în vedere diversitatea, varietatea lor, sunt mai mult decât pur și simplu studii de regionalistică. Și aceasta pentru că de fapt toate studiile axate pe Europa, și cele locale, și cele subregionale, regionale, dar și cele naționale, cele internaționale, toate acestea se referă și se includ în ceea ce numim Studii Europene, lucrul acesta fiind deja demonstrat de autorul român Andrei Marga în lucrarea “Filosofia unificării europene” [13, p.11]. Se întâmplă acest lucru deoarece, așa cum afirmă și autorul menționat mai sus, Studiile Europene, necâtând la faptul că tind să devină studii generale, totuși nu în așa măsură ca să nu fie în același timp și studii mai concrete, studii factuale.

4. Pentru conceptualizarea Studiilor Europene propriu zise, mai ales în corelația acestora cu ceea ce am numit Europeanistică, deosebit de important și strict necesar este diferențierea acestora de aceea ce se numește **Cunoștințe europene și Învățământ european**. Uneori, îndeosebi în uzul mai obișnuit, dar și între nespecialiști în materie, între *Studii Europene*, *Cunoștințe europene* și *Învățământ european* nu se face mare deosebire, se confundă sau sunt examinate ca fiind chiar aproape una și aceeași. Deosebirea este însă destul de esențială. Cunoștințele europene și Învățământul european sunt noțiuni care se referă la sistemul educațional european aflat în prezent într-un amplu și complicat proces de revizuire, restructurare, proces bazat pe un șir de documente recente ale instituțiilor europene, politici respective, strategii, inclusiv pe cunoscuta Concepție a învățământului continuu pe întreg parcursul vieții (Lifelong learning), concepție care include o nouă abordare a cunoștințelor de bază necesare pentru viață și activitate [14].

5. La toate cele menționate mai sus mai trebuie de avut în vedere o serie de alte nuanțe, și anume **relativitatea abordărilor terminologice**, faptul că Studiile

Europene au diferite **grade de relevanță**, că acestea au desigur specificul său atât din punct de vedere conceptual, cât și din punct de vedere disciplinar, metodic etc. Pe lângă acestea vom mai remarca complexitatea Studiilor Europene, caracterul lor general, dar în același timp destul de concret, faptul că acestea se remarcă ca fiind și studii multi-, pluridisciplinare, studii ale multiculturalității europene [15] etc. Despre toate acestea vom discuta în continuare.

Definiția și conținutul Studiilor Europene. Specificul Studiilor Europene

Întrebarea care se pune aici în discuție se reduce în principiu la următoarele: **ce sunt de fapt Studiile Europene?** Răspunsul clar la această întrebare ne ar permite mai apoi să răspundem și la întrebarea la fel de importantă pusă în cadrul acestei discuții: cum trebuie să fie organizate Studiile Europene ca proces, domeniu didactic pentru a pregăti specialiști-profesioniști, la nivelul cerințelor contemporane, în acest domeniu.

Vom începe examinarea problemei enunțate prin a atrage atenția că în constituirea și devenirea lor istorică Studiile Europene inițial erau, desigur, preponderent studii ale culturii și civilizației europene sau și studii de literatură europeană. Treptat ele au devenit un domeniu de cercetare a ceea ce s-a petrecut în Europa, deci un soi de studii de istorie europeană. Însă aici trebuie să fim de acord cu autorul român menționat mai sus Andrei Marga că o așa abordare a Studiilor Europene ar fi un concept destul de simplist și trivial [13, p.11]. Aceasta pentru că Studiile Europene în evoluția lor istorică, în special în condițiile contemporanității, au căpătat un caracter mult mai complex, au devenit mult mai relevante ca fiind studii multidimensionale, care au mai multe grade de referință și respectiv nivele de abordare. În esența lor atât istorică, cât și actuală, de constituire, devenire, dar și de reluare, consolidare, Studiile Europene contemporane concomitent sunt:

- **domeniu didactic**, de activitate pedagogico-didactică, deci domeniu de pregătire a cadrelor la diferite nivele a ciclurilor universitare (licență, masterat, doctorat);
- **domeniu științific**, de cercetare a tuturor acestor probleme cu care se confruntă Europa de azi, în special a acelor probleme care sunt nemijlocit legate de integrarea și unificarea europeană;
- **domeniu de activitate social-politică**, de lucru cu populația, de informare, documentare a populației, formare europeană a diferitor categorii de cetățeni, pregătirii lor pentru participare activă la discutarea și rezolvarea problemelor europene.

Studiile Europene contemporane desigur diferă cu mult de ceea ce erau acestea în trecut. Suntem aici de acord cu acei autori care susțin teza că Studiile Europene contemporane tind în prezent să devină studii ale integrării europene. Pornind de la această constatare și având în vedere unghiul de examinare a Studiilor Europene ca studii generale, propunem următoarea **definiție a Studiilor Europene: Studiile Europene sunt în principiu studii ale Europei contemporane aflate în proces de integrare și unificare.** (Inițial am înaintat această definiție în Prefața “Despre importanța și necesitatea Studiilor Europene” la lucrarea “Studii Europene în Republica Moldova. Colecție de programe analitice” [8, p.5-9]. O așa definiție generală a Studiilor Europene ni se pare potrivită deoarece ne orientează și spre esența acestora, și spre evidențierea conținutului studiilor respective, anume spre căutarea unor răspunsuri la întrebările: ce trebuie să știm despre Europa, ce trebuie să știm despre Uniunea Europeană, ce trebuie să știm despre ce să integrăm și ce să unificăm în Europa și cum etc.

Referitor la **conținutul Studiilor Europene.** Aici ar fi mai întâi necesar să facem o anumită deosebire dintre două componente esențiale ale Studiilor Europene: 1) Studiul Europei (partea I) și 2) Studiul Uniunii Europene (partea a II-a). Întrebarea ar fi mai

întâi, aceasta inclusiv și pentru organizarea practică a studiilor respective, **ce trebuie să știm despre Europa** mai la general, apoi – **ce trebuie să știm despre Uniunea Europeană**, în particular.

Este logic ca din punct de vedere al conținuturilor Studiile Europene în organizarea și desfășurarea lor să se înceapă cu un **studiu asupra Europei în ansamblu**, ca elemente constructive figurând în acest caz cel puțin următoarele:

- o introducere generală istorico-geografică în civilizația europeană;

- o incursiune în Ideea și concepția de Europa, inclusiv examinarea concepției generale privind ce este Europa, ce sunt și care sunt Europele din Europa, aceasta pentru că se știe, și nu este o întrebare inventată, că Europe în Europa sunt mai multe [19; 20], definiția Europei, concepțiile privind europenismul, europenitatea, europenizarea, definirea și caracteristicile europeanului etc.;

- examinarea Europei ca identitate comună, ca apartenență, ca cultură, conștiință, mentalitate etc.

Examinarea acestor și altor elemente a studiului privind Europa este deosebit de important din punctul de vedere al conceptualizării Studiilor Europene. Aceasta mai ales că **Studiile Europene în esență sunt studii conceptuale** pentru că, pe de o parte, ele se bazează pe o anumită concepție a ceea ce este Europa și, mai ales, ce ea ar trebui să devină din punct de vedere istoric, economic, politic, social, cultural, civilizațional, pe de altă parte, aceste Studii au menirea de a forma o anumită concepție despre ceea ce este de făcut în planul europenizării Europei, formării de mai departe și propășirii europenității, formării cetățeanului european etc.

Acuma despre aceea ce ar trebui să conțină un **studiu asupra Uniunii Europene**, având în vedere atât istoricul acestei formațiuni, cât și esența, caracteristicile și particularitățile principale ale proceselor integraționiste europene, deosebirea lor esențială de alte procese similare din lume, înde-

sebi faptul că integrarea și unificarea de tip european se bazează pe instituții, pe politici, pe drept etc. Respectiv, această parte a Studiilor Europene din punctul de vedere al conținuturilor ar include următoarele cele mai importante grupe de probleme și întrebări:

- istoricul Uniunii Europene, premisele, apariția primelor comunități europene, constituirea Uniunii, principalele etape de dezvoltare, principalele tratate europene etc.;

- construcția europeană, inclusiv istoria construcției, formele, aspectele principale, principiile, procedurile, metodele, mecanismele, criteriile acestei construcții, construcția europeană și teoriile integrării și unificării europene etc.;

- principalele instituții comunitare, inclusiv Parlamentul European, Comisia Europeană, Consiliul Uniunii Europene, Consiliul European, Curtea Europeană de Justiție, etc.;

- procesul politic și decizional în Uniunea Europeană, instituțiile UE implicate în procesul decizional, instituțiile cu nivele multiple, instituțiile consultative, instituțiile financiare, sistemul politic european, domeniile de cooperare în UE: competențe exclusive, parțiale și limitate etc.;

- principalele politici europene și domenii de activitate (începând cu primele politici, prin Tratatul de la Roma, care vizau domenii economice ca agricultura, comerțul, concurența, apoi, prin Actul Unic European, adăugându-se alte politici, precum cercetarea, mediul, dezvoltarea tehnologică, politica regională, sfera socială, ajungându-se în prezent să se elaboreze și să se implementeze politici practice în toate domeniile);

- dreptul european, dreptul UE sau comunitar, dreptul tratatelor europene, dreptul comunităților europene etc.;

- procesul de extindere a Uniunii Europene, principalele etape ale extinderii europene – de la Europa celor 6 la Europa celor 9, 12, 15, 25, 27,

28, problema “britanică” și extinderea europeană, ultimele și viitoarele extinderi, până unde se poate extinde UE etc.;

- aspectele politicii externe și de securitate, relaționării externe a UE, inclusiv UE ca actor global, relațiile transatlantice UE-SUA și NATO, relațiile UE-Rusia, China, India, UE și statele din “lumea a treia”, politica de vecinătate a UE etc.

Vorbind despre conținutul Studiilor Europene trebuie să mai atragem atenția că în literatura de specialitate, din cauza ambiguității în folosirea termenilor, se face **deosebirea dintre studii europene propriu zis, studii despre Uniunea Europeană și studii despre integrarea europeană** [16, p.73-81]. Astfel, potrivit autoarei Mariana Viorica Buda, „**Studiile despre integrarea europeană** (evidențiat de mine – Gr.V) sunt acele studii sau discipline ce în conținutul lor fac referire doar la procesul de integrare europeană. Considerăm, susține autoarea, că acest tip de studii a fost doar un pas spre dezvoltarea ulterioară a studiilor cu vocație europeană, căci integrarea europeană a fost unul dintre primele procese importante prin care a trecut Europa și Uniunea Europeană” [16, p.73]. Odată cu extinderea studiilor europene, în special după anii 1995-1996, în țările din Europa Centrală și de Est, cu diversificarea reflecțiilor asupra proceselor europene, inclusiv a celor de aderare la UE, încep să apară referințe, lucrări care poartă titulatura de **studii despre Uniunea Europeană**. „Acesta, consideră Mariana Viorica Buda, sunt studii care fac referire strict la evenimentele ce se întâmplă în Uniunea Europeană și sunt mai ample, sigur, decât studiile despre integrarea europeană, căci ele fac referire la multitudinea de evenimente din sfera Uniunii Europene, nu la unul singur” [16, p.74]. De la studiile despre integrarea europeană prin studiile despre Uniunea Europeană conceptual mișcarea a fost spre **studiile europene** ca fiind considerate cel mai amplu concept în raport cu cele precedente, ceea ce este confirmat prin definiția pe care o dă autoarea citată mai sus acestor studii. “Studiile europene sunt

studii multidisciplinare și interdisciplinare în același timp, iar scopul lor este acela de a descrie, de a conceptualiza, de a explica și de a înțelege o realitate de la nivelul Europei care nu poate fi înțeleasă și sintetizată de o singură disciplină. Studiile europene fac referire la toate realitățile din Europa, nu doar la cele legate de Uniunea Europeană sau integrarea europeană. Studiile europene înseamnă, așadar, și literatura europeană, și antropologie europeană, și economie europeană, deci orice ajută la înțelegerea fenomenelor complexe care au loc în spațiul european, de la început și până în zilele noastre. Putem spune, astfel, că studiile europene includ studiile despre Uniunea Europeană și pe cele despre integrarea europeană” [16, p.74].

Deosebirile dintre aceste diferite aspecte, domenii, părți ale studiilor care se referă la Europa, Uniunea Europeană, evident, sunt importante și demne de luat în considerație. Totuși, esențial cred că este nu care din aceste domenii, părți este mai mare și care mai mic, sau ce în ce se include. Mai ales că există deja diferite păreri în acest sens. Autorul britanic Michael Smith, spre exemplu, consideră că „studiile despre Uniunea Europeană reprezintă partea centrală a studiilor europene” [17, p.3], iar alți autori, precum Chris Rumford și Philomena Murray, afirmă că „studiile despre Uniunea Europeană sunt de fapt studii despre integrarea europeană” [18, p.86]. Cel mai important, după părerea noastră, sunt deosebirile de esență dintre studiile despre Europa și studiile despre Uniunea Europeană, la care am făcut referință mai sus. Aceasta din motivele deosebirilor foarte importante dintre conceptele de Europa și Uniunea Europeană, dar și din faptul că în Uniunea Europeană și în Europa în ansamblu au loc nu numai procese de integrare și unificare, dar și procese inverse, de dezintegrare, în dispute fiind complicatele întrebări despre destinele, viitorul Europei în condițiile unor situații critice din istoria multpătimitului continent. Anume din aceste considerente am înaintat conceptul de Europeanistică, concept mult mai larg, generic, care include examinarea tuturor proceselor care au

loc în Europa, tuturor problemelor cu care se confruntă atât în cadrul comunității create, cât și în cadrul întregului continent, întrucât Europa Unită, pașnică, prosperă, democratizată, bazată pe valori general-umane, niciodată nu se va realiza pe deplin dacă procesele integraționiste, înțelese mult mai larg, nu doar ca cele de integrare și unificare, nu vor cuprinde întregul continent, respectiv o Europă Mare, de la Atlantic și până la Urali (sau până la Vladivostok, cum se vorbește acum). Considerăm că această teză ar trebui să fie principială pentru conceptualizarea, interpretarea Studiilor Europene în raport cu Europeanistica.

Dacă să ne referim acum pe scurt la **specificul Studiilor Europene**, care desigur au mai multe particularități, ar fi necesar să atragem atenția la următoarele:

- în primul rând, Studiile Europene sigur că sunt **studii conceptuale**, fapt menționat deja mai sus când discutăm despre conținutul acestora;

- Studiile Europene sunt desigur un anumit tip de lucrări, de cercetări, care în același timp au și un anumit **grad de generalitate**, dar și un **caracter destul de concret**;

- Studiile Europene sunt un domeniu specific nu doar din punct de vedere conceptual, legat cu un anumit concept al Europei, europeanității, culturii, conștiinței, mentalității europene, dar și din punct de vedere **disciplinar, metodologic**, ceea ce este deosebit de important de a se avea în vedere mai ales la organizarea acestor studii ca domeniu didactic;

- Studiile Europene au specificul său și din punctul de vedere al **relevanței** acestora în sens cognitiv, teoretic și practic. **În sens cognitiv**, Studiile Europene au o importantă relevanță gnoseologică deoarece sunt orientate și ne ajută să cunoaștem și să înțelegem procesele și problemele europene, ceea ce a avut și are loc în Europa. **În sens teoretic**, Studiile Europene în sens inclusiv de Europeanistică au menirea deosebit de importantă și actuală ca în baza cercetărilor concrete să elaboreze generalizări con-

ceptuale, teoretice, să descopere și să fundamenteze legile și legitățile proceselor europene, în special a celor de integrare și unificare. Studiile Europene, pe lângă toate cele menționate, au și o mare **relevanță practică**, mai ales pentru că contribuie la cercetarea și soluționarea acelor probleme cu care se confruntă Europa comunitară, la căutarea și găsirea unor modele practice de organizare și dezvoltare europeană economică, politică, socială, culturală etc.

Câteva concluzii generale

Din cele examinate mai sus pot fi formulate mai multe generalizări și concluzii. Dar am vrea să menționăm doar două, după noi cele mai necesare și importante.

O concluzie, asupra căreia dorim să insistăm, se referă la Europeanistică, conceptualizarea acesteia. Europeanistica poate fi examinată într-un sens mai general, ca un termen generic, așa cum am încercat să demonstrăm mai sus, ca o știință multidimensională, complexă despre tot ceea ce se referă la Europa, în special despre procesele, problemele, perspectivele Europei. În acest sens cât se poate de larg, conceperea Europeanisticii se apropie de ceea ce numim Studii Europene, cu toate că, cum la fel am arătat, termenii respectivi, domeniile desemnate de aceștia, se corelează, se intersectează, dar nu se contopesc, nu sunt identici sau sinonime. În același timp, Europeanistica poate fi examinată și într-un sens mai restrâns, mai special, acest caz fiind de o importanță mult mai mare decât cel anterior. În acest sens Europeanistica este o știință specială, o știință conceptuală despre Europa, o filozofie sau o concepție a dezvoltării europene la etapa contemporană, care, așa cum am arătat, are ca sarcină primordială elaborarea, în primul rând, a unei concepții cuprinzătoare despre Europa de azi și de mâine, iar pe această bază revederea, actualizarea concepțiilor de europeanism, europeanitate, europeanizare, la fel și a conceptului de european, concept bazat pe conștiință europeană, apartenență

civilizațională, cultură etc. La acest sens special al Europeanisticii vrem să atragem atenție specială și din motivul că este mai puțin abordat, cercetat în literatura de specialitate, dar și din motivul importanței deosebite anume a aspectelor conceptuale, filosofice ale europenității, aspecte care ar trebui mult mai mult să ne preocupe pentru că fără deslușirea, înțelegerea, interpretarea acestora practica edificării, construcției europene mereu va bate pasul pe loc.

O altă concluzie vizează domeniul special al Studiilor Europene. Acestea desigur că au o anumită istorie de apariție și dezvoltare. Dar ceea ce se referă la Studiile Europene contemporane, acestea, așa cum am intenționat să demonstrăm, tind să devină sau deja au devenit studii ale integrării și unificării europene, deci studii ale celor mai importante procese care au loc în Europa contemporană, procese care determină și vor determina și mai mult prezentul, dar și viitorul european.

Bibliografia

1. DEX. Dicționarul explicative al limbii române. Ediția a II-a. - București: Univers enciclopedic, 1996.
2. Noul dicționar universal al limbii române. Ediția a treia. - București: Litera internațional, 2009.
3. dexonline.ro/intrare/indo-europenistica/160000
4. Stroe G. Știința conducerii. Europeanistica pe înțelesul tuturor. - București: Ed.: Dacoromană, 2008.
5. <http://estcurier.md/despre-europa-pe-intelesul-tuturor/>
6. Vasilescu Gr. Conceptul de Globalistică: cu privire la definiția, obiectul, statutul, noțiunile și problemele principale ale globalisticii. // Studii Internaționale. Viziuni din Moldova Nr.2(3), 2007.
7. European Studies - <https://ru.wikipedia.org/wiki/европеистика>
8. Studii Europene în Republica Moldova. Colecție de programe analitice. Coord. Gr.Vasilescu. - Chișinău: ISPRI, 2005.
9. Vasilescu Gr. Considerații privind metodologia studiilor europene // MOLDOSCOPIE. Probleme de analiză politică. Nr.4 (LXXI), 2015, p.35-48.
10. Vasilescu Gr. Rolul studiilor europene în realizarea practică a planurilor de integrare // Vectorul european al Republicii Moldova și realizarea Planului de Acțiuni. - Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2006, p.82-87
11. Vasilescu Gr., Morari C. Integrarea europeană. // Relațiile internaționale în curriculumul universitar: bazele teoretico-metodologice. Coord. V.Teosa, Gr.Vasilescu, V.Rotaru. - Chișinău: CEP USM, 2016, p.227-244.
12. Vasilescu Gr. Conceptul de Filozofie a Unificării Europene // Unificarea Europeană: filozofie, politică, mentalitate. Coord. Gr.Vasilescu. - Chișinău: ISPRI, 2003, p.19-26.
13. Marga A. Filosofia unificării europene. - Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, 2001.
14. Memorandum privind învățământul continuu al Uniunii Europene. // <http://www.znanie.org/docs/memorandum.html>
15. Europa – spațiu al multiculturalității. // <http://gorjeanul.ro/cultura/europa-spatiu-al-multiculturalitatii.html>
16. Buda M.V. O incursiune în evoluția Studiilor Europene. Studii Europene în România. - Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2017, 274 p.
17. Smith M. The State of European Studies. Report commissioned by the Standing Conference of Heads of European Studies. - London, SCHES, 2003.
18. Rumford Ch., Murray Ph. Globalization and the Limitation of European Integration Studies: Interdisciplinary Considerations. // Journal of Contemporary European Studies, vol.11, nr.1, 2003.
19. Dușu A. Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene. - București: Ed. All Educational, 1999.
20. Europele din Europa. // Revistă de sinteză. Secolul 20. 10-12/1999, 1-3/2000. - București, 2000.
21. Pecican O. Europa, o idee din mers. – Cluj, 1997, 1999, 2002, 2004.
22. Pecican O. România și Uniunea Europeană. – Cluj, 2000, 2003, 2004.
23. Pecican O., Patrașcu M. Acasă înseamnă Europa. – Cluj, 2003.
24. Pecican O. Europa în gândirea românească interbelică (antologie). - Cluj, 2008.
25. European Studies Today. - Cluj: EFES, 1998, 328 p.
26. Relații Internaționale și Studii Europene la Cluj. Ed. A.Marga, N.Paun, L.Gyemant - Cluj: EFES, 2002.

10.07.2019

O LUCRARE METODICO-DIDACTICĂ RECENTĂ DE REFERINȚĂ ÎN DOMENIUL ȘTIINTELOR POLITICE

Pantelimon VARZARI. Istoria politică a Republicii Moldova (Note de curs). Chișinău: Pontos, 2019 (Tipogr. „Europress”). 200 p.

Scrierea istoriei politice a unui stat este, prin definiție, anevoioasă. Pe bună dreptate, Andrew Marr, autorul unei celebre lucrări de istorie*, notează căelaborarea unei istorii a lumii este complicată, deoarece „cantitatea de informații este prea vastă pentru a putea fi absorbită de un singur individ [cercetător], iar probabilitatea erorilor este imensă”.

Politologul Pantelimon Varzari, profesor de științe politice la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, dar și un cunoscut cercetător, propune pentru publicul cititor (studenți, liceeni, gimnaziști, precum și tuturor celor interesați de problematica istoriei naționale) o descriere a istoriei politice recente a statului Republica Moldova, cuprinzând ultimele circa trei decenii din viața politică a țării noastre.

Societățile tranzitorii din spațiul postsovietic pun în fața membrilor săi tot mai multe întrebări retorice de genul: ce facem? De unde venim? Ce construim și încotro mergem? La aceste și alte probleme situative își propun să răspundă tot mai mulți sociologi, politologi, analiști și comentatori politici. La unele din aceste întrebări de mare interes public a încercat, nu fără succes, să răspundă și autorul lucrării recenzate, căutând să surprindă provocările vieții politice, mai ales atunci când este vorba de înțelegerea și explicarea genezei și evoluției statului Republica Moldova.

Avem, la drept vorbind, o lucrare tot atât de ambițioasă pe cât de cuprinzătoare, ca, de altfel, și alte lucrări metodico-didactice de pionierat ale profesorului și cercetătorului Pantelimon Varzari. Cele

care au precedat-o au fost consacrate *studiului eliteilor* (Introducere în elitologie (*Studiu*). - Chișinău: CE USM, 2003. 175 p.), *istoriei ideilor politice* (Istoria gândirii politice (*Note de curs*). - Chișinău: Pontos, 2011 (Tipografia „Europress”). 286 p.), *sociologiei relațiilor politice* (Sociologie politică (*Note de curs*). - Chișinău: Pontos, 2015 (Tipografia „Europress”). 269 p.). Pe lângă acestea, Pantelimon Varzari este și autorul acâteva monografiilor și a unei serii de articole, studii și cercetări publicate în varii culegeri tematice și în diverse reviste academice naționale (*Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice; Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă; MOLDOSCOPIE* (Probleme de analiză politică); *Anale Științifice*. Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”; *Administrarea Publică*. Revistă metodico-științifică trimestrială; *Право и политология. Международный научный журнал*; etc.) și internaționale (*Symposion. Revista de Științe Socio-Umane, Iași, România; Revista de Studii Interdisciplinare „Constantin Stere”* (psihologie, sociologie, studii juridice, economie, religie, științe politice, relații internaționale), Iași, România; *Supremația Dreptului*. Revista științifică internațională, Droșobici, Ucraina; *Політичний менеджмент, Київ, Ucraina; Сучасна українська політика* (збірник наукових праць), Kiev, Ucraina; etc.). Acestea cuprind o întreagă problematică a cercetărilor științifice care îl preocupă de mai mulți ani: puterea politică și elita politică; buna guvernare și dezvoltarea democratică; fenomenul birocrăției și tranziția democratică; modernizarea politică și sfidările democrației contemporane; statul și societatea civilă; doctrine politice și ideologii politice etc.

* Marr A. *Istoria lumii*. - București: Nemira Publishing House, 2015. 568 p. [on-line] [https://www.academia.edu/36237991/Andrew_MARR_-_Istoria_lumii_\(vizitat_03.06.2019\)](https://www.academia.edu/36237991/Andrew_MARR_-_Istoria_lumii_(vizitat_03.06.2019)).

Din punctul de vedere al metodologiei cercetării, prioritare sunt cercetarea și explicarea anumitor fenomene, procese, evenimente și fapte sociale din perspectiva politologică, la care recurge autorul, care susține: „Prin conținutul său, ele [*notele de curs*] urmăresc cunoaștere aprofundată a premiselor și factorilor social-politici care au determinat apariția și dezvoltarea statului Republica Moldova, a evoluției și perspectivei consolidării sistemului politic din țara noastră, precum și a abordărilor de cercetare și deci operarea cu noi metode politologice și extrapolitologice în realizarea unor analize științifice, oferind astfel studenților o viziune sistematică a disciplinelor de specialitate în domeniul științelor politice” (p.7-8).

Motivele invocate ne îndreptățesc să considerăm că lucrarea metodico-didactică recenzată este bine încheiată și structurată, autorul încercând să reflecteze „dificultăți aporetice” (sintagma îi aparține, p.21, 156, 182) la adresa securității naționale cu care se confruntă în prezent Republica Moldova, pe plan intern și extern. Altfel nici nu ar fi posibil, căci studiul istoriei politice a unui stat poate fi realizat doar cunoscându-i profund trecutul („singurul judecător imparțial”), analizându-i atent prezentul („depozit al acțiunilor”) și proiectându-i viitorul previzibil al societății (la nivel de modelare).

În *notele de curs* „Istoria politică a Republicii Moldova”, pe parcursul celor patru compartimente, sunt elucidate unele realități controversate ale vieții social-politice din țara noastră de la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut până în prezent.

În compartimentul I, intitulat „Instituționalizarea statului Republica Moldova – repere politico-juridice fundamentale” sunt examinate trei aspecte definitorii referitoare la traiectoria de dezvoltare sinusoidală a teritoriului actual al țării noastre, și anume – evoluția sociopolitică a RSS Moldovenești în anii 1940–1991, *perestroika* gorbaciovistă (1985–1991) și criza sistemului totalitar în Moldova Sovietică,

precum și mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Moldova (1988–1991). În următoarele două teme incluse în compartimentul dat sunt supuse analizei detaliate *Declarația Suveranității RSS Moldova* din 23 iunie 1990 și *Declarația de Independență a Republicii Moldova* din 27 august 1991. Autorul demonstrează că *Declarația Suveranității* a fost, de fapt, prima victorie a forțelor democratice pentru independență, iar *Declarația de Independență* devenit actul fondator – unic, fundamental, suprem și consensual – al statului Republica Moldova. El ajunge la concluzia că anul 1991 a fost un punct de start promițător al independenței, însă practica social-politică a celor circa trei decenii de independență a demonstrat că afirmarea și dezvoltarea statului Republica Moldova este un proces complicat și de durată, iar formarea și dezvoltarea noilor instituții sociale de sorginte democratică a devenit un proces destul de dificil și contradictoriu, plin de riscuri, vulnerabilități și amenințări (coerciția externă, prezența militară străină, conflictul transnistrean, terorismul internațional, crima organizată, traficul de arme și muniții, migrația forței de muncă, precum și alte amenințări de ordin economic, energetic, ecologic, social etc.). Chiar dacă situația în general nu inspiră prea mult optimism, menționează autorul lucrării, totuși există și unele oportunități pe care Republica Moldova le-ar putea folosi cu mai multă eficacitate (p.56).

Compartimentul II „Adoptarea Constituției Republicii Moldova din 1994 și modificarea regimului politic din 2000 – etapa stabilizării sistemului politic”, examinează două probleme mai semnificative ce țin de extinderea principiilor democratice și funcționalitatea instituțiilor de stat după alegerile parlamentare din 1994 și din 1998, precum și constituirea *Alianței pentru Democrație și Reforme* (ADR) din 1998 și programul ei de guvernare. Identificându-se anumite similitudini și deosebiri între anticipațiile din 27 februarie 1994 și maratonul electoral din 22 martie

1998, sunt evaluate premisele și condițiile adoptării Constituției Republicii Moldova, care a fost votată pe 29 iulie 1994 și a intrat în vigoare la 27 august 1994 (de Ziua *Independenței Republicii Moldova*), și reforma constituțională din 5 iulie 2000. Cu alte cuvinte, autorul *de facto* analizează perioada de după adoptarea Constituției țării, care se finalizează cu modificarea regimului politic din 2000, din republică semiprezidențială / semiparlamentară în republică parlamentară. După revizuirea semnificativă a Constituției din 5 iulie, accentele au fost deplasate spre lărgirea prerogativelor Parlamentului și Guvernului. Un interes aparte îl prezintă subiectul referitor la activitatea *ADR*, considerată de mai mulți autori autohtoni primul exercițiu democratic de guvernare, evidențiindu-se, în același timp, unele succese și insuccese în funcționarea coaliției de guvernare (aprilie 1998 – noiembrie 1999), cauzele destrămării acesteia (p.74-88).

În compartimentul III, cu genericul „Reformarea sistemului politic și instituțional în anii 2001–2009 în contextul formulei politice noi de guvernare a PCRМ”, cercetarea are drept scop identificarea și elucidarea specificului alegerilor parlamentare din 25 februarie 2001, din 6 martie 2005 și din 5 aprilie 2009. Examinarea retrospectivă a perioadei de guvernare comunistă i-a dat posibilitate autorului să scoată în vileag și să analizeze câteva subiecte relevante – semnificația „parteneriatului politic” din 24 martie 2005; alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 și „Dosarul 7 aprilie 2009”; politica internă și externă a statului Republica Moldova în anii 2001–2009 etc. Aici se discută: portretul sociologic al structurilor Legislativului după desfășurarea celor trei campanii electorale, acestea fiind analizate în comparație; alegerea și realegerea președintelui Republicii Moldova din 4 aprilie 2001 și, respectiv, din 4 aprilie 2005; disputele constituționale (de nealegere a șefului statului); fenomenul „7 aprilie 2009”, numit și „Revoluția Twitter”; promovarea

anumitor reforme modernizatoare (politice, economice și politico-administrative) de către guvernare; instituționalizarea procesului de integrare europeană de către partidul puterii etc. Într-un succint compartiment, concluziile făcute de către autor sunt destul de semnificative: 1) PCRМ în frunte cu liderul V.Voronin a obținut două victorii marcante (una „zdrobitoare” – inițial cu o majoritate constituțională în 2001, devenind astfel primul și unicul partid din istoria politică recentă a Republicii Moldova care a obținut majoritatea constituțională, iar cea de-a doua – confortabilă – cu o majoritate simplă în 2005); 2) retorica prooccidentală a guvernării comuniste nu a fost legiferată în acte politico-juridice reformatoare; 3) evenimentele din 7 aprilie 2009 au dus la căderea PCRМ de la guvernare, dar care s-au soldat cu pagube morale, materiale și o viață pierdută; 4) spre finalul mandatului său, guvernarea comunistă, prin măsurile și acțiunile pe care le-a promovat, a agravat relațiile (politice, economice – de cooperare, umanitare etc.) Republicii Moldova cu UE, cu România ca țară membră a UE, dar și cu Federația Rusă (p.93, 97-98, 99-100, 111).

În ultimul compartiment, „Proiectul paradigmei noi de guvernare democratică din a doua jumătate a anului 2009 până la alegerile parlamentare din 2019”, autorul folosește pretextul analizei comparate a scrutinelor parlamentare din 29 iulie 2009, din 28 noiembrie 2010, din 30 noiembrie 2014, din 24 februarie 2019 și al prezidențialelor din octombrie-noiembrie 2016, pentru a-și argumenta propria poziție referitoare la funcționalitatea celor șase alianțe de guvernare din anii 2009-2019 și trendul lor politic, la mitul despre „povestea de succes”, la reactualizarea clivajelor sociopolitice în societatea noastră și alte subiecte de interes public. Vom observa că întreaga analiză întreprinsă în acest compartiment al lucrării are în vedere, în mod sistematic și constant, evidențierea celor două opțiuni

de dezvoltare strategică a țării noastre – orientarea europeană, prioritate amplificată în programele de guvernare ale alianțelor pro-europene, și orientarea eurasiatică, susținută de forțele politice de stânga în frunte cu PSRM, fiind vorba, de fapt, de trei clivaje sociopolitice profunde (p.155-160).

În paginile finale ale compartimentului, se fac delimitări de rigoare privind alegerile parlamentare desfășurate în anii 2009-2019, cele prezidențiale de la sfârșitul anului 2016 și ultima temă din cadrul compartimentului – „Abordări ale genezei și evoluției statului Republica Moldova în știința politică autohtonă” (cu cinci subiecte). Se pare însă că nu există o separare în acest melanj tematic. Dimpotrivă, autorul își propune să demonstreze că în știința politică din țara noastră există și alte abordări ale apariției și dezvoltării statului Republica Moldova. El face o analiză diacronică a evoluției statului prin prisma elitei politice, a sistemului pluripartidist, a societății civile și a vectorului integraționist european, discutând în final abordarea tranzitologistă în studiile politologice contemporane. Astfel, el încearcă nu atât să răspundă, cât să propună cititorului unele întrebări esențiale pentru democratizare ce se verifică tot mai insistent în lumea postsovietică, de genul: De ce au avut loc tranzițiile? Ce tipuri de democrații iau formă? Cum putem explica traiectoriile postcomuniste diferite (unele țări – spre Est, spre Uniunea Economică Eurasiatică – Rusia, Belarus, Kazahstan, Armenia și Kârgâzstan, iar altele – spre Vest, spre UE – Republica Moldova, Ucraina și Georgia)? (p.188).

Am avea și câteva sugestii pentru o eventuală publicarea următoarei ediții a lucrării recenzate. Considerăm că ar fi cazul ca unele teme să fie desfășurate mai amplu într-o înțelegere mai profundă a proceselor și evenimentelor ce au avut și au loc pe teritoriul actual al Republicii Moldova. În acest sens, este vorba despre opoziția parlamentară și extraparlamentară care joacă un rol aparte

în viața politică a țării noastre, despre reformarea clasei politice naționale, elitele politice guvernante actuale având nevoie de o reînnoire calitativă cu cei mai capabili și dinamici reprezentanți ai clasei politice și din mediul nonelitei, folosind în acest sens diverse mecanisme de recrutare și selectare. Și, nu în ultimul rând, ar fi bine dacă autorul ar acorda o atenție sporită asupra subiectului referitor la dinamica reformării administrației publice (centrale și locale), a cărei optimizare se înscrie în procesul de implementare a principiilor buneii guvernări în Republica Moldova și a recomandărilor formulate de către partenerii de dezvoltare în contextul dezvoltării democratice și modernizării politice a țării.

În concluzie, politologul și profesorul Pantelimon Varzari descrie într-o manieră plauzibilă un tablou complex al istoriei politice recente a statului Republica Moldova prin utilizarea metodelor și abordărilor interdisciplinare, prin definirea corectă a conceptelor în examinarea realității vieții politice în societatea noastră. Per total, lucrarea metodico-didactică recenzată reprezintă un instrument util pentru studenți, liceeni, gimnaziști și pentru oricine este interesat de o retrospectivă asupra vieții social-politice din țara noastră în ultimele trei decenii și de o imagine a direcției în care ea se îndreaptă, acestea fiind înfățișate de autor în contextul evoluției social-politice sinusoidale, cu ascensiuni și căderi ale capacității instituționale și administrative, ale statului Republica Moldova pe care o traversăm.

Gheorghe RUSNAC,
doctor habilitat în istorie,
profesor universitar, academician,
Biblioteca Științifică (Institut);
Universitatea de Studii Politice și Economice
Europene „Constantin Stere”

13.06.2019

COMPARTIMENTUL

SOCIOLOGIE

CZU: 336.5(478)

SECTORUL FINANCIAR-NEBANCAR AL REPUBLICII MOLDOVA: REALITĂȚI ȘI SOLUȚII DE REFORMARE

Daniela BUMBAC

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea de economie,
catedra Finanțe și Bănci,
lector universitar, doctorandă, magistru în economie

În acest articol este reflectată situația reală a sectorului financiar-nebancar al Republicii Moldova. Instituțiile financiare nebankare au fost create ca o oportunitate pentru finanțarea întreprinderilor micro și mici precum și creditarea de consum și ipotecară. În ultimii ani se atestă o creștere considerabilă a numărului acestor instituții calitatea serviciilor cărora nu este una pe măsura așteptărilor. Reglementarea și supravegherea acestui sector este una superficială. Dintre cele peste 160 de organizații de creditare nebankare doar câteva sunt specializate în finanțarea întreprinderilor mici iar restul sunt axate pe creditarea de consum și ipotecare. Condițiile finanțării sunt destul de dure, rata dobânzii reale depășește 50%-100%. Reformarea acestui sector prin modificarea cadrului normativ-legislativ și instituțional este necesară.

Cuvinte-cheie: microfinanțare, împrumut, organizații de creditare nebankare, companii de leasing, factoring, rata dobânzii effective.

THE FINANCIAL-NON-BANKING SECTOR OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: REALITIES AND REFORM SOLUTIONS

This article reflects the real situation of the financial and non-banking sector of the Republic of Moldova. Non-bank financial institutions were created as an opportunity for financing micro and small businesses as well as consumer and mortgage lending. In recent years there has been a considerable increase in the number of these institutions whose quality of services is not one as expected. The regulation and supervision of this sector is superficial. Of the more than 160 non-bank lending organizations, only a few are specialized in financing small businesses and the rest are focused on consumer and mortgage lending. The financing conditions are quite harsh, the real interest rate exceeds 50-100%. The reform of this sector by modifying the normative-legislative and institutional framework is necessary

Keywords: microfinance, loan, non-bank lending organizations, leasing companies, factoring, effective interest rate

Conform unui studiu efectuat în 2017 de către Fondul de dezvoltare durabilă se poate afirma că creșterea economică în Moldova este una volatilă și lentă din cauza mediului macroeconomic instabil (în special în ceea ce privește ratele dobânzilor

și cursul de schimb valutar), caracterului deschis al economiei, diversificării limitate a exporturilor și mediului de afaceri nestimulator. Acestea au ca rezultat șocuri externe frecvente, cererea instabilă și costurile înalte ce reduc veniturile și câștigurile

entităților economice. Producția internă este limitată de competitivitatea redusă a produselor locale, capacitățile restrânse și în stagnare. Creșterea PIB se bazează, în principal, pe consumul privat alimentat de remitențe, care expune economia la o serie de vulnerabilități, printre care, scăderea remitențelor ce reduce consumul intern. Aceasta, la rândul său, rezultă în venituri și câștiguri mai mici pentru companii și în reducerea cererii pentru credite [4, p.6].

Accesul la resurse financiare este constrâns, în continuare, de abilitățile limitate de management financiar și planificare ale businessului. Acestea nu sunt susținute, în măsură suficientă, de servicii de suport și training disponibile pentru companiile în creștere, de integrare a firmelor în lanțurile valorice, de disponibilitate a produselor de creditare speciale adaptate lanțului valoric și practicilor acomodate de evaluare a riscului din partea creditorilor. Ratele reale ale dobânzilor, deși comparabile cu țările cu un nivel similar de dezvoltare, sunt înalte în comparație cu profiturile generate de către companii. Ratele înalte ale dobânzilor împiedică firmele să facă investiții și să-și extindă afacerile, diminuând în același timp cererea de credite [4, p.6].

Ca o facilitate de finanțare a întreprinderilor mici în Republica Moldova au fost create organizațiile de microfinanțare, care după 2018 au fost redenumite în organizații de creditare nebanca-re. Dezvoltarea sectorului de creditare nebanca-ră este un instrument care avantajează nu numai competitivitatea și inițiativa antreprenorială, dar și incluziunea socială prin crearea unui mediu care să permită dezvoltarea instituțiilor de creditare nebanca-re și care să acopere toate segmentele de clienți. Piața instituțiilor de creditare nebanca-re în Republica Moldova este destul de tânără, fiind la etapa începătoare de organizare, reglementare, gestionare și supraveghere. Apariția și dezvoltarea acestor insituții este motivată de necesitatea

microfinanțării, în deosebi a sectorului rural. Aplicarea produselor de creditare nebanca-re permit cetățenilor dezavantajați de insuficiență de gaj sau sunt începători în afaceri care practic nu au acces la creditele bancare, sa-și îndeplinească ideile privind inițierea sau dezvoltarea diverselor afaceri.

Sectorul nonbancar al Republicii Moldova este reprezentat de organizațiile de creditare nebanca-re și companiile de leasing. Sectorul microfinanțării din Republica Moldova este unul care de la an la an înregistrează tot mai multe evoluții pozitive, devenin rivalul de bază al sectorului bancar. Activitatea de microfinanțare este practică de organizații de creditare nebanca-ră din țară, care își desfășoară activitatea în baza legii cu privire la organizațiile de creditare nebanca-re. Trebuie recunoscut faptul că legislația cu privire la activitatea de microfinanțare nu este cel mai bine pusă la punct, fiind una foarte generală cu doar unele reglementări concrete.

Organizații de creditare nebanca-ră au drept scop sporirea accesului la surse financiare al populației, al antreprenorilor individuali și al întreprinderilor micro, mici și mijlocii.

Principiile de activitate ale organizațiilor de microfinanțare sînt [1]:

- a) asigurarea unei stabilități financiare în domeniul microfinanțării;
- b) asigurarea transparenței în activitatea de microfinanțare;
- c) respectarea principiului concurenței loiale

În conformitate cu prevederile legislației în vigoare serviciile acordate de către instituțiile de microfinanțare sînt [1]:

- a) acordarea și gestionarea împrumuturilor;
- b) acordarea de garanții la împrumuturi și la credite bancare;
- c) efectuarea investițiilor, a participațiunilor.

Organizația de creditare nebanca-ră poate practica orice activitate de microfinanțare dintre cele

menționate mai sus, precum și orice alte activități auxiliare neinterzise de legislație, necesare pentru desfășurarea activității de microfinanțare și care sunt prevăzute în actul de constituire.

În scopul prestării serviciilor de microfinanțare, organizația de microfinanțare este în drept să primească mijloace bănești sub formă de investiții, împrumuturi (credite), donații (granturi) și sponsorizări de la persoane fizice și / sau juridice din Republica Moldova și din străinătate.

Organizația de creditare nebancaară este obligată să constituie provizioane destinate acoperirii eventualelor pierderi legate de nerestituirea împrumuturilor și a dobânzii aferente.

Organizația de creditare nebancaară stabilește în

mod independent condițiile de prestare a serviciilor de microfinanțare.

Tendențele sectorului de microfinanțare în ultimii ani au fost caracterizate de îmbunătățirea calității principalilor indicatori de activitate determinând în acest fel un segment important al pieței financiare, și beneficii în dezvoltarea sectorului economic. Totodată, deși se constată o tendință pozitivă, observându-se o constantă îmbunătățire la acest capitol, acest sector deține cote reduse în PIB, dar și comparativ cu domeniul creditării bancare. Pentru dezvoltarea cu succes al acestui sector, sunt necesare eforturi suplimentare și coordonate pentru fortificarea sectorului de microfinanțare, or întărirea acestuia va asigura inevitabil oportunități adecvate de finanțare pentru economie.

Tabelul 1. Indicatorii privind activitatea Organizațiilor de Microfinanțare

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Nr organizațiilor ce au prezentat rapoarte financiare	48	60	68	77	91	132	167	181
Împrumuturi acordate (mln lei)	1440,821	1590,400	1897,046	2427,512	2874,385	3789,5	4599,61	6682,29
Credite bancare și împrumuturi primite (mln.lei)	785,358	835,014	1280,448	1857,639	2164,863	2814,7	3208,90	4574,217
Profitul net (mln.lei)	114,605	90,920	197,199	277,614	341,582	451,1	533,37	689,295

Sursa: Elaborat de autor în baza Rapoartelor anuale ale CNPF

Din datele prezentate de către CNPF, la finele anului 2017 numărul total de organizații de creditare nebancaare înregistrare oficial au fost 181, dintre care doar 167 au prezentat rapoarte financiare. Dintre acestea, 15 nu au acordat împrumuturi, iar 37 au înregistrat pierderi. Din cele 167 de companii active mai mari de 100 mln. au înregistrat două 12 companii, dintre care 5 organizații de creditare nebancaare au înregistrat active mai mari de 400 mln.lei [6]. La finele anului 2018 oficial la CNPF au fost înregistrate 199 de companii, dintre care au

prezentat rapoarte financiare 181. Printre acestea 23 de organizații de microfinanțare nu au acordat împrumuturi, iar 50 au înregistrat pierderi. Conform situației prezentate în Statistica CNPF, active mai mari de 100 mln.lei au înregistrat 18 companii, printre acestea 7 companii au înregistrat active mai mari de 400 mln. lei și 16 companii au acordat împrumuturi mai mari de 100 mln. lei [7]. Topul primelor 12 organizații de creditare nebancaare din Republica Moldova pentru perioada 2017-2018 este prezentată în tabelul de mai jos.

Tabelul 2. Topul celor mai mari Organizații de creditare nebankare pentru perioada 2017-2018

Denumirea organizațiilor	<i>Anul 2017</i>		Denumirea organizațiilor	<i>Anul 2018</i>	
	Active	Împrumuturi acordate inclusiv leasing financiar		Active	Împrumuturi acordate inclusiv leasing financiar
ÎM OM Microinvest SRL	885 436 006	569 395 934	OCN Microinvest SRL	1 237 181 282	997 444 723
ÎCS "Easy Credit" SRL	621 454 018	596 547 789	OCN Easy Credit SRL	790 301 270	776 592 417
ÎCS EXPRESS LEASING SRL	485 426 118	469 213 104	OCN IUTE CREDIT SRL	551 537 778	550 117 017
ÎCS "TOTAL LEASING & FINANCE" SA	425 496 799	260 031 596	OCN ÎCS EXPRESS LEASING & MICROCREDIT SRL	492 403 912	471 127 808
ÎM Credit Rapid SRL	416 341 763	412 431 233	OCN BT LEASING MD SRL	449 244 510	427 436 304
ÎCS Prime Capital SRL	343 676 502	334 487 772	OCN CREDIT RAPID SRL	424 387 867	387 562 224
ÎCS OM IUTE CREDIT SRL	301 287 167	293 711 815	OCN CAPITAL LEASING SRL	415 180 423	203 634 749
OM BEST INVEST SRL	256 889 395	270 155 119	OCN ÎCS TOTAL LEASING & FINANCE SA	361 488 399	210 184 449
Corporația de Finanțare Rurală SA	232 851 689	177 801 671	OCN PRIME CAPITAL SRL	352 379 556	323 412 316
OM Top Leasing & Credit SRL	155 132 732	123 434 985	Corporația de Finanțare Rurală SA	234 242 753	179 627 738
KIRSAN-INVEST SRL	135 234 704	126 484 977	OCN SEBO CREDIT SRL	232 766 145	216 839 197
OM CREDIT CMB SRL	134 553 962	129 008 439	OCN MIKRO KAPITAL COMPANY SRL	230 309 798	215 684 697

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor prezentate de către CNPF

Problema accesului la finanțare în Republica Moldova este una destul de actuală, a cărei soluții au fost identificate parțial. Capacitatea companiilor de a finanța activitățile de afaceri din credite bancare este grav afectată de dificultățile în planificarea și respectarea calendarelor planificate pentru o astfel de finanțare. Potrivit reprezentanților sectorului privat, examinarea solicitărilor de credit de către cele mai multe dintre

bănci este imprevizibilă și extrem de lungă. Procesul durează în medie 3 luni, iar în unele cazuri chiar mai mult. Chiar și în cazul în care băncile au stabilit limite de timp (1-2 săptămâni) pentru procesul de aprobare în ansamblu, acest lucru nu include timpul pentru colectarea tuturor documentelor necesare și se referă, de fapt, la timpul din momentul în care decizia a fost luată și până la plată efectivă a banilor. Astfel, pentru

a nu depăși termenul stabilit intern pentru aprobarea cererii de împrumut, unele bănci solicita clienților să completeze cererea de împrumut numai după ce toate documentele au fost colectate și analiza de credit a fost făcută. Cele mai multe dintre bănci au un proces de aprobare de împrumut pe două niveluri. Filialele pot acorda credite în limitele aprobate de către oficiul central (de obicei, 300-500 mii MDL). Sumele care depășesc aceste limite trebuie să fie aprobate de către oficiul central. În cazul creditării din fondurile speciale ale donatorilor, administrate de către unitățile de implementare a proiectelor (UIP), acestea deseori trebuie să fie aprobate și de către UIP, ceea ce face ca întregul proces de examinare să fie extrem de greoi și de lungă durată. Acest lucru poate descuraja multe companii să aplice la finanțare. Analiza internațională arată că, atunci când IMM au posibilitatea de a alege diferite bănci din orașul lor, ele tind să împrumute de la bănci solide, care au proceduri de creditare mai puțin ierarhice.

Pachetul de documente care trebuie să însoțească cererea de împrumut care include o listă destul de lungă de documente care urmează să fie colectate de la diferite organisme (extras de la cadastru, confirmări de la Inspectoratul Fiscal de Stat, extras din Registrul de stat al întreprinderilor, autorizații pentru construcții, confirmarea dreptului de utilizare a terenului, certificatul de la departamentul de înmatriculare a mijloacelor de transport, consimțământul organului tutorial, etc.), în afară de evaluarea gajului, rapoartele financiare, confirmarea împuternicirii managerilor, documente de justificare a tranzacției, etc. Colectarea tuturor acestor și a altor documente întârzie în mare măsură aprobarea creditelor. Multe dintre organele statului care eliberează documentele respective nu au registre electronice, sau nu recunosc semnătura electronică, prin urmare, documentația pe suport de hârtie este prevalent [4, p.6]. În contrast, OCN au dezvoltat o abordare mai rapidă, solicitând de multe ori doar confirmarea dreptului de proprietate asupra gajului

(pentru creditarea persoanelor fizice, în mare parte). Pentru a evita întârzierile enorme, mulți oameni de afaceri iau credite de la OCN în calitatea de persoane fizice, chiar dacă acestea sunt cu 30-50% mai scumpe decât creditele bancare

Reglementările liberale și randamentele ridicate au atras noi operatori în sectorul OCNB, dintre care mulți cu capital străin. În afară de Microinvest și CFR, celelalte 3 OCNB din top-5 în creditarea IMM - Prime Capital, Total Leasing & Finance (TLF) și Express Leasing & Microfinance (ELM) - sunt deținute de investitori internaționali (Prime Capital și ELM - de grupul american de fonduri private de capital, administrat de New Century Holdings; TLF - de Emerging Europe Leasing and Finance BV și OCNB Bank din Olanda). Diferite OCNB urmăresc diverse strategii; cu toate acestea, majoritatea acestora țintesc segmentele împrumuturilor de consum și celor ipotecare (3/4 din totalul împrumuturilor) și doar puțini dintre cei mai mari operatori sunt activi în creditarea sectorului IMM [4, p.56].

Sectoarele bancar, de microfinanțare și leasing reprezintă principala sursă de finanțare pentru afaceri în Moldova. Cu toate acestea, condițiile sectorului bancar s-au înrăutățit considerabil în ultimii ani, iar accesul la finanțare pentru clienții băncilor a fost limitat. Sectoarele de microfinanțare și leasing, în pofida creșterii, au, deocamdată, un rol limitat în furnizarea de fonduri pentru întreprinderi și nu reprezintă, deocamdată, o alternativă viabilă creditelor bancare.

Astăzi organizațiile de creditare nebankare activează nu în favoarea ci în defavoarea clienților săi. Inițial aruncă momeli privind credite rapide și ieftine care ulterior îi fac pe clienți să intre în datorii, achitând dublu pentru creditul solicitat. Trebuie să menționăm, ca rata dobânzii stabilite de către aceste instituții este stabilită în avantajul lor și dezavantajul clienților, smercheria constă în includerea în contractul de credit a taxei aferente privind contractul de credit, comision de garanție, și drept rezultat dobânda anual efectivă

ajunge să depășească 100%. De exemplu OCN Iutecredit, la suma împrumutului de 15.000 lei pentru un termen de 12 luni, pe lângă dobînda de 12%, percepe și o taxa aferentă contractului de credit în sumă totală de 8.663 lei [9]. Astfel Suma finală a creditului constituie 25.325 lei, dintre care:

- Suma inițială – 15.000 lei;
- Taxa aferentă contractului 8.663 lei;
- Dobîndă și comision de acordare 1.662.

Un alt exemplu de acest fel îl constituie suma creditului de 35.000 lei acordată pe un termen de 24 luni tot de către această companie. Astfel în acest caz Suma finală va constitui – 69.871 lei [9], dintre care:

- Taxa aferentă contractului – 27580 lei
- Dobîndă și comisioane de acordare - 7291 lei.

Pe lângă aceste comisioane exagerate, pentru fiecare zi de întârziere această companie stabilește penalitate în marime de 0,6% din suma datorată, dacă persoana întârzie cu 10 zile penalitatea constituie 200 lei. În urma studierii citorva cazuri ale clienților acestei companii, care au solicitat credit pentru o mica afacere, butic de cafea, butic de flori ș.a pot să menționez următoarele: la început compania este foarte receptivă și acordă împrumuturi tuturor, dar atunci cînd persoana întîmpina careva dificultăți, compania îi stabilește penalități ce depășesc cu mult suma ce trebuie restituită. Astfel clientul X a împrumutat la OCN Iutecredit suma de 26.000 lei pe un termen de 24 luni. După ce a achitat ratele pe parcursul a 14 luni, a 15 lună a întârziat cu plata lunară a creditului de 30 zile, compania reziliază contractul stabilind penalitate de reziliere a contractului de 30%, după care a impus clientul să achite în decurs de 10 zile suma de 23.817,65 lei, dacă nu a fost amentiat ca dosarul va fi examinat în Arbitraj Internațional. Clientul a încercat să negocieze, dar la un numitor comun cu compania de a achita suma în rate nu s-a ajuns, astfel că, după 10 zile juristii companiei i-au comunicat ca se va calcula penalitate de întârziere pe parcursul a 180 zile după care vor transmite dosarul în instanța de judecată. După 180 zile persoana a fost contactată de

compania de colectare a datoriilor Incaso SRL, care a solicitat să fie achitată datoria de 42.229,35 lei integral sau rate egale pe parcursul a 10 luni. Clientul a acceptat să achită această suma în rate ca să nu apeleze la un eventual avocat serviciile cărora costa în jur de 5.000 lei, plus alte cheltuieli de judecată. Exemple de acest fel sînt foarte numeroase. În instanțele de judecată sînt sute de dosare de acest fel.

Alte exemple ce demonstrează diferențe destul de mari dintre serviciile financiare acordate de către bănci și organizațiile de creditare nebankare este următorul: la OCN Microinvest dobînda lunară efectivă este de 2,4-2,6% lunar [8], comparativ la BC Moldova-Agroindbank SA dobînda anual efectivă este de 13%. Un exemplu de acest fel arată următoarele, la suma împrumutului de 200000 lei de la OCN Microinvest pe un termen de 24 luni Suma finală va constitui de la 257.775 lei la 262.647 lei [8], comparativ, aceeași suma solicitată la BC Moldova-Agroindbank SA suma finală pentru același împrumut 228.119 lei [10], iar BC Moldindconbank SA - 216.665 [11].

Dacă facem o comparație cu sectorul demicrofinanțare din Europa, atunci putem menționa că, acesta este unul destul de dezvoltat în ceea ce privește finanțarea sectorului mic și mijlociu, spre deosebire de Republicii Moldova unde aceste companii sînt orientate spre creditele de consum și ipotecare. În spațiul european un microcredit este considerat un credit mic acordat în sumă de pînă la 25.000 euro. Întreprinderile mici și mijlocii apelează mai degrabă la împrumuturile acordate de către companiile de leasing, factoring, de microfinanțare și mai rar solicită împrumuturi la băncile comerciale. Din datele prezentate în anumite studii se precizează din împrumuturile bancare acordate, doar 21,4% revin companiilor mici, 26% - companiilor medii și doar 12,2% sînt oferite microîntreprinderilor [5, p.95]. Rata medie a dobînzilor la microîmprumuturile acordate în spațiul european diferă de la țară la țară, în mediu aceasta atinge cifra de 10,7% în anul 2015 [5, p.98]. Cea mai mică rata a

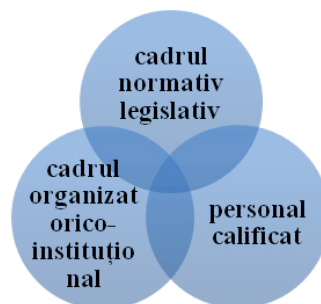
dobânzii, în spațiul UE a fost înregistrată în Polonia și Ungaria de 4%, Spania și Italia – 5%, Germania - 6% cele mai ridicate rate ale dobânzii au fost înregistrate în Grecia - 12%, Bulgaria – 16% și România - 17%. Un nivel mai ridicat al ratei dobânzii pe întreg spațiul european este înregistrat în țările din Balcani, printre care se pot enumera: Turcia – 17%, Albania - 23%, Kosovo - 24%, Muntenegru - 20% [5, p.99].

Din cauza lipsei instrumentelor necesare de supraveghere CNPF-ul nu poate lua măsuri în situațiile în care în contractele de credit încheiate cu consumatorii prevăd anumite clauze abuzive ce vin în detrimentul acestora. Durata maximă a microîmprumuturilor acordate persoanelor juridice este 45 de luni la o rata a dobânzii medie de 10,9%, iar a microîmprumuturilor acordate persoanelor fizice este de maximum 31 de luni la o rată medie a dobânzii de 17,6%. Mărirea medie a împrumutului pentru afaceri este de aproape trei ori mai mare decât cea a microîmprumuturilor personale (8.913 EUR față de 3.098 EUR) [5, p.100].

Dat fiind faptul că sectorul nebanca de finanțare a Republicii Moldova implică la ora actuală doi actori: Organizațiile de creditare nebanca și Companiile de colectare a datorilor, necesitatea reformării acestui sector prin implementarea și dezvoltarea factoringului este una evidentă. Organizațiile de creditare nebanca acordă împrumuturi pe termen scurt, iar companiile de colectare a datorilor încasează creanțele datorate cu întârziere, ele stabilindu-și comisionale lor, practicarea de către unele organizații de creditare nebanca a serviciilor de factoring, care ar presupune finanțare pe termen scurt și gestiunea datorilor este una logică și evidentă.

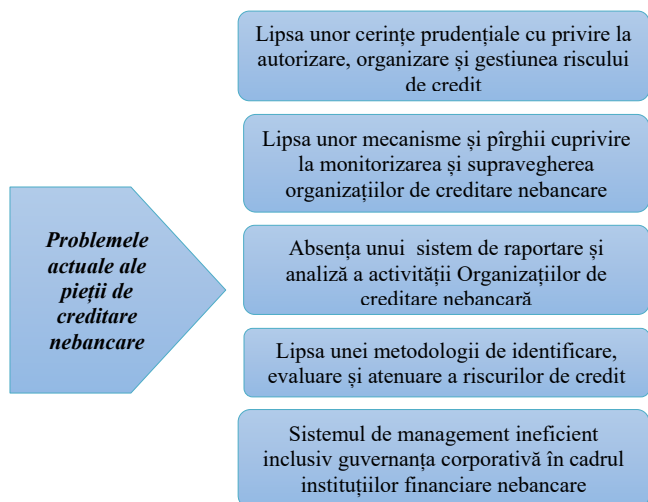
Pentru dezvoltarea cu succes a noilor modalități de finanțare în Republica Moldova, inclusiv a factoringului este necesar de a crea o infrastructură în baza căreia se va asigura funcționarea și dezvoltarea acestora. În acest context trebuie de asigurat cadrul legal normativ-legislativ și instituțional, și nu în ultimul rând asigurarea specialiștilor în domeniu.

Schema 1. Infrastructura dezvoltării pieței factoringului în Republica Moldova

La ora actuală se constată un monopol vizibil al instituțiilor bancare pe piața modalităților de finanțare a agenților economici din Republica Moldova. Un rol nesemnificativ revine societăților de leasing care în majoritatea cazurilor sunt companii fiice ale băncilor comerciale. O problemă pe care o constată autorul se referă la monitorizarea organizațiilor de creditare nebanca de către Comisia Națională a Pieței Financiare. Ținem să menționăm că în Staretegia de dezvoltare a pieței financiare nebanca pentru anii 2018-2022, CNPF evidențiază faptul că la moment nu dispune de instrumentariul necesar pentru monitorizarea și supravegherea atentă a evoluțiilor în acest domeniu [3, p.10]. În analizele efectuate se poate constata faptul că în situația în care activitatea organizațiilor de creditare nebanca este doar monitorizată, nu și supravegheată determină o problemă în identificarea gradului de risc aferent activității acestora. La acest capitol se poate menționa și evoluția rapidă a acestui segment în ultimii ani, fapt ce necesită o supraveghere a acestor instituții, care din păcate lipsește la moment. În această ordine de idei poate fi menționat și prezența unui sistem de raportare și analiză incipient care necesită perfecționare pentru a dezvolta capacitatea de identificare, evaluare și diminuare a riscurilor aferente activității de creditare de către instituțiile financiare nebanca.

Schema 2. Problemele dezvoltării sectorului de creditare nebancaară

În urma cercetărilor efectuate se poate constata cu certitudine ca la ora actuală nu exista un studiu anume cu privire la problemele accesului la finanțare a agenților economici în Republica Moldova, inclusiv sectorul mic și mijlociu. Ultimul studiu efectuat privind constrîngerile în accesul la finanțare și planul de acțiune, a fost realizat de către Fondul de Dezvoltare Durabilă Moldova în iulie 2017.

În urma analizelor efectuate pot fi evidențiate mai multe probleme ale accesului la finanțare în țara noastră, principalele fiind reprezentate de două aspecte evidente:

1. concentrarea bancară în domeniul creditării, menționăm aici ca peste 70% activele sectorului bancar sunt concentrate la cele trei bănci mari;

2. lipsa anumitor reglementări prudențiale pentru organizațiile de creditare nebancaară.

Tabelul 3. Cerințe prudențiale față de instituțiile financiare din Republica Moldova

<i>Indicatorul</i>	<i>Bănci</i>	<i>AEI</i>	<i>OCN, Companii de leasing</i>
Capital minim	≥ 200 mln lei	-	300 mii lei
Expuneri mari/Capital	≤ 5	-	-
Expunerea netă față de cei mai mari 10 debitori/Portofoliul de credite	≤ 30%	≤ 25%	-
Expuneri față de persoanele afiliate	≤ 20% Capitalul I	10% din împrumuturi	-
Imobilizări corporative/Capital	≤ 50%	≤ 100%	-
Rata lichidității pe termen lung	≤ 1	-	-
Rata lichidității curente	≥ 20%	≥ 10% din economii	-
Credite fără gaj către 1 debitor	≤ 500 mii lei pentru persoane juridice și ≤ 100 mii lei pentru persoane fizice	≤ 20% din RI	-

Sursa: Elaborată de autor în baza reglementărilor Republicii Moldova

Tabelul de mai sus reflectă destul de clar lipsa anumitor reglementări prudentiale referitoare la organizațiile de creditare nebankare, fapt ce denotă probleme destul de mari în domeniul dezvoltării finanțării acordate de către aceste instituții. Astfel elaborarea reglementărilor prudentiale la ora actuală este una imperativă.

În Moldova au fost elaborate măsuri concrete, pași de urmat pentru a facilita accesul la finanțarea agenților economici, care cu regret au rămas doar pe hârtie. Astfel, Guvernul Republicii Moldova a elaborat Strategia de dezvoltare a IMM pentru perioada 2012-2020. Una dintre activitățile prevăzute în Planul de acțiuni 2015-2017 pentru implementarea acesteia și facilitarea accesului la finanțare a IMM-ilor presupune elaborarea proiectului legii cu privire la fondurile cu capital de risc. Elaborarea acestui proiect derivă din angajamentele Acordului de Asociere și este inclusă în Planul Național de Acțiuni 2014-2016 pentru punerea în aplicare a Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și UE (HG nr.808 din 07.10.2014). Un proiect de lege în acest sens a fost elaborat de către Ministerul Economiei și Infrastructurii. Acesta transpune Regulamentul UE nr.345/2013 al Consiliului Europei și al Parlamentului UE din 17.04.2013 cu privire la fondurile europene cu capital de risc (FCR) [4, p.95]. Proiectul de lege prevede reglementarea condițiilor pentru înființarea și supravegherea FCR, cerințelor față de investiții și investitorii eligibili, întreprinderile de portofolii eligibile, structura portofoliului de investiții, administratorii fondurilor, regimul de administrare și organizare internă a FCR. Acesta are în vedere, de asemenea, stimulente fiscale pentru crearea FCR și facilitarea investițiilor în FCR. Cu toate acestea, cea mai mare constrângere pentru apariția FCR în Moldova pare să o reprezinte nu lipsa unei legi dedicate, ci condițiile aparent complexe și anevoioase pentru activitățile de afaceri și bancare, precum și posibilitățile limitate de intrare și de lichidare a investițiilor, care creează puține stimu-

lente pentru capitalul de risc potențial. Instrumentele hibride, inclusiv finanțarea de tip mezanin, lipsesc, la fel ca sistemele interne de investitori instituționali, pentru a stimula dezvoltarea acestei piețe. Lipsa unei piețe de capital cu adevărat funcțională împiedică, de asemenea, apariția capitalului de risc în Moldova.

La 21.07.2016, Parlamentul a adoptat Legea nr.179 cu privire la IMM (în vigoare din 16.12.2016). Noutățile majore ale acesteia prevăd crearea unui Consiliu Consultativ pentru IMM, responsabil să facă recomandări pentru îmbunătățirea mediului de afaceri al IMM. Un articol separat al acestei legi se referă la accesul la finanțare pentru IMM, care prevede cadrul general pentru facilitarea accesului la finanțare al IMM, inclusiv sprijinirea investițiilor din partea capitalurilor de risc (business angels) [2, art.14]. Cu toate acestea, ea nu prevede instrumente concrete pentru realizarea măsurilor de sprijin respective, care urmează abia să fie dezvoltate și aplicate. Noua lege legiferează activitatea Fondului de Garantare a Creditelor ca subdiviziune a ODIMM. Totodată, Legea permite Fondului de Garantare a Creditelor (FGC) și ODIMM să încheie acorduri doar cu instituțiile financiare (băncile), excluzând în așa fel organizațiile nebankare și AEI din schemele de garantare ale FGC.

Facilitarea accesului la finanțare este printre obiectivele principalelor documente de politici ale țării. Cu toate acestea, impactul acțiunilor prevăzute de multe ori este dificil de evaluat, fie pentru că nu există indicatori de impact cuantificabili stabiliți, fie pentru că acțiunile respective sunt definite la general și se referă, în principal, la modificarea cadrului de reglementare, fără acțiuni practice și impact comensurabil.

Constrîngerile accesului la finanțare

✓ Înclinația spre creditele de consum și ipotecare a sectorului Organizațiilor de creditare nebankare, determinată de riscul mai mare perceput în privința

creditării businessului și executarea mai ușoară a drepturilor de creditor în privința persoanelor fizice.

✓ Concentrația înaltă a creditelor pentru afaceri în câteva organizații de creditare nebankare mari. Sectorul OCNB este dominat de 12 OCNB mari. Mai mult decât atât, dintre OCNB orientate la creditarea corporativă, CFR (și, într-o măsură mai mică Microinvest) au fost concepute inițial pentru a finanța AEÎ. După criza economică din 2009, aceste 2 OCNB și-au redus expunerea la împrumuturile față de AEÎ; cu toate acestea CFR încă mai acordă aproape 2/3 din împrumuturile sale AEÎ. Microinvest a redus această expunere la doar 4-5% din portofoliul său.

✓ OCN sunt limitate în capacitatea lor de a oferi o gamă mai completă de servicii pentru clienții lor. OCN sunt mai limitate decât băncile în capacitatea lor de a oferi finanțare pe termen lung pentru afaceri. OCN nu au dreptul să colecteze depozite.

✓ Creditele OCNB sunt mai scumpe (cu 50-100%) decât cele ale băncilor. Acest lucru este determinat de costurile administrative și operaționale mai înalte, precum și de resursele mai scumpe pe care acestea le atrag de la instituțiile financiare internaționale și băncile comerciale autohtone. Cele mai multe resurse ale OCNB sunt în valută străină, ceea ce plasează costuri adiționale semnificative asupra clienților, din cauza volatilității înalte a cursului de schimb.

✓ Chiar dacă OCNB sunt mai rapide și mai flexibile în creditarea întreprinderilor micro decât băncile, acestea sunt limitate în capacitatea lor de a oferi o gamă mai completă de servicii clienților (plăți, acreditive, carduri, etc.) ceea ce împiedică extinderea acestora în sectorul corporativ..

✓ Reglementarea și supravegherea limitată a sectorului OCN determină practici de creditare neloiale față de clienți și afectează negativ protecția consumatorilor. Nu există nici un mecanism de soluționare a reclamațiilor pentru consumatorii corporativi de servicii financiare.

✓ Cadrul de reglementare pentru bănci și instituțiile nebankare nu creează condiții de concurență echitabile, iar costurile de reglementare sunt diferite. Acestea au diferite norme prudențiale, inclusiv de provizionare, în timp ce unele instituții de finanțare sunt absolvite cu complet de astfel de norme, ceea ce poate genera diferite costuri de creditare și conduce la speculă prin intermediul participărilor încrucișate sau furnizării de fonduri pentru acordarea creditelor.

✓ Consolidarea reglementării și supravegherii, inclusiv în domeniul protecției consumatorilor în sectoarele de leasing și organizațiile de creditare nebankare, este întârziată.

Un pas important în dezvoltarea sectorului de finanțare nebankară îl constituie elaborarea Legii nr.1/2018 cu privire la organizațiile de creditare nebankară care stabilește cadrul comun de reglementare și supraveghere pentru organizațiile ce desfășoară exclusiv activități de creditare nebankare. Acest act legislativ urmărește dezvoltarea sectorului de creditare nebankară și leasing financiar, prin prevenirea riscurilor din sistem, sporirea accesului la resurse financiare ale persoanelor fizice și juridice.

Dezvoltarea sectorului de creditare nebankare este un instrument care avantajează nu numai competitivitatea și inițiativa antreprenorială, dar și incluziunea socială prin crearea unui mediu care să permită dezvoltarea instituțiilor de creditare nebankare și care să acopere toate segmentele de clienți; sprijinirea viabilității microcreditelor cu ajutorul flexibilizării plafonului ratei dobânzilor pentru operațiunile de microcreditare; asigurarea accesului Organizațiilor de creditare nebankare la bazele de date ale debitorilor și facilitarea evaluării proprii a riscurilor luate de acestea, accesul la informațiile birourilor de credit unde sunt înregistrate neplățile debitorilor; adaptarea dispozițiilor naționale de reglementare și supraveghere la natura specifică a microfinanțării; garantarea faptului ca regulile pieței se aplică microcreditelor prin armonizarea legislativă; includerea

microcreditelor în standardele de contabilitate și de reglementare [1, p.15].

Instituțiile de creditare nebancaresupun anumite avantaje pe piața creditară, ceea ce contribuie la dezvoltarea pieței financiare în general a țării, printre acestea se enumeră:

✓ mare parte din sursele instituțiilor de creditare nebancaresunt surse împrumutate de la bănci, ceea ce aduce un profit acestora și astfel contribuie la dezvoltarea pieței creditare;

✓ dezvoltarea instituțiilor de creditare nebancares este destul de benefică, deoarece acestea contribuie la sprijinul financiar a zonelor rurale, stimulând activitățile agricole, comerțul, sectorul social, meșteșugăritul, transportul local și alte ramuri economice și sociale de la sate, contribuind, în mare parte, la dezvoltarea domeniului social și al micului business rural, precum și urban;

✓ oferind servicii financiare micilor antreprenori, începătorilor de afaceri, contribuie la avansarea acestora, și la crearea unei istorii creditare, cu ajutorul căreia întreprinderile mici și mijlocii vor putea beneficia în viitor și de credite bancare.

Însă ca dezavantaj a Organizațiilor de creditare nebancares îl reprezintă faptul că activitatea lor nu este una licențiată, precum și faptul că ele nu pot accepta depuneri de economii. Astfel, cei care creditează Organizațiile de creditare nebancares își asumă riscul pierderilor în cazul nerambursării valorii împrumuturilor. Dar acest risc nu este mare întrucât Organizațiile de microfinanțare, de obicei, nu acordă sume exagerate cu împrumut, îndeosebi pentru creditele de consum.

Piața instituțiilor de creditare nebancares în Republica Moldova este destul de tânără, fiind la etapa începătoare de organizare, reglementare, gestionare și supraveghere. Apariția și dezvoltarea acestor instituții este motivată de necesitatea microfinanțării, în deosebi a sectorului rural.

Pentru a asigura o dezvoltare a modalităților moderne de finanțare în Republica Moldova este nece-

sar în primul rând de a face ordine pe piața serviciilor financiare în ceea ce privește organizațiile financiare nebancares, respectiv organizațiile de creditare nebancares care la moment se află sub supravegherea Comisiei Naționale a Pieții Financiare. În analizele efectuate, însuși CNPF recunoaște ca nu dispune de pirghiile și instrumentele necesare pentru a monitoriza și supraveghea organizațiile de creditare nebancares. În conformitate cu prevederile legislației în vigoare CNPF este responsabilă de monitorizarea și supravegherea pieții de asigurări, piața de capital și sectorul de creditare nebancares. Consider ca este o povară destul de mare care trebuie diminuată. Analizând practica altor state, respectiv Franța, România, Federația Rusă, și alte state membre UE, instituțiile de creditare nebancares sunt sub supravegherea Băncii Centrale a statului. Cel mai aproape exemplu este cel al României, unde Banca Națională a României reglementează și supraveghează atât sectorul bancar cât și cel nebancares, reprezentat de organizații de creditare nebancares. Logica faptului o explica experiența necondiționată a Băncii Centrale în domeniul creditării. În acest context pot fi menționate reglementările prudențiale ale Băncii Centrale în domeniul identificării, monitorizării și diminuării riscului de credit. În acest context se propune de a trece organizațiile de creditare nebancares de la CNPF sub supravegherea și monitorizarea Băncii Naționale a Moldovei.

Pentru asigurarea unui sistem financiar viabil și eficient și întru asigurarea accesului la resurse financiare calitative de către agenții economici se recomandă următoarele:

1. Consolidarea supravegherii și reglementării pieței de creditare sub o singura instituție.

Pentru aceasta, reglementarea și supravegherea organizațiilor de creditare nebancares (inclusiv OCN, AEI și companiile de leasing), ar trebui să treacă la BNM, în paralel cu creșterea capacității BNM de a exercita funcțiile extinse de reglementare și supra-

veghere. În același timp, CNPF va fi responsabilă de reglementarea și supravegherea sectorului financiar non-creditare (piața de capital, sectorul de asigurări etc.).

2. Constituirea unui cadru instituțional și de reglementare pentru protecția consumatorilor (în domeniul serviciilor financiare), inclusiv reglementări și structuri specializate pentru examinarea plângerilor, contestațiilor și / sau litigiilor, care ar permite clienților să reclame practicile creditorilor, să soluționeze disputele, sau să furnizeze feedback cu privire la practicile utilizate. Reglementările în vigoare nu abordează pe deplin această problemă, lăsând o mare parte a beneficiarilor de credite (corporative) în afara domeniului de reglementare a Legii nr.202 din 20 iulie 2013 cu privire la contractele de credit pentru consumatori și a Legii nr.157 din 18.07.2014 referitoare la încheierea și executarea contractelor la distanță privind serviciile financiare de consum. La ora actuală în cadrul BNM nu există careva reglementări cu privire la protecția consumatorilor, inclusiv clienți corporativi (inclusiv de microcredite). Unica instituție existentă pentru protecția consumatorilor (Agenția pentru Protecția Consumatorilor - APC) nu dispune de capacități, competențe și abilități de a supraveghea protecția consumatorilor în sectorul financiar, cu excepția supravegherii respectării legislației cu privire la contractele de credit pentru consumatori și a contractelor la distanță privind serviciile financiare de consum pentru consumatori (persoane fizice). În acest context, este necesar de a delega atribuțiile de protecție a consumatorilor de servicii financiare unor unități specializate în cadrul BNM și CNPF, dar și de împuternicirea acestora cu atribuții pentru domeniile neacoperite (de exemplu, sectorul de creditare corporativ). Aceste unități ar fi responsabile pentru protecția tuturor consumatorilor în sectorul financiar, educația financiară, determinarea și monitorizarea conformității instituțiilor financiare bancare și nebankare cu normele privind

dezvăluirea informațiilor, crearea și gestionarea unor mecanisme de feedback și de examinare a contestațiilor pentru piața serviciilor financiare. O autoritate similar abilitată cu protecția consumatorilor în domeniul financiar a fost creată în cadrul Băncii Naționale a Georgiei.

3. Perfecționarea cerințelor privind dezvăluirea informațiilor financiare și transparența (referitoare la proprietate și prețuri) pentru organizațiile de creditare nebankare și companiile de leasing și stabilirea cerințelor de raportare trimestrială a situațiilor financiare pentru OCNB și companiile de leasing. Aceasta se argumentează prin faptul că lipsa unor informații statistice depline și veridice referitoare la piața serviciilor financiare nebankare, inclusiv leasing, reprezintă o constrângere pentru procesele de analiză și dezvoltare strategică a serviciilor financiare ca alternativă la cele bancare

4. Elaborarea, aprobarea și punerea în aplicare a cadrului normativ-legislativ de reglementare referitor la factoring. Dezvoltarea factoringului ca modalitate de finanțare și gestionare a creșterii debitorului ar reduce activitatea companiilor de colectare a datoriilor, care astăzi își desfășoară activitatea în mod abuziv, stabilind comisioane exagerate în gestiunea și recuperarea datoriilor.

5. Elaborarea, aprobarea și punerea în aplicare a cadrului normativ-legislativ, de reglementare și instituțional referitor la finanțările participative (crowdfunding), o metodă alternativă de finanțare colectivă a unor proiecte, care contribuie la îmbunătățirea accesului la finanțare pentru start-upuri și IMM.

6. Elaborarea, aprobarea și punerea în aplicare a cadrului legislativ și de reglementare pentru fondurile cu capital de risc, corespunzătoare normelor UE (Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului nr.345/2013 din 17 aprilie 2013 privind fondurile europene cu capital de risc). Menționăm că o lege de acest fel a fost elaborată, dar a ramas doar

proiect pe hîrtie, nefiind adoptată de către Parlamentul Republicii Moldova.

7. Elaborarea unui studiu amplu din partea BNM-ului, CNPF-ului, a Ministerului Economiei și Infrastructurii și a unor instituții superioare de învățămînt în domeniul economic, cu privire la calitatea serviciilor financiare și problema accesului la finanțare pentru agenții economici din țara noastră. Acest studiu trebuie să pornească inițial de la identificarea constrîngerilor actuale și problemele accesului la finanțare și respective, să propună soluții concrete, lucrative pentru îmbunătățirea accesului la finanțare. Cu toate ca Legea întreprinderilor mici și mijlocii, la art.19 prevede ca Academia de Științe va elabora programe de cercetare periodice în domeniul întreprinderilor mici și mijlocii, consider că pentru eficiența și calitatea înaltă a programelor de cercetare în acest domeniu, inclusiv, accesul la finanțare ar fi bine să fie implicate și alte instituții precum BNM, CNPF-ul și alte instituții de învățămînt precum USM și ASEM-ul.

8. Elaborarea unei strategii naționale cu privire la promovarea și dezvoltarea noilor modalități de finanțare pentru agenții economici autohtoni; În baza studiului efectuat se va elabora strategia cu privire diversificarea accesului la finanțare pentru agenții economici în carul căreia vor fi promovate noi modalități de finanțare pentru acestia.

9. Atestarea specialiștilor domeniului modalităților moderne de finanțare inclusiv factoring, forfaitare, crowdfunding. Putem menționa aici expemplu Rusiei unde Asociația de Factoring organizează cursuri de pregătire și recalificare a specialiștilor acestui domeniu, si doar dupa susținerea cu succes a examenelor si obținerea certificatului de calificare persoanele respective pot activa;

10. Revizuirea și modificarea legislației în vigoare cu privire la organizațiile de creditare nebancale. Legea cu privire la organizațiile de creditare nebancale a fost elaborată, dar ea mai necesită

anumite completări în ceea ce privește serviciile financiare prestate de către organizațiile nebancale de creditare, capitalul minim, controlul și supravegherea, gestiunea riscului de credit, auditul obligatoriu. Conform legislației în vigoare sunt supuse auditului doar organizațiile de creditare nebancale care înregistrează o valoare mai mare de 50 mln. lei

Bibliografie

1. LEGE Nr.1 din 16.03.2018 cu privire la organizațiile de creditare nebancale, Publicat: 30.03.2018 în Monitorul Oficial Nr.108-112 art Nr: 200

2. Legea Nr.179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii Publicat: 16.09.2016 în Monitorul Oficial

3. Strategia de dezvoltare a pieții financiare nebancale pe anii 2018-2022 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia

4. Fondul de dezvoltare durabilă Moldova, Studiu privind constrîngerile la accesul la finanțare și planul de acțiuni, iulie 2017

5. European Investment found European Small Business Finance Outlook, Working Paper2019/57/ https://www.eif.org/news_centre/publications/EIF_Working_Paper_2019_57.pdf

6. Indicatorii de bază privind activitatea organizațiilor de creditare nebancale la situația din 31.12.2017, disponibil: <https://www.cnpf.md/ro/organizatii-de-creditare-nebancale-6456.html>

7. Indicatorii de bază privind activitatea organizațiilor de creditare nebancale la situația din 31.12.2018, disponibil: <https://www.cnpf.md/ro/organizatii-de-creditare-nebancale-6456.html>

8. <https://www.microinvest.md/credite-pentru-afaceri/>

9. <https://www.iutecredit.md>

10. <https://www.maib.md/ro/calculator-credite/>

11. <https://www.micb.md/imm-and-corporate/credit-pentru-finantarea-activitatii-curente/>

21.08.2019

LEGĂTURILE DINTRE RESURSELE NATURALE ȘI INDUSTRIE ÎNTR-O LUME GLOBALIZATĂ

Cristian SIMA

Romania Romanian Academy, INCE “Costin C. Kirîțescu”, Centre for Industry and Services Economy
PhD, senior researcher ^{II}
sima60cristian@yahoo.com

Luminița-Izabell GEORGESCU

Romania Romanian Academy, INCE “Costin C. Kirîțescu”, Centre for Industry and Services Economy,
researcher
georgescu_izabell@yahoo.com

Resursele naturale nu au o natură omogenă, având anumite caracteristici ale procesului de producție care necesită gruparea acestora în categorii diferite, prin criterii diferite. În consecință, resursele naturale nu pot fi abordate unitar, ci numai în mod distinct, în funcție de criteriile relevante selectate pe baza obiectivelor propuse. Schimbarea modului de abordare a resurselor naturale odată cu progresele din domeniul cunoașterii, de la cantitate la calitate, de la produse de masă la noi produse cu valoare adăugată mai mare, se bazează pe o dezvoltare bazată pe eco-eficiență și produse și servicii durabile. În acest sens, cercetarea integrată devine factor-cheie pentru eficiența economică a exploatării resurselor la nivel global.

Cuvinte-cheie: economia resurselor naturale, industria minieră, piața resurselor naturale, regimul drepturilor de proprietate, valoare economică totală

RELATIONS BETWEEN NATURAL RESOURCES AND INDUSTRY IN A GLOBALIZED WORLD ECONOMY

Natural resources are not homogeneous in nature, having certain features in the productive process that require grouping them into different categories by different criteria. Consequently, natural resources cannot be addressed all at once, but only distinctly, according to relevant criteria selected based on the proposed goals. Changing approaches based resources (materials) to the knowledge, from quantity to quality, from mass products to new concepts of higher added value, follows a development that is based on eco-efficiency and sustainable products and services. In this respect, integrated research will become a key factor towards economic efficiency of natural resources at a global level.

Keywords: natural resources' economics, mining industry, natural resources market, property rights regime, total economic value

The knowledge of the crisis and the clear economic value of resources may impose a series of initial constraints as short-term relatively high costs, but in the same time, such effective increases may also provide incentives for economic innovations necessary to any problem which may arise in times of crisis.

Optimistic predictions are often supported by old innovations responsible for the lack of raw materials and energy.

The modern industrial economy lies in a remarkable number of options which require compliance with environmental and natural resource exploitati-

on. The technological changes generating new substitutes increase the productivity of the old ones. The way of improving these processes include:

1. Increase production per unit of resources entered into the economic process, for example, the decrease in the amount of coal needed to generate a kWh.
2. The discovery of new metals, synthetic fibers, plastics, etc.
3. Productivity growth in mining processes.
4. Productivity growth in extraction processes and discovery of resources.
5. Develop techniques for waste reuse and recyclable materials.
6. Develop techniques for deep mining or other abundant resources.

One of the major effects of these technological developments is the reduction of economic dependence on some expensive resources and a progressive widening of the range of raw materials used. Limiting the analysis to the crisis of these natural resources used as raw materials in the production process, we notice that they impose higher economic costs as their degree of depletion increases [3]. This automatically requires increased fund allocation for innovation. The conventional approach is generally optimistic about the ability of the economic system to overcome such constraints of the long-term natural resources crisis in a globalized economy [5].

Each great discovery, from fire to nuclear energy, had good and bad parts. It depends on how it was used by humans, for or against themselves. Even the process of industrialization in itself had positive and negative aspects. It all depends on how it is done, for what purpose and how it is integrated into the social and economic structures of the respective company.

Each time something new appeared there were the **optimists**, who saw in change new opportunities for progress and the **pessimists**, who feared apparent or unexpected incidents may arise from the new created context. In reality, mankind has per-

manently faced slow or abrupt changes, evolving or obsolete, deeper or more superficial, but it eventually found all the resources and ability to solve these problems [18].

Today, for example, there are many arguments supporting the thesis that even major crisis, such as energy or raw materials, accelerate progress, forcing people to search for new “ways” in the development of new “breakthroughs”, in finding new options. Every time the “costs” of such an impact are higher. Also, one has to find a new approach to these problems in their broader context, economic, social, technological, cultural and ideological. Thus, either we would not understand them or we will partially understand their meanings, and solutions would not be other than partial. There are many signals indicating that we can only go one way, that of “knowing more about the least”. The too narrow view of the specialist, the “tunnel” vision, may turn into a handicap of understanding interdependencies. The attempt of a more precise evaluation on phenomena or processes with high specialization arise “barriers” in the way of noticing and handling complexity [6]. We are in a period when we equally need integrative synthesis, holistic visions. From this point of view, the problems regarding the mineral resources depletion acquire special significance. Therefore, it is worth reflecting on the idea that as earth is finite so are its resources. This is obviously true, but the error presented as irrefutable proof of the final catastrophe is to take the finite for exhaustible. With very few exceptions, the huge volume of earth’s mineral resources is not lost by extraction and use, but it continues to form an integral part of the planet’s resources. They can be temporarily incorporated in inputs or consumer goods, they can be chemically combined with other elements, and however they remain indestructible.

New technologies have proven their capacity to find ways to extract resources from various geological formations. Also, through them, we can recover

materials that have already been used once or several times.

However, the gloomy forecasts on the depletion of mineral resources have drawn the attention of the contemporary world by even urging economic slowdown.

Actual Content

The increasing demand for metals, directly influenced by the industrialization processes, together with the continuous reduction of the amount of metal obtained from the mining, determined and will determine the increase of mining production. In fact, in recent years at world level was recorded a trend of continuous decrease in the content of useful substances from ore mining and an increase in the size of mining mass extracted to obtain the same amount of metal which leads to higher material and energy costs. Therefore, the main restriction in metal consumption shall be in the future the “energy cost”, as total energy consumed to produce one ton of metal, from ore extraction to obtaining the basic metals (steel, aluminum and electric copper, lead and refined zinc, etc.). This cost increases rapidly as the content of metal from the mining mass extracted decreases.

The decreased useful content from the exploited deposits also involve special technologies for the recovery of a larger quantity of metals from the extracted mining mass subject to processing, which in turn leads to a considerable increase in investment, energy and production costs and raise special problems of environmental protection. Therefore, in the past few years, special attention is paid to the recovery and reuse of metals, which besides bringing energy savings help in conserving the world’s metal resources.

Under these conditions, the dependence on the demand of metals at the economic development level is reduced. One important aspect these days is to save mineral resources, particularly the defective ones, to recycle and reuse them and to raise awareness of recovery. In fact, structural modification occurring in the

global economy, the emergence and development of new industries with low consumption of metals, but with high volume of human resources, entail new economic policy guidelines of the states.

Also, subject to structural changes taking place in the world economy, new guidelines appear in the metal demand. Currently, we are witnessing a new phenomenon which manifests itself in a growing number of countries, namely, the gradual reduction of dependence of the industrial development on the natural resources. In countries where raw materials and energy is reduced gradually, depending on either the accelerated development of processing industries, or the stagnation or reduction of internal reserves, the share of imports in total consumption of resources is becoming greater. Illustrative of this case are Japan, the U.S. and some European countries, which cover most metal needs from imports.

New geological discoveries shall continue to enrich the picture of mineral reserves in the world, providing global demand for certain resources still remaining a difficult problem of the contemporary world due to more or less economic reasons. Newly discovered deposits generally have harder extraction conditions, being located in less accessible locations or having lower contents of useful substances, which require new technologies for the recovery of useful substances.

The increased dependence of national industries on the world commodity market may lead to imbalances and disruptions in the global economy. Given the policies of the developing countries, owning mineral resources, of protecting their own raw material base and developing processing industries to exploit the local natural riches, special importance is given to restructuration and reorientation of their economies towards top branches, with low energy and material consumption.

Despite the policy of reducing specific consumption due to the introduction in production of techni-

cal progress, the demand is reduced. At world level, both now and in the medium and short term forecasts global demand for metals, especially the base ones, is satisfied, although certain disorders may appear due to postponement of some projects, lack of funds or because of the diminishing absorption capacity of the volume of metal production by the industry. The problem of ensuring metal resources may not represent a problem even on longer term. The current situation does not allow precise answers to the question: how long the earth reserves can keep up with the rapid growth and demand for mineral exploitation?

Along with the global economic development, the new procurement possibilities for resources from different parts of the world, the countries' dependence on the world market is becoming increasingly important.

Natural availability of the different metal resources, their geographical distribution and geopolitics, the cost of their extraction and preparation, the energy consumption, transport etc., give a perfect overview on how these resources are placed according to the level of economic development. In the future, we believe this proportion shall be decisively influenced by energy and extraction costs, mainly due to the transition to ores with lower useful content, with high degree of impurities and more difficult operating conditions.

The development of national economies based on an intense industrialization process from many countries in the world economic system had led, as we stated earlier, to a growing demand for metals, tempered in recent years by the economic crisis. Whether they dispose or not of metal reserves, in their economic development process and industrialization, most countries have given special attention to metallurgy, as priority industry field ensuring the conversion of resources in raw materials necessary for other industries [2].

Industrial developed countries, which have reser-

ves of metal resources (such as: U.S.A., Australia, Canada, Sweden, etc.), search, first to protect their national heritage and then to exploit as much as they can these resources. For example, the U.S.A, a bauxite importing country, despite its high quality reserves, in order to protect them undertakes extensive research to extract alumina using different substitutes like: clay, kaolin etc.

Although these procedures to obtain aluminum need more energy than through conventional processes, from bauxite, in order to reduce the dependence of these resources on the world market the countries allocate substantial funds for research in this area. Also, both by using the most advanced technologies for extracting and processing metals and by the policy of restructuring industries towards increasing those fields with low consumption, superior capitalization of metals and bigger profits are aimed.

Industrial developed countries, which do not have metal resources (such as: Japan, Italy, Switzerland, etc.) or have insufficient amounts, orient their production towards high efficiency and low cost fields. Through the high processed products these countries offer for sale on the world market, they cover the necessary expenses for importing resources. Japan is quite a convincing example, if we take into account this country has low natural reserves of metals, but is one of the biggest metal consumers. In the same time, it offers high-tech products at reasonable prices on the world market.

The developing countries, with metal resources, orient their economic policy on the one hand to develop the national first processing industry (primarily), and on the other hand to market these resources on the world market at reasonable prices. However, these countries in order to cover domestic demand for superior manufactured products have to export considerable quantities of ores.

In the new economic conditions, favored by the development of transports and capital and technolo-

gy transfers, covering the need for raw materials is partly or entirely based on imported resources.

For most non-energy mineral resources, the known reserves are concentrated in certain regions or countries, which represent, in fact, the most important manufacturing regions [7]. These attract large capital investments in order to exploit these deposits. Also, the mining activities, provided with adequate social and economic infrastructure, stimulate research and development of mining on the same territories or in neighboring regions, more accessible and which offer greater economic benefits. As such, the interrelations between the three activities of research, prospecting and extraction, stimulate development, with influences both from the exploitation of mineral reserves and from the extension of exploitation, mainly in countries with tradition. These processes were slowed with the onset of the world economic crisis. Economic decrease in industrialized countries has led to lower imports and hence the appearance of commodity price fluctuations on the world markets. Therefore, the operating activities of mineral deposits and the various industrial manufacturing processes are not as closely related as before; the non-ferrous metal industry and the metal industry, for example, develop independently from the place of extraction of the respective resources.

The close dependence between the metallurgical and the processing industries, one the one hand, and the mineral resources, on the other hand, was present since the beginnings of industrial development. This dependence was gradually reduced with the change of industrial centers and gradual depletion of rich reserves from the consuming regions, as well as the penetration of technological progress in all areas including transportation.

Changes occurring worldwide in terms of minerals supply sources supporting the industry development and the transition from self-consumption of raw materials to importers, especially over long dis-

tances, have caused many economic and technological changes. Thus, import of raw materials began to be the basis for development of certain industries in more and more countries.

Despite efforts to find new perimeters and widening the geographical area of operation, the extraction of minerals remains concentrated in a relatively small number of countries. Taken as a whole, the world's mineral production is concentrated in proportion of 70-75% in 12 countries, of which approx. 50% are developing countries. By increasing the mining capacity, also the export availabilities have increased, thus creating the premises for more intense trade in this area. The ore trade flows are extended from regional and neighboring level, to large and very large distances.

Seven major producing countries (Australia, Brazil, Canada, Sweden, Russia, India and China) export more than half the world production of iron ore. It is worth mentioning that two of the seven major countries exporting metal ores decreased their production especially after 1990. Thus, the former USSR, by subdividing in independent countries, has lost its status as large producer of iron ore. In addition to Russia states such as Ukraine, Latvia, Belarus have emerged, leading to redistribution of power in the extraction and export of minerals. But Russia remains a worldwide major producer and exporter of iron ore.

Sweden, adopting a series of regulations for environmental protection, decreased both the iron ore production and the metallurgical production, considered as heavily polluting and energy consuming.

Expanding minerals international trade has been possible due to the introduction of new technologies of concentration, agglomeration and transportation over long distances. To ensure efficient transportation from the extraction location to the consumer, a special importance was given on the quality of the ore. For example, by increasing the content of iron from 51% to 62% transportation costs of useful con-

tent are reduced with 20%. Moreover, the shipping, auto and rail capacity increased, in order to reduce long distance transport costs.

Economic development and the use of advanced primary processing technologies determined a new global division of mineral production. Thus, an increasing share of world production of mineral raw material is processed in developed countries and a relatively small amount in the developing countries, which own significant non-energy mineral resource deposits. For example, only 10% of the total production of extracted bauxite is processed and converted into alumina in the countries where it is extracted from. In the case of iron ore and manganese the part which is processed in the countries of origin is of approx. 15-30% for zinc, approx. 50% for lead and approx. 70% for nickel. On average, developing countries process locally only 30% of the extracted ores, the remaining 70% being processed in the importing countries. A special case is China, which in recent years, has experienced a strong economic growth, and reached to impact on the price of raw materials worldwide.

The big differences between countries and regions, as well as between minerals in the different levels of processing, depend on a series of factors such as: the necessary of investment and the investment power of the countries; the degree of integration of production in the respective industries; the level of required technologies and the specific energy consumption; energy capacity of the respective countries; the size and evolution of demand etc. These factors have certain mobility, an evolution according to the technical progress and level of economic development of the countries, to the pace of this development, as well as to the stability and political and economic interests of these countries and the international organizations in those areas [5].

The countries with mineral raw materials tend, through their economic development programs, to capitalize their natural riches by developing the re-

spective industries, processing such wealth and gradually restricting exports of raw materials.

Achieving these goals shall be possible if the mineral processing expands and intensifies, which will influence the global trade restructuring in terms of goods flows on groups of countries and, in particular, flows of metallurgical goods. Moreover, the balance of international trade with metallurgical goods reflects the effects of the development level of some countries, but also the restructuring necessary in the world economy and in the trade relations between countries [14].

Increasingly strong is the desire of many developing countries, producers of natural resources, to move to industrialization by extending the processing of minerals extracted. At the same time, some developed importing countries build in the developing countries industrial units of extraction and primary processing of natural resources in order to obtain intermediates, especially through direct investment and providing long-term loans repayable in products. This support may be explained by the fact that the developed countries are interested in ensuring their supply of raw materials, while avoiding the expansion on their territories of heavily polluting and energy-intensive processes. Therefore, by the high processing of intermediates imported from the developing countries, the countries with tradition in metallurgy may obtain many economic, environmental and energy advantages.

The customs tariff system is used, frequently, by the developed countries, on the one hand to stimulate the developing countries to export raw minerals, and on the other hand to stop them – from the economic point of view – from exporting manufactured goods. Thus, tariffs increase with the transition to higher stages of processing [12].

The industrial development increases the demand for mineral resources. Even if we reduce the specific consumption, the recycling of materials and the use of substitutes, the demand for non-energy mi-

neral resources shall experience significant growth, without taking into account the real possibilities to satisfy such need. Therefore, on the one hand the exploitable reserves have a certain evolution based on the research activity and geologic exploration, like that of ore extraction, and on the other hand the possibilities of expanding the supply with mineral raw materials are more and more limited.

Conclusions

It would be wrong to believe that these facts are just situational, and it would also be wrong not to notice that behind them are much deeper economic and social reasons. However, as time passes it becomes increasingly clear that it is not just about solving some practical, economic, financial, monetary, technological problems or problems regarding the economic restructuring policies or the industry, even though these are urgent and inevitable. There are “deep currents of change” which forecast changes in much wider areas, in concepts, in values mainly due to the global crisis and the global problems arising from it. Therefore, together with the immediate restructuring of fields such as industry, technology, raw materials, energy etc., it is necessary to better clarify the directions of change in multiple areas. Access to energy and raw materials is essential for a developing world. Also, the access to technologies is extremely important in a globalizing world, in order to stop the depletion of these.

References

1. Barnett H., Morse C. (1963). Scarcity and Growth: the Economics of Natural Resource Availability. - Baltimore, MD Johns Hopkins University Press.
1. Bator M.F. (1958). The anatomy of market failure, in *Quarterly Journal of Economics*, 72.
2. Hartwick J.M., Olewiler N.D. (1986). *The Economics of Natural Resource Use*. - New York Harper & Row.
3. Home C.N. (1979). *Natural Resources Economics, Issues, Analysis and Policy*. New York, Wiley.
4. Hotelling H. (1931). The Economics of Exhaustible Resources, in *Journal of Political Economy* 39, London.
5. Johansen L. (1982). *Econometric Models and Economic Planning and Policy*. - Oslo, University of Oslo.
6. Kula E. (1989). The modified discount method - comment on comments, in *Project Appraisal* nr.3.
7. Kula E. (1994). *Economics of Natural Resources, the Environment and Policies*, Second Edition. - London, Chapman and Hall.
8. McKelvey (1972). Mineral resource estimates and public policy, in *American Scientist*, 60.
9. Meade J. (1981). Economic Policy and the Threat of Doom, in A. Butlin (editor) - *Economics and Resources Policy*. - London, Longman.
10. O’Riordan T. (1988). The politics of sustainability, in Turner R.K. *Sustainable Development Management* (ed.). - London, Belhaven Press.
11. Olsen M., Zeckhauser R. (1970). The efficient production of external economies, in *American Economic Review* nr.60.
12. Pearce D.W. (1977), *Environmental Economics*. - London, Longman.
13. Pearce D.W. (1981). *The Dictionary of modern economics*. - London, MacMillan Press.
14. Pearce D.W. (1983). *Cost-benefit Analysis*, Second Edition. - London, MacMillan.
15. Pearce D.W., Markyanda A. (1989). *The Benefits of Environmental Policies*. - Paris, OECD.
16. Pearce D.W., Turner R.K. (1990). *Economics of Natural Resources and the Environment*. - London, Harvester Wheatsheaf.
17. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. (1992). *Economics*, 14-th Edition. - New York, McGraw Hill Book Co.
18. Smith L.G. (1993). *Impact Assessment and Sustainable Resource Management*. - Harlow, England Longman Scientific and Technical.
19. Tietenberg T. (1992). *Environmental and Natural Resources Economics*, Third Edition. - New York, Harper-Collins.
20. Virmani A. (1985). *Tax and Contractual Arrangements for the Exploitation of Natural Resources*. - Washington D.C., U.S.A The World Bank.
21. Wannacott P., Wannacott R. (1986), *Economics*, Third Edition. - New York, McGraw Hill Co.

13.06.2019

MOLDOSCOPIE
PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ
2019, nr. 3 (86)

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 19.09.2019. Formatul 60x80 ¹/₁₂.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 16,6.
Tirajul 200 ex.